

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

POLONYA MİLLİYETÇİLİĞİ
(PİAST HANEDANLIĞI' NDAN CUMHURİYETE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mert ÇELİKSOY

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

Haziran, 2017
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Yrd. Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR danışmanlığında Mert ÇELİKSOY tarafından hazırlanan “Polonya Milliyetçiliği” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(İmza)

Yrd. Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR (Başkan)

[İmza]

Prof. Dr. Cemal FEDAYİ

.....

[İmza]

Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Polonya Milliyetçiliği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../.....

Mert ÇELİKSOY

İmza

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok değerli insan ve kurum katkıda bulunmuştur. İlk olarak, bu tezin başlangıcından bitimine kadar bana inanan, benden yardımlarını esirgemeyen, hayatıma kattığı önemi asla unutmayacağım saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR' e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca yardım, bilgi ve tecrübeleri ile bana sürekli destek olan başta Kırıkkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Bölüm Başkanı değerli hocam Prof. Dr. Cemal FEDAYİ olmak üzere Kırıkkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümündeki tüm hocalarıma çok teşekkür ederim.

Polonya'ya, Polonya halkına, University of Warmia and Mazury in Olsztyn'a, bu üniversitede hocam olan Mgr. Adam POSZEWIECKI'ye ve Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği'ne verdikleri destekten dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan anneme, babama ve dostlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Mert ÇELİKSOY

Haziran, 2017

ÖZET

1789 Fransız devrimi sonrası ulus-devletlerin inşasıyla ortaya çıkan milliyetçilik, yaşamın her alanına yayılmaktadır.

Milliyetçilik uluslararası politika ve genel anlamda siyaset bilimi açısından önemini hiç yitirmemiş bir konudur. Polonya, tarihindeki bölünmeler ve birleşmeler sonunda ortaya çıkan bir devlet olması bakımından milliyetçilik bağlamında incelenmesi gereken bir ülkedir. Buna karşın, milliyetçiliği Polonya bağlamında ele alan çalışmaların sayıca azlığı dikkat çekicidir. Oysa Polonya milliyetçiliğinin ortaya çıkma şekli dikkate alındığında milliyetçiliğinin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Tarihte birçok kez parçalanan, buna rağmen zaman içerisinde tekrar birleşen Polonya'da özellikle Fransız ihtilalinden sonra milliyetçi duyguların çok ön plana çıktığı söylenebilir. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan komünizm dönemindeki dini ve siyasi çatışmaların Polonya milliyetçiliğine etkisi yoğun olmuştur. Bu açıdan, özellikle Polonyalı Papa II. John Paul'un dini söylemleri ile Polonya siyasetine yön vermesi, milliyetçiliği de etkilemiştir. Polonya'da 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasının ve 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmasının ardından milliyetçilik duygularının farklı açılardan tartışıldığı da görülmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle milliyetçilik ile ilgili kavram ve kuramlar araştırıp sorgulanmıştır. İkinci bölümde Polonya'nın siyasi tarihi ve coğrafyası incelenmiş, son bölümde ise gerek ilk bölümdeki kavram ve kuramlar açısından gerekse Polonya'nın siyasi ve coğrafi konumu açısından Polonya milliyetçiliği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Polonya, Ulus, Ulusal Kimlik, Leh.

ABSTRACT

Nationalism which was born out of the construction of the nation-states in the aftermath of the French Revolution in 1789 has spread into all the domains of our life.

Nationalism is an issue that has never lost its importance both from the aspect of International Politics and Political Science in general. Poland is a country that has to be examined in the context of nationalism in terms of being a state emerging at the end of the divisions and unions of its history. On the contrary, it is remarkable that the number of studies dealing with nationalism in the Polish context is insufficient. However, when it comes to the emergence of Polish nationalism, nationalism is considered to be better understood.

It can be said that the nationalist emotions came to the forefront of the Polish revolution, especially after the French Revolution, which had broken down many times in history, yet it reunited over time. Religious and political debates during the post-World War II period of communism have had an impact on Polish nationalism. In terms of the Polish Pope II. John Paul's directing of Polish politics through religious speeches has also affected nationalism. It is also seen that nationalist emotions have been debated at different ways after the collapse of the communist regime in Poland in 1989 and the European Union membership in 2004.

In this study, concepts and theories related to nationalism were searched and questioned at first.

In the second part, the political history and geography of Poland were examined. And the last part, in terms of concepts and theories in the first part and political and geographical position of Poland in the second part, the Polish nationalism was evaluated.

Keywords: Nationalism, Poland, Nation, National Identity, Polish

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY	i
BEYAN SAYFASI	ii
ÖNSÖZ	iii
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI	iv
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK KURAMI ÜZERİNE

1. Ulus Kavramı	3
1.1. Ulusu Oluşturan Etkenler.....	4
1.1.1. Nesnel Ulus.....	4
1.1.1.1. Irk Birliği	4
1.1.1.2. Dil Birliği	5
1.1.1.3. Din Birliği	6
1.1.2. Öznel Ulus	7
1.2. Milliyetçilik Kavramı	8
1.3. Milliyetçilik Kuramları	10
1.3.1. “Hayali Topluluk”	11
1.3.2. “Kültür” ve “Ulusal Bilinç”	12
1.3.3. İcat Edilen Gelenekler	14
1.3.4. Etno-Sembolcü Ekol	16
1.3.5. Sıradan Milliyetçilik	18
1.4. Milliyetçiliğin Kökeni	20
1.5. Milliyetçiliğin Sınıflandırılması	23
1.5.1. Sosyolojik Milliyetçilik	23
1.5.2. Doktriner-İdeolojik Milliyetçilik	23
1.5.3. Irk Milliyetçiliği	24
1.5.4. Kültür Milliyetçiliği	25

1.5.5. Din Milliyetçiliği	26
1.5.6. Coğrafya Milliyetçiliği	27
1.5.7. Totaliter Milliyetçilik	27
1.6. Milliyetçilik Türleri	28
1.6.1. Resmi Milliyetçilik	28
1.6.2. Liberal Milliyetçilik	30
1.6.3. Muhafazakâr Milliyetçilik	30
1.6.4. Yayılmacı Milliyetçilik	32
1.6.5. Anti-Emperyalist Milliyetçilik	33
1.7. Türkiye’de Milliyetçilik	34
1.8. Milliyetçiliğin Gücü ve Güçsüzlüğü	41

İKİNCİ BÖLÜM

POLONYA SİYASİ TARİHİ VE COĞRAFYASI ÜZERİNE

2.1. Tarihsel Bakış	43
2.1.1. Lehistan’ın Kuruluşu	43
2.1.2. Ortaçağ’da Lehler	43
2.1.3. Leh Bağımsızlığının Sonu	52
2.1.4. 19. Yüzyılın İlk Yarısında Polonya	57
2.1.5. Viyana Kongresi: Polonya’da Kongre Krallığının Kurulması İle Kasım Ve Krakow Ayaklanmaları	59
2.1.6. Sanayi Devriminin Polonya Üzerindeki Etkisi	63
2.1.7. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Polonya Ocak Ayaklanması.....	64
2.1.8. 20. Yüzyılda Yaşanan Değişimlerin Polonya’ya Etkileri.....	67
2.1.8.1. Polonya’da Kurulan Siyasi Partiler	67
2.1.8.2. Rus-Japon Savaşı-1905 Devrimi ve Polonya’ya Etkisi	68
2.1.9. I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Polonya	70
2.1.10. Bağımsız Polonya’nın Kurulması	71
2.1.11. Polonya Milliyetçiliğinde Liderler	73
2.1.11.1. Adam J. Czartoryski ve Hotel Lambert’in Avrupa Siyasetindeki Yeri	75
2.1.11.2. Adam Mickiewicz ve Avrupa Dengesini Değiştiren Misyonu	77
2.1.11.3. Jan L. Popławski’nin Sosyalist İdeoloji Üzerine Kurulu Milliyetçiliği	78
2.2. Genel Bilgiler	79
2.2.1. Coğrafi Konum	79

2.2.2. Siyasi ve İdari Yapı	80
2.2.3. Nüfus ve İş Gücü Yapısı	81
2.2.4. Doğal Kaynaklar ve Çevre	82
2.3. Sosyo-Ekonomik Yapı	83
2.4. Polonya'nın Anayasal Sistemi ve Özellikleri.....	85
2.5. Bölgesel Politikalar	87
2.5.1. AB Üyeliği Öncesi Dönem: 1989-2004 Dönemi	87
2.5.2. Üyelik Sonrası Dönem: 2004-2013 Dönemi	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLONYA MİLLİYETÇİLİĞİ

3.1. Polonya Milliyetçiliğinin Temelleri	92
3.1.1. Ulusal İrade	92
3.1.2. Ulusal Kimlik	93
3.1.3. Ulusal Çıkar	95
3.2. Polonya Halkının Katoliklik Öyküsü	96
3.2.1. Komünizm Yılları: Kilise ve Devlet Arasında Yaşananlar	98
3.2.2. Papa: “Polonyalı Kahraman”	101
3.2.3. JP2 Nesli	102
3.3. Komünizm Sonrası Polonya	104
3.3.1. Yeni Polonya'nın Kurulması	105
3.3.2. Geçiş Döneminin Siyasi Yönelimleri	107
3.3.3. Geçiş Döneminin Kazanan ve Kaybedenleri	108
3.3.4. Dayanışmanın Kaybetmesi ve Popülistlerin Zaferi	110
3.3.5. Politik Mücadelelerden Kültürel Savaşlara	111
3.4. Milliyetçilik ve Göç	113
3.4.1. Bir “Fırsat” Olarak Göç	113
3.4.2. Bir “Zorunluluk” Olarak Göç	117
3.4.3. Göç: “Kayıp” mı Yoksa “İhanet” mi?	119
3.4.4. Farkın Yapılandırılması: “Polonyalılar” ve “Diğerleri”	122
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	132

GİRİŞ

Milliyetçiliğin, kavram olarak Kant ve Rousseau tarafından değerlendirildiği bilinir. Esasen 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sıkça kullanılan milliyetçilik kavramı sürekli olarak tartışılan bir konu olmuştur. Sosyal bilimler de milliyetçiliği 1920'lerden sonra konu olarak değerlendirmeye başlamıştır. Milliyetçi akımlar, etki alanını sürekli büyüterek geliştirmiştir. Diğer yandan günümüzde, küreselleşme etkisiyle sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda uluslar iç içe yaşamaya başlamış ve kültürler karışır olmuştur. Bu gelişmeler ışığında milliyetçi akımlar sorgulanmaya başlanmıştır.

Milliyetçilik kavramı mitoloji, ideoloji, sembolizm ve bilinç ile bütünleşmiştir. Bu kavramı, sadece toplumsal bir hareket olarak ifade etmek yetersiz bir yaklaşım olacaktır. Milliyetçilik, toplumların bünyesinde yaşayan, bilinçle işlenen bir yapıdır. Milliyetçilik, eskiden beri süregelen kazanımlar ışığında görmeyi, algılamayı ve yorumlamayı sağlayan bir olgudur. Bu kavramın sıcak ve gergin ortamlarda yani kendini tehlikede hissettiği anda toplumca korunmaya alındığı ve coşkunluk gösterdiği de bir gerçektir.

Her ulusun farklı tarihi ve geçmiş deneyimleri vardır. Bunlar milliyetçiliğe bakışı da farklılaştırır. Asya, Afrika ve Doğu Avrupa ülkeleri etnik milliyetçiliği yaşatırken, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Okyanusya ülkelerinde yurttaşlık temelli milliyetçilik hâkimdir. Bu bağlamda tarihsel süreci incelendiğinde Polonya'nın milliyetçilik noktasındaki durumu, konumu örnek teşkil etmektedir.

Polonya Devleti, Piast Hanedanlığı'ndan Cumhuriyete kadar birçok kez parçalanmış, çeşitli krallıklarla birleşmiş 1795 yılında Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından paylaşılmış, 1918 yılına kadar 123 yıl boyunca harita üzerinden silinmiştir. 123 yıl boyunca Polonya halkı, topraklarından uzakta olsalar da, devletleri haritadan silinmiş olsa da, Fransa başta olmak üzere diğer ülkelerde hükümetler kurup tekrar kendi ülkelerini kurma özlemiyle beklemiştir. Bu özveri sonunda ortaya çıkan Polonya milliyetçiliğinin diğer ülke milliyetçiliklerinden farklı olduğu açıktır. Bu bakımdan Polonya milliyetçiliğinin dünü, bugünü ve yarınının bilinmesi ile milliyetçilik kavramının, ülke milliyetçiliğinin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde çalışmanın amacı, Polonya Milliyetçiliği hakkında Türkçe yazında kapsamlı bir kaynağın olmaması nedeni ile bu alandaki Türkçe yazına katkıda bulunacak çalışmanın ortaya çıkartılmasıdır.

Polonya halkının yüz yıldan fazla süren esaret süreci ve bu süreçte özgürlük adına gerçekleşen girişimler de çalışmada yer almaktadır. Ayrıca, Polonya halkının özgürlüğüne tekrar kavuşmak için gösterdiği üstün gayret ve bu uğurda çekilen sıkıntıların da onlar için

özgürlüğün ne denli önemli olduğunun anlaşılmasında etkili olacaktır. Baskı ve zulümden kaçanların, iş olanakları için farklı ülkelere göç edenlerin Polonya hakkındaki yorumları da konunun kavranması için önemli birer kaynak niteliğindedir. Dini, siyasi, sosyal ve kültürel yapının da Polonya milliyetçiliğine ne denli etki ettiği de değerlendirilmiştir.

Polonya'nın özgürlüğünü kazandıktan sonra, gelişmiş Avrupa ülkesi olma yolunda izlediği siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar çalışmamızda değindiğimiz konulardandır. Ülkenin ekonomik gelişimi, nüfus, gelir gibi verileri sayısal olarak verilmiştir.

Bu noktadan hareketle çalışmanın kapsamı milliyetçilik kuramı ve Polonya halkının milliyetçiliği ile sınırlıdır.

Çalışma, Polonya milliyetçiliği hakkında kapsamlı bilgi veren betimleme çalışmasıdır. Çalışmanın bu yönüyle alanda çalışma yapmak isteyen tüm akademisyen ve kişilere kaynak olması hedeflenmiştir.

Çalışma, alanda daha önce yapılmış çalışmaların incelenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi sonunda, özgün bir şekilde hazırlanmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE
BİRİNCİ BÖLÜM
MİLLİYETÇİLİK KURAMI ÜZERİNE

1. Ulus Kavramı

Ulus, günümüzde tanımlanması zor kavramlardan biridir. Arapça millet olarak düşünüldüğünde “Din, mezhep. Bir din veya mezhepte bulunanlar grubu” anlamında olup çoğulu mileldir¹. Fransızca Nationalite, İngilizce Nationality, bir insanın vatandaşı veya uyruğu olduğu devleti ifade eder. Almanlar, hukuki vatandaşlık anlamında Staatsangehörigkeit; etnik anlamda Nationalitat sözcüğünü kullanırlar. Türkçede bu anlamları karşılamak üzere uyruk, millet/milliyet kavramları kullanılır².

Genel ifadeyle, Batı dillerinde kullanılan “nation” ve bizde kullanılan kavim kelimeleri, “ulus” kelimesini karşılar. Kimi dillerde daha geniş kullanım alanı ile karşımıza çıkan bu ifade bizde ilk başlarda siyasi yazı ve tarihi kaynaklarda şimdiki anlamıyla yer almaz. İslamiyetin toplumun genel yaşantısına tümüyle işlediğini de düşünürsek millet kelimesinin İslami çerçevede tüm Müslümanları kapsayan “ümme” ile özdeşleştirilmesi doğaldır.

Şemseddin Sami, millet kelimesini iki anlamda kullanmaktadır. Birinci anlamda millet kelimesi, din ve bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri olan mezhebi ifade eder. Millet kelimesinin ikinci anlamı ise, bir din ve mezhebe bağlı bulunan cemaati ifade eder³.

Devletin oluşumunda zorunlu üç unsur mevcuttur. Bunlar; ulus, ülke ve egemenliktir. Bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan ilk şey insan topluluğudur. İnsanlar olmadan bir devletin kurulması mümkün değildir. İnsansız devlet olmaz. İnsan topluluğu devletin beşerî unsurudur. Bu topluluk için çoğunlukla “millet” kelimesi kullanılmaktadır⁴.

Millet terimine Osmanlı belgelerinde ilk kez 1517 tarihli bir fermanla rastlanılmaktadır. Kudüs’ün alınmasından sonra, Ermeni taifesine eskiden beri ellerinde olan kiliselerinde, dini özgürlüklerinin devam etmesi konusundaki fermanla Habeş, Kıpti ve Süryani milletlerinin, Ermenilerin “hem-milletleri” olduğu belirtilmektedir. Fatih döneminden itibaren uygulanan

¹ Uysal, Halil, **Arapça- Türkçe-İngilizce İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü**, Uysal Kitabevi, Konya 1996, s. 79.

² Lewis, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV. Dizi, Ankara, 2004, s. 342.

³ Keskin, Mustafa, **Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, Ankara, 1999, s.1.

⁴ Gözler, Kemal, “Devletin Bir unsuru Olarak Millet Kavramı”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı:64, Ankara, 2001, s.108.

bu düzen çerçevesinde bu terimin XVI. Asırdan önce de kullanılmış olması mümkün görülmektedir⁵.

En genel anlamıyla millet, birbirine birtakım bağlarla bağlanmış insanlardan oluşan topluluğa verilen isimdir. Ziya Gökalp milleti dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluk olarak tanımlar⁶.

Hukuki ve siyasi anlamda millet, coğrafi sınırları ortak, resmi dili ve kanunları müşterek, sayısı fetihlerle çoğalıp yabancı devletlere arazi terki ile azalan, tebaa denilen insanların toplamıdır. Sosyolojik anlamıyla millet, yalnız tabiiyet ifade etmez. Millet fertleri arasında aynı coğrafi hudutları, aynı dili ve aynı kanunları paylaşmanın ötesinde onları bir arada tutan kültürel özelliklerin de ortak olması gereklidir⁷.

1.1. Ulusu Oluşturan Etkenler

Milleti oluşturan faktörlerin niteliğine göre iki farklı millet düşüncesi vardır. Bunlar; nesnel millet anlayışı ve öznel millet anlayışıdır⁸. Kanıtlara ve kabul görür bağlara dayanan faktörler milleti oluşturan nesnel anlayışı oluşturur. Kültür ve ortak fikir birliği gibi tümüyle duygusal yaklaşımlarla örülü olan kişisel bağlar ise öznel anlayışı şekillendirir.

1.1.1. Nesnel Ulus Anlayışı

Herkesçe aynı olan, kişiye göre değişiklik göstermeyen nesnel anlayış, tarihi süreç içinde oluşur ve milletin somut unsurlarını şekillendirir. Bunların başında ırk gelir ki, ulusu oluşturan en etkin anlayışlardan biridir. Irk, milletin sürekliliğini sağlayan somut niteliklerdendir.

Ulus tanımlamaya yardımcı olan nesnel unsurları; ırk birliği, dil birliği ve din birliği olarak tanımlamak yanlış olmaz.

1.1.1.1. Irk Birliği

Nesnel anlayışın en önemli kaynaklarından olan ırk birliği, insanların devlet kurmaları için gereklidir. Zira ulus olabilmek için aynı kaderi paylaşmış ırktan olmak gerektiği düşünülür. Bir milleti oluşturan insan topluluğu arasındaki ilişkinin güçlü ve sürekli olmasını sağlayan da ırk bağıdır.

⁵ Adıyeye, Nuri, "Osmanlı Siyasal Söyleminde Cemaat-Millet ve Anadolu Uygulaması- Tarih ve Milliyetçilik", I. Ulusal Tarih Kongresi Bildirileri, **Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları**, Mersin, 1997, s.41.

⁶ Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, Ankara, 1968, s.13.

⁷ Hoşgeldi, Serkan, **Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Eskişehir, 2008, s.6.

⁸ Gözler, s.64

Aynı ırktan olan insanlar farklı coğrafyalarda yaşamlarını sürdürseler bile ulus olma özelliğini sürdürebilir. Irk birliği coğrafi sınırları tanımaz. Ortak soydan olanlar aynı kanı taşır ve aynı ulusa mensupturlar. Farklı coğrafyalarda doğmak, büyümek ve yaşamak aynı ırktan olanların ulus olabilmesine engel değildir. Kısaca, ırk birliği sınırlar ötesidir.

Irk birliğinin ulusun diğer belirleyici unsurlarından farklı bir yönü daha bulunur. Irk birliği unsuru daha devlet oluşturamamış milletlerde güçlü bir şekilde vurgulanır; lakin bir devlet halinde örgütlendikten sonra yerini hukuki açıdan tanımlanan vatandaşlık ögesine bırakmaktadır⁹.

Her ne kadar ırk birliğinde farklı coğrafyalarda yaşamak ulus olmak için engel olmasa da aynı ırktan olanlar tek sınır içinde yaşamaya eğilimlidir. Diğer yandan, özgür olan uluslar farklı bir ülkenin egemenliği altında olan aynı ırk mensuplarının da özgür olmaları için çaba gösterirler. Onların yaşadığı toprakları ele geçirerek hem aynı ırka mensup olanları özgür kılmak hem de sınırlarını genişletmek ırk birliğinin kendiliğinden gelişmiş sabit beklentisidir. Bu, bütün toplumlarda aynı tutuma neden olur. Yayılmacı devlet politikaları, aynı ırktan olanları tek bir çatı altında toplamak ve tüm ırkı özgür kılmak isteği ile şekillenir. Aynı şekilde ırk birliği farklı yaklaşımlar da doğurur. Bir toplum içinde yer alan ve farklı ırklara mensup kitlelerin de ana ırk tarafından bertaraf edilmesi de mümkündür. Devlet politikalarının tarih sayfalarına bu konuyla ilgili izler bıraktığı bilinmektedir. Ulusu oluşturan ırkı saf haliyle tutmak ve diğer ırklarla birleşmesini önlemek amacıyla diğerlerini yok etmeye çalışmak üzerine yapılmış birçok girişim vardır. 2. Dünya Savaşı döneminde Hitler'in de bu yönde gayreti olmuştur.

Irk birliği görüşü bir bakıma kabul edilebilir olmakla birlikte, bu görüşün tamamıyla doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü ırk bakımından homojen olmayan birçok devlet vardır. Günümüzde Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinde saf ırklardan çok melez ırklar vardır. Bu coğrafyada iki komşu devletin beşeri unsuru arasındaki ırk farklılıklarını görmek genellikle çok zordur. Özellikle geçmişinde imparatorluk barındıran, çok geniş coğrafyaya yayılmış olan devletler için bu durum daha da geçerlidir. Osmanlı Devleti göz önünde bulundurulduğunda bu tablo daha iyi anlaşılacaktır. Bu durumda bir insanın hangi ırka bağlı olduğundan çok kendini hangi ırka ait hissettiği ön plana çıkacaktır¹⁰.

1.1.1.2. Dil Birliği

Dil birliğine göre, insan topluluğunu bir ulus haline getiren etken, insanların aynı ortak dili konuşmasıdır. Buna göre, ulus aynı dili konuşan insanların oluşturduğu bir topluluktur. Bir insan topluluğunun ulusu oluşturabilmesi için dil birliğine sahip olması gerektiği, birçok

⁹ Erözden, Ozan, **Ulus-Devlet**, XII Levha Yayınları, Ankara, 1997, s.112.

¹⁰ Hoşgeldi, s.10

ulusçu aydın tarafından savunulmuş ve neredeyse genel düşünce haline dönüşmüş bir önermedir¹¹.

Dil, milliyetçiliğin hemen hemen bütün uygulamalarında kamusal alanın şekillendirilmesi amacıyla karışılan ve yönlendirilen bir kültürel öge olmuştur. Dil, ulusu oluşturmak için hem ortak kimliğin ve “biz”lik bilincinin esas bir göstergesi ve kanıtlanması sayılmış, hem de bu kurgunun siyasi pratiğe döküldüğü durumlarda, nüfusu ulus devlete dönüştürmek yolunda birincil bir araç olarak kabul edilmiştir. Hem siyasi milliyetçiliğin hem de etnik milliyetçiliğin ağır bastığı ülkelerde, dilin yönetilmesi gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu düşünce dilin bir yandan standartlaşmasını, bir yandan da resmi dil olarak eğitimde ve iletişimde kullanılmasıyla sosyo-kültürel olarak yeniden üretimini sağlar¹².

Dil birliği de nesnel ulus anlayışına somut bir örnek olarak verilebilir. Aynı ırktan olanların aynı dili konuşmaları beklenebilir. Buna bağlı olarak ortak dil bir anlamda ırk birliğinin de göstergesidir. Ortak dilin konuşulması ve dil birliğinin sağlanması, ırkın ve milletin sürekliliğini sağlar niteliktedir. Dilde bozulma ve yozlaşmanın birçok anlamda olumsuz sonuçlar doğuracağı kaygısı vardır. Farklı coğrafyalarda yaşayan ve aynı ırktan olan insanların iletişimini ve birliğini sağlayan en güçlü organ dildir. Geçmiş dönemlerde, Orta Asya’da yaşayan Türk halklarına yapay bir dil oluşturarak bunun kullanılmasında diretilmesi yoluyla iletişimin kısıtlanmaya çalışıldığı bilinmektedir.

Dil, toplumda ulus olma bilincini dirençli kılar. Diğer yandan dil birliği aynı ulustan olmayı gerektirmez. Özellikle Afrika’da sömürgeleri olan ülkelerin dilleri o ülkelerde konuşulmaktadır. İngiliz ve Fransızların baskın olduğu ülkelerde bu diller yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak bu, sömürgeyi oluşturan insanların İngiliz veya Fransız oldukları anlamına gelmez. Dil, ulus olmak için gerekli maddi bir ögedir ancak aynı dili konuşmak demek aynı ulustan veya ırktan olmak demek değildir.

1.1.1.3. Din Birliği

Din birliği kuramına göre, bir arada yaşayan insanların bir millet oluşturabilmesi ve dolayısıyla bir devlet kurabilmesi için aynı dine mensup olmaları gerekir. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi büyük semavi dinler, esas itibarıyla bütün dünyaya yayılmayı amaçlamakla birlikte, mensuplarını birer merkez etrafında toplayan kuvvetlerdir¹³.

Dünya üzerinde semavi dinlerin az oluşu ve aynı dine mensup ülkelerin de aynı coğrafyada toplanmış olduğu düşünüldüğünde dinler arasında geçiş sınırlarında olan bölgeler oldukça

¹¹ Erözden, s.106.

¹² Balçık, Berk M., “Milliyetçilik ve Dil Politikaları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, Sayfa: 777.

¹³ Keskin, s.5.

önemlidir. Ortadoğu ve Balkan ülkeleri bu sınır noktaları olarak göze çarpar. Bu noktalarda sürekli karışıklık yaşandığı bir gerçektir. Çünkü din, ülkeleri ve ulusları etkileyen önemli bir unsurdur. Din birliği ve din ayrılığı konusunda yakın tarihimizde yaşanan somut olaylar vardır. Ortak dil ve ortak ırka mensup olan Boşnak, Sırp ve Hırvatlar arasında yaşanan sorunun temelinde din unsuru vardır. Bu toplumlar için tek ulus olma noktasında dil ve ırk yeterli olamamıştır. Müslüman Boşnaklar, Katolik Hırvatlar ve Ortodoks Sırlar, bazı ortak noktaları olmasına rağmen dini farklılıktan ötürü farklı halklar olarak görülürler. Din farklılığından dolayı başka halklar oluşabilir. Diğer yandan da aynı dine mensup olmak da aynı ulus olmayı gerektirmez.

Günümüzde farklı dinlere mensup topluluklar aynı sınırlar içerisinde aynı ulusu oluşturan kitleler olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Sınırlı sayıda semavi dine karşılık hiç de azımsanmayacak sayıda ulus ve ülke vardır. Bu da göstermektedir ki din, tek başına ulus olmak için yeterli bir unsur değildir. 11. yüzyıldan beri aynı dine mensup olan Türkler ve Araplar yaklaşık bin yıldır hiçbir şekilde aynı ulustan olmamışlar ve birlikte ülke kurmamışlardır. Tarihte bunun için elverişli ortam olduğu halde hep aynı dini farklı devlet sınırları içinde yaşamışlardır. Her iki örnekten de yola çıkarak, din ayrılığına bağlı olarak farklı devletler kurulabilir. Aynı zamanda da aynı dinden olmak aynı devlet çatısı altında olmayı gerektirmez.

Buraya kadar incelenen, ulusu meydana getiren nesnel etkenlerin teker teker bir bağlayıcılıklarının olduklarını, ancak bir ulusun oluşmasında tek etken olamayacaklarını söylemek mümkündür. Bu nesnel etkenlerin yanına öznel faktörlerin de eklenmesi ile ulus oluşturma adına anlamlı bir bütünden söz edilebilir.

1.1.2. Öznel Ulus Anlayışı

Öznel ulus anlayışına göre ulus, birtakım manevi bağlarla birbirine bağlanmış insanların oluşturduğu bir topluluktur. Öznel ulus anlayışını ilk defa ve en güçlü şekilde ortaya koyanlardan biri, Fransız düşünürü Ernest Renan'dır. Renan¹⁴, "Ulus Nedir?" adlı konferansında ulusun, bireyleri arasındaki birlikte yaşama duygusuna, ortak kültüre, ruh birliğine dayandığını belirtmiştir.

Fransız Ernest Renan'a göre, ulusu oluşturan ve bir arada tutan öğeler iki tanedir. Geçici olarak kabul gören ancak sürekliliği olmayan unsurlar ulusun devamlılığını sağlamaz. Ulus geçmiş ve gelecek konularındaki ortaklıkla kurulur. Yani geçmişte yaşanmış acıların, zaferlerin ve tüm birlikteliklerin varlığı önemlidir. Bu paylaşımlar insanları birbirine sıkıca

¹⁴ Renan, Ernest, **What Is A Nation?**, Lecture at Sorbonne, 11 March 1882 in Discours et Conférences, Paris, Caiman-Levy, s. 4.

bağlar. Diğer yandan birlikte yaşama isteği, geleceğe dair ortak planlar ve ortak beklentiler de ulus olmak için elzemdir. Ortak mazideki kıvanç kaynaklarının çokluğu ve geçmiş başarılardaki birliktelik, dayanışma gibi unsurlara bağlı olarak geleceğe birlikte bakma isteği güçlenir. Bu sayede aynı ülke çatısı altında ulus olma arzusu canlı kalır¹⁵.

Öznel anlayışın temeli büyük oranda duygusal yaklaşımla beslenir. Şartlar bazen insanları birlikte hareket etmeye yönlendirebilir. Birlik olarak güçlülere göğüs germek, savaş ve benzeri zorlukları birlikte atlatmak, paylaşımları artırır ve birliği kuvvetlendirir. Bu durum, aynı dili konuşmaktan ve aynı ırktan olmanın da önüne geçebilir. Ne var ki dış etkenlerden dolayı bazen ortak geçmiş ve mazideki samimiyet unutulabilir, unutturulabilir. Zaman zaman olumsuzluklar yaşandığında aynı ırktan olan ve aynı dili konuşanların kendi devletlerini kurma isteği de canlanabilir. Bu nedenle ulusu oluşturan unsurların her birini toplumun bünyesinde barındırmaya çalışmak daha etkili olacaktır. Nesnel ve öznel anlayışların tümünü barındıran uluslar tarihte daha uzun soluklu devletler olarak bilinirler¹⁶.

1.2. Milliyetçilik Kavramı

En genel anlamıyla ulusun/ulus-devletin ideolojisi olan milliyetçilik, modern dönemde ortaya çıkmış bir olgudur. Ulus (nation), milliyet (nationality) ve milliyetçilik (nationalism) iç içe geçmiş kavramlardır ve çok da belirsizdir¹⁷.

Ulus ve ulusun özellikleri, milliyetçilik kavramlarının düşünsel zeminini hazırlamış ve Fransız Devrimiyle beraber bu düşünsel temel giderek eyleme dönüşmeye başlamıştır. Fransız Devrimi, Fransız ulusunun siyasi ve kültürel bütünleşmesini gerçekleştirirken, ilerleyen zaman içerisinde Avrupa'da ve tüm dünya genelinde milliyetçilik olgusunun yayılmasına etkilemiştir¹⁸.

Buradan hareketle milliyetçilik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ulus kavramına değinilecektir.

Fransız Devrimi sonrasında ulus kavramı, toplumlar ve ülke sınırları üzerinde değişkenliğin ana nedeni olmuştur. Özellikle Batılı ülkelerde devrim öncesinde etkin güç olan kilisenin toplum üzerindeki etkisini yitirmesi, ulus kelimesinin eyleme geçmesi için uygun zemin hazırlamıştır. Uzunca bir süre laik yapıyı güçlendiren batılı ülkeler, bir yandan da ulus ve millet kavramlarını özümseme yolunu seçmiştir. Bu tutum başka ülkelere de sıçramıştır. Ernest Gellner da artık insanların ulus olmadan hayatlarını sürdüremeyeceklerini düşünmektedir. Öyle ki ulus olmadan yaşayabilen bir toplumu düşünmek artık bir hayaldir.

¹⁵ Renan, s.5

¹⁶ Renan, s.6

¹⁷ Hayes, Carlton, **Milliyetçilik: Bir Din**, Çev. M. Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 11.

¹⁸ Carr, Edward Hallett, **Milliyetçilik ve Sonrası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.15.

Gellner'a göre insanın bir milliyetinin olması, bir burnu ve iki gözü olması gibi bir gereklilik olarak görülür. Doğuştan sahip olunan bir özellik olmasa da bir ulusa üyelik, zamanla bu şekilde bir özellik görünümüne bürünür¹⁹.

Anthony D. Smith, ulusal kimliğin temel özelliklerine dair yaptığı listeden yola çıkarak ulusu "tarihi bir ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı" şeklinde tanımlar. Smith'in ifadelerinde ulusal kimlik, soyut ve karmaşık bir yapıdır. Tüm dünyada ortak bakış ile şekillenmeyen ulus kavramı, bölgelere veya kıtalara göre farklılıklar gösterebilir. Ulusun şekillenmesinde etkili olan faktörler onu iki tür ulus yaklaşımı olduğu düşüncesine sevk eder. Ona göre, toprağa bağlı ulus modeli daha çok batı ülkelerinde görülür. Ulusu oluşturan toprağa bağlı modelde, asıl önemli olan toplum üyelerinin hak, hukuk ve eşitliklerden yararlanmasıdır. Bu tür yasal ve politik eşitlik ortamı ile topluma ulus karakteri kazandırılır. İkinci yaklaşıma en uygun örnekler ise Doğu Avrupa ve Ortadoğu ülkeleridir. Buralardaki ülkelerde asıl olan soydur. Soya bağlı kimlik, ulusu oluşturur. Bir bakıma aynı ırktan olmak, ulus olmanın temelidir²⁰.

Benedict Anderson, milliyetçilik çalışmalarında çığır açan "Hayali Cemaatler" adlı çalışmasında ulusu "hayal edilmiş bir siyasi topluluk, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaat" olarak tanımlar²¹.

Ulusun, sınırlı ve egemen bir topluluk olduğunu düşünen Anderson bu durumu bazı temellere oturtur. Ulusun bir cemaat formunda olmasını, onu oluşturan bireylerin derin bir bağla bağlı olduklarına dayandırır. Bu cemaat içinde birtakım eşitsizlik veya ilişkilerde düzen karmaşası olsa dahi bunları pek önemsemeyen, daha güçlü değerler vardır. Anderson'a göre ne kadar büyük olursa olsun onun da sınırları vardır. Zira onun sınırlarının sonunda yeni bir ulusun sınırları başlar.

Milliyetçiliğin zamana, mekâna ve topluluğa paralel değişim gösterebilme imkânı, onu tanımlamayı zorlaştırır. Yine de bir fikir vermesi bakımından Gellner'in²² yaptığı ve sıkça atıfta bulunulan şu tanım söylenebilir: "Milliyetçilik öncelikle politik birim ile milli birimin uyumlu olması gerektiğini savunan ilkedir."

Milliyetçilik bir ilkedir. Bu ilke, insanların bazı kriterlere bağlı olarak ulusları oluşturduklarını değerlendirir. Milliyetçilik ilkesine göre, ulus olabilmiş toplumlar kendilerini tamamlamak

¹⁹ Gellner, Ernest, "Nationalism And Modernization", Theories of Nationalism, Haz. John Hutchinson, Anthony D. Smith, Oxford, Oxford University Press, 2013, s. 57.

²⁰ Smith, Anthony, D., **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.32.

²¹ Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2014, s.20.

²² Gellner, s.59

için tüm birimleriyle belirlenmiş ve sistemli politikaları olan devlet yönetimine sahip olmaları gerekir. Kısacası milliyetçilik, her ulustan devlet olmasını bekler.

Smith, milliyetçiliği, “milleti kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket” olarak tanımlayarak, devlet kurmaya özel bir anlam yüklememiş ve tanımında yer vermemiştir²³.

Güngör ise, milliyetçiliğin asıl hedefinin geniş kitlenin iradesine dayanan bir siyasi irade ve bu siyasi birlik içerisinde milli bir kültür meydana getirmek olduğundan bahsetmiştir. Ona göre siyasi birlik ve kültür birliği yoluyla modern bir cemiyet haline gelme çabası, bütün milliyetçi hareketlerin değişmez programı olmuştur²⁴.

Hobsbawm ise milletleri ve milliyetçiliği bir toplumsal mühendislik ürünü olarak görür. Ona göre milli bilinç ve milliyetçilik, icat edilmiş geleneklerin en somut örneğidir. İcat edilmiş gelenekler ise törensel ya da sembolik nitelikler taşıyan, kabul edilmiş alışkanlıklar ve uygulamalardır. Bu uygulamalar sürekli tekrarlandıklarında belirli değerlerin ve davranış normlarının içselleştirilmesini sağlar. Böylelikle de otomatik olarak geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturur ve süreklilik hissi yaratır²⁵.

Tüm bu tanımları kapsayacak genel kabule yakın bir tanım yapmak gerekirse milliyetçilik, her şeyden önce bilince şekil veren, dünyayı anlamlandırmayı sağlayan bir söylem, toplu kimlikleri belirleyen, günlük konuşmaları, davranış ve tutumları yönlendiren bir olgudur²⁶.

1.3. Milliyetçilik Kuramları

Dinamik ve sürekli değişken yapıları tarif etmek ve bunların sınırlarını çizmek neredeyse imkânsızdır. Bunlar için herkesçe farklı değerlendirmeler, tanımlar yapılabilir. Renk değiştirebilen ve değişen zamana göre farklı formlara bürünen milliyetçilik de belli formlara ve kalıplara sokulamaz. Dinamik milliyetçilik kavramını belki de en iyi çözümlemenin yolu, onun her dönem ve evrede tahliliyle mümkün olabilir. Her toplumun ve her bireyin bu kavrama bakışının da farklı olduğu düşünüldüğünde, milliyetçilik ilkesini kavram çerçevesine sokmak, oldukça yanlış sonuçlar verecektir.

Bu bölümde, milliyetçilik konusuna farklı bakış açısından yaklaşan araştırmacılardan bazıları ele alınacaktır. Araştırmacılar, milliyetçiliği birçok şekilde açıklamaya çalışmışlardır.

²³ Smith, Anthony D. **Milli Kimlik**, (Çev). Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.121.

²⁴ Güngör, Erol, **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınevi, Ankara, 2002, s.23.

²⁵ Hobsbawm, Eric J., **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik- Program, Mit, Gerçeklik**, Ayrıntı Yayınları, 2006, s.1-2.

²⁶ Özkırımlı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları- Eleştirel Bir Bakış**, Doğu-Batı Yayınları: Ankara, Ocak, 2008. s. 15

Milliyetçilik, “sanayileşmeyle gelen siyasi ve kültürel değişimlerin (E. Gellner), kapitalist ekonomik ilişkiler içindeki devletleri meşrulaştırmaya yönelik bir ideoloji icadının (E. Hobsbawm), özel bir kültürel yapım süreci olduğu düşüncesinin (B. Anderson)”, etno-sembolcü ekolün (A. Smith) bir sonucu olarak açıklanmıştır²⁷. Milliyetçilik ve onun nasıl doğup yayıldığına dair sunulan bu tanımlar daha önce de belirtildiği gibi tek başına tanım olarak yeterli değildir. Yine de sayılan bu gerekçelerin tümü milliyetçilik kavramının oluşmasında etken kabul edilir.

1.3.1. “Hayali Topluluk”

Belli ölçütlere göre bir araya gelmiş olan cemaat olarak değerlendirdiği ulus kavramı, Anderson için hayal edilmiş siyasi bir yapıdır. Ona göre, ırk ve soy temelli bir bağ, hayalidir. Bundan ziyade ulus olmak için asıl önemli etken dildir. Toplumdaki iletişimin güçlü olması, hızla gelişen ve yenilenen iletişim araçlarıyla birlikte toplumun inanç ve bilinç düzeyi de değişir. İletişimin gücü inanç, bilgi ve bilinç düzeyini etkiler. Anderson’a göre, hayali toplulukların yaratılmasındaki etkenler, dinin gerilemesi ve yazılı iletişimin metalaştırılması anlamında kullanılan basım kapitalizminin yayılması sonucuyla milli dillerin gelişmesidir²⁸. Bu bağlamda, Benedict Anderson, Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot’un yorumuyla, genel bir ulus ve milliyetçilik kuramı geliştirmeye çalışılmıştır²⁹.

Bu kuramın üç boyutu vardır³⁰:

- “Dini dilin” (örneğin Latince’nin) giderek marjinalleşmesi,
- Toplumun doğası gereği, kutsal bir mevki sahibi olan hükümdarın etrafında örgütlendiği fikrinin zayıflaması,
- İnsan tarihiyle kozmolojinin iç içe geçtiği kaderci ve tarihdışı bir zaman anlayışının terk edilmesi.

Toplumun ortak değerleri ve kabul görmüş fikirler, özellikle matbaanın icadı ile farklı bir boyut kazanır. Birçok konunun bu dönemden sonra sorgulanmasında milliyetçilik fikri de payını alır. Matbaa ile birlikte basımı ile yayımı artan eserler daha büyük kitlelere ulaşır ve okuma oranı artar. Süreç, okuyup kendini geliştiren bireylerin kendilerini, toplumu, değerleri, tarihi irdelemeleriyle ilerler. Özellikle roman ve benzeri kurguların da artmasıyla birlikte Anderson’un deyimiyle hayal edilmiş cemaat, geçmiş olayları kavrama fırsatı bulur.

²⁷ Işık, Cansu, **Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye’de Cumhuriyet Mitingleri**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı, İzmir, 2012, s.20.

²⁸ Şen, Y. Furkan, **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2004, s.110.

²⁹ Işık, 20-21.

³⁰ Dieckhoff, Alain & Jaffrelot, Christophe, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek- Kuramlar Ve Uygulamalar**, Çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 33.

Köklerine ve tarih sürecine hâkim olmaya başlayan okur kitlesi, kendini tarihteki ırkıdan soyutlayamaz. Geçmiş başarılarından, zaferlerden kendince nasiplenir. Ortak geçmişe sahip olan okur kitlesi artık bu yolla kendisini tümüyle hayali cemaatin içinde bulur. Kökleri geçmişte olan ve bu köklerin gücüyle geleceğe bakan ulus, basın yayın organlarının etkisiyle özünü bulur. Milli duygu tümüyle iletişim araçları, geçmişin izlerini süren eser ve benzeri yayınlarla pekişir.

İletişim teknolojisindeki gelişmeler, özellikle de radyo ve televizyon yayıncılığı; çok dilli radyo televizyon yayını, okuryazar olmayanların ve anadili farklı olan halkların gözünde de hayali bir cemaat yaratabilir. Ek olarak, milliyetçi önderler resmi milliyetçilik modelinden esinlenmiş sivil ve askeri eğitim sistemlerini, 19. yüzyılın popüler milliyetçiliklerinden esinlenmiş seçimler, parti örgütleri ve kültürel kutlamaları harekete geçirebilirler. Her şeyden önemlisi de “ulus” fikrinin bütün yayın dillerinde kendine sağlam bir yer edinmiş olmasıdır. Çünkü ulus olmak siyasal bilinçten ayrılamamaktadır³¹.

Anderson, milliyetçiliği açıklamaktan ziyade, milli aidiyet duygusunu mümkün kılan başta gelen koşulları odak noktasına almıştır³². Bu milli aidiyet duygusunu mümkün kılan birincil koşulların kolektif semboller ile ifade edilmesi mümkündür. Sonuçta ortaya konan, milli duyguların ortaya çıkışıdır³³. Milli duyguların ortaya çıkışına ise milliyetçiliğin kültürel ürünleri eşlik eder. Şiir, düzyazı, müzik, görsel sanatlar, bu sevgiyi farklı biçimlerde ifade ederler. Öte yandan, öfke ve nefret ifade eden milliyetçi ürünler bulmak zordur³⁴.

Bu ifadeler ışığında Anderson’un ulus hakkında önerdiği tanım şudur: Ulus, hayal edilmiş bir topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam edecektir³⁵.

1.3.2. “Kültür” ve “Ulusal Bilinç”

Ernest Gellner, milliyetçiliğin temeline “sanayileşme” olgusunu koymaktadır ve milliyetçiliğin, modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtir. Gellner’in tanımında milliyetçilik; “siyasi birlikle kültür birliğini çakıştırma projesi çerçevesinde farklı halk kültürlerinden tekil bir üst kültür yaratma çabası”dır. Gellner, milleti değişmez bir unsur olarak görmemektedir, milletler “milliyetçilik” ideolojisi tarafından, ekonomik ve teknolojik

³¹ Anderson, s.152

³² Işık, s.22

³³ Dieckhoff & Jaffreot, s.37

³⁴ Anderson, s.159

³⁵ Işık, s.22

gelişmenin belli bir aşamasında icat edilen bir olgudur³⁶. Bu bağlamda Gellner, bu yaklaşımıyla milliyetçiliğin kültürel bir proje olduğuna dikkat çekmiş, millet adı verilen olgunun farklı toplumsal ve siyasi şartlarda, farklı biçimlerde üretildiğini vurgulamıştır³⁷.

Anlaşılabacağı üzere modern felsefenin temel konusu sanayileşmedir ve sanayi toplumunun ortaya çıkması kültürel homojenleşmeyi de beraberinde getirdiği için siyasal ve kültürel sınırlar belirlenmiş ve “milliyetçi zorunluluk” kendini hissettirmiştir³⁸. Kültürel homojenleşme böylelikle, Gellner’in “milliyetçilik” dediği yeni bir ulusal bilinç üretir. Bu bağlamda, milliyetçilik, her biri devlet tarafından korunan, derinden içselleştirilmiş ve eğitime bağlı, Gellner’in yüksek kültürlerine dayanan yeni bir toplumsal örgütlenmenin sonucudur³⁹.

Gellner’e göre, ulus ve ulusçuluk doğal değildir. Bununla birlikte milliyetçilik kavramı da sanayi devrimi sonrasında doğmuştur. Özellikle sanayi devrimi sonrasında toplumlarda kültür ve siyasi yapı ikileminde büyük ölçüde denge değişimi yaşanır. Değişim sonrasında modernleşen toplumlarda ulus ve milliyetçilik kavramları önem kazanmıştır. Yapı ve kültür arasındaki bu denge değişimi yani farklılaşma süreciyle birlikte ulus kavramı modern zamanlardaki şeklini almaya başlamıştır. Gellner ulusçuluğun, siyasi hayatın temelini oluşturan farklı kültürel birimlere gereksinimi olduğunu düşünür. Ona göre yapı, insanların toplumdaki rolleri ve bu rollerini ilişki durumlarını ifade eder. İnsanların toplumsal rollerini icra ederken diğer insanlara karşı sunumları, kendilerini ve rollerini nasıl sundukları önemlidir. Giyim, tavır, davranış, sosyal ortamlardaki tutumlar tümüyle rollerin icrasıyla ilgilidir. Öyle ki bir insan oynadığı toplumsal rolde hem kendini hem de başka rolleri takip edebilir. Bu nedenle başka rolleri tanıma ve rolleri icra edenlerin konumlarını tespit etme olanağı bulur. Gellner sanayi devrimi öncesinde, insanların yüz yüze toplumlarda belirlenmiş yapılar vasıtasıyla tanımlandığını ifade eder. Günümüz dünyasında ise yapı kimlik kazandırır, kültür de yapıyı güçlendirir.

Türdeş yüksek bir kültürün, türdeş bir toplum yarattığı vurgusu ön plandadır. Dolayısıyla, milliyetçilik sanayileşmeyi teşvik etmek için kültürün standartlaşmasını sağlar ve bunun için uğraşır. Ekonominin bu yeni tipi, merkezi bir kültür ve merkezi bir devlete ihtiyaç duyar. Bu sadece milliyetçiliğin farklı bir açıklamasına işaret etmez, bu düşüncelerin “merkezi konumunu” da sorguladır. Yani, tüm bunlar modern kültür ile modern ekonominin

³⁶ Işık, s.23

³⁷ Sırman, Nükhet, “Kadınların Milliyeti”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 228.

³⁸ Şen, s.103

³⁹ Dieckhoff & Jaffrelot, s.40

gereklerinden kaynaklanmaktadır. Oysa Gellner, milliyetçilik kuramında düşüncelere ve aydınlara merkezi bir rol biçmeyi reddetmektedir⁴⁰.

Gellner, milliyetçiliğin doğrudan doğruya kapitalist üretim biçiminin dünyaya yayılmasının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Sermaye birikim süreçleri hızlandıkça uluslararası sistemin sınırlarının yerleşik kültürler, dinler ve diller tarafından belirlenen milliyetçiliklerle çizildiğini belirtmiştir⁴¹.

1.3.3. İcat Edilen Gelenekler

Ulus olabilmek için öncelikle toprak sahibi devlet olma gerekliliğini savunan Hobsbawn, ulus ve devletin tümüyle birbirine bağımlı yapılar olduğuna dikkat çeker. Her ikisi de tek başına hiçbir anlam ifade etmez. Hobsbawn'ın ısrarla üzerinde durduğu konu ulus, devlet ve milliyetçilik fikirlerinden çıkış noktasını hangisinin oluşturduğudur. O, milliyetçiliğin ulus ve devleti yarattığını savunur. Yani milliyetçilik devlet ve ulus olmak için ön koşuldur, tetikleyicidir. Milliyetçilik fikri, bir devletin içinden çıkmaz bizzat önce o, devletin var olma sebebidir. Dolayısıyla millet yani ulus, kimilerince ifade edildiği gibi ne aslidir ne de değişmez bir toplumsal birimdir. Öncelikle milliyetçilik ile birlikte “modern toprağa bağlı devlet” yani ulus devlet kurulur. Ancak bundan sonra o ulus devleti içinde milletten söz edilebilir. Temelde Hobsbawn'ın da kabul ettiği modern devlet için gerekli olan şey milliyetçiliktir. Bu yönüyle, Gellner'in fikirleriyle aynı doğrultuda düşünülmektedir. Üst kültür fikri yine canlanır. Modern dünyada teknoloji, sanayi, eğitim, bilim, kısaca tüm gelişmeler üst kültürü oluşturur. Üst kültür de millet kavramının var olma sebebidir. Hobsbawn, milliyetçiliğin kavranması ve anlamlandırılması için sıradan vatandaşın yaşamını adres gösterir. Halkın ihtiyaçları, umutları kısaca tüm yaşantısı doğru analiz edilirse milliyetçilik fikri de çözümlenmiş, kavranmış olacaktır.

Hobsbawn, milliyetçilik düşüncesinin tarih içerisinde üç temel süreçten geçtiğini belirtir. Milliyetçilik düşüncesinin geçirdiği süreçlerden ilkinde, milliyetçilik kültürel, edebi ve folklorik öğeleri ağır basan ve bu öğeleriyle ön plana çıkan bir yapının dışavurumu olmuştur. Milliyetçiliğin ikinci aşamasında ise, milliyetçiliğe kültürel destek sağlamak ve aidiyet ilişkisinin pekiştirilmesini sağlayacak siyasi rotalar çizmek düşüncesi hâkimdir. Üçüncü aşamada ise, bu politik destek elde edilir ve siyasi iktidarı elde etmede önemli gücün sahibi olunur. Yani, iktidarı ele geçirmede etkin bir katılım mekanizması vardır ve milliyetçilik önemli bir sosyal hareketin adresi olarak değer görür. “Sosyal hareket” (bir katılım pratiği

⁴⁰ Gellner, s.50

⁴¹ Işık, s.25

olarak), desteğini “icat” mekanizması ile meşrulaştırır. Bunun aracı sadece tarih değildir. Milliyetçiliğin içeriğinin çoğu, ulus devlet, ulusal semboller gibi icat edilmiş geleneklere dayanır. Ulus için, ortak bir tarih, mitler, destanlar ve kahramanlar yaratılır. Diğer bir anlamda, zaman zaman üstünlüklere dayalı bir “kurgu” yaratılır. Bu yaklaşım, milliyetçi düşüncenin siyasi rotasını çizen bir yaklaşımdır. Bir anlamda, her sosyal oluşumun son hedefinin iktidara katılım payını artırmak ve siyasal rotaların belirlenmesinde etkin rol oynamak düşüncesini yansıtmaktadır⁴².

Hobsbawm, milliyetçiliği toplumsal hareketlilik, toplumsal dönüşüm ve toplumsal güçlerce yaratılan seferberlik unsuru bağlamında modern bir olgu olarak ele alır. Ulus düşüncesini ve milliyetçiliği kronolojik bir sırayla inceler⁴³. İlk olarak halk dillerinin yerellik ve lehçe farklılıklarından sıyrılarak ön-milli birliğin merkezi olarak önem taşıyan unsurları haline geldiği popüler ön-milliyetçilik döneminden söz eder. Daha sonra 1870-1918 milliyetçiliğin devrimci, ilerici ve bütünleştirici bir nitelik arz ettiğini, ulus-halk-devlet kavramlarının bu dönemde eşanlamlı bir niteliğe büründüğünü belirtir. 1928-1950 yılları arasında ise dil ve etnik köken unsurları üzerine temellendirilmeye başlanan milliyetçiliğin eski kavrayıcı özelliğini yitirerek dışlayıcı bir hale geldiğini öne sürer⁴⁴. Hobsbawm, millet ve milliyetçiliği ‘icat edilmiş gelenekler’ olarak tanımlar. Sembolik ya da törensel bir nitelik taşıyan, kuralları olan bir dizi alışkanlık sürekli tekrarlanmaktadır. “Milli bilinç” de bu ‘icat edilmiş gelenekler’in başında gelmektedir. Bu, sadece eski alışkanlıkların yeni toplumsal düzene uyum sağlaması değildir. Hızlı sanayileşmenin yol açtığı bölünmeler, çözümler ve uzlaşmazlıkları çözmek, sermayenin her gün yeniden üretimini sürdürerek sistemin devamını sağlamak için toplumsal bütünlüğün yaratılmasını gerektirmektedir. Bunlar sürekli tekrarlandıklarında belirli değerlerin ve davranış normlarının içselleştirilmesini sağlar, böylelikle geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturur, süreklilik hissi yaratırlar. Bu hızlı toplumsal hareketlilik içindeki bozulmalara, bölünmelere karşılık, Hobsbawm, “ulusal topluluk”ların icat edildiğini vurgulamaktadır⁴⁵.

Hızlı sanayileşmeye bağlı olarak, toplumların yapısındaki değişimi kontrol altına almak ve toplumsal sürekliliği sağlamak adına bir dizi yöntem geliştiren Hobsbawm, toplumu sisteme uyarlamak için şu üç yolu önerir:

⁴² Gökalp, Emre, “Milliyetçilik Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 7, S/ N: 1, 2007, s.287

⁴³ Şen, s.114-115

⁴⁴ Işık, s.27

⁴⁵ Akyıldırım, Volkan, “Milliyetçilik ve Sosyalizm”, **Sosyalist İşçi Gazetesi**, Yayın Tarihi: 11 Mayıs 2009, Erişim Tarihi: 11 Ekim 2016, <http://www.sosyalistisci.org/index.php/ariv/41-361-8-mays-2009/158-milliyetcilik-ve-sosyalizm>

- Farklı ve yeni kurumlar oluşturmak. Spor, sanat alanında birimler vasıtası ile halkı sistemin parçası yapmak.
- Hiyerarşik eğitim sistemleri ve kraliyet törenleri gibi toplumsallaşma yöntemleri oluşturmak ve statü sistemleri kurmak.
- Gerçek veya yapay grupları simgeleyen, örnekleyen topluluklar oluşturmak.

Toplumu sisteme uyarlama amaçlı yollar, milliyetçiliğin insanlar tarafından kurgulanmış bir gelenek olduğunun kanıtıdır. Milliyetçilik kavramına dair uygulanmaya konmuş tüm etkinlikler toplumun kendi yaratıcı ürünüdür. Siyaset biliminin kavramlarından olan milliyetçilik, bazen ülke yönetimi bazen de özel gruplar vasıtası ile toplumun tavrını ve tüm davranışlarını şekillendirmek, kontrol altında tutmak için kullanılmaktadır. Toplum davranışlarında ve tutumunda istenileni elde etmek için, bir anlamda toplumu istenilen kıvamda tutmak için ortaya konan gayretlerin de yapay olarak değerlendirilmesi normaldir. Bu yapay sistem, bilinçli kurulmuş “toplum mühendisliği” olarak da adlandırılabilir.

1.3.4. Etno-Sembolcü Ekol

Sosyoloji merkezli yaklaşımlar içinde yer alan etno-sembolcü ekolün tanınmış isimlerinden birisi Anthony D. Smith'dir. Smith, milliyetçilik kavramının beş farklı kullanım biçimiyle ele alınabileceğini belirtmiştir⁴⁶:

- ✓ Bütün olarak ulus-devletlerin kurulması ve ulusların kendilerini sürdürme süreci,
- ✓ Bir ulusa ait olma bilinci ve ulusun güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olma,
- ✓ Ulus ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm,
- ✓ Ulus ve milli irade hakkında kültürel bir öğreti ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji,
- ✓ Ulusun amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasal bir hareket.

Smith, milliyetçilik kavramının farklı kullanış biçimleri olduğunu belirterek, milliyetçiliğin bir siyasal ideoloji ve toplumsal hareket türü olduğu kadar, bir kültür biçimi olarak da görülebileceğini ifade eder. Burada üzerinde durulacak nokta milliyetçi dil ve sembolizmdir. Milliyetçi dil ve sembolizm bir ideoloji veya ideolojik bir hareketten daha geniştir. Nitekim “bu hareket”; sloganlar, fikirler, semboller ve seremoniler aracılığıyla bahsedilen ideolojiyi bir nüfusun geniş kesimlerinin “kitlesel duygularıyla” bağlantılı olarak yayar. Milliyetçi dil ve

⁴⁶ Smith, Anthony D., **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, Şubat, 1994, s.120.

sembolizm, aynı zamanda gerek seçkinler gerekse daha geniş tabakalar arasında özlem ve duyguları birbirine bağlayarak hem bilişsel hem de dışavurumsal boyutları kuşatır. Doğal topluluk sembolleri (direniş olaylarıyla ilgili müsamereler veya peyzaj sembolleri, tarihsel anıtlar ya da yerel ürünlere, sanatlara dair semboller, spor müsabakaları) bilişsel ve dışavurumsal yanların iç içe geçtiği örneklerdir. Ayrıca, yaygın olarak yaşanan duygu ve özelemleri birbirine bağlar. Burada öne çıkan, “kolektif kültürel” vurgudur. Yani, tarihsel ve sembolik niteliklerin öne çıkması, soya ait mitlerin ve tarihi anıların vurgulanmasıdır⁴⁷.

Etno-sembolcü yaklaşımda yabancı olan her şeyin toplumdan soyutlanması esastır. Yani kültürün siyasallaşması yönünde gerekli bir girişimdir. Smith, tam siyasallaşma için, toplumun sahip olduğu kültür öğesindeki kelime, adetler, kıyafet, yemek ve diğer tüm yabancı unsurların temizlenmesi gerektiğini savunur. Yabancı kültür öğelerinin safdışı edilmesi için tüm etnik azınlıklara karşı da tutum geliştirmek gerekir. Eski dönemlerde bu azınlık gruplar ara bölgelerde ticaretle uğraşan ve pek de sorun teşkil etmediği düşünülen kitle olarak kabul edilirdi. Ancak günümüzde bu anlayış değişmiştir. Artık azınlık gruplar ekonomik rakipler ve onların varlığı toplumun ahlaki ve biyolojik yapısını tehdit etmektedir. Yerli ve dış etkenlerden arınmış bir kültür, biyolojik saflık oluşturma fikri azınlık gruplarına karşı direnci güçlendirmektedir.

Kültürün siyasallaşması ve diğer tüm dış etkenlerden soyutlanması ile güçlü bir topluluk bilinci oluşturulmak istenir. Bu tutum toplumun sürekliliğini de tetikler. Aynı kaderi ve aidiyet duygusunu yaşayan toplumların tüm dış etkenlere karşı ortak tutum geliştirmesi ve aynı duyguları paylaşması kaçınılmazdır. Bu durum da toplumun direncini artırır. Toplumsal değerler, adetler, gelenekler, mitler, efsaneler gibi tüm sosyo-kültürel unsurlar ancak ortak payda olarak kabul gördüğünde etkili olur. Tüm bu unsurların toplumu oluşturan tüm gruplarca anlamlı bulunması şarttır. Toplumda bireylere de sürekli olarak bayrak, marş, kutlama, bayram ve şenlikler gibi ortak değerler yansıtılır. Bunlar günlük yaşamın, sosyal hayatın bir parçası konumuna getirilir. Böylelikle bireylerin, toplumun bir parçası olduğunu hissetmesi süreklilik kazanır. Sosyal ve kültürel hayatın içine yerleşen tüm milli kimlik hatırlatıcı öğeler vasıtası ile bireylerin katılımı sağlanır. Bu sayede bireyin toplumun geneli ile aynı yönde düşünmesi, hareket etmesi, aynı coşku ve heyecanı yaşaması kaçınılmazdır. Tüm semboller, milli kimlik hatırlatıcı öğeler, soyut ve somut unsurlar bireyin yaşantısı içinde yer alır. Toplumun genelinin aynı ortak değerlerde toplanması ile milliyetçilik fikri kemikleşir. Daha dinç ve güçlü olan milliyetçilik ideolojisi içinde doğduğu toplumca sürekli beslenir.

⁴⁷ Smith, s. 120

1.3.5. Sıradan Milliyetçilik

Billig'e göre, "Millet olma" politik söylemler için, kültürel ürünler için ve hatta gazetelerin biçimlendirilmesi için sürekli bir zemin oluşturur. Sıradan milliyetçiliğin yaşatılması noktasında rutine bağlanmış birçok unsur günlük hayatımızın parçası olmuştur. Bazı küçük ayrıntılar çoğu zaman fark etmesek bile yanı başımızda durmaktadır. Bayrak direklerindeki bayraklar, araba camında duran milli değerleri ifade eden semboller ve bunlar gibi birçok simgeler sıradan milliyetçiliğin sessiz imgeleridir. Loughborough Üniversitesinde görevli İngiliz sosyal psikolog Michael Billig tarafından anlamlandırılan sıradan milliyetçilik söylemi, Batı'nın ideolojik alışkanlıklarını kontrol etmek için tanımlanmıştır. Zor şartlar haricinde de millet olma bilincini taşımaya yönelik bir değerlendirme yapıldığında sessiz imge ve sembollerin etkili olduğu görülür. Bunlar toplumun gündelik hayatının bir parçasıdır. Milliyetçilik olgusunu hatırlatan bu sembollerin hepsi sürekli olarak toplum hayatının bir parçası olmuştur. Bunlar, toplumun düşüncesine, tutum ve tepkilerine yön verir hale gelir⁴⁸. Özkırmı⁴⁹'nın ifadesi ile; Michael Billig, yerleşik milletlerin her gün yeniden üretilmelerini sağlayan bu ideolojik koşullandırmaya "sıradan milliyetçilik" adını vermektedir. Bu kavram daha ziyade, "milliyetçilikle birebir ilişkilendirilmeyen ama onun bir parçası ve varoluşunun vazgeçilmez unsurları olan ideolojik alışkanlıklar ve siyasi ritüelleri elle tutulur, gözle görülür hale getirebilmek için kullanılan bir araçtır."⁵⁰ Milliyetçiliğin bir toplumda her zaman gündemde olması ve her şartta kullanılır olması "sıradan milliyetçilik" ilkesinin temel prensibidir. İdeolojik bir yapı içinde alışkanlık olarak karşımıza çıkan sıradan milliyetçilik, mevcut düzenin yorumlanması, yorumlarla geleceğe ait çıkarımlarda bulunulması yönünden önemlidir.

Billig, milliyetçiliğin esasen psikolojik bir olgu olarak da tanımlayabileceğini söylemektedir. Ona göre, milliyetçi duygular "varoluşsal güvenlik hissinin, rutinlerin aksamasıyla tehlikeye girdiği" durumlarda tırmanışa geçer. Ve bireylerin ulusluğun simgelerine ve güçlü liderlik vaatlerine büyük miktarda duygusal enerji yüklemelerine neden olur⁵¹.

Milliyetçiliğin günlük ayrıntılarla beslenmesi (gazete logoları, görsel ve yazılı medyada kullanılan dil, siyasi söylemin kullandığı dil ve medyada yaratılan kutuplaşma) sıradan milliyetçiliğin pekiştirilmesinde kendini göstermektedir. Toplumun en önemli kırılma noktalarından biri olan lâik/anti-lâik çatışmasının basındaki yansıması milliyetçi söylemden

⁴⁸ Billig, Michael, **Banal Milliyetçilik**, çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, 2003, s. 18

⁴⁹ Özkırmı, s. 248

⁵⁰ Canefe, Nergis, "Türkiyelilik, Türklüğün Aşağılanması ve Dink Cinayeti: Banal Milliyetçilik Çerçevesinde Bir Özeleştiri", **Birikim Dergisi**, Sayı: 214, Şubat, 2007, s. 88.

⁵¹ Işık, s.35

ayrılmamaktadır. İslâmcılar milli ve manevi değerlerden söz edip, laikleri kendi toplumlarına, kültürlerine, tarihlerine yabancı kalmakla, Batı hayranı olmakla suçlarken, laikler de Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal laik düzenini ön plana çıkarmaktadır. Türk toplumunun karanlığa gömülemeyeceğini, Atatürk'ün devrimlerinden vazgeçilemeyeceğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla; laik/anti-laik çekişmesinde kullanılan retorik genellikle milliyetçi söylemin unsurlarını içermektedir⁵².

Milliyetçilik modern çağın belki de en güçlü tabusu konumundadır. Milli semboller kutsal, dolayısıyla dokunulmazdır. Bireylerin söz konusu sembollerle- örneğin bayrakla- ilişkisi, tıpkı ilkel topluluklarda olduğu gibi sıkı kurallarla düzenlenmektedir. Milli kültür ve değerlere bu dünyanın ötesinde bir anlam yüklenmekte ve sorgulanmadan kabul edilmeleri beklenmektedir. Milli olanı reddetmek içinse ağır bir bedel ödemeyi göze almak gerekir. Bunun nedeni milliyetçiliğin çok boyutluluğunda ve yeniden üretilmesinde aranabilir. Sıradan milliyetçilik, milliyetçiliğin yeniden üretilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Milliyetçilik, aynı zamanda, toplumu oluşturan bireylerin gündelik yaşamlarına, özel ilişkilerine sızan bir söylemdir. Dolayısıyla, çoğu zaman “vatanı korumak”, bir yaşam biçimini, aile bireylerini, dostları, özetle sahip olunan her şeyi korumak anlamına gelmektedir. Milli bağlılıkların gücü de buradan kaynaklanmaktadır⁵³.

Devletlerin sürekliliği için önemli etkenlerden birisi milli birliğin korunmasıdır. Milli birlik de onu temsil eden sembollerin sosyal hayatın bir parçası olarak yaşatılmasıyla sağlanır. Bu nedenledir ki, devletler bağımsızlıklarının sonrasında kendi değerlerini bayrak, milli marş, milli para birimi, özel günler ve bayramlar gibi sembollerle pekiştirirler. Hemen yaratılan bu semboller ortak değerler olarak kabul görür ve toplum tarafından benimsenir. Belli kuralları olan ve düzenli olarak tekrar edilen kutlama, şenlik ve bayramlarla milli değerler canlı tutulur. Sadece bunlarla değil, yaşanılan toprakta da millileştirme sürdürülür. Anıtlar, heykeller, milli değerler adına hayatını feda edenler adına yapılmış şehitlikler ve milli görseller yapılır. Bunlar uygun zamanlarda anma törenleri veya benzeri tüm faaliyetlere ev sahipliği yapar. Müzik, spor, sanat ve tüm ilgili olabilecek alanlarda milliyetçiliğin izleri görülebilir. Yiyeceklere, şehirlere, çocuklara milliyetçilik olgusunu hissettiren isimler verilir. Bütün bunlar kolektif hafızayı pekiştirir. Bu süreklilik, bir süre sonra toplumda alışılmış davranışlar oluşturur. Toplum tarafından benimsenen tüm milliyetçilik sembolleri ve eylemleri yaşamın bir parçası haline gelir.

⁵² Yumul, Arus and Özkırmı, Umut, “Reproducing The Nation: 'Banal Nationalism' in the Turkish Pres”, **Media Culture And Society**, 2000; 22; 787, s. 794.

⁵³ Özkırmı, Umut “Türkiye’de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları , İstanbul, 2002, s. 707.

Yeniden üretim sürecinin doğasında açık, hatta propaganda niteliği taşıyan bir yanı vardır. Açık milliyetçi ileti taşıyan gazete manşetleri, slogan niteliğinde kültürel ürünler (şarkılar, şiirler), milli anlam yüklenen spor karşılaşmaları bu tür yeniden üretimin akla gelen ilk örnekleridir⁵⁴.

Gündelik yaşamın bir parçası haline gelerek toplumsal bir değer kazanan tüm semboller, soyut ve somut unsurlar, yazılı ve görsel medya söylemleriyle birlikte sıradan milliyetçilik olgusu anlam kazanır. Toplumda, aynı değerleri taşıyan millet olma bilinci gelişir. Bütün bunlar neticesinde millet olma fikri, içinde yaşadığı toplum tarafından hem korunur hem de büyütülür. Milletün bünyesinde yer bulan milliyetçilik ilkesi, vatan ve bağımsızlık konularında kaygı sezildiğinde dalgalanır, coşar. Üzerine basılan toprak anlam kazanır. Toprak vatan, toplum da ulus olur.

1.4. Milliyetçiliğin Kökeni

Milliyetçilik kavramı ilk kez 1774 yılında Johann Gottfried Herder tarafından kullanılmıştır⁵⁵. 17. yüzyılda İngiltere'de, 18. yüzyılda ABD ve Fransa'da, 19. yüzyılda Almanya'da halkın siyasal katılımının giderek artması, milliyetçiliğin giderek yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. İlk kez Batı'da ortaya çıkması nedeniyle, milliyetçilikle ilgili ilk tanımlara Batı yazınında rastlanır. Milliyetçilik kavramı, anlamını Fransız Devrimi ile başlayan ulusal bilinç ile Orta ve Doğu Avrupa'daki hareketlerden alır⁵⁶. Avrupa tecrübesi açısından milliyetçilik, aynı dili konuşan, bu dil ile getirilmiş çeşitli kültürel karakteristikleri kapsayan bütün insanları tek bir bağımsız devlette toplayan ve bu dilde yöneten bir hükümete sadakati gerektiren bir ideolojidir⁵⁷.

Bununla beraber milliyetçiliğin ortaya çıkış yeri ve zamanı pek çok kuramcı tarafından farklı şekilde açıklanmaktadır. Calhoun⁵⁸, modern milliyetçiliğin ilk örneklerinin İngiliz İç Savaşına yol açan gerginlikte, Latin Amerika'daki bağımsızlık mücadelelerinde, Fransız Devrimi'nde ve Alman Romantizmi'nde ortaya çıktığını savunan kuramlar olduğunu belirtir.

Sanayi devrimi sonrasında filizlenen milliyetçilik, doğum ve gelişim evreleri noktasında incelenmiştir. Ortaya çıkışıyla birlikte, dünya üzerinde özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlık kazanan toplumların artması, milliyetçiliği araştırma listelerinin üst sıralarına

⁵⁴ Tanıl, Bora, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s.129.

⁵⁵ Uzun, Turgay, **Bir Siyasal İdeoloji Olarak Milliyetçilik Ve Türk Siyasal Hayatında Kurumsallaşması: MHP Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000, s.25.

⁵⁶ Şahin, Mustafa, **Birinci Kuşak İslamcılarının Milliyetçiliğe Bakışı**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyon, 2015, s. 45.

⁵⁷ Smith, Anthony, **Milliyetçilik (Kuram-İdeoloji-Tarih)**, Çev: Ü.H. Yoksal, Atif Yayınları, Ankara, 2013, s.32.

⁵⁸ Calhoun, Craig, **Milliyetçilik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 14.

taşımıştır. Milliyetçilik fikri Kant ve Rousseau'nun daha sonra da 18. yüzyılda Herder ve Fichte'nin görüşleriyle filizlenir. 1920'nin başlarından itibaren de akademik çalışmalara konu olmaya başlar. Araştırmalarda genel yaklaşım, milliyetçiliğin sanayileşme sonrasında gelişen modernleşmenin bir getirisi olduğu yönündedir. Milliyetçiliğin tanımı veya varlığı hakkında yorumlar ne olursa olsun, özellikle özgür devlet olma isteğindeki toplumlarca fazlasıyla kabul gördüğü ve yaşatıldığı bir gerçektir.

1980'li yıllarda milliyetçilik konusunda ciddi kuramsal çalışmalar yoğunlaşmıştır. John Armstrong, Benedict Anderson, Ernest Gellner, Eric J. Hobsbawm ve Anthony Smith en önemli araştırmacılar olarak sayılabilir⁵⁹. Milliyetçilik konusu 1989 yılında komünist sistemin çökmesi ile beraber daha da ilgi odağı olmuş ve bu alandaki çalışmalar dikkatle takip edilmeye başlamıştır⁶⁰. Komünizm sonrası liberal kapitalizmin evrenselci iddialarının ön plana çıkmasının yanı sıra, milliyet farklılığını inkâr eden bir baskıcı sistemin boyunduruğundan kurtulan milletlerin özgürlük dönemi başlamıştır. Böylece yeni bir milliyetçilik dalgası ortaya çıkmıştır⁶¹.

Milliyetçilik kültürel bir olgu olarak, Batı Avrupa'da ortaya çıkan “modern milliyetçilik” ve Batının sömürgeciliği ve yayılcılığı karşısında tepki hareketi olarak gelişen “reaksiyoner milliyetçilik” olarak iki tarzda görülür Batı tarzı milliyetçiliğin, buradaki sosyal ve fikri gelişmelere dayalı modernitenin bir ürünü olarak ortaya çıktığı kabul edilir. Bir taraftan modernleşme, toplumların sosyal ve kültürel hayatında evrensel olduğu varsayılan bir takım standartların meydana gelmesini bir sosyal ilerleme yasası içinde öngörürken; diğer tarafta siyasi ve kültürel farklılığı milletler temelinde kabul etmek zorunda kalmıştır⁶².

Savaşlar, dini, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı toplum yapılarında değişimler yaşanması doğaldır. Tarih boyunca birçok toplum kendi içinde bu nedenlerden dolayı bölünmeler yaşamıştır. Kimileri yeni ülkeler kurmuş kimileri de tarihten silinmiştir. Ortaya çıkan her yeni devlet haliyle milli kimliğini yaratma yolunu seçmiş ve kendi milli sembollerini oluşturmuştur. Devletlerin varlığında milliyetçilik fikrinin de varlığı muhakkaktır. Özellikle teknoloji ve bilim alanındaki gelişmelere bağlı olarak kendisini uygarlık meşalesinin sahibi olarak gören Batılı ülkeler, uygarlık ve demokrasi götürdüklerini iddia ettiği ülkelerde sömürgeci zihniyet sergilemişlerdir. Bunu kolayca fark eden ülkeler ise tepki olarak

⁵⁹ Özkırımlı, Umur, Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış, Sarmal Yayınevi, İstanbul, s. 10.

⁶⁰ Atasoy, Fahri, **Küreselleşme ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınları, Ankara, 2005, s.311.

⁶¹ Şahin, Mustafa, **Birinci Kuşak İslamcılarının Milliyetçiliğe Bakışı**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyon, 2015, s.45.

⁶² Chatterjee, P., **The Nation And Its Fragments: Colonial And Postcolonial Histories**, Princeton Univ. Press, 1990, s.14.

milliyetçilik zırhını bürünmüştür. Bu zırha “doğu tipi milliyetçilik” denir. Baskı altındaki bu tip ülkelerde gelişen milliyetçilik savunma amaçlıdır.

Milliyetçilik kavramı Smith ve Hobsbawn için 19. yüzyılda güçlenmiş ve 20. yüzyılda hükümünü sürdürmüştür. Smith’in de değindiği gibi millet ve milliyetçiliğin on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın ilk yarısının önemli bir kavramı olduğu, ortak bir düşüncedir. Smith’e göre millet ve milliyetçilik kavramları modern bir kavram şeklinde değerlendirilir⁶³. Bu süreçte meydana çıkan milliyetçiliğin karakteristiği, modern düşünceye bağlı kalarak, sanayileşmenin, bürokratik hayatın, kitle iletişimlerinin ve laik dünya anlayışının bir sonucu olmasıdır. Bu süreçte yükselen milli devletlerde milliyetçiliğin güçlü bir yapıştırıcı olması görülmektedir⁶⁴.

I. Dünya Savaşıyla beraber milliyetçilik taze bir coşkunluk kazanmıştır. Sadece Batı özelinde olmaktan çıkmıştır. Asya ve Afrika bazı kısımlarında önemli bir güç şekline dönüşmeye başlamıştır. Artık sömürgeci devletler bir şekilde kendi tarzlarıyla başladıkları yönetim şekilleriyle sömürüye hız kesmezken, bu şekilde sömürülen devletleri bir bir bırakmaya ve bağımsızlıklarını tanımaya başlamışlardır. Bunların dışında bağımsızlıklarını daha önce kazanmış Avrupa dışındaki bazı devletlerse milliyetçilik hareketlerinin etkisinde kalmıştır; Örneğin Çin, Türkiye, Hindistan, Mısır, İran ve diğer bazı Arap devletlerinde milliyetçilik anlayışında olan partiler ve yönetim tarzları aktif olmuşlardır⁶⁵.

Özellikle 18. yüzyıldan sonra söylemlerde yer bulan milliyetçilik ifadesi, anlam olarak çok daha eskilere gider. Bir toplumun geçmişinde ne denli ortak yaşantısı, sevinçleri, zaferleri varsa yaşattığı milliyetçilik de o denli güçlü olur. Milliyetçiliğin beslendiği en büyük kaynak onu yaşatan toplum ve o toplumun tarihidir. Geçmişte birlik, beraberlik gibi değerlerle başarıyı yakalamış toplumlar bunlardan etkilenir. Güçlü geçmişi olan yani bir bakıma medeniyet kabul edilen toplumlarda gelecek kaygısı görülmez. Bu tip toplumlarda bağımsızlık ve devlet olma geleneği önemlidir. İhtiyaç halinde bu geleneği koruyacak olan milliyetçilik fikri en güçlü yönüyle kullanıma hazırdır. Zira milliyetçilik, milli kültür ve siyasi varlığın tehlikede olduğunu sezdiğinde toplum tarafından harekete geçirilir.

⁶³ Smith, Anthony, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çev: D. Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s.39.

⁶⁴ Şahin, s. 48.

⁶⁵ Hayes, s. 214.

1.5. Milliyetçiliğin Sınıflandırılması

Milliyetçilik, sosyolojik milliyetçilik ve doktriner-ideolojik milliyetçilik olmak üzere ikiye ayrılır. Doktriner-ideolojik milliyetçilik de kendi içinde ırk milliyetçiliği, kültür milliyetçiliği, din milliyetçiliği, coğrafya milliyetçiliği ve totaliter milliyetçilik türlerine ayrılır⁶⁶.

1.5.1. Sosyolojik Milliyetçilik

Milliyetçilik olgusunun ilk aşaması sosyolojik milliyetçiliktir. Özellikle sevgi ve aşk gibi sadakat barındıran hislere dayanır. Milliyetçilik bağlılık ve emek ister. Bunlar birincil gerekliliktir. Ernest Renan 1890'lı yıllarda milleti, ortak geçmişi olan ve bu geçmişe gönülden bağlı olarak birlikte yaşama arzusuyla hareket eden topluluk olarak ifade eder. Bir ferdi olduğu topluma karşı sorumluluk hissedenlerin, o toplumun değerlerine, geçmişine gönülden bağlı olanların tutumlarına sosyolojik milliyetçilik denir.

Milliyetçilik sosyolojik anlamda bütün toplumlarda görülmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin mensubu oldukları topluma bağlılığı çok önemlidir. Milletlerin kalıcı olup varlıklarını sürdürebilmeleri için bireylerin bağlılığı gereklidir. Bu, sosyolog ve hukuk tarihçilerince kanıtlanmış bir durumdur. Sosyolog ve hukuk tarihçilerinin bu kanıtları için "zümre bilinci, zümre duygusu veya zümre anlayışı" ifadeleri kullanılır. Bunlar, bireyin bir üyesi olduğu boya, kavme, ulusa olan bağlılığını ifade etmektedir. Milliyet hissi ve aidiyet ilkel ve modern toplumların tümünde görülür. Hatta hayvanlarda bile üyesi oldukları sürüye karşı bağlılık ve sorumluluk tutumu fark edilir bir durumdur. Bireylerin yaşamak ve özgür olabilmek adına oluşturduğu gruplar ve toplumlar, sahip olunan değerleri korumak adına verilen mücadele, barışı korumak ve huzur içinde yaşayabilme isteği tümüyle milliyetçilik ilkesinin kaynağını yaratmıştır.

1.5.2. Doktriner-İdeolojik Milliyetçilik

Doktriner milliyetçilik, milletlerin meşru hükümet şeklinin kendilerini yönetmek olduğu esasına dayanır. Milliyetçilik XIX. asrın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan bir doktrindir. Bu doktrin kendi hükümetini kurmaya yetecek nüfus birimini tespit, devlet kudretini meşru bir şekilde kullanma ve toplumu gereği gibi düzenleme ölçülerini temin eden kıstaslar verdiği iddiasındadır. Bu doktrin insanlığın tabii olarak milletlere bölündüğünü milletlerin de belli nitelikleriyle tanındığı ilkeleri üzerine dayanır⁶⁷.

⁶⁶ Hoşgeldi, s.24

⁶⁷ Hoşgeldi, s.26

Batıda sanayi devrimi sonrasında bilinçlenen kitle ve Fransız Devrimi ile milliyetçiliğin bir kavram olarak doğumu gerçekleşir. Daha sonrasında kavram ideolojik bir nitelik kazanır. İlk çıkış noktası olan Batılı ülkelerden sonra bütün dünyaya sıçramış ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Doktriner-ideolojik milliyetçilik kavramı Fransız Devrimi sonrasında büyük krallıkların ve imparatorlukların yıkılmasında etkili olmuştur. Bu etki sonucunda milliyetçilik fikrini özümsemiş yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bu milletler de daha önce belirtildiği gibi kendi ideolojileri doğrultusunda kendi değerlerini içeren milliyetçilik temelli sembollerini oluşturmuşlardır. Yakın dünya tarihinde, ülke sınırlarının yeniden şekillenmesine neden olan doktriner-ideolojik milliyetçiliğinin de kendi içinde farklı nüanslar içeren alt kolları vardır.

1.5.3. Irk Milliyetçiliği

İrk, birbirine yakın dilleri konuşan ve ortak ruhsal yakınlıklara sahip olan milletlerin bütünüdür ve gerçek veya varsayılmış bir biyolojik oluşur. Etnolojik anlamda ırk, ulustan daha geniş bir kavramdır. Örneğin Türk, Slav ve Germen ırkları yapılarında birçok milleti barındırmaktadırlar. Ruslar, Polonyalılar, Slav ırkına dâhilken Almanlar, Norveçliler, İsveçliler Germen ırkındandır. 19. yüzyılda ırk konusunda bazı sorulara yanıtlar aranmıştır. Buna göre, ırklar arasında fiziksel ayrımlar olduğu gibi, düşünsel yetenekler ve zekâ derecesi bakımından da ayrımlar vardır. Zekâ ve fikri yetenekler bakımından üstün ırklar olduğu gibi, bir de aşağı ırklar vardır. Uygarlıklar, ırkların fikri kabiliyetleri nispetinde gelişir⁶⁸.

Fransız yazar Gobineau tarafından kaleme alınan “Beşeri Irkların Eşitsizliği Üzerine Deneme” adlı eser başta olmak üzere, benzeri çalışmalarla birlikte ırkçı siyasi kuramlar ortaya atılmıştır. Bu çalışmaların bilime, akla uygun olmadığı düşünülse de ırk milliyetçiliği noktasında çeşitli fikirler üretilmesine vesile olduğu bir gerçektir. Gobineau her ırkın farklı zekâ, yetenek ve fikirle donandığını savunur. Bu konuda daha da net gerekçeler sunarak Avrupalıların mensubu oldukları Aryen ırkını en zeki ve yetenekli olarak savunur. Uygarlık alanında başarı veya başarısızlıklar da bir ırkın özelliklerinden kaynaklanır. Almanya’da Hitler’in varlığı ve Nazi partisinin kurulması da aynı şekilde üstün ırk mantığıyla şekillenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Nazilerin üstün ırk tutumu neticesinde, ortaya atılan ırkların üstünlüğü savı çeşitli incelemelere tabii tutulmuştur. Bilimsel çalışmalar yürüten bir heyet tarafından tüm dünyada konuyla ilgili kapsamlı çalışmalar yürütülmüş ve gerçekten ırkların birbirine üstünlüğünün olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma raporlarında, hiçbir

⁶⁸ Hoşgeldi, s.27

büyük milletin sadece tek bir ırktan meydana gelmediği ve üstün ırk fikrinin hiçbir geçerli mantığa dayanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca elde edilen bulgularla da üstün ırk düşüncesi çürütülmüştür. Japonların kısa sürede elde ettikleri başarı, Kuzey Amerika'nın durumu, siyahların birçok alandaki başarıları üstün ırk fikrini çürüten delillerdir. Tüm dünyada, farklı coğrafyalarda, farklı milletlerin başarısı, uygarlık meşalesini sadece Avrupa'nın taşıyabileceği inancı da yıkmıştır. Milliyetçilik, ırk meselesi değil, sadece bağlı olunan toplumu sevmeye ve gönülden bağlanmadır. Devletin bütünlüğü, milletin refah, huzur ve özgürlüğü milliyetçiliğin temel gayesidir. Ortaya atılan asılsız fikirle birlikte adı milliyetçiliğin önüne konan ırk milliyetçiliği ise asılsız temellere dayandırılan, sınır ötesini tanımayan ve ülkeler arası huzur ortamını tehdit eden bir olgudur.

1.5.4. Kültür Milliyetçiliği

Bir milletin ortak kültür ve ortak sosyal yaşam bağları onun kültür milliyetçiliğinin işaretidir. Kültür milliyetçiliğinde ortak ırktan olma şartı yoktur. Önemli olan ortak bilinçtir. Milletin siyasi, askeri, sosyal, hukuki, tarihi değerlerini benimseyen ve sosyal yaşamla bütünleşebilen bireyler kültür milliyetçiliğinin birer parçası olurlar.

Kültürel milliyetçiliğin temelleri, fikirleri Alman ulusçuları kadar Slav ulusçuları tarafından da kullanılan bir Alman yazarı olan Herder'e atfedilir. Mekanik bir siyaset kuramına karşı çıkarak, organik bir siyaset kuramını esas alan Herder, insanlığın doğal bir alt birimi olarak "volk" kavramını ortaya atmıştır. Herder'e göre, "volk", ona organik bir bütünlük kazandıran kendi tarihi dili ve özgün kültürüne sahip halk topluluğudur ve Herder'in "volk" kavramı, kültürel özellik ve farklılıklar çerçevesinde ulusu temsil etmeye başlamıştır. Herder'in XIX. asrın milliyetçiliğine katkısı "doğal sınırlar içinde yaşayan, ortak bir ruha sahip olan, ortak bir dil konuşan, ortak tarihsel geleneklere saygı gösteren ve ayrı bir kültürel toplum oluşturan insanlar grubu" olarak tanımladığı bir milliyet kavramını ortaya atmasıdır⁶⁹.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" deyişinde Atatürk'ün ortaya koymaya çalıştığı felsefe, yeni Türk devletinin kuruluşu sırasında var olan modern düşünce ve hayat ile kopuklukları giderecek bir anlayışı ihtiva eden düşünce sistemidir⁷⁰.

Türk kültürü, kültür ilişkilerinde dikkate değer bir etki göstermiştir. Türk kültürü başka kültürlerle hürmetli, onlara baskı yapmaya gerek görmeyen, hoşgörülü ve kendisinden emin bir kültürdür. Bundan dolayı Türk kültürünün kendisini koruma, dayanma, yaşama ve yaşatma gücü vardır. Kapalı bir kültür olmadığı hâlde, Türk kültürü, farklı kültürler karşısında

⁶⁹ Hoşgeldi, s.29

⁷⁰ Âfetinan, A. **Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıkları**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s.45.

sürekli olarak şahsiyetini korumuştur. Bu sebeple de Türk devlet töresi her vakit insanları birleştirmiş ve kaynaştırmıştır. Türkler, kültürel ve biyolojik farklılıkları olan insanları kendi birlik ve bütünlüğü dairesinde değerlendirmiştir. Bu bakımdan insan hakları ve hoşgörü Türk Milleti'nin ayrılmaz birer niteliği haline gelmiştir⁷¹.

Kocatürk⁷² çalışmasında konuyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

Türk milleti Kurtuluş Savaşı'ndan beri, hatta bu savaşa atılırken bile mahkûm milletlerin hürriyet ve bağımsızlık davalarıyla ilgilenmeyi, o davalara yardım etmeyi benimsemiştir. Böyle olunca kendi soydaşlarının hürriyet ve bağımsızlıklarına kayıtsız davranması elbette uygun görülemez. Fakat milliyet davası şuursuz ve ölçüsüz bir dava şeklinde mütalâa ve müdafaa edilmemelidir. Milliyet davası siyasî bir mücadele konusu olmadan önce şuurlu bir ülkü meselesidir. Şuurlu ülkü demek, müspet ilme, ilmî usullere dayandırılmış bir hedef ve gaye demektir. O halde propagandalarda müspet usullere müracaat etmek şarttır. Hareketlerin imkân sınırları ve sıraları mutlaka hesaba katılmalıdır. Türkiye dışında kalmış olan Türkler, ilkin kültür meseleleriyle ilgilenmelidirler. Nitekim biz Türklük davasını böyle bir müspet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihine, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz.

1.5.5. Din Milliyetçiliği

Toplumların sosyal ve kültürel tüm etkinliklerin dini kurallara göre belirlenme şeklidir. Günümüzde din milliyetçiliğiyle özdeşleşmiş toplumlar vardır. Yahudiler buna en belirgin örnektir. Siyonizm, vaadedilmiş topraklar dışındaki bütün Yahudileri orada toplamak, sonra da Süleyman mabedini Siyon dağı üzerinde yeniden inşa etmek ideali olup, dinî ve siyasi özellik gösteren bir akımdır. İsrail devletinin dini esaslar haricinde, işler bir anayasası yoktur. Devlet tümüyle Musevilik dininin esaslarına göre yönetilmektedir⁷³.

Günümüz modern dünyasında, birçok Arap ülkesinde milliyetçilik fikrine karşı duruş sergilenir. Bu ülkelerde gelişmiş olan milliyetçilik fikri dini esaslara dayanır. Bu yönüyle bilindik milliyetçilik fikrine benzemez. Bu tip milliyetçilikte toplumun refah ve huzuru din esaslarına göre belirlenir. Ulusal çıkarlar ikinci plana itilir.

⁷¹ Yalçın, E. Semih, "Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. XIV, sayı: 41, Temmuz, 1998, s. 573.

⁷² Kocatürk, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999, s.220.

⁷³ Hoşgeldi, Serkan, **Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, s. 31

1.5.6. Coğrafya Milliyetçiliği

Milliyetçilik onu yaşayan toplumdan ve o toplumun sahip olduğu vatandan bağımsız düşünülemez. Çünkü toprak, ortak geçmişi olan ve aynı kaderi yaşayan toplumca emek harcanmış ve savunulmuştur. Özgürlük gayesinde korunan toprak, anlam kazanarak vatan adını alır. Vatan da üzerine inşa edilen bütün milli sembollerle kişiselleştirilir.

Ortak tarihi meydana getiren savaşların, acıların, sevinçlerin, başarıların potasında eriyip, coğrafyaya dökülerek onu vatandaşlaştıran topluluk, belirsiz küteller olmaktan çıkarak vatan sayesinde millet olur⁷⁴.

Konuyla ilgili Afetinan⁷⁵'ın düşünceleri şu şekildedir: “Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına müteakip Misak-ı Milli ile belirlenen Türk yurdu ve bu belirlenen sınırların içinde yaşatılmaya çalışılan Türklük bilinci coğrafi milliyetçiliğe en güzel örneği teşkil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'te vatan fikri, Trablusgarp'ta, I. Dünya Savaşında, Kurtuluş Savaşında şekillenmiştir. Mustafa Kemal için vatan toprakları korunurken hayat feda etmenin fiili örnekleri gözleri önünde cereyan etmiştir. O kendi zamanında yaşayan ve milletleri için imparatorluklar peşinde koşan, devlet adamlarının ideallerini asla benimsememiştir. Sınırlarını, en son Türk nesillerinin kanlarıyla yoğurup çizdiği bu Türk vatanında O, vatan kavramını manalandırdı. Atatürk'ün sınırlarını çizdiği bu vatan toprakları mukaddestir.”

1.5.7. Totaliter Milliyetçilik

Devletin ekonomik güç ve yetkilerinin geniş olduğu, aynı zamanda sınırsız ya da aşırı devlet müdahalesinin söz konusu olduğu bir ekonomik düzen “totaliterizm” anlamına gelmektedir. Daha kısa bir ifadeyle totaliterizm, sınırsız devlet ya da aşırı müdahaleci devlet demektir. Totaliter rejimlerde tüm üretim faktörleri devlet tarafından sahiplenilmiştir. Özel mülkiyet söz konusu değildir veya çok sınırlıdır. Totaliter rejimlerde ekonomik ve siyasi özgürlüklerin olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Ekonomik özgürlüğün olmaması teşebbüs ve mülkiyet özgürlüğünün olmaması anlamına gelir. Siyasi özgürlük ise seçme ve seçilme hakkını, konuşma özgürlüğünü, din ve vicdan özgürlüğünü ifade eder. Totaliterizmde siyasi haklar ve özgürlükler de söz konusu değildir veyahut da oldukça sınırlıdır⁷⁶.

Totaliter milliyetçilik uygulamalarında, aynı ırktan olan milletleri, hangi devlet çatısı altında yaşıyorsa yaşasın, tek bir bayrak ve yönetim altında toplama ideali ve düşüncesi vardır. Pan-Slavizm, Pan-Germenizm, Pan-Türkizm gibi akımlar buna örnek olarak gösterilebilir.

⁷⁴ Hoşgeldi, s.32

⁷⁵ Afetinan, s. 107

⁷⁶ Aktan, C. Can, “Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:5, Sayı:25, Ankara 1999, s. 143.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yönetime hâkim olan İttihat ve Terakki Partisi döneminde de dünyada bulunan tüm Türkleri bir bayrak altında ya da daha doğru bir ifadeyle Osmanlı yönetimi altında toplama düşüncesinin hâkim olduğu bilinmektedir⁷⁷.

Totaliter milliyetçilikte birey ve toplum sahip olduğu tüm hak ve özgürlüğü devlete teslim eder. Tüm bireysel ve toplumsal amaçlar ortadan kalkar ve tek gaye devlet olur. Devlete hizmet etmek ve onu yüceltme gayreti tek amaçtır. Devlet tek güç ve tek varlığı tek amaç olur. Modern dünya milliyetçiliğinde birey ve toplum esas olduğundan, karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdır. Ancak bir dönemler Nazi Almanya'sı ve Faşist İtalya'da benimsenen totaliter milliyetçilik günümüzde hiçbir değer taşımaz.

1.6. Milliyetçilik Türleri

Milliyetçiliği yaşayan ve yaşatan toplumlar sosyal ve kültürel yönden farklıdır. Her toplumun değerleri, inançları farklıdır. Dolayısıyla milliyetçilik fikri de her toplumda farklı renklere sahiptir. Milliyetçiliğin farklı biçimlerinin olması, her toplumda farklı güç ve etkiye sahip olması doğaldır. Hiçbir suretle durağan olmayan milliyetçilik, toplum yapısına göre kendini düzenler ve farklı ideolojilerden yararlanır. Milliyetçilik toplumların değerlerine göre türlere ayrılır. Bu türler şu şekilde sıralanabilir:

- Resmi Milliyetçilik
- Liberal Milliyetçilik
- Muhafazakâr Milliyetçilik
- Yayılımacı Milliyetçilik
- Anti-Emperyalist Milliyetçilik

1.6.1. Resmi Milliyetçilik

“Atatürk Milliyetçiliği” olarak da adlandırılan, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan, Türk toplumunun kendi tarihi ve toplumsal gerçeklerinden kaynaklanan bir milliyetçilik anlayışıdır. Ulusal bütünlüğün temeli olarak Atatürk Milliyetçiliği, ortak kültüre, laiklik ilkesiyle akla, mantıksal düşünceye, sağduyuya ve adalete dayanır. Anayasa'da da resmi milliyetçilik, Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmîyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünleştirici bir anlayış ile dikkat çeker⁷⁸.

⁷⁷ Hoşgeldi, s.33

⁷⁸ Gözler, s.116

Atatürk Milliyetçiliği, öznel ulus anlayışını esas alan bir milliyetçilik anlayışıdır. Yani, ırk ve din birliği gibi nesnel unsurlar üzerine kurulmamıştır. Amaç ve ülkü birliği, sevinç ve kederde ortaklık gibi öznel unsurlar üzerine kuruludur. Atatürk Milliyetçiliğinin temel taşı, Türk halkının ve vatanın bütünlüğüdür. Bu halk, Misak-ı Milli ile Kurtuluş Savaşını kazanan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halktır. Atatürk Milliyetçiliği, “millet-i hakime” anlayışının seküler versiyonuna dayalı, “muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta aşmak” olarak tanımlanmış bir milli devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır. Bu bağlamda, resmi milliyetçilik, “seküler Türk milliyetçiliği” olarak da adlandırılabilir. Milliyetçilik her ne kadar doğası gereği seküler olsa da, ona karşı gelişen muhafazakâr (dindar) milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla, seküler milliyetçilik olarak adlandırılmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, otorite ilişkilerinin son olarak laikleşmesi, yani din kavramından arındırılmış saf millet anlayışına dayalı milliyetçilik olarak, sırasıyla saltanatın ve halifeliğin kaldırılışı, resmi milliyetçiliğin toplumun modernleşme doğrultusunda dönüştürülmesinde merkezi bir rol oynadığı söylenebilir⁷⁹.

Kutsallaştırılmış Atatürk ögesi de, resmi milliyetçiliğin simgesel boyutu açısından önemlidir. Ahmet Yıldız'ın belirttiği gibi, bir milletin varlığının kurucu önderi olarak Mustafa Kemal Atatürk, Kemalist milliyetçiliğin kurucu ilkesidir. Bu varlığın da ötesinde, soyut ve kutsal bir niteliğe de sahiptir⁸⁰. Ortaya çıkan bu ilahi kahraman, resmi milliyetçiliğin simgeleştirilmiş ikonudur. Atatürk heykelleri, büstleri, portre üretimi, ilkokul ders kitapları ya da herhangi bir Atatürk Şiirleri Antolojisi, Atatürk ve Türk Bayrağı ikilisiyle oluşturulmuş semboller bize milliyetçiliğin fetişizmin alanında örgütlendiğini göstermektedir⁸¹. Milliyetçilik, bir anlamda ulusu kutsallaştırma ve tanrılaştırma eğilimi taşıdığına göre, liderlerin de kutsallaştırılabileceği gerçeği ortaya çıkar. Hem milliyetçiliğin doğası gereği hem de kutsallık boşluğu, ulusun ve Mustafa Kemal'in kutsallaştırılmasına neden olmuştur denebilir. Bu kutsallaştırmanın devamı aynı zamanda milli bir ibadete dönüşür. Mustafa Kemal'in kutsallaştırılması, düşüncelerine ve eserlerine bağlılık duyulması, Atatürk-Cumhuriyet özdeşliği bağlamında rejimi sevmek demektir⁸².

⁷⁹ Işık, s.41

⁸⁰ Yıldız, Ahmet. “Kemalist Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 211

⁸¹ Yörük, Zafer. “Politik Psişe Olarak Türk Kimliği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 316.

⁸² Ünder, Hasan. “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt—2 Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 149.

1.6.2. Liberal Milliyetçilik

Liberal milliyetçilik toplumun kendi kaderini çizmesi olarak algılanabilir. Toplumun bağımsızlığı, birlik, vatan ve devlet kavramları liberal milliyetçiliğin ilgi alanına giren konulardır. Laik bir anlayışı benimsemiş bu tür, toplumun değerlerinin korunması için ekonomik güç ve kalkınmayı önemser. 1. Dünya Savaşı sonrasında yeniden şekillenen dünya devletlerinin farklı yönetim ve değer sistemleri arayışı neticesinde Amerika Başkanı Woodrow Wilson tarafından belirlenen ilkelerle liberal milliyetçiliğin çerçevesi çizilmiştir. Aslen bu akımın konusu ve içeriği daha eskilere dayanmaktadır. Aydınlanma Çağı'na kadar uzanan liberal anlayış, her ne kadar o dönemlerde isimlendirilmese de savunduğu değerleri J.J.Rousseau'nun ifadelerinden ve 1789 Fransız İhtilali'nin ilkelerinden alır. Liberal milliyetçilik ulus-devlet anlayışını esas alır. Bununla birlikte her toplumun da egemenliğine kayıtsız şartsız saygı duymayı ilke edinmiştir. Ulusal yapı içerisinde siyasi, ekonomik ve dini değerler noktasında da bireysel özgürlüklerin korunmasını ister. Ulusun çıkarlarının başka ulusların çıkarları pahasına korunması gerektiğini savunur. Uluslar kendi hak ve özgürlüklerinin tasarrufu konusunda özgürdür ve kaderlerini bu çerçevede belirleme yetkileri vardır. Tüm ulusların eşitliği de diğer ilkelerinden biridir.

Liberal milliyetçiliğin nihai amacı egemen bir ulus-devletler dünyası kurmaktır. Bu anlayışa göre milliyetçilik sadece siyasi özgürlüğü artırmanın bir aracı değil, aynı zamanda barışçı ve istikrarlı bir dünya düzeninin de sağlanması aracıdır⁸³.

Ülkemizde Turgut Özal'ın, doksanların liberal milliyetçi söyleminin temelini oluşturduğu söylenebilir. Özal'ın liberal milliyetçi söylemi, teknik bir konuya indirgenerek, sosyo-politik içeriğinden soyutlanarak Türkiye'nin güçlü olması düzleminde hareket etmiştir. Seksenlerle birlikte yayılan liberal-milliyetçi söylemin temel unsuru, iktisadi gelişmeyi kısıtlayan "kamucu" uygulamaların yerilmesi ve milli güç, gurur kaynağının iktisadi ve teknolojik ilerleme ve tüketim temelinde tanımlanmasıdır⁸⁴.

1.6.3. Muhafazakâr Milliyetçilik

Muhafazakârlık, eski ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmanın iradesine ve yeteneğine sahiptir⁸⁵. Muhafazakârlık bireyin

⁸³ Kılıç, Murat "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:16, Aralık 2007, s.131.

⁸⁴ Coşar, Simten, "Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:4- Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 729.

⁸⁵ Bora, Tanıls.45

varlığını sürdürmesi ve kendini gerçekleştirmesini sağlam bir aile ve dine bağlar. Bu anlayış çerçevesinde aile ve din gibi sosyal kurumlar korunmalı ve dış olumsuz etkenlere karşı güçlü kılınmalıdır. Devlet ve siyasi organlarda modern zamanlarda meydana gelen değişimlere karşı direnç gösterir. Muhafazakâr milliyetçilikte devlete ve siyasi organlara verilen roller sınırlı ve belirlidir. Süregelen değerlerin, özellikle toplum yapısını derinden etkileyip değiştiren sanayi devriminden dolayı alt üst olmasıyla birlikte tepkisel olarak güçlenmiş bir akımdır. Aydınlanma Çağı, sanayi devrimi ve Fransız İhtilali gibi olaylara tepki niteliğindedir.

Gelenekselci muhafazakâr milliyetçilik, Fransız Devrimi'ne duyulan tepkiden beslenmektedir. “Gelenek”, akla ve devrime karşı bir formül olarak sunulmuştur⁸⁶.

Muhafazakâr milliyetçilik var olanı koruma, eskiden beri süregelen değerleri savunma olarak görülebilir. Ulus-devlet sürecini tamamlamış toplumlarda gelişmiştir. Sürekli dış tehditlerin varlığını düşünür ve bu tehditler için her zaman savunmadadır. Savunucuları tarafından, sosyalizme karşı en etkin silah olarak görülür. Savunulan değerlerin ve milli kimliğin göçmenlerce ve diğer millet üstü kimliklerce tehdit edildiği düşünülür. Sahip olunan değerlerin en iyi şekilde korunması tümüyle dış etkenlere kapanma, farklı kültürlerden uzak durma, göçü önleme gibi önlemlerle mümkündür. Muhafazakâr tutumun göçlere karşı tepkisi tarihte fazlasıyla görülür. Özellikle İngiltere’de British National Party, Fransa’da Le Pen’in National Front in France ve aşırı sağcı Alman Cumhuriyetçi grupların tepkileri muhafazakâr milliyetçiliğin tutumlarına örnek verilebilir. Çeşitli göçler ve bütün kültürlerin iç içe geçmesi gibi nedenlerden dolayı güvenli yaşam ve savunulan geleneksel değerler risk altındadır.

Muhafazakâr milliyetçiliğin özelliklerinden biri, ulusu devamlı dış veya iç tehditler altında görmesi ve göstermesidir. “Dış tehdit”e yapılan atıflar, ulusun güvenliği için yurttaşların her türlü baskıya razı olmalarını garanti etmeye, “iç tehdit”e yapılan atıflar ise toplum içindeki farklılıkların bastırılmasını mazur göstermeye yarar. Her iki amacı da ulusun varlık ve güvenliğinin korunması adına hareket eden devlet seçkinlerinin bütün bir toplumun “devlet” etrafında kenetleyebilmelerini kolaylaştırır. Bu tehdit algılamalarının doğruluğundan şüphe eden yurttaşlar ise dışlanır, hatta açıkça baskı altına alınır. Milliyetçilik sosyal altüst oluşların ve demografik değişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkması halinde de tehlikeli potansiyeller içerir. Örneğin, bir halkın kültürel kimliği yabancı bir kültürün sızmasıyla zayıfladığı ve tehdit altına girdiği zaman milliyetçi bir tepki doğabilir. Bu da çoğu zaman ulusun “ortak değerleri”ni ve birlik bütünlüğünü aşırı vurgulayan, “türdeş ulus” tasavvuru yaratmaya yatkın “muhafazakâr” bir milliyetçiliğin ortaya çıkmasına yol açar⁸⁷.

⁸⁶ Işık, s.45

⁸⁷ Erdogan, Merçil, “Kitap Tanıtma”, **Bellekten**, C.LXIII, Sayı:236, Ankara, 1999, s.95.

Muhafazakâr milliyetçilik, ulus kurma sürecinde olanlardan çok, yerleşik ulus-devletlerde gelişme eğilimindedir. Muhafazakârlar toplumsal tutarlılığa ve kamu düzenine özel bir önem verirler. Muhafazakârlar için toplum organik bir yapıdır; milletler, benzer görüşlere, alışkanlıklara ve özelliklere sahip olan insanların “birlikte-yaşama” isteğinden doğal bir biçimde doğup gelişirler. Onlara göre, insanlar, “ulusal topluluk” içinde anlam ve güvenlik arayan sınırlı ve kusurlu yaratıklardır. Bundan dolayı, muhafazakâr bir milliyetçinin birinci amacı, ulusal birliği, yurtsever sadakati ve kişinin “ülkesiyle övünmesi”ni teşvik etmek suretiyle korumaktır⁸⁸.

1.6.4. Yayılmacı Milliyetçilik

En uç şekliyle bu tip milliyetçilik yoğun bir duygudan ve hatta kimi zaman bütüncül milliyetçilik adı verilen histerik bir milliyetçi coşkudan kaynaklanmaktadır. Bütüncül milliyetçilik terimi sağcı Action Française’in (Fransız Hareketleri) lideri Fransız milliyetçi Charles Maurras tarafından uydurulmuştur. Maurras’ın siyasetinin merkezi noktası ulusun büyük öneminin vurgulanmasıdır. Buna göre ulus her şey, birey hiçbir şeydir. Bütüncül milliyetçilik, milliyetçilik ile demokrasi arasında daha önce tesis edilmiş bağı koparır. Bir bütüncül ulus, gönüllü bağlılıklardan ziyade geçmişten gelen bağlılıklarla bir arada tutulan dışlayıcı bir etnik topluluktur. Ulusal birlik ve serbest tartışma ve iktidar için açık ve yarışmacı bir mücadele gerektirmemektedir; o disiplin ile tek ve üstün lidere itaat gerektirir. Yayılmacı milliyetçiliğin tekrarlanan bir konusu, ulusal yeniden doğuş veya yeniden yaratılış fikridir. Bu tür milliyetçilik yaygın olarak geçmişteki büyüklük ve ulusal şan efsanelerine dayanır. Eğer milliyetçilik büyüklüğün yeniden tesisinin ve ulusal şanın yeniden elde edilmesinin bir aracı ise, o değişmez bir şekilde militer ve yayılmacı bir karaktere sahip olacaktır. Kısaca savaş bir ulusun sınav zeminidir. Bütüncül milliyetçiliğin gönlünde genellikle yayılma arzusu veya koloniler arayışı içeren bir imparatorluk projesi yatar. Bu durum pan-nasyolizmin türlerinde görülebilir⁸⁹.

Yayılmacı milliyetçilik, genel olarak faşizm ile birlikte anılmaktadır. Örnek olarak, Alman Nasyonal Sosyalizmi’nde görülen ırk teması önemli bir şekilde ön plana çıkmıştır. İtalyan faşizminde ise devlete vurgu yapılmıştır. Hem İtalyan Faşizm’i hem de Alman Nasyonal Sosyalizmi bu bağlamda saldırgan, yabancı düşmanı akıldışı bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Her ikisi de enternasyonalizme ve liberal milliyetçi düşüncelere düşmanca bir tavır

⁸⁸ Erdogan, s.95-96

⁸⁹ Heywood, Andrew, **Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s. 161.

içerisindedirler denilebilir. Yayılmacı milliyetçilik, belli bazı hakların ve milletlerin üstünlüğü üzerine kuruludur. Yani, milletleri hiyerarşik bir biçimde sınıflandırmıştır⁹⁰.

1.6.5. Anti-Emperyalist Milliyetçilik

Gelişmekte olan dünya, tamamı bir biçimde sömürgeci yönetime karşı mücadeleden ilham almış olan çeşitli milliyetçilik türlerini bol miktarda üretmiştir. Bu tip milliyetçiliğin ironisi ilk kez Avrupa'da 'ulus-inşası' sürecinde geliştirilmiş olan öğretileri ve ilkeleri Avrupalı güçlerin kendilerine karşı yöneltmesindedir. Bir diğer ifadeyle, sömürgecilik milliyetçiliği küresel önemi olan bir siyasal inanca dönüştürmeyi başarmıştır. Afrika ve Asya'da o 'ulusal bağımsızlık' arzusuyla şekillenen bir ulus olma hissini geliştirmeye yardımcı olmuştur. Hakikaten, 20. yüzyıl boyunca dünya siyasal coğrafyasının büyük bir bölümü anti-emperyalistler tarafından dönüştürülmüştür. İki savaş arası dönemde ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından yeni bir ivme kazanmıştır. Aşırı genişlemiş olan Britanya, Fransa, Hollanda ve Portekiz imparatorlukları yükselen milliyetçilik karşısında çökmüşlerdir⁹¹.

Anti-emperyalizm de bir anlamda, liberal modelde olduğu gibi, değerlerini toplumun kendi kaderini kendisinin çizeceği fikrinden almıştır. Afrika ve Asya ülkelerinin çoğu Fransız İhtilali sonrasında şekillenen Avrupa ülkelerinden farklıdır. Bu farklılık siyasi, ekonomik ve kültürel yönlerden ortaya çıkar. Milliyetçilik fikri de bu ülkelerde modern olarak isimlendirilen Avrupa ülkelerindeki gibi değildir. Afrika ve Asya'da yer alan birçok ülke gelişimini tamamlamış Amerika ve Avrupalı bazı ülkelerin etkisi altındadır. Bu etkiye maruz kalan ülkelerin hemen hemen hepsi rahatsızlık duymaktadır. Zira etki, bu ülkelerde siyasi, ekonomik ve kültürel bir bağımlılığa dönüşmüştür. Bu ülkelerde arzu edilen de bir şekilde bu bağımlılığın bitirilmesidir. Ulusal kurtuluş olarak ifade edilen bu arzu, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı hedefler. Bu ülkelerin mevcut bağımlılığa tepkileri Marksizm-Leninizm ve sosyalizm gibi algılanır. Aslen sosyalizm ve milliyetçilik zıt olgulardır. Sosyalizm tümüyle insanlığı tek bir çatı altında algılar. İnsanın ayrı ayrı uluslara bölünmesine tepkilidir. Marksist yaklaşım ise sınıf dayanışmasının milli birlikten daha güçlü ve verimli olduğunu savunur. Marx, "Komünist Manifesto" adlı eserinde "Emekçinin ülkesi yoktur." sözüyle sınıf birliğinin gerçekliğini savunmuştur.

Bununla birlikte, gelişmekte olan dünyadaki milliyetçiler daima Batı'dan ödünç alınan sosyalizm veya Marksizmin diliyle milliyetçiliklerini açıklamakla yetinmemişlerdir. Özellikle

⁹⁰ Işık, s.48

⁹¹ Heywood, s.164

1970'lerden bu yana Marksizm-Leninizmin yeri dini fundamentalizm türleri, özellikle de İslami fundamentalizm, tarafından alınmıştır. Bu, gelişmekte olan dünyaya spesifik olarak Batılı olmayan, aslında, Batı karşıtı bir ses vermiştir. En azından teoride, İslam bir "İslam ulusu" içerisinde Muhammed Peygamber'in öğretilerini ve "İslamın yolunu" kabul edenleri birleştiren bir ulus aşırı siyasal kimlik geliştirmeye girişir. Bununla beraber, Ayetullah Humeyni'yi (1900-1989) iktidara taşıyan 1979 İran Devrimi, İslami fundamentalizmin ulusal ve ruhani yenilenmenin bir amentüsü olma potansiyelini göstermiştir. İslâm cumhuriyetinin tesisi genel olarak Batı maddeciliğinin etkisini geleneksel değerlere ve Şeriat veya kutsal İslam hukukunda somutlaşan ilkelere dönerek temizlemeyi amaçlamaktadır. Ancak, İslami milliyetçilik hiçbir şekilde türdeş bir doğaya sahip olmamıştır. Örneğin, Sudan ve Pakistan'da İslamileştirme esasen yönetici elitlerin iktidarını pekiştirmek üzere bir devlet idaresi aracı olarak kullanılmıştır. Yine de, Mısır ve Cezayir'de şehirli yoksullar adına ahlaki yenilenme ve siyasal temizlenme talep eden devrimci İslami hareketler doğmuştur⁹².

1.7. Türkiye'de Milliyetçilik

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp ve Yunan milliyetçilikleriyle başlayarak, aynen Avrupa'da olduğu gibi Batı'dan Doğu'ya doğru yayılan milliyetçilik akımları, 19. yüzyılın başlarında başlamış ve 20. yüzyılın başlarında da Anadolu'ya ve Arap yarım adasına ulaşmıştır. Yüzyüncü yıl dönümü yaşanan I. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle Avrupa'da Britanya dışındaki tüm imparatorluklar yıkıldığında da bu milliyetçilikler yüz yıldır yıkmaya çalıştıkları imparatorluklardan kurtulup kendi ulus devletlerini kurma yolunda hızla yol almışlardır. Osmanlılar kadar Habsburglar da Romanofflar da milliyetçilik akımlarıyla boğuşmuş, onları kendi topraklarında bastırmaya gayret ederken, komşularındakileri destekleyerek onları yıpratmaya, zayıflatmaya, bölerek onlardan toprak çalmaktan da geri durmamışlardır⁹³.

19.yüzyılın başlarından itibaren özellikle Batı ülkelerinde filizlenen milliyetçilik, birçok ırk ve toplumu bünyesinde barındıran devletleri etkilemiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan Bulgar, Yunan, Sırp, Hırvat, Makedon, Romen vatandaşlar birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek ulus-devletler olmuşlardır. Ancak bu hızlı hareketliliği etkileyen tek neden milliyetçilik akımı değildir. Özellikle Osmanlı'nın ekonomik anlamda çöküşü ve eski gücünde olmayışı bunda daha büyük etkendir. Zira zayıf bir imparatorluk bünyesinde,

⁹² Heywood, s.166

⁹³ Çarkoğlu, Ali ve Kalaycıoğlu, Ersin, **Türkiye'de ve Dünya'da Milliyetçilik**, İstanbul Politikalar Merkezi, 2013, s.2.

toprakların bölünmesini isteyen ve bunun için belirtilen toplumları ayaklanmaya kışkırtan ajanlar vardır. Tanzimat Fermanı da aslen böyle bir kopmanın habercisi niteliğindedir. Osmanlı uyruğu almaktan çıkıp kendi devletlerini kurmak isteyen bu topluluklar ülke içinde karışıklık çıkarmış, isyanlara yönelmişlerdir. Devletin güç kaybında bu girişimlerin rolü büyüktür. Ülke olduktan sonra da bu toplumlar kendi sınırları içinde yaşayan diğer topluluklara karşı sert tutumlar sergilemişlerdir. 1820 – 1908 tarihleri arasında durmadan süren bu kopma hareketleri sonucunda Balkan bölgesinde sayısız devlet kurulmuştur. Bunların da büyük bir bölümü Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmadır. Şüphesiz ki bunda komşu devlet ve imparatorluklarının payı yüksektir.

Dolayısıyla, Osmanlı, Avusturya ve Rusya arasında oynanan oyun tüm Balkan devletleri arasında ulus-devletlerin kurulmasıyla birlikte daha dar bir coğrafyada, daha fazla ülke arasında ve daha fazla dini ve etnik grupla, çok daha karmaşık bir düzeyde oynanmaya devam etmiştir. Bu durum Britanya, Fransa, Rusya, Avusturya gibi Avrupa güçlerini bu karmaşanın içine çekmeye devam etmiştir. Önce iki Balkan Savaşı'na ve sonrasında da I. Dünya Savaşı'na yol açan gelişmeler ortaya çıkmıştır⁹⁴.

19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yaklaşık bir asır kadar ülke gündemini etkileyen bu kopma hareketleri Osmanlı İmparatorluğu üzerinde derin izler bırakmıştır. Osmanlı, bünyesindeki topluluklara büyük ölçüde kendi din ve düşüncelerine bağlı yaşamalarına izin vermiştir. Balkan bölgelerindeki toplulukları devlet olma yönünde etkileyen Osmanlı'nın tutumu değil, başka ülkelerin kışkırtması ve giderek büyüyen milliyetçilik akımıdır. O dönemlerde özellikle Osmanlı subayları bu durumdan etkilenir. Kopmalar neticesinde, elde olanların korunabileceğine ve bu ayrılmaların durdurulabileceğine inananların savunduğu Osmanlılık, kesinlikle bunun devam edeceğini savunanların da takındığı Türkçülük düşüncesi hikâye ve romanlara konu olmuştur.

Osmanlı bünyesinde yaşayan tüm toplumlar, dini cemaat esaslı millet esasları dışında kendi örf ve adetlerini sürdürebilmişlerdir. Aidiyet duygusunu kabul edenler dahi kendilerini ırklarında soyutlamamışlardır. Kopmalar ile birlikte ırklarını milliyetçilik kavramının önüne eklemişlerdir. Arnavut milliyetçileri, Bulgar milliyetçileri gibi isimler alırlar. Yunan ayaklanması sonrasında Rum Patriği, Fener Kilisesi'nin kapısında asarak idam edilir. Osmanlı'nın, bu kopmaları dini cemaat ayaklanması olarak yorumlaması idamın gerekçesidir. Kısa zaman içinde bunda kilisenin etkisi olmadığı fark edilir. Daha sonra değişecek olsa da, o dönemde kilise ve ulema da bu tür kopmalara karşıdır. Süreç Fransız Devrimi'nin getirisi

⁹⁴ Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, s.3

ve zayıf toplumlar bundan en çok etkilenir. Aydınlanma dönemiyle birlikte laik yapıyı benimseyenler milliyetçilik fikrini desteklemektedir. Osmanlıda Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte Sultanilerde bilim esaslı ve laik Fransızca temelli eğitim verilmesi dini eğitim veren kurumları geri plana itmiş ve dini eğitim alanların sayısı azalmıştır. Kilise mensupları bu duruma biraz da tepki olarak, kendi ayrıcalıklı konumunu kendi milletleri içinde korumak için harekete geçtiklerinde milliyetçilik fikirlerinin şampiyonluğunu yapmaya başlayıp tekrar yok olmaya yüz tutan cazibelerini geri kazanmaya çabalamışlardır⁹⁵. Özellikle Fransızca laik eğitim ve bilim temelli yaklaşımdan tedirgin olan kilise, kendi mutlak varlığını korumak için milliyetçilik yanında yer almış ve onu destekleme yolunu seçmiştir. Bu destek ile güç kazanan akım Balkan bölgelerinde etkili olmuştur. Sırayla Balkan ülkeleri ilk fırsatta Osmanlıdan kopmuş ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Özellikle bir arada yaşanabileceğini tüm dünyaya gösteren Müslüman Osmanlı subayları ise kardeş olduklarına inandıkları toplumların eylemlerini anlayamamış ve bu karmaşayı kavramakta zorlanmışlardır.

Sanayi devrimi sonrasında aydınlanma sürecine giren Avrupa'da milliyetçilik akımı hızla yayılmaya başlar. Özellikle matbaanın da etkisiyle birçok eser büyük kitlelere ulaşmıştır. Bilim, sanat, tarih ve felsefe gibi alanlarda yazılan kitaplar insanların ufkuna farklı renkler katmıştır. İmparatorluk bünyesinde yaşanan olumsuzluklar sonrasında bunların nedenleri araştırılmıştır. Dönemin sosyal ve siyasal olaylarını yansıtan gazeteler ve dergiler takip edilmeye başlanmıştır. Özellikle siyasiler ve subaylar bu araştırmacıların genelini oluşturmaktadır. Roman, şiir, öykü, sanat, bilim, felsefe alanlarında yazılmış kitaplardan yola çıkarak döneme etki eden milliyetçilik anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir süre sonra da Osmanlı bünyesindeki Türkler kendi kimliklerinin peşine düşmüşlerdir. Bu eylem, 19.yüzyıl sonlarına doğru Avrupa'ya giderek siyasi, sosyal ve kültürel anlamda çalışmalar yapan siyasiler ve edebiyatçılar ile daha da büyür. Ülkeye döndüklerinde kaleme aldıkları eserlerle milliyetçilik fikrini kendi çevrelerine benimsetmişler. Milli kimliğin derinlerine, köklerine karşı gelişen ilgiyi canlandırmışlardır. Aynı dönemde Akcuraoglu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet gibi düşünürler Rusya'dan Osmanlıya sığınmışlar ve fikirlerini burada paylaşmışlardır. Osmanlı bünyesindeki Müslüman Türk subaylarca kabul görüp takip edilen milliyetçilik fikri, Rus milliyetçiliğinden farklı olarak, ırkı esas alan, kan bağı temelli milliyetçiliktir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopan toplumların bu dönemde ülke içinde neden oldukları karışıklıklar düşünüldüğünde subaylar ve siyasilerce kan bağına dayanan, ırk temelli milliyetçiliğin kabul görmesi doğal bir tutumdur.

⁹⁵ Kalaycıoğlu, Ersin; **Turkish Dynamics: Bridge Across Troubled Lands**, (New York, New York: Palgrave - Macmillan, 2005), s. 19.

Bu fikirler 20. yüzyılın başlarında Ziya Gökalp gibi Osmanlı aydınları arasında da bütün kan bağı ile Türk olarak tanımlananların tek bir bayrak altında toplandığı Büyük Türkistan veya Turan fikrinin gelişmesi ve cazibe kazanmasına yol açmıştır. Oysa bütün yakıcılığına ve yarattığı küresel etkiye karşın Fransız milliyetçiliği bir etnik milliyetçilik olmamış, temelde yurttaşlık esasına göre bir arada yaşayan, aynı vatani paylaşanların etnik köken farkına bakmaksızın Fransız olarak kabul edildiği toprak (vatan) esaslı bir ulusal köken tanımına dayanmıştır⁹⁶.

Birbirinden farklı milliyetçilik modelleri vardır. Milliyetçiliğin dayandığı temel prensipler her toplumda farklı şekillenebilir. Toplumsal çevre, toplumu oluşturan bireylerin durumu, beklentiler, ekonomik durum gibi nedenlere bağlı olarak ülkelerin milliyetçiliği yorumları değişebilir. Fransa, Britanya, ABD gibi ülkelerde vatanseverliğe bağlı olarak şekillenen yurttaşlık esasına dayanan milliyetçilik hâkimdir. Çünkü bu tip ülkelerde toplumu oluşturan farklı etnik yapılar vardır. ABD buna en iyi örnektir. Farklı milletlerin, farklı ırkların yaşadığı ülkede herkesin ekonomik ve sosyal beklentisi ortaktır. Bu tip ülkelerde her ırkın milliyetçiliği ırka dayalı olarak benimsemesi olumsuz sonuçlar doğurur. Herhangi bir dönemde güçsüz kalmış, işgal edilmiş ve devlet meşruluğunun zayıf olduğu ülkelerde ise yurttaşlık esasını milli kimliği etkileyemez. Almanya, İtalya gibi ülkelerde milliyetçiliği yurttaşlık değil etnik köken, kan bağı ve ırk şekillendirir, besler. Osmanlı İmparatorluğundan kopan Balkan toplumlarının tutumları ve Rusya'dan sığınmacı olarak gelen Akcuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet gibi aydınların etkisiyle birlikte Osmanlı'da kan bağına, ırka veya etnik kökene bağlı milliyetçilik benimsenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'nda yenilmesi sonrasında yaşanan Kurtuluş Savaşı'na giden yolda yapılan tartışmalar 1919 yılında Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında bir Misak-ı Milli kararlaştırılmasına yol açmıştır. Misak-ı Milli ile Türk halkının kendi kaderini kendisinin tayin hakkı olduğuna ve bu hakkı kullanarak bir Türk Yurdu üzerinde egemenlik kurma hakkı olduğu savunulmuştur. Bu "Yurd"un da 1. Dünya Savaşı bitip de Mondros Mütarekesi imzalandığında Osmanlı ordusunun denetimindeki İskenderun Sancağı dâhil Kuzey Suriye ve Musul vilayeti ve Kerkük dâhil Türklerin yaşadığı Kuzey Irak coğrafyasındaki topraklarla Batı Trakya dâhil Balkan toprakları ve Batum dahil olmak üzere 1877 Rus Harbi (93 Harbi) öncesindeki Osmanlı – Rus çarlığı sınırı olarak tanımlanmıştır. Burada vatan / yurt ve vatandaş / yurttaş tanımları açık veya örtülü olarak yapılmıştır. Böylece daha önceki yıllarda gelişen Büyük Türkistan fikri bir kenara bırakılarak belirli bir toprak

⁹⁶ Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, s.4

parçası üzerinde yaşamakta olan Türkçe konuşan Müslüman halk devletin esas unsuru olarak tanımlanmıştır. Böylece yurt ve yurttaş temelli bir milliyetçilik anlayışına da ister istemez vurgu yapılarak, Kurtuluş Savaşı verilerek kurtarılacak olan vatan toprağı, korumak ve kurtarmak için şehit olunacak olan yurt da böylece belirlenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda da bu toprak için dövüşen herkes has vatan evladı-Türk olarak kabul görmüştür. 1920'lerde Lozan Antlaşmasıyla kurulan yeni ulus – devletin temel milliyetçilik anlayışı da bunu yansıtan bir iradi tercih üzerine bina edilerek yürürlüğe konmuştur: Bu topraklarda doğmuş olanlar kendilerini Türk olarak kabul ettikleri sürece devletin has evlatlarıdır. Ancak, Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı kahramanı olarak Selanik'te, yani Misak-ı Milli sınırları dışında doğmuş olması gerekçe gösterilerek hakkında yürütülmeye çalışılan siyasal kampanya yüzünden de olsa gerek sadece yurt (vatan, toprak) esasına dayanan bir yurttaşlık anlayışı tercih edilmemiştir. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu gibi o dönem nüfusunun da önemli bir kısmının Balkanlar, Kafkaslar ve daha az oranla da olsa Orta Doğu'nun diğer eski Osmanlı topraklarından Anadolu'ya göçmüş olmalarının bu tercihte rol oynamış olduğu açıktır. Zamanla, özellikle 1930'ların etnik milliyetçi ve hatta ırkçı küresel ortamında kan bağına bağlı vatandaşlık tanımı uygulamada etkili olmuştur. Buna din esaslı değerlendirmeler, Sünni Müslüman anne babadan olan çocukların soydaş olarak tanımlanma eğilimi de eklendiğinde, 1930'lardan itibaren Türkçe'nin herhangi bir lehçesini konuşan Sünni Müslüman anne veya babadan doğma bireyleri soydaş veya vatandaş olarak kabul etme kolaylaşmıştır. Böylece yurt ve yurttaşlık esaslı olarak milliyetçilik, etnik/ırk temelli milliyetçilik olarak iki tür Türk milliyetçiliği ortaya çıkmış ve toplumda taraftar bulmuştur⁹⁷

Türk ulusal kimliğinin belirlenmesinde dini olandan etnik olana doğru gidilmeye başlanmıştır. 1919-1938 yılları arasında bir dönemlendirme yapmak gerekirse 1919-1924'de hâkim söylem “Anadolu ve Trakya'daki Müslüman halkı Türk'tür” iken, 1924'den sonra “Türkiye vatandaşı olan ve Türk dili, kültürü ve Kemalist ulusal akidesini kabul eden herkes Türk” olarak görülmüştür. Özellikle 1920'lerin sonunda dünyadaki eğilimiyle beraber etnik soya dayalı vatandaşlık tanımı yapılmaya başlanmıştır⁹⁸.

Tarih boyunca farklı devletler kuran Türklerde milliyetçilik içeriği kurulan devletin yapısına göre şekillenmiştir. İslam ümmetçiliği, sonrasında Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan farklı topluluklara bağlı olarak benimsenen Osmanlılık, İslamcılık ve kopmalara tepki olarak gelişen Türk milliyetçiliği tarihte Türklerin geçirdiği milliyetçilik evreleri olarak

⁹⁷ Çarkoğlu, ve Kalaycıoğlu, s. 6

⁹⁸ Hekimci, Dilara C., “Milliyetçilik: Türkiye'de Söylemsel ve Söylemsel Olmayan Pratiklerde Futbol Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Sosyal Düşünce Programı Yüksek Lisans Programı, İstanbul, 2013, s. 35.

görlür. Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve yoğun olarak yaşanması bir dizi nedene bağlıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının çok geniş olması ve bu sınır içinde yaşayan çok farklı ırklara bağlı toplulukların olması uzunca bir süre sorun olmamıştır. Devlete bağlı olan bu toplulukların 19.yüzyıldan itibaren İmparatorluktan koparak kendi devletlerini kurması pek de beklenen bir durum değildi. Zira bu toplulukların yaşam standartlarının iyi oluşu ve devlete bağlı oluşları memnuniyet işaretiydi. İmparatorluk bünyesindeki bu kozmopolit yapının birden bozulması ve teker teker kurulan Balkan devletlerine tepki olarak Türk milliyetçiliği doğar. Başka nedenlere de bağlı olarak doğan Türk milliyetçiliği Türkün kendini, aslını bulma yoludur.

Türkçü hareket Osmanlının son dönemine, kurtuluş savaşında ve milli Türk devletinin kuruluşunda hâkim ideoloji olmuş ve milliyetçilik Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerinden biri halini almıştır⁹⁹.

Türkçülük fikrinin en önemli ideoloğu, bir anlamda günümüz Türk milliyetçiliğın fikir babası Ziya Gökalp'tir. Ayrıca Türk devrimin düşünsel dayanaklarını araştıranlar ve Kemalizm'e bir ideolog arayanlar en çok Ziya Gökalp üzerinde durmuşlardır. Kimi inceleyiciler Gökalp'i Türk devriminin düşün mimarı olarak değerlendirirler, dahası Atatürk'ün "*Vücutumun babası Ali Rıza Efendi, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp'tir.*" dediğini öne sürmüşlerdir¹⁰⁰.

Osmanlı İmparatorluğu sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, milliyetçiliğın tartıştığı konuların temelinde hep milli kültürün korunması yer alır. Milli kültürün korunması, mili birlik için esas olmuştur. Modernleşme yolunda örnek alınan Avrupa karşısında kültürün en saf halde korunması esastır. Batıcılık ve milliyetçilik ikilemi siyasi etkilemiştir. Bu önemli konu üzerinde değerlendirmeler yapmak gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğundan bu yana gelişimi ve modernleşmeyi ilke edinmiştir. Bununla birlikte kurulma ve yaşamasına kaynaklık eden milliyetçilik de diğer önemli ilkedir. Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak ve muasırlaşmak olarak çerçevesini çizdiği milliyetçilik anlayışından İslamcılık etkisini yitirmiş ve batıcılık ve milliyetçilik ilkeleri ülke politikasına yön vermiştir.

Milliyetçilik 20. yüzyılın en büyük siyasi gerçeğidir. Ayrıca Türkiye'nin özel durumu onu milliyet ilkesine daha sıkı sarılmaya itecek şekilde gelişmiştir. İmparatorluğın sadece dıştan değil, içtende yabancı milliyet hareketleri ile yıkılmış olması, Türk milletinin ister istemez

⁹⁹ Şimşek, Fatma, "Popüler Milliyetçilik", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Ankara, 2006, s. 19.

¹⁰⁰ Şimşek, s.22.

kendi kaderiyle baş başa kalması modern bir millet olmak için sağlam bir milli kültüre dayanmak zorunluluğu o devirde milliyetçiliği kamçılayan başlıca faktör olmuştur. Fakat milliyetçiliğimizin en büyük nesnel temeli yeni Türk devletini kurarken doğrudan doğruya millete dayanmış olmamızdır. Bu milliyetçiliğin hangi temellere oturtulacağı ve hangi uygulamalarla yürütüleceği ise Cumhuriyet kurucularının kültür politikalarıyla belirlenmiştir¹⁰¹.

Kültürleri toplum bünyesinde değerlendirirken, milli kültür ve yabancı kültür ifadelerini tamamen ayrı görmek ve bağımsız olduklarını iddia etmek hata olur. Özellikle Türk toplumu için bu ikisinin ayrı görülmesi düşünülemez. İslamiyetin kabulü ile birlikte farklı kültürlerle içi içe yaşayan Türkler özellikle Osmanlı döneminde tam bir kültür mozaïği oluşturmuştur. Farklı kültürlerin içi içe yaşaması ve birbirinden etkilenmesi noktasında Türkler örnek toplumlardandır.

Türk milli kültürünün yabancı kültürler karşısındaki durumuna gelince, elbette devamlı etkileşimde bulunduğu kültürlere neler verdiği ve onlardan neler aldığını düşünmeliyiz. Batılılaşma kavramı hangi duygusal tavırla karşılanırsa karşılanırsın Türkiye batılılaşan bir ülkedir. Her şeyden önce teknolojik değişimin yarattığı toplumsal ve kültürel değişmelerle karşı karşıyayız. Türkiye bu kültür karşılaşmasında esas olarak alıcı konumdadır¹⁰².

Kurtuluş mücadelesine soyunan Türk milleti için gerekli cesaret, azim ve kararlılığı oluşturan milliyetçilik, devlet kurulduktan sonra gündelik yaşamın parçası olmuş, tüm sembolleriyle topluma işlemiş ve milli kültür halini almıştır. Türk milliyetçiliği artık Türk toplumu için kemikleşmiş bir değerdir. Milliyetçilikle milli kültür kavramlarının daha iyi anlaşılması için milliyetçiler gözünden milli kültürü görmek gerekir.

Milliyetçilere göre:

- a) Türk tarihi içinde yer bulamamış kültür unsurları, milli kültür arasında yer bulamaz. Değişen ve gelişen dünyaya yön veren teknoloji ve teknoloji ürünleri bu kapsamın dışındadır.
- b) Teknolojideki gelişim değerleri etkilemez.
- c) Batı dışında yer alan tüm topluluk ve ülkelerin “batı dışı” olarak görülmesi yanlış bir tutumdur. Toplumların değerleri önemlidir. Kültürlerin mozaïği iyi olan ve kötü olan olarak belirlenemez. Kültürlerin birbirlerine üstünlükleri yoktur.

¹⁰¹ Şimşek, s.23

¹⁰² Şimşek, s.24

Milleti başka toplumlardan ayıran en önemli unsurlardan birisi de milliyetçiliktir. Milliyetçilik; toplumun değerlerini, sosyal ve kültürel unsurlarını korur, bunları farklı kültür ve sosyal etkilerden uzak tutarak milli değerlerin toplumca en saf haliyle yaşanmasına çabalar. Siyasi ve sosyal düzendeki büyük farklılıklar, rejim ve yönetim değişiklikleri milliyetçilikte de değişikliğe neden olabilir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti de yine aynı toplumca kurulmuştur. Kendi içinden yeni bir ülke çıkararak Türkler yeni bir milli kültür yaratma gayretine girişmiştir. Batılı ülkelere benzemek istemeyen toplum, kendi içindeki unsurları yaşatma yolunu seçmiş ve bu defa eski siyasi ve sosyal yapı ile çelişki yaşamıştır. Geleneksel kültürden farklı olarak modern, çağdaş bir yapıya bürünmeye çalışan Cumhuriyet, kendisini daha da ileri taşıyacak bir kültürel yapı için çabalamıştır.

Tarih boyunca yönetim noktasında değişkenlik yaşayan Türk toplumunda milliyetçilik de farklı farklı değişimler yaşamıştır. İmparatorluk dönemi, bağımsızlık için verilen amansız milli mücadele süreci, milli devlet olma ve modernleşme gayretleri neticesinde sosyal ve kültürel değişiklikler meydana gelmiştir. Bu durum milliyetçilik fikrinde de sürekli bir değişimi beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde millet-ulus kavramları, milliyetçilik kavramı, türleri, kuramları ve tarihsel gelişimi ile Türkiye'de milliyetçilik hakkında bilgilere yer verilmiştir.

1.8. Milliyetçiliğin Gücü ve Güçsüzlüğü

Özellikle etnik çatışmalarla boğuşan ve ulus-devlet olmaya soyunan toplumlarda milliyetçilik ilkesinin her zaman gündemde olduğunu söylemek mümkündür. Milliyetçilik ilkesi bu tip toplumlarda ülke geleceğine, toplum yapısına ve ülke sınırlarına her an müdahale edebilme potansiyeline sahiptir. Beklentilerini başka ülkelerin sınırlarının değişmesi üzerine kuran ülkelerin de bu amaçla hedef kitle üzerinde milliyetçilik ilkesini sürekli canlı tuttukları bilinir. Yalnız, milliyetçilik sadece özgür yaşama ve devlet olma isteği olan kitlelerin dilinde değildir. Hiçbir sorun yaşamayan, sosyo-ekonomik anlamda gelişmiş toplumlar da milliyetçilik ilkesini devamlılık sağlamak adına kullanırlar. Değişen dünyayı kavramak ve tüm gelişmelerden haberdar olmak için milliyetçilik ilkesini takip etmek gerekir. Birey ve toplumda davranış ve tutum geliştiren en güçlü öğelerden biri milliyetçiliktir. Bu noktada milliyetçilik dünya ve toplum ikilisi arasındaki dengeyi saylayan bir terazi olmaktadır.

Milliyetçiliğin sahip olduğu tüm bu güce rağmen bugün artık onun bir gerileme döneminde olduğunu savunanlar da vardır. Hobsbawm da bunlardan biridir. Ona göre, günümüzde milliyetçilik açıkça ön planda durmasına rağmen tarihsel bakımdan gitgide daha önemsiz hale

gelmektedir. Millet ve milliyetçilik terimleri artık bu terimlerle tanımlanan politik birimleri veya duyguları çözümlmek için değil, tanımlamak için bile uygun bir çerçeve sağlayamaz¹⁰³. Özellikle günümüz dünyasında, iletişim ağının gücü, ülkeler arası ticaret ve çeşitli nedenlerle oluşan yakınlaşmalar sonucunda birçok kavram yeniden sorgulanmaktadır. Bu sorgulama ile bazı kavramlar yeniden tanımlanır. Bazı kavramlar ise eski önemini yitirmektedir. Sınırların görece haritalarda kaldığı günümüzde, milliyetçiliğin varlığı da sorgulanır olmuştur. Diğer taraftan, toplumların özgürlük ve toprak konularında endişeye kapılmaları durumunda ise yine akla ilk gelecek olan milliyetçilik fikri olacaktır.

¹⁰³ Gerim, Giray, **Yurttaşlık ve Milliyetçilik Bağlamlarında Avrupa Birliği'nin Ortak Kimlik Arayışı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2014, s.48.

İKİNCİ BÖLÜM

POLONYA COĞRAFYASI VE SİYASİ TARİHİ ÜZERİNE

2.1. Tarihsel Bakış

2.1.1. Lehistan'ın Kuruluşu

Batıdan göç eden Slav kabileler, MS 5. ve 6. yüzyılda Odra ve Vistül ırmak boylarına yerleşirler. Çoğunluğunu Slavların oluşturdukları bu kabileler, Polanlar, Vislanlar, Masovlar, Pomeranlar ve Hırvatlardır. Belirtilen bölgelerde uzun süre bir arada yaşayan bu kabileler zamanla kültür paylaşımında bulunurlar ve ortak hedefler için aynı çatı altında toplanırlar. Bu birliktelikten öncelikle Lehistan doğar. Sonraki süreçte bu toplum Polonya'yı oluşturur.

9. yüzyılın ortasından itibaren Gniezno ve Poznan dolaylarında ilk Polonya Devleti çerçevesinde, zamanla Büyük Polonya, Küçük Polonya, Mazovya, Silezya ve Pomeranya bir araya gelmiştir.

Piastlar hanedanının bilinen ilk atası I. Mieszko, bu oluşumu Polonya devleti haline getirmiştir. Soy birliği, ekonomik benzerlikler, Büyük Polonya, Litvanya, Mazovya ve Podlaky ovalarının geniş bir orman kuşağı ile çevrili olması, batıda Germen İmparatorluğu, güneyde Bohemya devleti, doğuda Kiev, kuzeyde Veletler'in Polonya topraklarını çepeçevre kuşatmaları, Polonya milliyetçiliğinin doğmasını kolaylaştırmıştır. Mieszko bazı derebeylerin ve kilisenin de yardımları sayesinde geniş bir bölgede egemenliğini kurabilmek için bu milliyetçilik duygusundan yararlanmıştır. I. Mieszko 966'da Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Poznan'da ilk piskoposluk kurulmuştur. Bu tarih Lehistan'ın kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir¹⁰⁴.

2.1.2. Ortaçağ'da Lehler

Hıristiyanlığın kabul edilmesi ve Lehistan'ın kurulmasından sonra, I. Mieszko'nun oğlu ve varisi olan I. Boleslaw (992-1025) kilisenin desteğiyle III. Otto'tan Polonya kilisesinin imparatorluk kilisesinden ayrılmasına olanak veren Gniezno başpiskoposluğunu ve Krakov, Wroclaw ile Kolbrzeg piskoposluklarını kurmuştur. Bu etkin girişimlerden sonra da batıda Odra'nın ağızlarını ve Kuzyce'yi, güneyde Moravya'yı, Çek ve Slovakların ülkelerini egemenliği altına almıştır. Bu hızlı büyüme doğuda Kiev'e kadar uzanmıştır. I. Boleslaw'ın siyasi ve askeri alanda göstermiş olduğu bu başarı kısa sürede sonuçlarını vermiş ve Budziszyn Barışı (1018) ile birlikte taç giyip ilk Polonya kralı olmuştur. Kendinden sonra tahta geçen oğlu, onun kadar başarı gösterememiştir. II. Mieszko (1025-1034), doğudan gelen Rus, kuzeyden Danimarka, güneyden de Çek birlikleri karşısında oldukça zor anlar

¹⁰⁴ Nasrattınoğlu, Ünver İrfan, **Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya**, Lazer Ofset Matbaa Tesisleri, Ankara, 2006, s.9.

yaşamıştır. Özellikle imparator Frankenli II. Konrad'ın etkin saldırılarıyla birlikte Odra'nın doğusuna çekilmiştir. Kardeşlerinin de o dönemde taht üzerinde hak iddia etmeleri üzerine iç karışıklıklar da başlamış ve ülke sınırları kısa sürede küçülmüştür. II. Mieszko, içinde bulunduğu buhrandan ancak imparatora bağımlılık yemini ederek kurtulmuştur. Daha sonra iç karışıklıklar devam etmiş ve Bohemya Bratislava Dükü ülke topraklarını istilaya kalkışmıştır(1036). Bu karışık dönemde yenilikçi yönüyle tanınan I. Kazimierz (1034-1058), aldığı kararlarla kilise ve devlet bütünlüğünü sağlamıştır. I. Kazimierz ayrıca devletin merkezini Gnesen'den Krakov'a taşımıştır.

Ne var ki, I. Kazimierz, kendisini iktidara getiren aristokrasinin baskısından kurtulamamıştır. Bunun sonucunda, Silezyayı Çeklerden, Mazowyayı da burada yönetimi ele geçiren Maslaw'dan kurtarmış olan imparator III. Heinrich'in egemenliği altına girmiştir. Ama oğlu II. Boleslaw (1058-1079), söz konusu iki vesayetten de kurtulmayı başarmıştır. Önce aristokrasinin baskısından kurtulmuş, sonra Rus Prenslikleri arasındaki anarşiden yararlanarak Kiev'de harekete geçmiş(1069) ve Çekleri Silezya üstündeki hak iddialarından vazgeçmeye zorlamıştır. IV. Heinrich'e karşı ayaklanan Saksonlar'ın tarafını tutarak beraat kavgasından yararlanmış, böylece Papa VII. Gregorius elinden krallık tacını giymeyi başarmıştır. Bu sayede, Polonya'nın imparatora karşı bağımlılığı kalmamıştır. Ancak, imparatorun yardım ettiği muhalifleri destekleyen Krakov Piskoposu Stanislaw'ın idam edilmesi, derebeylerin ayaklanmalarına yol açmıştır. Derebeyler tahta kralın kardeşi Wladislaw Herman'ı çıkarmışlardır. Bunun sonucunda Boleslaw kral unvanını kaybetmiştir(1079). Unvanını kaybeden Boleslaw kaçmış ve ülke Bohemya'ya haraç ödemek zorunda kalmıştır. Polonya'nın soylularının temsilcisi Voyvoda Sieciech tarafından yönetilmesini kabul eden I. Wladislaw Herman'dan (1079-1102) sonra Polonya, III. Boleslaw zamanında toprak bütünlüğüne yeniden kavuşmuştur. Kardeşi Zbigniew ile bölüştüğü Polonya topraklarını kendi çıkarına birleştirmeyi başaran III. Boleslaw (1107-1138), Germen himayesinden kurtulmuş ve Baltık kıyısında geniş bir bölgeyi ele geçirmiştir. Macarlar ve Rutenyalı'lar ile ittifak yapmış, bu sayede imparatorun 1109'da giriştiği harekâtı durdurmuştur. III. Boleslaw sonrasında fethettiği topraklardaki halkı Hristiyanlaştırmıştır. Bu faaliyetlerin devamında ise ülkesini dört oğlu arasında bölmekle, elde ettiği parlak sonuçları tehlikeye düşürmüştür¹⁰⁵.

III. Boleslaw, ülke topraklarının miras hakkı olarak kardeşler arasında bölünme usulünü yeniden düzenlemiştir. Buna göre toprakların kardeşler arasındaki paylaşımı korunmuştur. Ancak bunların üstünde mülkî idare, mahkemeler, para basımı, ordu üzerinde merkezî otorite

¹⁰⁵ Nasrattınoğlu, s.9

ve dışta devletin bütünlüğünü temsil eden, “Büyük Dük” unvanı taşıyacak en büyük kardeşin yer alacağı büyüklük (seniorat) usulüne dayalı yeni bir sistem getirilmiştir(1138). III. Boleslaw’ın bu düzenlemesi, ölümünden sonra 1138-1320 yılları arasında hüküm süren uzun bir fetret devri yaşanmasına yol açmıştır. Yerel prensliklere bölünmüş olan ülkede büyük dükün hükmü geçmemeye başlamış ve Krakov’daki bu makamı ele geçirmek, devam eden iç mücadelelerin başlıca sebebi ve bu karışıklıktan yararlanmak isteyen dış güçlerin müdahale nedeni olmuştur¹⁰⁶.

Piast hanedanı III. Kazimierz ile sona ermiştir. Bunun sebebi Kazimierz’in tahtını uzak akrabalarından biri yerine, yeğeni Anjou sülalesinden Macaristan Kralı Lajos’a (1370-1382) bırakmayı tercih etmesidir. Böylelikle Lajos’a, kalkınmış ama hiç deniz kıyısı olmayan; dışta hep Töton tarikatıyla gücü gittikçe artan Litvanya’nın tehdidi altında yaşayan, içte ise hep büyük soyluların bağımsızlığının tehdit ettiği bir Polonya’yı miras bırakmıştır¹⁰⁷.

Pomerelia (Pomeranians) Dükaliği’nin vekâleti konusundaki anlaşmazlıklar, 14. yüzyılın başında, tarikatı bir sınır mücadelesine sürüklemiştir. Alman Prensligi, 1306’da Polonya Kralı Wenceslaus’un ölümünden sonraki fırsatçı hareketleri yüzünden, dükaliği suçlamıştır. Polonya Dükü I. Wladislaw’da Alman Prensliginin, babasından kendisine kalan miras üzerinden çaldıklarını belirterek, Brandenburgların suçluluğunu bildirmiştir. Ancak Danzig’teki Pomerelialı soylular bu duruma karşı çıkmışlar ve Brandenburg’dan yardım istemişlerdir. Wladyslaw bu noktada Danzig’e dönebilecek ve savunabilecek durumda değildir. Brandenburglar da bu durumdan istifade ederek kolaylıkla bir kale kazanmışlardır. Bu durumdan kurtulmak isteyen Wladyslaw, çareyi Töton tarikatından yardım istemekte bulmuştur¹⁰⁸.

Tarikat, Polonyalı Landmeister Heinrich von Plötzke komutanlığında, Bradenburgları Danzig’ten 1308 yılında atmayı başarmıştır. Von Plötzke, Töton tarikatına verilmek üzere Wladyslaw’a 10.000 gümüş Mark sunmuş, ancak Wladyslaw bu tutardan sadece 300 gümüş Marklık bölümü tarikata verebileceğini belirtmiştir. Parayla ilgili bu olumsuz cevabının ardından şövalyeler Danzig Şehrini ve Danzig Kalesi’ni terk etmekten vazgeçmişler ve şehirde huzursuzluğun doğmasına sebep olmuşlardır. Bir sonraki ay, şövalyeler, kendilerine karşı başlatılan bir ayaklanmayı, paralı Alman şövalyelerin büyük gayretiyle, çok kan dökerek de olsa bastırmayı başarmışlardır.13 Eylül 1306 tarihli Soldin Anlaşması ile Töton tarikatı

¹⁰⁶ Beydilli, Kemal, **TDV İslâm Ansiklopedisi- Cilt: 34 Bölüm Adı: Polonya**, 2007, s. 310.

¹⁰⁷ Nasrattinoğlu, s.10

¹⁰⁸ Sean, Martin, **Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri (Knights Templar)**, Çeviri: Hakan Tanıttıran, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009, s. 66.

Brandenburglardan, Danzig, Schwetz ve Dirschau şehirleri ile hinterlandlarını ayrıca 10.000 gümüş mark parayı kazanmışlardır¹⁰⁹.

Töton tarikatı, Pomerelia'nın kontrolünü sağladıktan sonra Roma Cermen İmparatorluğu'na sınır komşusu olur. Batı Avrupa'dan yapılan yolculuklarda, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu topraklarından direkt olarak Pomerelia'ya ve Prusya'ya geçme imkânı sağlanır. Mevcut coğrafi konum sayesinde, Haçlı Seferine her türlü destek de sağlanmış olacaktır. Polonya'nın Baltık Denizi'ne olan bağlantısı kesilir ve bölge kontrolü Töton tarikatına geçer. Töton tarikatının Litvanya ve Prusya paganlarına karşı yürüttüğü mücadelede Polonya çok faydalı bir müttefiktir. Gelgelelim, bu dostluk sadece paganlarla mücadele ile sınırlı kalmıştır. Diğer hiçbir konuda birliktelik sağlanamaz.

Danzig'in fethi, Töton tarikatı için yeni bir dönemi başlatmıştır. İlk kez Katolik - Hıristiyan bir güç ile bu denli büyük ve ciddi bir çatışma yaşanmıştır. Tapınak Şövalyeleri'nin, Papalık tarafından lağvedilmesi ve gördükleri zulüm, Tötonları endişeye düşürmüş ve merkezlerini 1309 yılında, Venedik'ten Marienburg (Malborg)'a taşımışlardır. Böylece, bir anlamda Papa'ya bağlılığı doğrultusunda Prussian Landmeister Prusya Yöneticisi vasfı taşıyan Tötonların lideri "Büyük Yönetici" olarak anılmaya başlanmıştır. Merkezin Malborg'a taşınması Papa'nın muhtemel baskısından da Venedik'te olduğundan çok daha uzak kalmalarını sağlamıştır. Bunun ardından Papa, şövalyelerin görevlerini kötüye kullanıp kullanmadığı konusunda bir soruşturma başlatmıştır. Lakin tarikat, zamanın hukuk adamları tarafından kollanmış ve aklanmıştır. Fakat pagan, Litvanyalılara karşı verilen mücadele boyunca, intikam isteyen Polonyalılar ve Papalığın kanuni tehditleriyle yüzleşmek durumunda kalmıştır. 1343 yılındaki Kalisz antlaşmasıyla, Tötonlar ve Polonya arasındaki açık savaş sona ermiştir. Şövalyeler, Kuyavia ve Dobrozyń civarını Polonya bırakmış, Kulmerland ve Danzig'i de içine alan Pomerelia'yı ellerinde tutmuşlardır¹¹⁰.

Lajos'un, varisini tayin etmek için büyük soyluların fikrini almak zorunda kalması, Polonya kurumlarının seçimle iş başına gelecek bir monarşi kurulmasına doğru geliştiğini ortaya koymuştur. Bu olay Polonya tarihinde kesin bir dönemeç olmuştur. Çünkü soylularla yapılan pazarlıklar sonucunda tahta yabancı bir sülale çıkmıştır. Macar Lajos'un saltanatı ise aslında Jagellon'lar devrine doğru bir geçiş dönemi olmuştur¹¹¹.

Soylularla yapılan pazarlık sonucu tahtın farklı bir sülaleye geçmesi ve sürekli yurt dışında yaşayan prens Lajos'un ölümü gibi nedenlerden dolayı gergin olan düzen patlamış ve iç savaş

¹⁰⁹ Sean, s. 65

¹¹⁰ Sean, s. 66

¹¹¹ Nasrattınoğlu, s.11

çıkılmıştır. Macaristan'la kurulan birlik bu sebeplerden dolayı bozulmuş ve soylular devletteki önemli makamları ele geçirmişlerdir. Yaşanan olumsuzluklara karşı tedbir almak için Polonyalılar tekrar monarşik rejime geçmişlerdir. I. Lajos'un kızı Jadwiga Polonya Kraliçesi olmuştur (1389-1399) ve Litvanya Büyük Dükü Jagellon ile evlenmeye zorlanmıştır. Jagellon ise tüm toprağını Polonya'ya katarak vaftiz olmuş ve Wladislaw adını almıştır. Bu girişimler neticesinde Jagellon, ortak Polonya Kralı seçilmiştir (1386-1434).

Jagellon'un krallığını ilanından sonraki gelişmeler, Polonya'nın beklentilerini karşılar olmuştur. Bu yönetim değişikliği ile birlikte Polonya aristokrasisi, anarşiye son verebilecek bir sülaleyi ülkeye kazandırmış olur. Doğu ülkeleriyle yakınlık kurulmuş ve ülke Töton şövalyelerinin tehlikeli baskısından kurtarılmıştır. Gerçekten Polonya-Litvanya koalisyon birlikleri, Tötonlar'ı Grunwald'de ezerek mağlup etmişlerdir(15 Temmuz 1410). II. Wladislaw Jagellon, Moldova (1387), Eflak (1389) ve Basarabya (1396) hükümdarlarının kendisine saygı yemini etmesini de sağladığından Polonya artık Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan ve bazı çatışmalara, özellikle Litvanya büyük dükü Witold'un neden olduğu çatışmalara karşın, iki ülkenin soyluları arasında imzalanan Horodlo birliğiyle bütünlüğünü sağlamış görünen bir devlet haline gelmiştir. Litvanya'nın önemli mevkillerine arzu ettiği kişileri seçtiren Polonya, iki başlı devletin siyasi merkezi haline gelmiştir. Macaristan tahtına III. Wladislaw(Laszlo) seçilmiştir(1440). Böylece Krakov, çok büyük bir Katolik devletin coğrafi merkezi olmuştur. Bu devlet Germenciliği önermekle ve kilisenin baskısıyla Ortodoksluğun ve Müslümanlığın yayılmasını, püskürtmeye değilse bile durdurmaya(III. Wladislaw 'ın 1444'de Varna'da Osmanlı Ordusuna yenilmesine rağmen) yönelmiştir. III. Wladislaw'ın varisi IV. Kazimierz ise Polonya-Litvanya Devleti'nin güneydoğuya doğru genişletilmesi işini bir yana bırakarak kendini önce Polonya'da monarşinin güçlenmesine adanmıştır. Bu iş için Nieszawa imtiyazlarını (1454) verdiği şövalyelerle, artık doğu topraklarının işletilmesine yönelik geleneksel çelişkiden yararlanmıştı. Töton tarikatının rakipleriyle ittifak yapmış ve on üç yıl savaşlarından (1454-1466) sonra, bu tarikata girmeyi kabul ettirerek Pomeranya ve Gdansk'ın kendisine bırakılmasını sağlamıştır. Böylece Polonya, tarım ürünlerinin sevk edilebileceği bir deniz kapısına sahip olmuştur.

IV. Kazimierz'in, II. Albreht'in kızı Habsburg'lu Elisabeth ile evlenmesi (1454) ile Bohemya tacı ve Macaristan üzerinde de haklar elde edilmiştir. Bunun sonucu olarak Polonya, Germenciliğe karşı atağa kalkmıştır. Buna karşı koyabilmek için imparator III. Friedrich, Litvanya'nın doğal rakibi III. İvan Vasiliyeviç ile ittifak yapmıştır. Ne var ki Alman tehlikesi azalırken, bu sefer Rus tehlikesi başlamıştır. XV. yüzyılın sonunda, krallığın siyasi, ekonomik

ve sosyal yapısı da değişmiştir. Rahip ve Magnat sınıfının hırslarını önlemek için Szlachta'ya dayananan Jagellon'lar, Szlachta üyelerinin her türlü yargıya karşı dokunulmazlıklarını kabul etmekle kalmayarak, askeri ve mali külfetler yüklemeyen önce, yerel Szlachta meclislerinin fikrini almayı da kabul etmiştir. Ayrıca 1493'de Piotrkow'da genel bir diyet toplanmıştır. Bu, monarşi gücünün küçük soylular lehine azalmasının kalıcı bir sonucu olmuştur. Her ikisi de IV. Kazimierz'in oğulları olan I. Jan Olbracht (1492-1501) ve I. Aleksander (1501-1506)'in saltanatlarının çok kısa sürmesi, I. Jan'ın Moldova'nın bağımsızlığını engelleyememesi ve Bukovina'da ağır bir bozguna uğraması (1497) karşısında cesareti artan Szlachta, I. Aleksander'e, ulusun üç sınıfından oluşan genel diyeti kabul ettirerek, meşruti bir krallık kurulmasını sağlamıştır. IV. Kazimierz'ün üçüncü oğlu ve mirasçısı I. Zygmunt'un oğlu II. Zygmunt August'u Litvanya büyük dükü olarak tanıtmayı ve Polonya Kralı seçtirerek taç giydirmeyi (1530) başarmıştır. Soydan geçen monarşinin kurulmuş gibi görüldüğü bu dönemde Polonya, Jagellonlar sülalesinin Macaristan'ın kontrolünü kaybetmesine yol açan ve Moskovalıların Smolensk'i ele geçirmelerine (1514) rağmen, en güçlü devresini yaşamıştır. Töton başrahibi Branderburg'lu Albrecht, tarikatı laikleştiren (1525) I. Zygmunt, soydan geçen Prusya Düküğü'nün egemenliğini kabul etmiştir. Ayrıca Varşova Düküğü'nü kendine bağlamıştır (1526). Litvanya soylularına, Polonya soylularının yararlanmakta oldukları imtiyazları tanımak kurnazlığını gösteren II. Zygmunt August, Litvanya'ya "Lublin daimi birleşmesini"ni kabul ettirmeyi başarmıştır. Buna göre krallık ve büyük dükük artık tek bir meclis ve ortaklaşa seçilecek tek bir kral tarafından idare edilmesi sağlanmıştır(1569).

Szigismund August'un 7 Temmuz 1572'deki ölümüyle Jagellon hânedanı sona ermiş ve Polonya'da kralların seçilerek tahta oturdukları yeni bir dönem başlamıştır. İlk dört kralının (Henry de Valois, 1573-1574; Stephan Bathory, 1575-1586; III. Szigismund, 1587-1632; IV. Ladislav, 1632-1648) toplam yetmiş beş yılı bulan saltanat dönemi, savaşa yönelim ve kültürel gelişme açısından Jagellon devrini aratmasa da büyük zadedânın (Magnat) son derece genişlettiği devlet çıkarlarına ters düşen anayasal hakları, iç zafiyetin derinleşmesine ve komşu devletlerin müdahalesine yol açmıştır. Kral, seçimleri dışta bütün Avrupa'nın ilgiyle takip ettiği ve müdahil olmak istediği bir gelişme olmuştur. İlk seçimle birlikte seçimlerin nasıl yapılacağı bir usule bağlanmış ve sayıları on binleri bulan soyluların tek tek oy kullanma hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir (Ocak 1573). Ancak kuru bir asalet unvanından başka maddî bir zenginliği olmayan soylu kesimler, büyük harcamalar yapan dış güçlerin oy satın alma yoluyla kendi adayını seçtirmelerinin vasıtası haline gelmişlerdir¹¹².

¹¹² Beydilli, s. 312

Bathory'nin Polonya tahtında geçen dönemi (1576-1586), Polonya'nın Baltık'taki konumunu güçlendirmek istemesi sebebiyle Danimarka'ya karşı verilen, ancak istenilen hedefe erişilemeyen savaşı (1576-1577) başlamıştır. Buna karşılık Rusya'ya karşı başarıyla sürdürülen üç savaş (1577-1582) nihayetinde Livlandiya'da durumunu sağlamlaştırmıştır. Stephan Bathory, ayrıca sınırlarda huzursuzluk kaynağı olarak Osmanlı Devleti'nin de şikâyetlerine yol açan Kazaklar'ın zapturapt altına alınmasına ve denetim altında bir güç haline sokulmasına çalışmıştır. Bathory'den sonra İsveç'in Wasa hânedanından III. Johann Szigismund kral seçilmiştir (1587-1632). Böylece Osmanlı adaylarının seçtirilmesi dönemi sona ermiştir. Koyu bir Katolik olan kralın 1592-1604 arasında aynı zamanda İsveç kralı olması hasebiyle İsveç'te reform karşıtı eylemleri desteklemesi ve hânedanın Protestan kanadına karşı mücadeleye girişmesi Polonya için yıkıcı ve uzun süren savaflara neden olmuştur. Kendisinin mutlak hükümdarlığına karşı nihayet Polonya'da da ayaklanmalar çıkmıştır (1607-1609). Rusya'daki fetret dönemine müdahale etmesi ve Düzmece Dimitri'yi desteklemek üzere Polonya kuvvetlerini sevk etmesi (1606), 1610'da oğlu Ladislav'ın Rus boyları tarafından çar olarak seçilmesi gibi olayların sonucunda halkın büyük tepkisi sebebiyle hedeflenenler hezimetle sonuçlanmıştır (1612). Devamında Otuz Yıl Savaşları'na (1618-1648) başlangıçta doğrudan taraf olmayan Polonya kendini bir Türk savaşının içinde bulmuştur (1620-1621). Komşu bölgelerdeki Polonyalı büyük soylularının Boğdan'ın iç işlerine müdahalesi ve Dinyepr Kazakları'nın Karadeniz sahilleri ve Boğaziçi'ne kadar uzanan akınları iki devlet arasındaki münasebetleri bozmuştur. Bizzat II. Osman tarafından yürütülen Hotin Kalesi'nin muhasarası bir mütarekeyle sona ermiştir (9 Ekim 1621). İsveç Kralı Gustav Adolf'un Polonya'ya karşı savaşa girişmesi sonucu, Polonya'yı istemese de Otuz Yıl Savaşları felâketine çekmiştir (1621). Savaşlar Szigismund'un oğlu ve halefi olan IV. Ladislav zamanında (1635) sona ermiştir¹¹³.

Birinci Kuzey Savaşı Polonya'ya çok büyük darbe vurmuştur. 1655-1660 yılları arasında İsveç ve Rusya'ya karşı verilen beş yıllık savaş neticesinde 1660'ta Oliva ve 1667'de Andrussovo Barışı yapılmıştır. Polonya'yı oldukça güçsüz bırakan bu anlaşmalar sonucunda sadece Rusya'ya 233.000 km² toprak verilmiştir. Savaştan önce 8,8 milyonluk nüfusuyla Avrupa'nın en kalabalık ülkesi iken savaş sonrası % 45 oranında nüfus kaybına uğramıştır. Rus istilâsı kitlesel katliamlarla devam etmiş, özellikle Ortodoks nefretine uğrayan ve sayıları 450.000'i bulan Yahudi nüfusunun yarısına yakın kısmı ortadan kaldırılmıştır. İsveç ve Brandenburg kuvvetlerinin girdiği yerlerde de aynı şekilde büyük katliamlar ve yıkım yapılmıştır. Bu

¹¹³ Beydilli, s.313

şartlar altında, Polonya'nın içinde bulunduğu rejimle tekrar eski parlak dönemlerine dönemeyeceği fikri ilk defa ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Kralın başını çektiği reform taraftarlarının gerekli anayasal değişikliklere gidilmesini, tek bir kişinin olumsuz oy kullanması halinde karar alınmasını önleyen oy bütünlüğü aranması usulünün terk edilmesini, oylamalarda çoğunluk sisteminin getirilmesini ve merkezî idarenin güçlendirilmesini, kral seçimine son verilerek bir hanedanın yönetiminde veraset usulüne dönülmesini istemesi asillerin karşı koymaları sebebiyle gerçekleşmemiştir. Böylece Polonya sahip olduğu aşırı cumhuriyetçi anayasası ile çevresinde gittikçe kuvvetlenen militer ve merkezî devletler arasında daha da güçsüzleşmiş ve etkisini kaybetmiştir. Wasa hanedanından seçilmiş son kral olan Kasimir'in bu şartlar altında tahttan feragat etmek zorunda kalması (16 Ekim 1668), aynı zamanda "altın hürriyet"lerine sıkıca sarılan asillerin kendi imtiyaz ve çıkarlarını ülkenin bütünlük ve istikbalinden daha üstün tuttuklarının da göstergesi olmuştur. Soyluların kendi gelecekleri için ülke geleceğini tehlikeye attıkları açıktır.

Wasa Hanedanlığından Kasimir'in tahttan feragat etmesinin ardından, birkaç ay sonra, 19 Nisan 1669 tarihinde yapılan seçimle yabancı adaylardan vazgeçilmiş ve Michael Korybut Wiśniowiecki kral seçilmiştir (1669-1673). Yeni kral Michael Korybut Wiśniowiecki, Kayzer I. Leopold'un kız kardeşiyle evlenerek (Şubat 1670) siyaseten Habsburglar'a yakın durmuştur. Bu gelişme sonucunda, ülke içinde önemli mevki ve yetkilere sahip olan Fransız sempatizanları kendilerini dışlanmış hissetmiş ve Habsburglar'a karşı bir güvence oluşturan Osmanlı Devleti'nin düşmanlığından çekinmişlerdir. Bu yakınlık, devletin idarî ve askerî en üst makamlarını işgal etmekte olan Johann Sobieski'yi de oldukça tedirgin etmiştir. O dönemde oldukça güçlü olan ve sürekli Avrupa üzerine akınlar düzenleyen Osmanlı İmparatorluğu ile gerçekleşen Hotin Savaşı'nın acı deneyiminden ders alınarak Kırım Tatarları'nın akınlarına rağmen Osmanlı Devleti ile iyi geçinme yolu tercih edilmiş. Osmanlı İmparatorluğu ile yürütülen sıcak dostluk ilişkileri, Ukrayna'da baş gösteren gelişmeler neticesinde bozulmuştur.

Andrussuvo Antlaşması'nda Rusya ve Polonya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ortak mücadele etmesine dair bir maddeye yer verilmiş olması, durumu daha da tehlikeli bir hale getirmiştir. Osmanlılar ise Polonya tacına bağlı Kazak hetmanı Peter Doroşenko'nun isyanını destekleyip (1668) bu tehdidi pek de umursamadıklarını açıkça göstermişlerdir. Nihayet Kandiye'yi zapt ederek (5 Eylül 1669) bu cepheyi kapatan Osmanlılar daha rahat bir şekilde Polonya'ya savaş ilân etme imkânına kavuşmuştur. Kazak bölgelerinin kontrol altında tutulması ve saldırıları sebebiyle verdikleri zararların önlenmesi amaçlandığından Podolya ve Ukrayna'nın zaptı, savaş hedeflerinin başında yer almıştır. Yeni Polonya idaresinin Avusturya yanlılığı da sefer

açılmasının haklılığına güç katmıştır. Böylece bizzat IV. Mehmed'in katıldığı, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Polonya topraklarına girmiş, Dinyester nehrini aşarak Hotin karşısında yer alan Kamaniçe (Kamenetz Podolski) Kalesi'ni ele geçirmiştir(27 Ağustos 1672). Diğer bir Osmanlı ordusu kralın yetersiz kuvvetlerle bulunduğu Lemberg'e (Rutenya) saldırmış, karşı koymaya cesaret edemeyen kral şartları ağır bir barışı kabul etmek zorunda kalmıştır(Bucaş [Bučač] Antlaşması, 18 Ekim 1672). Böylece Braklaw ve Podolya Voyvodalıkları ile Kiev Voyvodalığı'nın bir kısmı Osmanlılar'a terkedilmiş, Polonya ayrıca haraç ödemeyi kabul etmek zorunda kalmıştır¹¹⁴.

Barış antlaşmasının Polonya meclisinde onaylanmaması Osmanlı Devleti'ni tekrar harekete geçirmiştir. Polonya'nın toprak kayıpları yanında vergi verir bir duruma sokulmuş olması ulusal tepkiye yol açmıştır. Ancak 10 Ekim 1673'te kralın beklenmeyen ölümü her şeyi etkilemiştir. Podolya ve Ukrayna toprakları Kamaniçe eyaleti adı altında yirmi yedi yıl Osmanlı idaresinde kalmış ve Osmanlı sınırları Kiev'e 30 km. kadar yaklaşmıştır. Türkler'in bu bölgede bu kadar ilerlemeleri ve yerleşmeleri özellikle Rusya'nın işine gelmemiştir. Bununla beraber bu durum 6 Mart 1678 tarihli İstanbul ve ilk Rus-Osmanlı savaşı sonunda imzalanan (11 Şubat 1681) Radzin antlaşmalarıyla da onaylanmıştır. Ancak bölgeyi denetim altına almak üzere yapılan bu toprak kazançlarının Polonya'nın Viyana kuşatması ile başlayacak (1683) büyük savaşta Avusturya ve Rusya ile birlikte hareket etmesine yol açtığından siyaseten büyük bir hata olduğu kısa zamanda anlaşılmıştır. Viyana kuşatması ile başlayan Büyük Türk Savaşları (1683-1699) Polonya için hayati neticeler vermiştir. Sobieski, papalığın da yönlendirmesiyle kayserle savunma ve saldırı ittifakı akdederek (1 Nisan 1683) savaşa müdahale etti ve kuşatmanın kaldırılmasında başlıca etken olmuştur (12 Eylül 1683, Kahlenberg Savaşı). Kendisini önlemekle vazifelenirilen Kırım Hanı Murad Giray'ın Polonya kuvvetlerinin Viyana'ya doğru ilerleyişine seyirci kalması, hanla kral arasında gizli bir antlaşmanın varlığı şüphesini uyandırmıştır¹¹⁵.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa, bir "fatih" olarak dünyaya ün salmak hülyasında olan çok ihtiraslı birisi olarak bilinmektedir. Sadrazam, ciddi bir Hristiyan düşmanı olarak bilinen I.Bayezit'in tehdidini yinelemiş, yani Viyana'yı ele geçirdikten sonra Ren'e doğru yürüyüp Fransa Kralı 14. Louis ile savaşaacağını söylemiştir. Ne var ki, bir askeri komutan olarak yetenekleri çok sınırlı kalmıştır. 1680'lerle birlikte, Katolik yönetiminden memnun olmayan Protestan Macarlar ayaklanmaya başlamışlar ve İmparatora karşı bir iki başarıdan sonra

¹¹⁴ Jansky, H., "Osmanen Herrschaft In Südosteuropa Von 1648-1789", **Handbuch Der Europäischen Geschichte**, (ed. Theodor Schieder), Stuttgart, 1968, s. 775.

¹¹⁵ Jansky, s.776

Padişah'tan yardım istemişlerdir. Ayrıca, Fransa'ya da yardım için başvurmuşlardır. 14. Louis yardım vaat ederken, İstanbul'daki elçisi aracılığıyla, bir Osmanlı-Habsburg savaşında çekimser kalacağını belirtmiş ve Osmanlıları son Viyana kuşatması konusunda tahrik etmiştir. Viyana kuşatması sürecinde, Sadrazamın önemli taktiksel hataları neticesinde Osmanlı Devleti başarı elde edememiş ve geri çekilmiştir. Bu geri çekilme Osmanlılar için beraberinde birçok sıkıntıyı da getirmiştir. Sultan Süleyman 150 yıl önce, Viyana'yı ulaşım sorunları, havanın muhalefeti ve ağır toplarının olmaması yüzünden alamamış, ama ordusuna hiçbir zarar verdirmeden geri dönmesini bilmiş olmasına rağmen, bu kez Kara Mustafa Paşa, bir meydan savaşı vermiş ve ordusu büyük ölçüde darmadağın olmuştur. Savaş sonucunda Osmanlıların bir fatih devlet olarak itibarında büyük yaralar açılmıştır. Ayrıca, kuşatmadan bir yıl sonra Venedik, Osmanlı devletine savaş açarak Preveze ve Mora'yı, Habsburglar da Hırvatistan'ın büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Böylece Osmanlı devletinde toprak yitirme süreci tam anlamıyla başlamıştır. Kuşatmadan sonra, yeni ulus devletleriyle Batı'nın gücü, Doğu'ya galip gelmeye başlamış ve bundan böyle aradaki uçurum, yalnız askeri değil, ekonomi ve toplumsal bölünme alanlarında da belirgin bir hal almıştır. Son olarak, Avrupa için bir tehdit oluşturmayacağı netleşmiş olan Osmanlı Devleti, Rusya'nın genişleme konusu haline gelmiştir¹¹⁶.

Ukrayna'nın iç bölgelerine kadar ilerleyen ve 1695'te Lemberg'e kadar dayanan Osmanlı İmparatorluğu, Polonya'nın tümüyle hareket alanını kısıtlamıştır. Kamanice Kalesi'ni de Osmanlı İmparatorluğu'ndan geri alma çabaları başarısız olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, her ne kadar Viyana Kuşatması sonrasında Avrupa üzerinde eski yıpratıcı ve korkutucu gücünü yitirmiş olsa da yine de Avrupa'da en etkin güç konumundadır. İstenen başarıların elde edilememesi beraberinde Polonya'da iç karışıklıkları getirmiştir. Sobieski, politik gücünü de yitirmiştir. Viyana'nın kurtarıcısı ve Türklere karşı başarı kazanması bir süre sonra belleklerden silinmiştir. Sobieski, oğlu Jakob'u yerine varis olarak belirlemiş olsa da bu sadece lafta kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkesi üzerindeki büyük etkiyi yok edemeden ölmüştür (17 Haziran 1696).

2.1.3. Leh Bağımsızlığının Sonu

1699 Karlofça Antlaşması ile Polonya, 1672'de Türklere kaptırdığı yerleri geri almıştır. Ancak Polonya'nın, Alman ve Rus dünyası arasında her ikisinin de yanında yer almayan tarafsız bir tampon devlet olarak ayakta durmasına özen gösteren Türk üstün konumunun bu

¹¹⁶ Sander, Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 139

bölgelerden geriye püskürtülmüş olması, Avusturya ve Rusya'nın büyük birer güç olarak yükselmesine yol açmış ve Polonya'nın siyasî kaderi üzerinde çok kötü sonuçlar vermiştir. Yeni kral seçimi 100.000'i aşan seçmen tarafından yerli bir hanedanın oluşmasına imkân verilmeden gerçekleştirilmiş, Avusturya ve Fransa adaylarına rağmen keseyi onlardan daha fazla açan ve seçilmesi için 2 milyon florin rüşvet dağıtan Saksonya Seçici Prensi (Kurfürst) Friedrich August seçilmiştir (27 Haziran 1697). “Güçlü” ve “Nalkıran” unvanlarıyla anılan II. August ile (1697-1733) seçilmesine büyük destek veren Rus Çarı Petro arasındaki dayanışma, özellikle İsveç Kralı XII. (Demirbaş) Şarl ile girişilen amansız mücadelede büyük bir önem kazanmıştır. İsveç'in yenilmesi ve kuzeyin büyük gücü olmaktan çıkması (1721 Nystad Anlaşması) Polonya üzerindeki Rus hâkimiyetinin yerleşmesiyle sonuçlanmıştır¹¹⁷.

Friedrich August'un (II. August), Rus desteği ve mali kaynakları neticesinde kral olması sorunların çözümü yerine daha büyük sıkıntılara sebep olmuştur. Polonya iç ve dış politikada felâkete sürüklenmiştir. II. August'un kral olması için desteğini aldığı Rusya ve Danimarka ile müttefik olarak XII. Şarl'a karşı giriştiği mücadele 1700-1721 yılları arasında devam eden Büyük Kuzey savaşları süresince devam etmiştir. XII. Şarl, Rus kuvvetlerini yenerek Polonya içlerine doğru ilerleyerek Ağustos 1702'de Varşova'dan sonra Krakau'yu da zapt edince II. August, Saksonya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine kendisine rakip olarak ortaya çıkan Posen voyvodası genç Stanislaus Leşçinski (Leszczyński) İsveç kralının da desteğini alarak kral seçilmiştir (Temmuz 1704). Böylece Polonya, iki krala sahip olur ve toplum sadakati ikiye bölünür. Birkaç yıl sonra, İsveç'in Poltova'da yenilmesi üzerine (1709) XII. Şarl yaralı şekilde Osmanlı Devleti'ne sığınmış, bir müddet sonra II. August'un yokluğunda başa geçen kral Leşçinski de aynı yola başvurmak zorunda kalmıştır. August ise Petro'nun yardımıyla tekrar Polonya tahtına oturmuştur (Nisan 1710). Tahtı tekrar Rusların yardımıyla geri alan August, en baştan beri desteğini gördüğü Ruslara minnetle bağlanmıştır. Bütün bu gelişmeler sonunda Polonya, tamamen Rus nüfuzu altına girmiştir. Rus-Osmanlı Savaşı sonunda Çarın Prut'ta yenilmesi (Temmuz 1711), yapılan antlaşmada Polonya'daki Rus kuvvetlerinin de geri çekilmesini gündeme getirmiştir. Çarın verdiği sözlere uymaması üzerine 1713 ve 1714'te savaş hazırlıkları yapılmıştır. Bunun üzerine Rusya, taahhütlerini yerine getirmek zorunda kalmıştır. Ancak 13 Haziran 1713 ve 20 Ağustos 1714 tarihlerinde Edirne'de yapılan antlaşmalar uyarınca Osmanlı tarafı da Polonya Ukrayna'sı üzerindeki haklarından tamamen vazgeçip Rus askerlerinin davet durumunda Polonya'ya girebileceklerini kabul etmiştir. 1720'de bu hususla ilgili madde, Rusya'nın yabancı bir

¹¹⁷ Beydilli, s.314

devletin kral seçimlerinin serbestçe yapılmasını tehlikeye sokması halinde kuvvetlerini Polonya'ya sevk etmesi ve burada konuşlanması hakkına sahip olduğu şeklinde değiştirilmiştir. Bu madde Rusların Polonya üzerindeki mutlak etkisinin bir göstergesi niteliğindedir.

Son savaşlar Polonya'nın tahribine yol açmış, 1702'de 8 milyon olan nüfus 1714'te 6 milyona düşmüştür. Ukrayna ise Kiev ile beraber Rusların eline geçmiş, bu bölgedeki Kazaklar da kesin biçimde Rus hâkimiyetini tercih etmeye başlamıştır. II. August, 1 Şubat 1733'te ölmüş, yerine kimin seçileceği büyük mücadelelere yol açmıştır (Polonya Veraset Savaşı). Polonya'nın önde gelen büyük zadedânından Czartoryski ve Potockiler yerli bir soylunun seçilmesine taraftar olup, Saksonya hanedanından birinin tekrar seçimine karşı olduklarından, oylarını kızını 1725'te Fransa Kralı XIV. Louis ile evlendiren Stanislaus Leşçinski lehine kullanmışlardır. Bu seçime Avusturya ve Rusya karşı çıkarak bir soylunun seçimini kabul etmemek üzere anlaşmışlar, neticede ölen kralın oğlu Saksonya seçici prensi II. Friedrich August'u desteklemeyi kararlaştırmışlardır. 12 Eylül 1733'te Leşçinski büyük bir çoğunlukla kral seçilmiştir. 5 Ekim'de ise August, Rusya'nın korumacılığı altında Litvanya soyluları tarafından yine Varşova'da kral seçilmiştir. Yeterli kuvvete sahip olmayan Leşçinski geri çekilip yegâne müstahkem yer olan Danzig'e kaçmak zorunda kalmıştır. Böylece başlayan savaş aslında büyük ölçüde Fransa'nın Lotringen'deki ve Habsburglar'ın İtalya'daki konumlarını korumalarıyla ilgili olarak Fransa-İspanya grubu ile Avusturya-Rusya grubu arasında geçmiştir(1733-1735). Rus kuvvetleri Polonya'da durumu kontrol altına aldıklarından, August tek başına tahtın sahibi olmuş ve Ocak 1734 Krakau'da III. August olarak taç giymiştir(1734-1763). Ekim 1735'te Viyana'da yapılan bir antlaşma ile Leşçinski tahttan feragat etmiş ve kendisine ölümünden sonra Fransa'ya intikal etmek üzere Lotringen Dukalığı verilmiştir¹¹⁸.

Rus nüfusunun daha da güçlendiği III. August dönemi kralın Polonya'ya karşı kayıtsız ve ilgisiz tutumuyla geçmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı (1736-1739) ve Avusturya Veraset Savaşları (1745-1748) esnasında Rus kuvvetlerinin, Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında Avusturya kuvvetlerinin Polonya topraklarından geçmesine (1759) seyirci kalması, Polonya'nın içinde bulunduğu zafiyetin bir göstergesi olmuştur. Anayasal sisteminin ülkeyi felakete sürüklediği Osmanlı devlet adamları tarafından da görülmüştür. 1743'te Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın Polonya'yı en küçük bir karar almak için "otuz bin kafayı aynı şapka

¹¹⁸ Beydilli, s.315

içine sokmak zorunda kalan bir devlet” olarak nitelemesi bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir¹¹⁹.

II. August'un belli bir dönemini de içine alan, daha sonra özellikle Avusturya ve Rusya gibi ülkelerin Polonya devlet yönetimine büyük ölçüde müdahale ettikleri dönem, kısa süreli barış süreci olarak adlandırılabilir. 1713-1763 yılları arasını kapsayan bu elli yıllık süreçte Polonya, her şeye rağmen kültürel alanda büyük gelişme göstermiş ve önceki dönemin savaş yaralarını sarmaya çalışmıştır. Böylece 1715'te 6 milyon olan nüfusu 1768'de 11,5 milyona çıkmıştır. Bunda savaşlardan uzak geçirilen elli yıllık barış ortamının etkisi büyüktür. Bu nüfusun içinde soyluların oranı % 10 olmuştur. Küçük bir kesim oluşturmakla beraber devletin esas sahibi ve yöneticisi olan soyluların görkemli hayatı, Saksonya tarzı muhteşem saraylar ve büyük bahçeler inşası, lüks ve israf dolu yaşam tarzları, III. August döneminde daha da kök salan siyasi gelecekte emin olmama haliyle birleşmiş ve şahsi çıkarların her şeyin üstünde tutulması gibi bir eğilime yol açmıştır. Rusya taraftarı Magnatlar (Czartoroski, Pomiankovski) ve karşıtları (Potocki, Branicki, Krasinski, Radziwil) arasındaki mücadeleyle geçen yeni kral seçimi, Stanislaus August Poniatowski'nin kazanmasıyla sonuçlanmıştır (7 Ekim 1764). Rus taraftarları, gerekli reformların ancak Rusya'nın dostluğunu kazanarak ve onun onayıyla yapılabileceği kanaatine sahiptir. Bu teşhislerinde haklı olmakla beraber Çariçe II. Katharina'nın planları başka olmuştur. Çariçe, 5 Mart 1768 tarihli antlaşmayla Polonya'daki Ortodoksları himayesine almış, Polonya'nın toprak bütünlüğünü ve yürürlükte olan anayasal düzeni garanti etmiş, böylece gerekli reformların yapılmasına yardımcı olarak Polonya'nın kuvvetlenmesine katkıda bulunmak niyetinde olmadığını göstermiştir. Muhalif tarafın (Patriotlar) yeni kralı tanımaması ve anayasal direnme haklarını kullanmak üzere Osmanlı sınırına yakınlığı sebebiyle özellikle seçilen Bar kasabasında konfederasyon ilân etmesi(29 Şubat 1768), Rus kuvvetlerinin müdahale ettiği bir iç savaşın çıkmasına yol açmıştır. Rusların Patriotlar'ı Osmanlı topraklarında da kovalaması ve bu esnada cereyan eden tecavüzleri Osmanlı Devleti'nin savaş ilanıyla sonuçlanmıştır (6 Ekim 1768). 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar sürecek olan bu büyük savaşın kötü yönetimi Osmanlı başarısızlığının önde gelen sebebi olmuştur.

Polonya'daki Rus karşıtları Şubat 1768'de Podolya'nın Bar kentinde (Ukrayna'nın güneybatı ve orta batısını kapsayan tarihi bir bölge) toplanarak “*Bar Konfederasyonu*”nu oluşturmuşlardır. Bu konfederasyonu oluşturanların amacı, Polonya'nın bağımsızlığının korunması ve devletin Katolik özelliğinin devam ettirilmesi olmuştur. Bar

¹¹⁹ Hammer-Purgstall, Joseph, **Geschichte des osmanischen Reiches**, 1833, IV, s. 397.

konfederasyoncuları ayrıca Rusya'nın desteklediği Kral Poniatowski'nin tahttan çekilmesini istemişlerdir. Krala ve Rusya'ya karşı harekete geçen Bar konfederasyoncularını Osmanlı İmparatorluğu da desteklemiştir. 1770 yılında Bar konfederasyoncuları Poniatowski'ye karşı bir suikast girişiminde bulunmuşlar fakat bu girişim onların soyluların desteğini kaybetmelerine neden olmuştur. Polonya'da oluşan kargaşa ortamı sonrasında bu duruma son vermek isteyen II. Katerina, Prusya Kralı II. Friedrich'in (1712- 1786) Polonya'nın paylaşılması teklifini kabul etmeye karar vermiştir. Rusya ve Prusya'nın Polonya'yı paylaşma planını Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresa da (1717-1780) destekleyince Ağustos 1772'de Saint Petersburg'da Rusya, Prusya ve Avusturya arasında imzalanan anlaşmayla Polonya toprakları Polonya'nın üç komşusu tarafından ilk kez paylaşılmıştır. Avrupa'da bu paylaşım anlaşmasına sadece Osmanlı Devleti karşı çıkmıştır. Anlaşmaya göre, Prusya, Polonya'nın en gelişmiş bölgesi olan ve Poznań kentinin de içinde bulunduğu *Büyük Polonya* bölgesini ele geçirmiştir. Polonya'nın güneyi ve Galiçya bölgesi Avusturya'nın yönetimine bırakılmışken, Rusya, Polonya topraklarından en büyük payı almıştır. Bu ilk paylaşımından sonra Polonya Krallığı elinde kalan topraklarla yüzölçümü bakımından Avrupa'da yine de 4. sırada yer almıştır. Kraków, Gdańsk gibi şehirler de Polonya Krallığı'nın yönetimi altında kalmıştır. Ancak krallık çok daha fazla bir biçimde üç güçlü komşusuna bağlı kalmıştır. Komşularının baskısıyla Polonya parlamentosu, paylaşım anlaşmasını kabul etmiş ve bu ilk paylaşım, Polonya'nın Avrupa haritasından tamamen silinmesi sürecini beraberinde getirmiştir¹²⁰.

Rusya'nın Osmanlı Devleti ile savaşta olduğu bir sırada Polonya Kralı Poniatowski, bu durumu reformların yapılması için bir fırsat olarak değerlendirmek istemiştir. Başlangıçta parlamentoda reformların yapılmasını engelleyen *Muhafazakâr* grubun ağırlığı hissedilmiştir. Reform yanlısı ikinci grup ise kralın iktidarını artırmaya çalışmıştır. Prusya, Gdańsk ve Toruń kentlerinin kendisine devredilmesi karşılığında Polonya'da reformların yapılmasını desteklemiştir. Ancak Polonya parlamentosu Prusya'nın bu talebine karşılık Polonya Krallığı topraklarının bölünmez olduğu kararını almıştır. 1791'de Polonya'da reformcular etkilerini artırmışlardır. Reformcuların en büyük başarısı 3 Mayıs 1791'de anayasanın kabul edilmesini sağlamak olmuştur. Bu anayasa ile soylulara daha fazla siyasi haklar verilmiş ve Polonya, anayasal bir monarşi yapısına kavuşmuştur¹²¹.

1793 tarihinde Rusya ve Prusya; Polonya'nın yeniden paylaşılması için bir anlaşma daha imzalamışlardır. Prusya; Gdańsk ve Toruń şehirlerini ele geçirmiştir. Bu ikinci paylaşım

¹²⁰ Tymowski, Michał, **Kratka Pověst Poljske**, (çev. Magdalena Najbar-Agičić), Zagreb, 1999, s. 76.

¹²¹ Agičić, Damir, **Partitioned Poland (1772-1918)**, Zagreb, 2004, s. 16.

Avusturya katılmamıştır. Anlaşma, Polonya’da büyük bir huzursuzluk yaratmış ve Rusya’ya karşı ayaklanma planları yapılmaya başlanmıştır. Fransa’nın desteğinin sağlanması için harekete geçilmiştir. Polonyalı General Tadeusz Kościuszki (1746-1817), Fransa’nın desteğini alabilmek için Paris’e gitmiş; Fransız hükümetinin ayaklanma planlarına destek vermemesine rağmen Kościuszki 24 Mart 1794’te Kraków kentinde ayaklanmayı başlatmıştır. Ayaklanma için 30.000 asker toplanması hedeflenmiş fakat sadece 3.000 asker toplanabilmiştir. Buna rağmen ayaklanmacılar 4 Nisan 1794’te Rus ordusunu yenmeyi başarmışlardır. Rus ordusu karşısında alınan bu galibiyet Polonya ulusal tarihinde önemli bir mit haline gelmiştir. Alınan galibiyete rağmen Rusya, ayaklanmacıların ordusunun Varşova’ya doğru ilerlemesini engellemiştir. Bunun üzerine Varşova’da halk Rusya Büyükelçiliği’ne saldırmıştır. Rus ordusu da Silezya bölgesine (Orta Avrupa’da tarihsel bölge) doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak Prusya da ayaklanmanın bastırılması için müdahale etmiş ve Haziran 1794’te Kraków’u ele geçirerek; Varşova’ya kadar ilerlemiştir. Bunun devamında Avusturya da duruma müdahale edince Polonyalı ayaklanmacıların durumu kötüleşmiştir. 10 Ekim 1794’te Rusya; ayaklanmacıların ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmış ve Varşova’ya doğru ilerleyerek kenti ele geçirmiştir. 10 gün içerisinde ayaklanmacılar etkisiz hale getirilmiş ve çoğu Rusya tarafından sürgüne gönderilmiştir. Ocak 1795’te Rusya, Prusya ve Avusturya Polonya’yı yeniden paylaşmışlardır. Bu paylaşım ile birlikte Polonya Avrupa haritasından tamamen silindiği gibi paylaşımçı devletlerin hükümdarları “Polonya Kralı” unvanını dahi kullanmamaya karar vermişlerdir. Böylece Polonya Krallığı’nın varlığı kâğıt üstünde de olsa ortadan kaldırılmıştır¹²².

2.1.4. 19. Yüzyılın İlk Yarısında Polonya

Polonya, son bölünmeden sonra Avrupa’nın politik haritasından silinmiştir. Ne var ki, işgalcilerin gücü, Polonya ulusunu ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Almanlaştırma, Ruslaştırma politikasına, sansüre, baskıya karşın, Polonyalılar özlerinden ödün vermemişler, tam tersi sürekli güçle karşı koymuşlardır. Bu bölünme döneminde, özgür ruhlu bu halk, hiçbir zaman yabancı baskısına alışmamıştır. Bağımsızlık düşüncesi, şiirlerde devrimci şarkılarda, kurban edilen kanlarda yaşatılmıştır. Polonya milliyetçiliğinin temellerinin atıldığı dönem, bu bölünme dönemine denk gelmektedir¹²³.

Bu paylaşım anlaşması sonrasında Rusya, Polonya topraklarının % 62’sini, Prusya % 20’sini, Avusturya ise % 18’ini ele geçirmiştir. Polonya’nın her üç işgal bölgesinde yeni yönetim

¹²² Tymowski, , s.81

¹²³ Dylagowa, Hanna, **Historia Polski (1775-1990)**, Lublin, 2000, s. 23.

biçimleri oluşturulurken, feodal sistem her üç bölgede de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde Polonya’da bağımsızlığın yeniden kazanılmasını amaçlayan gizli örgütler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu gizli örgütlere özellikle Kościuszki’nin başlattığı ayaklanmada yer alan soylular katılmışlardır¹²⁴.

Polonya için 1796-1813 yılları, Fransa’nın yanında savaşarak geçmiştir. Bu savaşlara Napoleon Savaşları denir. Ülkelerinden sürülmüş ya da baskılardan kaçmak için göçmüş Polonyalılar özellikle Fransa’da toplanmışlardır¹²⁵.

1806’da Fransa’nın Prusya’yı yenilgiye uğratması sonrasında Napoleon Bonapart (1769-1821) Berlin’e girmiştir. Prusya’ya karşı sürdürdüğü savaşta Polonyalıların desteğini sağlamak isteyen Napolyon, Polonyalı generaller Jan Henryk Dąbrowski (1755-1818) ve Józef Wybicki’yi (1747-1822) yanına çekmiştir. Napoleon’un, Polonya’nın tekrar bağımsız olması konusunda bir desteği olmamasına rağmen Polonyalı generaller Polonyalıları Prusya’ya karşı ayaklanmaya ve Fransız ordusuna yardım etmeye çağırmışlardır. General Tadeusz Kościuszki ise Fransızlara fazla güvenmediği için Napoleon’a destek vermemiştir. Prusya’ya karşı savaşmak üzere 30.000 asker toplanmıştır¹²⁶. Prusya ve Rusya’ya karşı verilen savaş, Polonyalıların bağımsızlığın kazanılması yönündeki ümitlerini artırmıştır. Haziran 1807’de Rus ordusu büyük bir yenilgi alınca, Rus Çarı I. Aleksander görüşmelere razı olmuş ve Napoleon ile Tilsit’te bir araya gelerek, bir barış anlaşması imzalamıştır. İki gün sonra da Fransa-Prusya anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Prusya’nın elindeki Polonya toprakları Fransa’ya devredilmiş ve bu topraklar üzerinde Fransız denetiminde “*Varşova Voyvodalığı*” oluşturulmuştur. Varşova Voyvodalığı’nda feodal sistem kaldırılmış, herkes yasalar karşısında eşit kılınmış ve tek bir hukuk ve yargı sistemi oluşturulmuştur. Oy hakkını soyluların yanı sıra kentliler, entelijansiya, bazı askerler ve bir kısım köylü toplulukları elde etmiştir. Varşova Voyvodalığı’nın başına Saksonya Hanedanı’ndan Friedrich August getirilirken, Polonya ordusu Fransız bir generalin komutası altına girmiş ve Fransa Büyükelçisi bu dönemde Varşova’da etkili bir diplomat haline gelmiştir. Varşova Voyvodalığı’nda resmi dil Polonyaca iken devlet memurları Polonyalılardan oluşmuştur¹²⁷.

1812 yılında Fransa ve Rusya arasındaki gerilimin artması üzerine savaş yeniden başlamış ve 1813’te Rus ordusu Varşova’ya girmiştir. Leipzig’te Fransızların aldığı yenilgi üzerine Varşova Voyvodalığı’nın yönetimi 1815’teki Viyana Kongresi’ne kadar Rusya’ya bırakılmıştır. Viyana Kongresi’nde alınan kararlar birlikte Varşova Voyvodalığı “*Polonya*

¹²⁴ Chwalba, Andrzej, **History of Poland (1795-1918)**, Kraków, 2001, s. 217.

¹²⁵ Dylagowa, s.24

¹²⁶ Tymowski, s. 83

¹²⁷ Agičić, s. 36

Krallığı” adı altında Rusya’ya dâhil edilmiştir. Böylece Napolyon döneminde oluşturulan Varşova Voyvodallığı ortadan kaldırılmıştır. Ancak altı yıllık Fransız yönetimindeki *Varşova Voyvodallığı* deneyimi Polonyalılara Polonya devletinin bağımsızlığının yeniden kazanılabileceği ümidini vermiştir¹²⁸.

Napolyon her ne kadar Varşova Voyvodallığı’nı kurmakla kendi çıkarlarını gözetmiş olsa da bu durum farklı sonuçlar doğurmuştur. Altı yıllık Varşova Voyvodallığı serüveninde yeşeren bağımsızlık ümitleri, Rusların Fransa’yı yenip Varşova Voyvodallığı dönemine son vermesiyle tükenir. Polonya, sürekli olarak çevresindeki ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi kimliğine müdahale etmesinden dolayı sıkıntılar yaşamıştır. Özgürlük ve bağımsızlık adına verilen mücadelelerde çok fazla can kaybı yaşamıştır. Polonya nüfusu savaş dönemlerinde çok fazla eksilmiştir. Nitekim Varşova Voyvodallığı döneminde kısa süreli de olsa, bu altı yıllık zaman zarfında ordu toparlanmış, sosyal ve kültürel yaşam canlanmış, siyasi yapı yeniden kurulmuştur.

2.1.5. Viyana Kongresi: Polonya’da Kongre Krallığının Kurulması İle Kasım Ve Krakow Ayaklanmaları

Fransız Devrimi ve Napolyon yayılcılığı Avrupa’daki dengeleri altüst etmiştir. Avrupa’da kalıcı bir denge sistemi kurmak amacı ile İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya, Viyana’da Avusturya başbakanı Kont Metternich başkanlığında Viyana Kongresi’ni toplamışlardır. Kongrenin amacı, öncelikle Fransız Devrimi’nin etkilerini ortadan kaldırmak üzerine olmuştur. 1815-1830 yılları arasında kalan ve Avrupa’nın Kutsal İttifak prensipleri dahilinde yönetildiği bu döneme “restorasyon” dönemi adı verilmiştir. Bu dönemde İngiltere ve kısmen Fransa hariç, tüm Avrupa ülkeleri mutlakıyetle yönetilmişlerdir¹²⁹.

Restorasyon dönemi içinde Varşova Grandüklüğü, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında bölünmüştür. Polonya’nın iç işlerine karışılması ilk kez rastlanan bir durum değildir. Bu paylaşım bir anlamda “IV. Bölünme” de denebilir. Çar, Poznan’ı Prusya’ya bırakmış, Krakov Cumhuriyeti hariç, ülkenin geri kalan bölümünde Kongre Krallığı kurulmuştur. Bu krallık kesin olarak Rus çarına bağlanmıştır. Çıkarılan anayasayla krallığın özerkliği güvence altına alınmıştır. Vatandaşlık hakları ve özel mülkiyetler, bu anayasayla korunuyor olmasına rağmen krallık dış işlerinde bağımsız olmadığı gibi, ulusal kurumların varlığına karşın, tüm yüksek ve önemli görevlerin Ruslara verilmesi bağlamında, iç işlerinde de bağımsız olmamıştır. Çar I. Aleksandr, Polonya orduları komutanlığına kardeşi Granduk Konstantin’i

¹²⁸ Tymowski, s. 83

¹²⁹ Dylagowa, s. 28

getirmiştir. Bu durum ülkenin bütünüyle çara bağlı olduğu anlamını taşır. 1830 yılına kadar, Polonya üzerinde baskın etkisi olan bu prens, acımasızlığı ile tarihe geçmiştir. Çar, kardeşi Konstantin ve onun yardımcısı Senatör Novasilsov, yurttaşlık haklarını koruma altına alan anayasayı hiçe saymışlardır. Diyet, bu tarihte, keyfi ve çok ender toplanmıştır. Sıkı bir polis teşkilatı kurulmuş, bu sayede herkes kolayca izlenebilmiş ve gözlenebilmiştir. Krallığın özerkliğinin hiçe sayılmasına tepkiler elbette olmuştur. Ülke içinde yasalar çerçevesinde bir direnç sergilenmiştir. Ayrıca yasaların kendileri lehine sonuçlar vermeyeceğini düşünenler de illegal yollardan direniş sergilemişlerdir. Yasal biçimde aykırı olduklarını gösterenler “Lakiszenie” olarak anılan bir grup vekilden oluşmaktadır. Bu grup, hükümetin sert tepkisiyle karşılaşmış ve Diyet’ten uzaklaştırılmışlardır. Walerian Lukasinski’nin kurduğu Yurtseverler Derneği (Towarzystwo Patriotyczne) ve Vilno’da kurulan Filomatlar Derneği(Towarzystwo Filomatow) gibi yeraltına inmiş bazı örgütler ise yasal olmayan biçimde eylemler yürütmüşlerdir. Bu noktada herkesin amacı ülkeyi bağımsızlığına kavuşturmaya yönelik olmuştur. Yüzbaşı Walerian Lukasinski, hükümet tarafından 1822 yılında tutuklanmış ve ömrünün sonuna dek Rus zindanlarında askerlik onuru hiçe sayılarak işkence çekmiştir. Yüzbaşı Walerian Lukasinski’nin örgütü, 1825 yılında Rusya’da seçkin alaylarda hizmet veren genç subayların başlattığı başkaldırı eylemini yapan Dekabristlerle ilişki kurmuştur. Vilnolu öğrencilerin kurduğu dernek de gizli polisin ve Senatör Novasilsov’un büyük zalimliklerine tanık olmuştur. Bütün bu direnişlere karşı hükümetin gösterdiği sert tepkiler toplumu yıldırmanın aksine direniş günden güne artmıştır.

1828 yılında Varşova’da teğmen Piotr Wysocki yönetimindeki Muhafız Alayı Okulu öğrencileri örgütlenmeye başlamışlardır. Bu hazırlık, 1830’un Kasım ayında patlayacak olan bir isyanın ilk ayak sesleri olmuştur. Bu isyanın başlıca nedeni Rusya’nın Polonya’ya karşı yaptığı baskı olmuştur. Diğer nedenler arasında, Polis teşkilatının Polonyalılara aman vermemiş olması; Prens Konstantin’in orduya reva görmüş olduğu eziyet ve hakaretler; en çok da Avrupa’da 1830 yılı itibariyle esmeye başlayan devrim rüzgârları söylenebilir. Polonyalılar, 29 Kasım 1830 gecesini “Kasım Ayaklanması” başlatmışlardır. Yoksul halk ve rahipler de isyancılara katılmıştır; hep birlikte silah depolarına yürümeye başlamışlardır. Polonya tarihindeki tüm ayaklanmalar, Polonya devletine çok pahalıya mal olmuştur¹³⁰.

Ayaklanmanın hemen ertesi günü Rus birlikleri Varşova’yı boşaltmaya başlamıştır. General Chlopcki’nin, kendisini diktatör ilan etmesi sonucunda Jerzy Czartoryski’nin başkanlığını yürüttüğü Joachim Lelewel gibi önemli devlet adamlarının da bulunduğu bir hükümet

¹³⁰ Dylagowa, s.29

kurulmuştur. Kurulan bu hükümette herkesin sorunu gündeme getirilmeli ve ortak bir anlayış ve çalışmayla kitlenin desteğinin alınması gerekmiştir. Ama bu noktada köylülerin sorunları ve köylüler unutulmuştur. Nitekim köylüler de ayaklanmaya destek olan toplulukta yer almışlardır. Kurulan hükümet bu köylülerin sorunlarına değinmediği için onların desteğini alamamıştır. Baskı ve zulümlere karşı direniş başlamış ve farklı şehirlerden Ruslara karşı savaşmak için gönüllüler Varşova'ya akın etmiştir. Gönüllüler ve isyancılar Ruslara karşı direnişe başlamıştır.

Kasım Ayaklanması'nın ardından, 3 ay kadar sonra, 14 Şubat 1831 tarihinde Stoczek'te Rusya ile savaş başlamıştır. İlk temas sonrasında isyancıların galip gelmesiyle moraller yükselmiş 11 gün sonra Varşova dolaylarındaki savaşta Ruslar büyük bozguna uğramıştır. Her ne kadar bu savaş sonrası Ruslar bölgeden çekilse de Polonya'nın bu zaferi uzun sürmemiş ve mayıs ayında Ostroleka'da yapılan savaşları Rus ordusu kazanmıştır. Rusların tekrar Varşova'ya girmesi ve Polonyalıların teslim olmasıyla birlikte isyan da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Kasım Ayaklanması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasında birkaç etken vardır. İsyancıları sevk ve idare eden komutanların kendilerine başarıya inanmamış olmaları ana neden olmakla birlikte Avrupa devletlerinin Polonya'ya destek olmamaları da yenilginin bir diğer nedeni sayılabilir. Polonya'nın kutsal ittifaka düşman olması Avrupa ülkelerinin kayıtsız kalma nedeni olarak görülebilir. Yine öncekilerde olduğu gibi Polonya halkı bu yenilginin bedelini çok ağır ödemiştir. Polonya üzerindeki baskı daha da artmıştır. I. Nikolay, acımasız baskılarla krallığı, çarlığına bağlayan statüyü kabul ettirmiş, ordu ve Diyet kaldırılmış, okullar ve üniversiteler (Vilno ve Varşova Üniversiteleri) kapatılmış, Rusça resmi dil olmuş, soyluların toprakları ellerinden alınmıştır. Pek çok Polonyalı sürülmüş, öldürülmüş ve hapsedilmiştir. Her ne kadar ülke daha güçsüz kalsa da bu süreç toplumda bazı değerleri yüceltmıştır. Baskı ve zulüm Polonya halkında özgürlük, milliyetçilik gibi değerleri pekiştirmiştir.

1831 yılında on bini aşkın Polonyalı seçkin, Rus zulmünden kaçarak ülkeden ayrılmış ve bağımsızlığı tekrar kazanmanın yollarını aramışlardır. Bu kaçış, Polonya tarihinde "büyük göç" olarak adlandırılmıştır. Büyük bir grup Fransa'ya gitmiş, bunun yanında diğer gruplar İngiltere, İsviçre, Belçika hatta Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir. Bu zorunlu göçmenler yurt dışında çeşitli görüşler altında kamplaşmaya başlamışlardır. Adam Jerzy Czartoryski başkanlığındaki bir grup, Paris'te Hotel Lambert'te, tutucu görüş altında birleşmişlerdir. Amaçları, ülkeyi işgalden kurtararak bağımsızlığına kavuşturduktan sonra Monarşik bir düzenle ülkeyi yönetmek olmuştur. Merkezi Brüksel olan Demokratik Polonya Derneği (Towarzystwo Demokratyczne Polskie) ise Joachim Lelewel, Maucy Mochnacki,

Ludwick Mieroslawski gibi kişilerin yönetiminde oluşan, bağımsızlığını yitirmenin nedenlerini derinlerde arayan, köylülerin özgürlüklerinin verilmesinden yana reformlar isteyen, ülkeyi bağımsızlığına kavuşturduktan sonra tüm vatandaşların eşit olduğu bir “Halk Cumhuriyeti” kurmak isteyen kampı oluşturmuşlardır. Polonya halkı (Lud Polski) ise İngiltere’de köylüler, kentliler ve Polonya ordusundaki eski askerlerce, Stanislaw Worcell’in yönetiminde kurulmuş devrimci görüşe sahip ve bağımsızlıktan sonra tüm denetimin halkın elinde bulunacağı bir sistem kurmak istemiş olan gruptur¹³¹.

1831 yılında on bini aşkın Polonyalının gerçekleştirdiği büyük göç sonrasında farklı görüşlere sahip üç grup oluşmuştur. Görüşleri farklı olsa da en büyük ortak noktaları özgür ve tümüyle bağımsız bir devlet olma düşüncesidir. Ülke dışında yürütülen bağımsızlık mücadelesini ülke içine ileten, kısaca iç-dış arası iletişimi sağlayanlar ise “emisariusz”lardır. Emisariusz’lar gizlilik içinde çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Krallık Polonya’sında Rus baskısı altında yaşayan Polonyalıların durumu gerçekten çok kötü olmuştur. Varşova’ya 1834’te bir kale (Cytadela Aleksandrowska veya Cytadela Warszawska) yaptırmış olan çar, burayı siyasi mahkûmlar için, başka bir deyişle ayaklanmaya katılan Polonyalılar için hapisane olarak kullanmaya başlamıştır. Hapishanede yapılan işkenceler daha çok halkın gözünü korkutmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu arada Ruslar tarafından büyük bir sansür uygulaması sürdürülmüş, soyluların toprakları ellerinden alınarak Rusya’ya sürülmüş, Katolik kiliseleri zorla Ortodoks kilisesi haline getirilmiştir. Bu dönemde toplu katliamların yapıldığı da bilinen bir gerçektir. Bu arada Avusturya ve Prusya, yakaladıkları isyancıları Ruslara teslim etmiş, böylece çarı desteklediklerini göstermişlerdir. Poznan Dükülüğü’nde Polonyalı memurların yerini Almanlar almıştır. Almanca resmi dil haline getirilmiştir. Bütün bu olaylar gerçekleşirken, Almanya işgalindeki Galiçya topraklarında Edward Dembowski adında bir yurtsever, Demokratik Polonya Birliği ile bağlantılı olarak bir ayaklanmaya girişmiştir. 1846 yılının Şubat ayında isyancılar Krakow’u almışlardır. Böylece “Krakow Ayaklanması” başlamıştır. Krakow’da kurulan ulusal hükümet Polonya ulusuna yönelik manifesto hazırlamıştır. Bu manifesto halkı savaşa çağırmış, beylik düzenini kaldırmış, tüm vatandaşlara eşit hak ve özgürlükler tanımıştır. Ancak Avusturyalılar, köylülerin de bu ayaklanmaya katılmasını önlemek amacıyla Krakow Ayaklanması’nı imparatorun beylik sistemini çökertmek için çıkardığı yasalara karşı yapılan bir ayaklanma olarak anlatmışlardır. Bunun üzerine kardeşin kardeşi vurduğu, köylülerin soyluların mülklerine saldırıp yakıp yıktıkları hatta öldürdükleri bir savaş başlamıştır. Jakup Szela adlı

¹³¹ Niemcewicz, Julian, **Powrot Posła**, Ossolineum, 1968, s. 57

bir köylünün elebaşılığını yaptığı bu karşı isyan sayesinde Krakow Ayaklanması bastırılmıştır. Bu durum Polonya için köylülerin önemini çok net biçimde ortaya koymuştur. Bu isyan sonucunda Krakow, Viyana Konferansı hiçe sayılarak, Avusturya tarafından ele geçirilmiştir¹³².

2.1.6. Sanayi Devrimi'nin Polonya Üzerindeki Etkisi

19. yüzyıla kadar dünyada başlıca üretim aracı ile soyluların ve kilisenin elinde bulunan toprakların bu yüzyılda durumu değişmeye başlamıştır. Bu değişikliğin nedeni, teknoloji sayesinde gerçekleşen tarım üretiminin artması olmuştur. Buna bir de ilk sömürge ülkelerden gelen sermaye birikimi eklenince, banka ve kredi sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemin ortaya çıkmasıyla birlikte yeni bir toplumsal düzenin oluşması kaçınılmaz olmuştur. Her şeyden önce, toprağı ellerinde bulundurdukları için bu yüzyıla kadar toplumun en önemli siyasal gücü olan soyluların ve ruhban sınıfın yerini burjuva sınıfı almaya başlamıştır. Burjuvalar, araştırmaları ve teknik buluşları desteklemişlerdir. Buhar gücü, üretimde kullanıldığı anda makine devrimi gerçekleşmiştir. Feodal yapının çözülüşü, toprağına bağlı emeği serbest bırakmıştır. Böylece toprağından kopan köylü, aç kalmamak için yeni üretimin yapıldığı merkezlere göçmeye başlamıştır. Emek gücü arttıkça ucuzlamış, makine devrimi, ucuz işçi ile birleşince bol ve ucuz üretim sağlanmıştır. Böylece zenginleşen burjuvanın siyasal gücü artmaya başlarken, toprak sahibi soylunun durumu ise tam tersine azalmıştır. Ne var ki pazar bütünlüğü, ulusal birlik olmadan sağlanabilen bir unsur olmamıştır. Ulusçuluk akımları işte bu sebeplerle alevlenmiştir. Avrupa siyaset sahnesinde burjuvayla birlikte işçi de önem kazanmaya başlayınca, sınıfları yok etmeye yönelik bir proletarya diktatörlüğünü arzulayan bilimsel sosyalizme karşıt olarak gelişen, duygusal ve reformcu bir düşünceye dayanan ütopyik sosyalizm gibi sosyalist akımlar ortaya çıkmıştır.

Sanayi devrimi ulusçuluk, liberalizm ve sosyalizm akımlarını beraberinde getirmiştir. 1789'da başlayan devrimler çağı Napoleon'un yıldızının sönmesi ile sona ermiştir. 1830-1831 yıllarında bu hareketler Kıta Avrupası'na yayılmıştır. Fransa, İspanya, Portekiz'de liberal anayasalar yapılmıştır. İtalya'daki ayaklanmaları, Avusturya bastırması olmasına rağmen ulusçuluk hareketlerinin ilerlemesine engel olamamıştır¹³³.

Avrupa'da sanayileşmenin başlaması ile birlikte toplumların sosyo-kültürel ve siyasi yapısında da değişiklikler başlamıştır. Bireysel haklar ve eşitlik gibi değerler önem kazanmış ve bunlar için mücadele edilmiştir. Nitekim 1848'de "Büyük Polonya Bölgesi İsyanı" patlak

¹³² Dylagowa, s.40

¹³³ Gimpel, Jean, **Ortaçağ'da Endüstri Devrimi**, Çev. N. Özüaydın, Tübitak, Ankara, 1997, s. 15

vermiştir. Her ne kadar isyanın adında “büyük” kelimesi geçse de isyancıların gücü pek de büyük değildir. İsyanın başında Ludwik Mieroslawski bulunmuştur. Polonyalılar, Prusya Kralı’ndan Poznan’ın bir kısmı için özerklik ve bir Polonya birliğinin kurulması için izin istemişlerdir. Başlangıçta krallık bu istekleri kabul etmiş gibi göründüyse de isyancıların ordusu zayıf bir ordu olduğu için ayaklanmanın sonu yenilgi ile sonuçlanmıştır. 1848 yılının Mayıs ayında Polonyalılar teslim olmuşlardır. Daha önceki isyanlarda da olduğu gibi, her ne kadar yenilgiyle sonuçlanmış olsa da, Silezya ve Pomeranya’daki halk bilincini kuvvetlendirdiği için bu isyanın önemi büyük olmuştur. İsyan başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da buna karşılık ödenen bedel öncekiler gibi ağır değildir. Hatta bazı yönlerden olumlu sayılabilecek sonuçlar doğurmuştur. Galiçya’daki köylüler artık özgür olmuşlardır. Silezya’da okullarda Leh dili artık eğitim-öğretimde kullanılmaya başlanmıştır. Berlin ve Viyana’da ise artık Polonyalı parlamenterler söz sahibi olmaya başlamışlardır. Özgürlük mücadelesi için verilen mücadeleler sonuç vermeye başlamıştır.

2.1.7. 19. Yüzyılın İkinci Yarısındaki Polonya Ocak Ayaklanması

“Kasım Ayaklanması”ndan sonra 20 yıl Polonya Krallığında sıkıyönetim sürmüştür. Bu durum, Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında sona ermiştir. 1848 devrimlerinden etkilenmeyen Rusya, Boğazlar ve Balkanlar üzerindeki isteklerini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Rusya’nın daha da güçlenmesinden korkan ve İngiltere, Fransa, Avusturya ve İtalya birliğini kurmak isteyen Piyomente Krallığı, Ruslara karşı Osmanlılar ile ittifak oluşturmuşlardır. Böylece Paris Konferansı ile Rusya bir antlaşma imzalamaya zorlanmıştır. Sonuçta Ruslar savaştan yenik çıkmıştır. İçinde buldukları durumda da Polonya ile mücadele edebilecek güçleri olmamıştır. Bu durumdan yararlanan Polonyalılar eski umutlarını tekrar yeşertmek için hareketlenmeye başlamışlardır¹³⁴.

Rusya’nın savaş sonrasında güç kaybetmesi neticesinde, Polonya’da tekrar canlanan bağımsızlık fikri, beş yıla yayılacak olan mücadele dönemini ateşlemiştir. 1860’lı yıllarda ayaklanmaları tetikleyen ilk gösteri, General Josef Sowinski’nin dul eşi Bayan Sowinski’nin cenaze töreninde olmuştur. 30 yıldır ilk kez tek bir ağız olan Varşovalılar bayrakları altında ulusal marşlar söylemişlerdir. Sokak gösterileri yapılmış, ayaklanmanın gerekliliğini anlatan broşürler, gizlice basılarak el altından dağıtılmıştır. Ulusça yas kıyafetleri giyilmiş, her toplantı, her yıldönümü bir gösteriye dönüştürülmüştür. Böylece yeni bir ulusal ayaklanmanın da önü açılmıştır. Bu gidişatı tehlikeli gören Çar, bir kısım ayrıcalıklarla durumu kurtarmak

¹³⁴ Dylagowa, s. 43

adına, Polonyalı devlet adamı Aleksander Wielpolski'nin başkanlığında kurulan sivil hükümet aracılığı ile Polonyalılara birtakım tavizler vermiştir. Wielpolski, okullara Lehçeyi geri getirmiştir. Varşova'da Asal Okul'u (Szkola Glowna) açmış, beylik sisteminin aksaklıklarını düzeltmeye çalışmıştır. Ancak Çar ile birlikte çalışıyor olması Varşova'da sempati ile karşılanmamış ve ideallerini satmakla suçlanmıştır. Wielpolski ile ilgili, Polonyalılar iki gruba ayrılmışlardır. Beyazların (Biali) oluşturduğu grup özerklik istemiş, böylece bağımsızlığa barış yoluyla ulaşılabileceğini düşünmüştür. İngiliz ve Fransız'ın yardımına güvenen diğer grup ise toprak sahibi soylulardan, zengin burjuvalardan ve A. Zamoyski'nin önderliğindeki entelektüellerden oluşmuştur. Kızıllar (Czerwoni) ise derhal genel bir ayaklanma yapılmasını ve Çarlıktan bu biçimde kurtularak bağımsızlığa kavuşmayı arzulamıştır. Entelektüeller, öğrenciler, sanayiciler ve işçilerden oluşan bu grup Jaroslaw Dabrowski'nin önderliğinde hareket etmiştir. Wielpolski, sivil hükümetin başı olarak, daha çok gençlerden oluşan kızılıların gözünü korkutmak adına Rus ordusuna asker alınması için, Polonyalı gençler arasında seferberlik (Branka) ilan etmiştir. Bu durum, bardağı taşıran son damla olmuştur. 22 Ocak 1863 tarihinde işgal kuvvetlerine karşı "Ocak Ayaklanması" başlamıştır. Wielpolski hükümetine karşı ulusal bir hükümet kurulmuş (Tymczasowy rząd narodowy), bu hükümet, bağımsızlığı kazanmak için silahlı bir ayaklanma başlattığını ilan etmiştir. Topraksız köylülere toprak dağıtılacağı vaadi üzerine Polonyalılar, Litvanyalılar ve Ukraynalılar ortak olarak savaşa katılmışlardır. Çok zor şartlar altında gerçekleşen "Partizan Savaşı", kazanılan birkaç ufak zafere karşın iyi gitmemiştir. Hükümetin yerine gizlice kurulan diktatörlüğün başındaki Romuald Traugutt, Avrupa ülkelerinin devrimci demokrat örgütleriyle ilişki kurarak ve daha çok köylünün isyana katılmasını sağlayarak durumu kurtarmaya çalışmıştır. 1864'te Çar, köylülere özgürlük ve toprak vaat edince ayaklanmaya katılım azalmıştır. Bunun üzerine aynı tarihte diktatör Traugutt tutuklanmış ve asılmıştır. Son kalan ayaklanmacılar da 1865'in baharında yakalanmışlardır. Polonya'da bu tip ayaklanmalarla başlatılan bağımsızlık girişimlerinin başarısız oluşunda birçok neden bulunabilir. Özellikle bağımsızlığın esas hedef olmaktan çıkması ve gruplara bölünerek farklı beklentilere girilmesi başarısızlığın nedeni sayılabilir. Ayrıca diğer ülkelerden etkin destek alınamamış olması da önemlidir. Rusların da ülkede toplumun farklı kesimlerini vaatlerle kendi yanına çekmesi topyekûn bir bağımsızlık girişimi engellemiştir. Lakin birlikte hareket etme ve aynı amaç altında toplanma düşüncesi bu süreçte birlikte toplumun zihnine işlemiştir.

Ocak Ayaklanması'nın daha önceki ayaklanmalar gibi Polonya ulusuna kazandırdıkları ve kaybettirdikleri olmuştur. Ayaklanma her şeyden önce toplumun dayanışma duygusunu güçlendirmiştir. Bu en uzun süren Polonya ayaklanmasına Polonyalılardan başka, Ruslar,

Ukraynalılar, Fransızlar, Almanlar ve Slovaklar katılmıştır. Dolayısıyla Polonya'nın bağımsızlık sorunu, çok yaygın bir biçimde duyurulmuştur. Ayaklanmaya köylüler, kentliler, soylular, hatta kadınlar da katılmıştır. Bu anlamda da bu hareketin, toplumsal sınıfları birleştirmesi ve Polonya'da ulus kavramını geliştirmesi açısından önemi büyük olmuştur¹³⁵.

Polonya halkının özgürlük için kalkıştığı ayaklanma ağır bedeller ödemesine neden olmuştur. Rusya ve Prusya işgalindeki bölgelerde çok fazla eziyete maruz kalmışlardır. O döneme "Ocak sonrası basan gece" isminin verilmesi de Polonya halkının çektiği büyük işkencenin ifadesidir. Ayaklanmacıların çoğu ülkeyi terk etmiştir. Kalan Polonya halkı ise büyük tazminatlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Askeri ve sivil yönetimin genel bir valiye teslim edilmesi, Polonya Krallığı'nın artık iç işlerinde de bağımsızlığını tümüyle yitirdiği anlamına gelmektedir. Bu durum sadece bir başlangıç olarak görülebilir. Hemen sonrasında Ruslar, Polonya halkına kendi dillerini direktmişlerdir. Artık okullarda ve kiliselerde Rusça konuşulacaktır. Bu durum Polonya halkının geçmişi ile bağının koparılacağı olarak değerlendirilebilir. Kiliseler büyük denetimlere tabi tutulmuşlar, manastırlar ise kapatılmıştır. Ayaklanmaya katıldıkları tespit edilen din adamları Sibiry'a sürülmüştür. Prusya'nın işgal ettiği topraklarda ise Almanlaştırma başlamıştır. Okullarda, resmi yerlerde Almanca konuşulması zorunlu kılınmıştır. Polonyalıların isimleri gibi kentlerin adları da Almanlaştırılmıştır. Buna tarihte "Prusya Sürgünü" (rugi pruskie) adı verilmektedir. Bismarck, "Kulturkamp" adı altında kiliselere de el atmıştır. Kiliselerde ve din eğitimi veren okullarda Almanca konuşma zorunluluğu getirilmiştir.

Polonyalılar üzerinde oluşturulan bu büyük baskı gizli tepkilere neden olmuştur. Halkın özellikle dil ve kültür konusunda uygulanan baskıya ciddi direnç gösterdiği bilinmektedir. Bu baskılar altında dillerini ve kültürlerini korumak için bir dizi önlem almışlardır. Gençlere, çocuklara gizlice dil ve kültür eğitimi vermişlerdir. Ayrıca öğretmenlere ve öğrencilere, Polonyalı yazarların eserlerini öğrenmek isteyenlere yardım etmişlerdir. Tüm baskılara karşın kızlar için açılan sanat okullarında, el işinin yanında gizlice eğitim de verilmiştir. Varşova Hayırseverler Derneği (Warszawskie Towarzystwo Dobroczyńnosci), Halk Aydınlanma Birliği(Kolo Oswiaty Ludowej) gibi derneklerde Polonya kültürü ve dili gizlice geliştirilmiştir. Kadınlar için Varşova'da açılan Gezici Üniversite(Latajacy Uniwersytet), aralarında Maria Skłodowska-Curia'nın da bulunduğu pek çok mezun vermiştir. Bütün bu gayretler, özgürlük ve milliyetçilik bilincini diri tutmuş ve ortaya çıkacakları güne kadar canlı tutmuştur.

¹³⁵ Dylagowa, s. 51

Baskı sürecinde Polonyalıların gayreti hemen hemen her alanda görülür. Polonyalılar, kurdukları Tarım Derneği(Towarzystwo Rolnicze) ile tarım öğretirken yardımlaşmışlardır. Rahip Piotr Wawrzyniak gibi kişilerin önderliğinde köylülere para yardımı yapılmış, böylece Prusyalıların ellerindeki toprakların bir kısmını satın almaları için bu insanlara fırsat sağlanmıştır. Toplumsal dayanışmanın millet olma bilincine etkisi fark edilmiş, birlik ve beraberlik olgusu oluşmuştur. Halk Okuma Derneği(Towarzystwo Czytelni Ludowych), Prusyalıların egemenliği altındaki Polonyalıların dilsel ve kültürel eksikliklerini gidermeye çalışmıştır. Bu kültürel savaşa çocuklar bile katılmıştır. 1901’de çocukların başlattıkları karşı koyma hareketi (straiik dzieci wrzesiiskich) çok yankı uyandırmıştır. Çünkü öğretmenleri bu çocukları çok ağır cezalandırmışlardır. Çocuklarını koruyan veliler de işin içine girince, bu olay yaklaşık bir yıl sürmüştür. Bu durum aynı zamanda Konopnicka, Sienkiewicz gibi yazarların protestolu desteklerini de kazanmıştır. Polonya toplumunda birlik, beraberlik kemikleşmiş ve ortak kaderi paylaşma fikri olgunlaşmıştır.

2.1.8. 20. Yüzyılda Yaşanan Değişimlerin Polonya’ya Etkileri

2.1.8.1. Polonya’da Kurulan Siyasi Partiler

Polonya krallığında sanayinin gelişmesi işçi sayısını arttırmıştır. İşçilerin durumu, çalışma şartları bağlamında hiç de iç açıcı olmamıştır. Polonya topraklarında işçi hareketlerinin öncülüğünü Varşova’da bir fabrikada çalışan Ludwik Waryniski yapmıştır. 1882’de “Proleteriat” adlı partiyi kurmuştur. Partinin amacı devrimle kapitalist sistemi yıkmak olmuştur. Parti dört yıl etkinlik gösterdikten sonra çarlık polisleri tarafından dağıtılmıştır. Roza Lüksemburg, Julian Marchlewski, Feliks Dzierzynski tarafından 1899’da kurulan ikinci işçi partisi de (Socjaldemokracja Krolewstwa Polskiego i Litwy – SDKPIL), işçilerin iktidarını isteyen bir parti olmuştur. Bir başka işçi partisi, Jozef Pilsudski, Boleslaw Limanowski, Ignacy Daszynski’nin 1893’de kurduğu PPS’nin (Polska Partia Socjaliczna) amacı, Polonya’nın özgürlüğüne ve bağımsızlığına kavuşması ve bu bağımsız Polonya’da düzenleyici reformlar yapılması olmuştur. XIX. yüzyılın son yarısında, Galiçya’da halk cumhuriyeti başlamıştır. Çünkü burada siyasi girişimlerde bulunmak yasal kabul edilmiştir. Köylülerin hala çözüm bekleyen problemlerinin olması sonucu köylü hareketlerinin merkezinde, köylü sorunları ile ilgili dergiler yayımlayan Stainslaw Stojalowski bulunmuştur. İlk köylü partisi (Stronnictwo Ludowe) 1895’de kurulmuştur. “Köylüler, köylüleri seçin!” sloganı ile ortaya çıkan bu parti, öncelikle Polonya’nın bağımsızlığına kavuşmasını, sonra da siyasi ve ekonomik bağlamda köylülerin güçlenmesini amaçlamıştır. 1903’de partinin adı değiştirilmiştir(Polskie Stronnictwo Ludowe). Ulusçu düşünceler de Polonyalılar arasında

yandaş bulmuştur. 1887’de İsviçre’de kurulan bir ulusçu parti (Ligia Polska) Varşova’da genç öğrenciler arasında ilgi görmüştür. Daha sonra bu parti, adı değişerek (Ligia Narodowa) Roman Dmowski’nin başkanlığında yeniden oluşmuştur. Tüm sınıfları kanatları altında toplayan, Polonya’yı ilk bölünmeden önceki sınırlarına kavuşmuş bir ülke haline getirmeyi vaat eden bir söylemi olmuştur. Tüm sınıfları kucaklamayı hedeflediği için, bünyesinde her sınıftan üye bulunmuştur. Bu sebeple Roman Dmowski, Polonya ulusçuluğunun babası sayılmıştır. Dmowski, Almanları en büyük düşman olarak görmüş, bunun için Ruslara yanaşmıştır. Ne var ki 1917’de patlayan Bolşevik Devrimi’ne karşı bir tutum aldığı için Rusya ile de dost kalamamış, batı ülkelerinden yardım beklemiştir. Dmowski, Yahudi düşmanlığıyla ve azınlıkların (özellikle Beyaz Ruslar ve Ukraynalılar) asimile etme çabalarıyla tanınmıştır. 1887’de Galiçya’da parti isim değiştirmiş (Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne- “endecja”) ve yasal bir örgüt olmuştur. Bu parti işçi hareketlerini yadsımıştır. Çünkü partinin programına göre, önemli olan bir tek sınıf değil millet olmuştur. Bu parti, 20. yüzyıl başında etkinlik gösteren en büyük parti olmuştur¹³⁶.

2.1.8.2. Rus-Japon Savaşı-1905 Devrimi ve Polonya’ya Etkisi

Fransız Devrimi (1789), monarşinin ilerleyişini durdurmuş, 1792 olayları ile de monarşi sona ermiştir. Bu süreç, aynı zamanda Rus otokratik sisteminin de birtakım sorunları yaşamasına zemin hazırlamıştır. 19. yüzyıl, aydınlanma çağı olarak tüm dünyada büyük etki yaratmış ve toplumların siyasi, sosyal ve kültürel yapısında değişimlere neden olmuştur. Bu kaçınılmaz değişim tüm dünyada yankılanmış ve özellikle Avrupa devletleri başta olmak üzere devrimler gerçekleşmiştir.

Özellikle Avrupa’da yaşanan kültürel ve siyasi çalkalanmalar dünya ülkelerini bir savaşın eşiğine getirmektedir. Bununla birlikte güçlü ülkelerin iştahını kabartan kolonicilik fikri Rusya’yı da heyecanlandırmaktadır. Bu heyecan Rusları Uzakdoğu ülkelerine yöneltir. Aradığı kolonileri Uzakdoğu’da bulmanın ümidindeki Rusya Japonlarla mücadele eder. 1904 yılında Port Arthur’da demirlemiş Rus donanması Japon destroyerlerince bombalanır. Bunu başka başka hezimetler takip eder. Rusya’da yenilgilere tepki olarak gösteriler ve grevler başlar ve aralıksız devam eder.

1905 yılı Ruslar için kötü başlamıştır. Özgürlük yoksunluğu, işçilerin içinde bulunduğu durumun hiçbir tutar yanının olmaması, anlamsız savaşın ülkeye verdiği ekonomik zorluklar üst üste gelince halktaki huzursuzluk doruklara çıkmıştır. Ortodoks bir din adamının

¹³⁶ Topolski, Jerzy, **Historia Polski**, Warszawa- Krakow, 1992, s. 87.

başkanlığında kışlık saraya doğru barışçıl bir yürüyüş düzenlenmiştir. Halkın amacı, çara dert yanmaktır. Ama böyle bir yürüyüşe izin vermiş olmak, hatta çarın halkla konuşması o tarihte kabul edilebilir bir durum değildir. Askerler yürüyüşe katılanların yollarını kesmişlerdir. Halk yürümekte direnince, silahsız halka ateş açılmıştır. “Kanlı Pazar” olarak tarihe geçen bugün, çarlığın sonunun başlangıcı olarak da kabul edilmiştir¹³⁷.

Japonlar karşısında alınan yenilgiler akabinde Rusya’nın, Uzakdoğu macerası pek de iyi geçmemiştir. Uzak noktalarda sömürge oluşturma düşüncesi pahalıya patlamış ve Rusya her açıdan büyük yaralar almıştır. 1905 yılında Japonlarla barış yapmak için masaya oturulmasıyla birlikte Çarlık için de büyük tehlikelerin varlığı hissedilmeye başlanır. Ekim 1905’te savaş meydanlarındaki yenilgilerin faturası yazılmaya başlar. Halkın çaresizliği ve bunun neticesindeki tepkisi patlak verir. Hastaneler, fabrikalar, okullar kısacası bütün kurumlarda iş bırakılır. Her yere kıvılcık bayraklar çekilir ve grev başlar. Büyük devrim niteliğindeki bu grevler süresince amaçları farklı iki grup oluşmuştur. Bunlar, demokratik değişiklik isteyenlerle Çarlığı tümüyle yıkmak isteyenlerdir. Çarlığı ortadan kaldırmak isteyenlerin çoğunluğunu Bolşevikler ve Menşevikler oluşturmuştur. Bolşevikler, Çarlığı tamamen ortadan hızlı bir şekilde kaldırıp, tam anlamıyla bir devrim isterken, Menşevikler daha ılımlı ve yavaş bir devrim istemişlerdir. II. Nikolay, Duma’yı toplantıya çağırarak zorunda kalmıştır. Bu toplantıda vicdan, konuşma ve dernek kurma özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Yeni Anayasa 1906’da hazırlanmış, böylece meşruti bir düzen kurulmuştur. Ama işler bununla durulmayacak derecede ileri gitmiştir. Nitekim Rusya içindeki bu gelişmeler dışarıda da benzer gelişmelere neden olur.

Rusya’da halkın isteklerini, dertlerini Çara anlatmak için giriştikleri yürüyüş askerlerce püskürtülmek istenmiş ve birçok insan ölmüştür. Bu “Kanlı Pazar”ın haberi kısa sürede Polonya’da yankı bulmuştur. Akabinde de Varşova’da, Lodz’da, Czestochowa’da ve Dabrowski madenlerindeki işçiler greve gitmişlerdir. Çar askerlerinin ateş açmalarına karşın 1905 devrimine destek vermek amacıyla yürüyüşler düzenlenmiştir. Polonyalılar, Çarlığın bu biçimde zayıflayacağını, böylelikle ülkelerine özerkliğin geri geleceğini, resmi dilin yeniden Lehçe olacağını, işçilerin durumunun düzeleceğini düşünmüşlerdir. Grev ve gösterileri PPS yönetmiştir. Jozef Pilsudski yönetiminde, çarlık askerlerine karşı silahlı saldırı da yapılmıştır. Bu hareketler, Çarın sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Sürgünler, idamlar birbirini kovalamıştır. 1906’da PPS ikiye bölünmüştür. Bir grup genç, proleter devrimin kaçınılmaz olduğu görüşünde birleşmiştir. Pilsudski’nin başkanlığındaki diğer bir grup ise öncelikle ülkenin

¹³⁷ Topolski, s.90

bağımsızlığına kavuşturulmasının peşinde olmuştur. Polonyalıların bu girişimlerinde de yine ortak bir amaç için hareket edemedikleri görülmektedir.

2.1.9. I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Polonya

Polonya'nın I. Dünya Savaşı öncesi hangi tarafta savaşacağı tartışma konusu olmuştur. PPS-Devrimci Fraksiyon ve PPSD (Galiçya ve Silezya) İttifak Devletlerine güvenmişlerdir. Onların yanında savaşmanın, Polonya için, savaş sonrasında özerk bir devlet kurmak anlamına geleceğini düşünmüşlerdir. Jozef Pilsudski, bu düşünce ile Avusturya ve Macaristan'a destek vermek istemiştir¹³⁸.

Endecja Partisi lideri Roman Dmowski, I. Dünya Savaşı'nda Rusların yanında savaşmanın Polonya'ya özgürlük vereceğini savunmuştur. Bu düşüncesini Rusların Panslavizm politikasını benimsemiş olmalarına dayandırır. DSKPİL VE PPS(Sol) partileri savaş istememiştir. Bu partiler tüm Avrupa'da bir işçi devrimi istemişlerdir. General Pilsudski, gizlice kurulan Nişancılar Birliği ve Nişancılar Takımı'nın başkomutanlık görevini üstlenmiştir. 1914'te tüm ülkede seferberlik ilan edilmiştir. Pilsudski'nin amacı bu birlikleri Polonya Krallığı'na sokup Rusya'ya karşı ayaklanma başlatmak olmuş ama bu işe yaramamıştır.

I. Dünya Savaşı'nda Ruslar (14 Ağustos 1914), Polonyalıları Rus ordusuna katılmaları için çağrıda bulunmuşlardır. Bu çağrısını Polonya topraklarını Rusya İmparatorluğu çerçevesinde birleştirme sözü vererek cazip bir teklife dönüştürmeye çalışmıştır. Bu amaçla, Varşova'da Polonya Ulusal Komitesi (KNP) kurulmuştur. Bu komite, Polonya siyasi partilerinin, bağımsız politik grupların bir temsilcisi olarak, Polonya toplumunu Rusya'ya ve İtilaf Devletlerine karşı temsil etmesi planlanmıştır. Başkanı da Roman Dmowski olarak belirlenmiştir. Ne var ki Rusların gerçek amacı, Polonyalıları, Rus ordusuna katmak olduğu için bu çağrı toplumda fazla yankı uyandırmamıştır.

1914-1917 yıllarında, I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde, Fransa ve İngiltere Polonya sorununa müdahale etmemiştir. Gerekçe olarak ise Polonya sorunun Rusya'nın iç sorunu olduğunu ileri sürmüşlerdir. 1914 yılında ABD'de yaşayan Polonyalı göçmenlerin oluşturduğu birlik Polonyalıların birbirlerini öldürmelerine ve savaştırılmalarına karşı bir bildiri yayınlamışlardır. 1915 yılında ise Paderewski, Chicago'da Polonya'nın özgürlüğüne kavuşması için çalışmalara başlamıştır ve yaklaşık altı yüz bin imza toplayarak zamanın ABD Başkanı Wilson'a göndermiştir. Başkan Wilson'un yayınlamış olduğu 14 maddelik Wilson

¹³⁸ Potocki, Waclaw, **Wojna Chocimska**, Krakow, 1927, s. 112.

ilkelerinde 13. Maddenin Polonya ile ilgili olarak koyulmasında Polonyalıların büyük etkisi bulunmaktadır.

5 Kasım 1916'da Avusturya ve Alman valileri, Varşova ve Lublin'de Almanya ve Avusturya İmparatoru adına bir çağrıda bulunmuşlardır. Buna göre, Rusya'dan alınacak topraklar ile bir Polonya devleti kurulacaktır. Kurulacak olan bu yeni devletin, Avusturya- Macaristan ile Alman menfaatlerine ve politikalarına uygun biçimde kurulması planlanmış, ancak Pilsudski gibi pek çok önemli politikacı, Almanların bu çağrısına olumsuz yanıt vermişlerdir. Bunun sonucunda Pilsudski 1917'de hapsedilmiştir.

Rus Çarlığının devrilmesi sonucunda, Avrupa'da Rus Devrimi'ne karşı birleşme düşüncesi uyanmıştır. İtalya, Fransa ve İngiltere 1917 yılının sonbaharında Roman Dmowski başkanlığında Ulusal Polonya Komitesi'ni kurmuşlardır. Ulusal Polonya Komitesi önce İsviçre'de daha sonra ise Paris'te etkinlik göstermeye başlamıştır. Bu arada Rusya'da kurulan işçi delegasyonu ve yeni hükümet Polonya'nın özgürlüğünün iade edilmesi ve her iki ulusun Slav ülkeleri üzerinde egemenlik kurmak isteyen emperyalist güçlerle savaşması gerektiğine dair mesajlar vermişlerdir. 27 Mart 1917'de Petersburg işçi ve asker delegelerinden oluşan bir komite Polonya'ya özgürlüğünü vermiştir¹³⁹.

Wilson ise 1918'in Ocak ayında Kongre'ye yaptığı çağrıda, "Polonya'nın Polonyalılardan oluşan ve denize açılan özgür bir ülke olarak kurulmasını" istemiştir.

Gdansk'ın Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde özgür bir kent olarak kalması, Doğu Pomeranya'nın ise Polonya'da kalması kararlaştırılmıştır. Yukarı Silezya ve Varmia ve Mazura bölgelerinde ise halkoyuna başvurulmasına karar verilmiştir.

Çok uzun bir süre yaşanan sessizlikten sonra tekrar Polonya sorununun gündeme gelmesindeki etkenlerde Rus Devriminden çekinme, Almanya'nın yenilmesi ve Aneak Henryk Sienkiewicz, Ignacy Paderewski ve Maria Curie gibi ünlü Polonyalıların etkileri olduğu açıktır.

2.1.10. Bağımsız Polonya'nın Kurulması

1917-1918 yılları arasında Polonya'da, Varşova, Cieszyn, Przemysl, Krakov ve Lublin'de yerel yönetimler kurulmuştur. 1918'de Varşova'da etkinliğe başlayan Kral Vekili Kurulu (Rada Regencyjna), serbest bırakılan Pilsudski'ye bir hükümet kurması için görev vermiştir. Bunun üzerine Pilsudski merkezi bir hükümet kurmuştur. Ülkenin başkanı olmuştur. Jedrej Moraczewski ise başbakan olmuştur. Ne var ki bu hükümet, toplumun desteğini tam olarak

¹³⁹ Potocki, s. 117

kazanamamıştır. Paris'teki Ulusal Komite de bu hükümeti kabul etmemiştir. Bunun üzerine başbakanlık Ignacy Paderewski'ye verilmiştir. Böylece bir uzlaşma hükümeti kurulmuştur. 1919'da yasama organı (Sejm Ustawodawczy) oluşturulmuş ve anayasa (mala konstytucja) hazırlanmıştır. Bu anayasayla parlamentoya karşı sorumluluğu olan bir yönetim göreve başlamıştır¹⁴⁰.

Kasım 1918'e gelindiğinde, Bolşevikler, Berlin'deki devrimcilere yardım götürmek amacıyla "kıızıl yürüyüş" e başlamışlardır. Polonya ordusu 1919'da bu yürüyüşü durdurmuştur. Pilsudski, kendisine yapılan barış teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine 1920'de Kızıl Ordu, Polonya'ya saldırmaya karar vermiş, Minsk'i Grodno'yu, Vilno'yu almış ve Varşova'ya kadar gelmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde, Polonya'nın uluslararası arenadaki yerini belirlemek ve güvenliğini sağlamak amacıyla Wicenty Witos başkanlığında bir hükümet kurulmuştur. Yeni kurulan Polonya devletinde sağ partiler, merkez partiler ve sol partiler yer almıştır.

Sağ partilerden Ulusal Demokratlar(ND), Yahudi karşıtı ulusçu bir politika benimsemişler, devletçiliğe karşı çıkararak özel mülkiyeti desteklemişlerdir. Polonya'nın en büyük düşmanı olarak Almanya'yı gördükleri için, Rusya'nın yanında bir portre çizmişlerdir¹⁴¹.

Hıristiyan Demokratlar(PSCD) kilisenin denetiminde bir yönetim arzulamışlardır. Merkez partilerden PSL(Piast), köylüler lehine yapılacak bir tarım reformu isteyen, ormanları devletleştiren ve köylüleri Katolik Kilisesi ile sıkı ilişkilere yönlendiren bir politika gütmüştür. Ulusal İşçi Partisi'nin(NPR) üretim araçlarını kademe kademe kamusallaştırmaya yönelik bir politikası olmuştur. Sol partilerden PSL(Wyzwolenie), doğal zenginliklerin ve ormanların devletleştirmesini, kilisenin devletten ayrılmasını, dünyevi eğitimin yaygınlaşmasını öngörmüştür. Polonya Sosyalist Partisi(PPS), parlamenter sistem yolunda reformu arzulayan, büyük toprak parçalarını devletleştirme yoluna giden, işçi haklarını koruyan bir parti politikası gütmüştür. Polonya Komünist Partisi(KPP) ise proletarya diktatörlüğü ve sosyalist bir devlet kurma arzusunda olmuştur¹⁴².

17 Mart 1921'de Mart Anayasası (konstytucja marcowa) adı ile anılan bir anayasa yapılmıştır. Buna göre, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçlü sacayağına oturtulmuş ve iktidar halka ait olmuştur. Yasama organı, senato ve meclisten oluşmuştur. Yasa yapan meclisi senatonun veto etmeye hakkı bulunmaktadır. Parlamentonun beş yılda bir seçilmesine karar verilmiştir. Parlamento, aynı zamanda, yedi yıl için devlet başkanı seçilmesine karar vermiştir. 25 yaşını

¹⁴⁰ Uçar, İbrahim, **Sivil Toplum Kavramının Polonya ve Türkiye Açısından Karşılaştırılmalı Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2007, s. 76.

¹⁴¹ Potocki, s. 118

¹⁴² Uçar, s. 77

bitirmiş her vatandaş, meclise 30 yaşını bitirmiş her vatandaş da senatoya gidebilmesi uygun görülmüştür. Yürütme, ülkeyi dışarıda temsil etme yetkisine sahip, başbakanı atayan, gerektiğinde 3/5 senatörün onayı ile meclisi dağıtabilen, hâkimleri atayan, Anayasa mahkemesine karşı sorumlu bir cumhurbaşkanı ve meclisin çoğunluğuna dayalı başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan bir hükümetten meydana gelmiştir. Yargı ise bağımsız mahkemeler oluşturulmuştur.

Mart Anayasası (konstytucja marcowa), bireysel özgürlüğü, eğitim, inanç ve vicdan özgürlüğünü garanti altına almış, özel mülkiyeti korumuştur. Böylece Polonya, demokratik parlamenter bir yapıya sahip cumhuriyet haline gelmiştir.

1795 yılında Avrupa haritasından silinen Lehistan (Polonya), 123 yıl aradan sonra tekrar kurulup bağımsızlığını kazanmıştır.

2.1.11. Polonya Milliyetçiliğinde Liderler

Polonya halkı özgürlük mücadelesi verirken bu zorlu süreçte kendi medeniyetini ve milliyetçilik anlayışını da inşa etmiştir. Milliyetçilik ve özgürlük için büyük bedel ödeyen Polonya halkı, eski yapısından ve anlayışından da tümüyle sıyrılmıştır. Soyluların sosyal sorunlardan başka şeylerle ilgilenmediği bir yapı, yerini inanç değerleriyle bütünleşmiş evrensel yapıya bırakmıştır. Polonyalı yazar Adam Mickiewicz (1798 – 1855), Hıristiyanlığı işleyerek Tanrı ile bütünleşmiş bir vatani Polonyalılara sunmuştur. Böylece Mickiewicz, “Mesihçiliğe” yönelik argümanlara değinmiştir. Dolayısıyla Mickiewicz’in romantik sunumuyla milliyetçi misyon biçimlenmiştir.

Yirminci yüzyılın eşiğinde Polonya milliyetçiliğini inceleyen Agnieszka Puszkow-Banka, Mickiewicz’in “Polonya Milletinin ve Polonya Haccının Kitabı” (*Księgi Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego*) adlı eserindeki söylemlerin, Polonya’nın da arasında olduğu her bir milletin iktidarı altında *civitas terrena* yani kişiye/topluma ait bölge yönetiminin en büyük hedef olmadığına aksine en büyük hedefin “insanlık ve Tanrı’ya sığınma” olmasına işaret ettiğini not düşmüştür.¹⁴³

Yirminci yüzyılın eşiğinde söz konusu tema ile milliyetçi düşüncenin genel çerçevede Polonya ve Polonyalılığa yönelik olması özellikle J. Ludwik Popławski ve Roman Dmowski tarafından eleştirilmektedir. Çünkü Mickiewicz, Polonya’nın tarihsel birikimini, topluma öncü tabakayı (soylular/entelektüeller) ve dini ana tema haline getirmesi, halkı pasifleştirdiği gerekçesiyle adı geçen bu iki ideolog için kabul edilmemiştir. Popławski ve Dmowski’ye göre

¹⁴³ Puszkow-Banka, A. (2013). Polska i Polacy w Myśli Narodowej Demokracji na Przełomie XIX i XX Wieku. Kraków: WAM, s. 67.

halkın öz kimliğini tanımlama ve ülkenin bağımsızlığına kavuşturmada kabul edilen ideoloji aktif bir özelliğe sahip olmalıdır. Tabii burada Mickiewicz'in vatan sevgisini aşıl原因 yorumlarından başka sosyalizmi de eklemek gerekir. Çünkü 1864 sonrası Avrupa devletlerinin sanayileşmeye verdiği ağırlık, Polonya özelinde doğal kaynaklarının ve halkının bu alana yönelik sahalarda bir sömürü unsuru olarak kullanılması, ister istemez Polonyalıları emek sömürüsüne karşı bir direnişe yönlendirmektedir.¹⁴⁴

Polonya'nın özgürlük süreci, bir asırdan fazla sürmüştür. Bu süreçte esaret altındaki halk zaman zaman azalsa da büyük bir direniş örneği vermiştir. Baskılar ve yıldırma politikaları belli bir noktadan sonra toplumda patlayan bir dirence dönüşmüştür. Özgürlüğün gecikmesi ise direnişin farklı zamanda ve farklı gruplarca yürütülmesindedir. Menfaatlerin çatışması, bazı grupların kendi çıkarlarını özgürlükten önemli görmeleri, farklı sınıfların olması Polonya halkının ortak hareket etmesini engellemiştir. Bazı gruplara da işgalciler tarafından imtiyazlar verilmiş ve toplumunun ortak hareket etmesi engellenmiştir. Zygmunt Balicki de Polonya tarihini ve geleneklerini dikkate alarak söz konusu direniş kültürünü, milli nitelikte aktif bir yapıya kavuşturmaya çalışmıştır. Çünkü Balicki'nin söylemlerinden, anavatan olarak Polonya'da yaşayan, ortak bir tarihe, diğer ülkelerden farklı bir kültüre, tek bir ekonomiye aynı zamanda ortak ve adil yasalara sahip bir millet olunması gerektiği iddiaları anlaşılmaktadır. Özgürlüğü getiren en büyük etken tüm dünyada filizlenen özgürlük hareketi olarak görülebilir. Diğer yandan Rusya'nın güç kaybetmesi de baskıları azaltmış ve özgürlük kapılarını Polonyalıları aralamıştır.

Ülkenin bağımsızlığını hala kazanamaması, halkın pozitivist bir çağa işgal altında ayak uydurmaya çalışması bir dönem yükselen milliyetçiliğin artık durağanlaştığını göstermektedir. Sosyalizmin ilham verdiği talepler, bireylerin ve sınıfsal grupların öncelikli ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple "ulusal birlik" ve "ulusal çıkar" adına oluşacak halkın dayanışması bir başka bahara ötelenmektedir. Bundan dolayı Popławski ve Dmowski'nin Polonya milliyetçiliği için "kötümser" olmaları anlaşılabilir. Dolayısıyla Polonya milliyetçiliği, Miroslav Hroch'un "C" evresi olarak tanımladığı milli kimliklerine sahip olup bir kitle hareketinin oluştuğu safhaya erişememiştir¹⁴⁵

Kraków Ayaklanması (1846) ama daha çok Ocak Ayaklanması sonrası meydana gelen yeraltı örgütleri, Hroch'un "B" aşaması olarak tanımladığı gibi bir ulus yaratma projesine kitlesel destek sağlamaya çalışmıştır. Halkın ayaklanmaların bastırılmasından sonra karşılaştıkları

¹⁴⁴ Erbil, s.140

¹⁴⁵ Hroch, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış - Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, Ankara: İletişim, s. 23.

baskılar ve yokluklar, sanayileşmenin getirdiği demografik hareketler ve bundan kaynaklı yaşam kalitesi, “ulus yaratmaya” olan desteğini sonlandırmalarına neden olmuştur. Buna bağlı olarak “C” aşamasına geçilememiş, hatta “B” aşamasında da geriye gidiş söz konusu olmuştur. Milliyetçilik gelişiminin yarım kalması ve 1906 yılına kadar ilerleme sağlanamamasından dolayı Polonya milliyetçiliğinin “geç kalmış milliyetçilik” sınıfında olduğunu değerlendirmek mümkündür.¹⁴⁶

2.1.11.1. Adam J. Czartoryski ve Hotel Lambert’in Avrupa Siyasetindeki Yeri

Adam Jerzy Czartoryski (1770-1861), Adam Kazimierz (1734-1823) ile Litvanya’da siyasi ağırlığı olan Flemming ailesine mensup Izabela’nın (her iki birey de Polonyalı soylu Familia ailesi üyeleridir) oğlu olarak dünyaya gelmiştir¹⁴⁷ Polonya’da 3 Mayıs 1791 Anayasası’nın kabul edilmesi ile Adam Kazimierz, Rusya aleyhine tutumlar sergilemeye başlamıştır. 1793 yılında Polonya’nın ikinci taksiminden sonra Tadeusz Kościuszko’nun liderliğinde meydana gelen 1794 Kościuszko Ayaklanması’na Adam Kazimierz’in destek vermesi nedeniyle Rus yönetimi tarafından Czartoryski ailesinin bütün mal varlığına el konulmuştur. Adam Kazimierz, bu olaydan sonra Çariçe II. Katerina’ya sadakatini sunarak kaybettiklerini geri kazanabileceğini düşünmüştür. Bunun için Rus General Nikolay Repnin’den yardım istemiştir. Nikolay Repnin’in, oğulları Adam Jerzy ve Konstantin’i (1773-1860) Çariçe’ye rehin vermeyi kabul etmesi halinde sadakatinin kabul edilebileceği tavsiyesine uyan Adam Kazimierz, Çariçe tarafından Ağustos 1795’te affedilmiştir¹⁴⁸

Adam Czartoryski, Rusya Dışişleri Bakanlığı görevini 1806 yılında bırakmasına karşın Rusya’nın dış politikaları ile ilgilenmeye devam etmiştir. Özellikle Avrupalı büyük güçlerin 1815 Viyana Kongresi’nde Polonya’nın statüsünü belirlemesinden sonra Adam Czartoryski, yoğunluğunu Polonya’ya vermeye başlamıştır. Rus Çarı I. Nikolay (1796-1855), 1825 yılında çarlığın başına geldikten sonra Polonya anayasasına uymadığından dolayı Polonya’da Rusya’ya karşı öfke büyümüştür. Rus Çarı’nın bu tutumu, Polonyalı milliyetçiler için ayaklanmaya bir gerekçe olmuştur. Piotr Wysocki liderliğinde Polonyalı milliyetçilerin bir araya geldiği ve silahlı bir ayaklanmayı amaçlayan gizli bir örgüt kurulmuştur.¹⁴⁹ Çar I. Nikolay’ın Polonya’ya karşı tutumundan dolayı Czartoryski de Rusya’ya karşı tavrı almış ve Kasım 1830

¹⁴⁶ Erbil, s. 141

¹⁴⁷ Sieradzki, P. (2006). *Obecność Rodziny Książąt Czartoryskich Na Ziemi Jarosławskiej*. Zarys Problematyki, *Teka Komisji Historycznej Oddział PAN*, Nmr. 1, s. 108.

¹⁴⁸ Żurek, P. (2009). *Czarnogórcy i Serbowie w Rosyjskiej Polityce Księcia Adama Jerzego Czartoryskiego (1802-1806)*. Kraków: Homini., s. 18.

¹⁴⁹ Michalik, M. B. (1994). *Kronika Powstań Polskich 1794-1944*. Warszawa: Kronika, s. 96.

Ayaklanması'na katılanların arasında kendisi de bulunmuştur. Kasım 1830 Ayaklanması'nda Adam Czartoryski, İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlamak amacıyla oluşturmaya çalıştığı bir ağ ile Prusya ve Habsburg'un müdahalesini engellemek istemiştir.¹⁵⁰ Aralık 1830'da oluşturulan *Tymczasowy Rząd*'ın (Geçici Hükûmet) başkanı olarak Çar I. Nikolay ile görüşmeler gerçekleştirmişse de başarılı olamamıştır. Ekim 1831'de ayaklanmanın bozguna uğratılmasından sonra İngiltere'ye kaçmış kısa bir süre sonra da Fransa'da sürgün hayatı yaşamıştır.¹⁵¹

Adam Czartoryski soylular, entelektüeller ve subaylardan oluşan muhafazakâr-liberal kesimin temsilcisi olmuştur. Paris'teki Hotel Lambert, 1833 yılında Czartoryski tarafından satın alınmıştır. Bir müddet sonra Adam Czartoryski etrafında bir araya gelen Polonyalı subaylar ve entelektüeller Hotel Lambert grubu olarak tanımlanmıştır. Hotel Lambert'in amacı, Polonya'nın bağımsızlığını kazanması için öncelikle Balkanlarda ve Kafkasya'da Rusya'yı zayıflatmak ve Hırvatistan ile Sırbistan politikasıyla da Habsburg'un Orta Avrupa'da etkinliğini kırmaktır.³⁶⁵ Hotel Lambert, bağımsızlığı hedeflenen Polonya için kullanılabilir muhtemel siyasî işleri gerçekleştirmenin yanı sıra Slavların etnografya ve tarihi üzerine de çalışmalar yapmıştır.¹⁵²

Michał Czajkowski, Sırbistan'da ve Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında yaşayan diğer Hıristiyan halklar arasında etkin bir faaliyet göstermek için 1839 yılında İstanbul'da şube açmaya karar verilmiştir. Michał Czajkowski (Mehmed Sadık Paşa), Haziran 1841'de İstanbul'a gelerek Hotel Lambert adına çalışmalara başlamıştır. Michał Czajkowski ve arkadaşları, İstanbul'daki "Hotel Lambert Doğu Şubesi'nin" (*Agencja Wschodna Hotelu Lambert*) faaliyetleri çerçevesinde Kafkasya'da Rusya'ya karşı Polonya lejyonu oluşturmaya planlamışlardır.¹⁵³ Czajkowski Balkanlara, Kafkaslara ve Ukrayna'ya ajanlar göndermiştir. Her ne kadar bu dönemde Osmanlı-Rus Savaşı yakın bir dönemde görünmemesine rağmen, Kafkasya'da çıkmasını bekledikleri bir savaş ile Rusya'da karışıklıkların meydana geleceği düşünülmüştür. Bu düşünceye bağlı olarak Rusya'daki karışıklıklar sırasında Dobruca Kozaklarının bir kısmı Podolya'ya (Ukrayna sınırları içerisinde bir bölge) girerken, Polonya'da çıkarılacak bir ayaklanma ile Rus ordusu bozguna uğrayacaktır. Bu sayede Polonya tekrar bağımsızlığına kavuşacaktır.

¹⁵⁰ Demir, H. (2013). Polonyalı Hotel Lambert ve Büyük Sırbistan "Načertanije" Planı (1840-1844). **Avrasya İncelemeler Dergisi**, II/1, s. 281.

¹⁵¹ Chwalba, A. (2013). *Historia Polski 1795-1918*. Kraków: Literackie, s. 294.

¹⁵² Temizkan, A. (2010). Lehistanlıların İstanbul'da Lobi Faaliyetleri ve Kafkasya'ya Lejyon Gönderme Girişimleri. *TÜBAR*, Sayı. XXVIII, s. 368

¹⁵³ Drożdż, J. (2008). *Adampolskie Ślady Wojny Krymskiej, Polacy i Ziemia Polska w Dobie Wojny Krymskiej*, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych., s. 177.

Kafkasya’da kurulacak lejyonları Güney Rusya ve Ukrayna üzerinden Polonya’ya geçirmek planlanmıştır. Planlarında Rusya’yı Kafkasya halkları ile Kazakların istila etmesi de yer almıştır.¹⁵⁴ Bu plan doğrultusunda hem Hristiyan halklar nezdinde ajanlık görevi ve Avrupa’da bulunan bir kısım Polonyalıyı Osmanlı topraklarına çekip bu ülkede Polonya lejyonu oluşturmak maksadıyla 1842 yılında İstanbul’da Adampol (Polonezköy) kurulmuştur.¹⁵⁵

Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan’da “Birleşik Hıristiyan Kilisesi’nin” kurulabilmesi için Hotel Lambert’in kurduğu Adampol’un yürütülecek faaliyetlerin merkezi olması planlanmıştır.¹⁵⁶ Czartoryski’nin İstanbul’daki ajanı Michał Czajkowski, Adampol projesinin amacına ulaşabilmesi için Osmanlı Devleti’nin üst düzey paşalarıyla ve Fransız elçisiyle yakın temaslar kurmuştur. Czajkowski, İngiliz ve Fransız elçilerinden 1848 Galiçya İhtilali’nin başarısızlığa uğraması üzerine kaçan Polonyalı ve Macar subayların Rusya ve Habsburg’un eline geçmemeleri için Osmanlı’ya sığınmaları hususunda yardım görmüştür.¹⁵⁷ Osmanlı’ya sığınan subaylar sayesinde 1853 yılında çıkacak Kırım Savaşı’nda Kafkasya’da ve Balkanlarda savaşacak Kazak Alayları meydana getirilecektir.¹⁵⁸

2.1.11.2. Adam Mickiewicz ve Avrupa Dengesini Değiştiren Misyonu

Polonya’nın milli şairi Adam Mickiewicz (1798-1855), milliyetçi, romantik ve devrimci bir karakterdir. 1815-1819 yılları arasında Vilnus Üniversitesi’nde okumuştur. Bu dönemde Polonya’nın bağımsızlığını amaçlayan gizli örgütler, gençler tarafından kurulmaya başlanmıştır. Adam Mickiewicz de Vilnus’da üniversite öğrencisiyken yakın arkadaşlarıyla beraber kurduğu *Towarzystwo Filomatyczne* (Bilimseverler Hareketi) üyesidir.¹⁵⁹

Rus ve Polonyalı devrimcilerin 1823 yılında, Rus Çarı I. Aleksander’e karşı suikast girişimi içerisinde olduğunu fark eden Ruslar, *Towarzystwo Filomatyczne* üyelerini tutuklamıştır. Tutuklananlar arasında olan Mickiewicz, beş ay hapis yattıktan sonra serbest kalmıştır.¹⁶⁰ Daha sonra Petersburg ve Odessa’ya gitmiştir. 1829 yılından itibaren Almanya, İtalya ve İsveç’e gitmiştir. Polonya’da bir ayaklanmanın gerçekleşeceğini haber alır almaz ülkesine dönmüştür. 1832 yılında Saksonya’ya kaçan Polonyalı göçmenler arasında bulunmuştur. 1832

¹⁵⁴ Temizkan, s. 393

¹⁵⁵ Drożdż, s. 155

¹⁵⁶ Demir, , s.297

¹⁵⁷ Drożdż, s. 178

¹⁵⁸ Gümüş, M. (2010b). Mehmed Sadık Paşa (Michał Czajkowski) ve Osmanlı Devleti’nde Kazak Süvari Alayı. *Turkish Studies*, Sayı. 5/3.

¹⁵⁹ Demir, s.281

¹⁶⁰ Michalik, s.89

yılıının yazında Paris'e giderek Polonyalı milliyetçilerle beraber hareket etmiştir. Lozan'da Latince dersleri vermiş, Fransa'da ise Slav edebiyatları dersi vermiştir. 1848 devrimlerinde etkin bir görev üstlenerek Polonya'nın bağımsızlığına kavuşmasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁶¹

2.1.11.3. Jan L. Popławski'nin Sosyalist İdeoloji Üzerine Kurulu Milliyetçiliği

Popławski, 17 Ocak 1854 yılında Bystrzejow malikânesinde soylu bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesinin Polonyalılık hassasiyeti sayesinde milliyetçi bir ortam içinde büyümüştür. 1873 yılında Varşova Üniversitesinde hukuk eğitimine başladı. Burada Jan Ludwig Popławski, Adam Szymański ile beraber 1877 yılında Galiçya Konferedasyonu ile bağı olan *Vatan Evlatlarının Birliği'ni* (*Związek Synów Ojczyzny*) kurmuştur. Ancak 1878 yılında Popławski'nin de aralarında olduğu bu yeraltı örgütü üyesi otuz kişi tutuklanmıştır ve Popławski için çıkan hüküm, kendisinin Sibiryaya sürgün edilmesidir. Ama ailesinin çabaları sonucu Şubat 1882'de Varşova'ya geri dönmüştür. Bir sonraki yıl pozitivizmin babası olarak bilinen Aleksander Świątochowski'nin yazı işleri genel müdürü olduğu *Prawda* (*Gerçek*) adlı dergide Józef Karol Potocki ile yazmaya başlamıştır¹⁶²

Ludwik Popławski, yazmaya başladığı andan itibaren toplum içindeki sorunları yansıtmaya çalışmıştır. 1880'lerde soyluların/entelijensiyanın toplum içindeki konumunu milli değerleri idrak etme yolunda verilen mücadeleyi baltaladığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Köylüler, işçiler ve kadınlar gibi ezilen tabakanın siyasi-toplumsal özgürlük sloganı "halkın sömürülmesi" idi. Bu slogan üzerine şekillenen birçok delil, daha sonra sağcı (milliyetçi) siyasi düşünce içerisinde gelişecektir¹⁶³

Toplumsal rollerin farklı oluşu, sınıfları oluşturur. Popławski'nin savunduğu bu fikir, Polonya'nın özgürlüğünü geciktiren nedenlerdendir. Polonya'da farklı sınıfların beklentileri, bazı sınıflara tanınan imtiyazlar toplumun ortak hareket etmesini engellemiştir. Polonya'da çiftçilerden sonra, 1880'lerde sanayileşmenin ileri boyuta gelmesi ve yeni olduğu kabul edilen işçi sınıfının toplumda bir rol almaya çalışması fark edilir. Popławski, bu yeni sınıfa karşı oldukça ilgili davranmıştır. Bu işçi sınıfı yeni kültür sınıfını oluşturmaktadır. Belki de yeni toplumu oluşturacak ve Polonya'nın geleceğine yön verecek topluluktur. Sürekli ezilen ve yıpranan bu sınıfın desteklenmesi Polonya'yı güçlendirecektir.

¹⁶¹ Erbil, s. 148

¹⁶² Łętocha, R. (2011). Jan Ludwik Popławski - Patriota z Bystrzejowic. **Magazyn Powiatowy**, Nmr. 20, s. 6.

¹⁶³ Puskow-Banka, A. (2013). *Polska i Polacy w Myśli Narodowej Demokracji na Przełomie XIX i XX Wieku*. Kraków: WAM, s. 67.

1880 ile 1890 yıllarının eşiğinde entelektüel atmosfer, ideolojisiz bir pozitivizm ortaya koymuştur. Buna Ludwik Popławski karşı çıkmıştır. Kitlesele bir hareket meydana getirme arzusu içindeki milliyetçi ile sosyalist eylemcilerin yolu, her iki taraf kendi dünya görüşünü kurumsallaştırmaya ve kendilerine ideolojik düşman yaratma yoluna girdiklerinde ayrılmaktadır. Popławski'nin ne anladığı ne de kabul ettiğı kurumsal ideoloji gerektiren milli harekette değışim çerçevesinde, sağcılığa karşı olan kurumsal talepler, sağcı görüşe sahip çevrenin radikal bir biçimde değışmesine sebebiyet vermektedir.¹⁶⁴

İdeolojik kurumsallaşma tartışmaların, Popławski'nin milliyetçi daha doğrusu sağcı kanatta yer almasına neden olduğı açıktır. Ancak Popławski, “ezilen halk temelinde ulusalcılık” temasını yazılarında işlemiştir. Popławski, kısaca köylü halkın yanı sıra işçileri ve orta sınıf tabakayı da ifade etmek istediğı ulusal yapının içine yerleştirmiştir. Tarihçi Żurawicka, *Głos* dergisini konu aldığı makalesinde, sonraki yazarların Popławski'nin sosyalist düşünceye karşı olumsuz tavrını eleştirdiklerini belirtir. Çünkü Popławski, ayrıcalıklı tabakalarla beraber sosyal ve ekonomik kazanımlar için verilen mücadelenin bile milli kazanım olabilmesi için bütün milleti dikkate alarak yürütülmesi gereken bir mücadele olması gerektiğini söyleyerek demokratik ve aydınlanma sürecini ekonomik kazanımlara üstün tutmuştur¹⁶⁵

2.2. Genel Bilgiler

Bu başlık altında Polonya'nın coğrafi konumu, siyasi ve idari yapısı, nüfus ve işgücü yapısı ile doğal kaynaklar ve çevre hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2.2.1. Coğrafi Konum

Polonya, Orta Avrupa'da, batıda Almanya, güney batıda Çek Cumhuriyeti, güneyde Slovakya, kuzey doğuda Rusya ve Litvanya, doğuda Beyaz Rusya, güney doğuda Ukrayna ve kuzeyde Baltık Denizi'ne komşudur. Polonya düz ovalardan oluşmakta olup, güney kıyısı boyunca da dağlar sıralanmaktadır. Polonya, yaklaşık 312 679 kilometrekarelik yüzölçümü ile Avrupa'nın 9. Dünyanın 69. büyük ülkesi konumundadır.

Ülkenin en yüksek noktası 2.499 metre ile Tatra Sıradağlarındaki Rysy Dağı'dır. En alçak noktası ise Raczki Elblaskie köyü olup, deniz seviyesinin 1800 metre altındadır. Güney sınırlarını teşkil eden Karpat Dağları haricinde ülke toprakları deniz seviyesinden yaklaşık 300 m kadar yüksektedir. Başlıca nehirleri Vistül (1.047 km), Oder (854 km), Warta (808 km)

¹⁶⁴ Bończa-Tomaszewski, N. (2001). *Demokratyczna Geneza Nacjonalizmu. Intelktualne Korzenie Ruchu Narodowo-Demokratycznego*. Warszawa: Fronda., s. 47.

¹⁶⁵ Żurawicka, J. (1962). Zespól Redakcji Głosu (1886-1894). *Roczniki Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, Nmr.1, s. 172.

ve Bug (772 km) nehirleridir. Ayrıca ülkede alanı bir hektarın üzerinde 9.300 adet göl bulunmaktadır. Bunlar arasında en büyüğü 11.383 hektar alanla Sniardwy Gölü'dür. Ülkenin % 30'u ormanlarla kaplıdır. Çoğunluğu geniş yapraklı ağaçlar olmakla birlikte, kozalaklı ağaçlar, kuzeydoğu bölgesi ormanlarını oluşturur. Ormanların karakteri oldukça yavaş değişmekte olup, bugün mevcut ağaçlar yumuşak tahtalıdır. Orman ağaçları arasında, çam, meşe, huş ve üvez en önemli türlerdir.

2.2.2. Siyasi ve İdari Yapı

17. yüzyıl Avrupa'sının güçlü ülkeleri arasında Polonya da yer almaktadır. Sürekli devam eden savaşlar, Avrupa haritasında hareketliliğe neden olur. Polonya 1700'lü yıllarda zayıflamaya başlar ve yüz yıl kadar sonra esaret altına girer. Polonya toprakları Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından paylaşılır. Avrupa haritasından silinen Polonya halkı, esaret altında geçirdiği yüz yıldan daha uzun bir süreyi yeniden özgür olabilmek için bedel ödeyerek geçirmiştir. Polonya'nın tekrar bir devlet kurması ancak 1. Dünya Savaşı'ndan sonra 1918 yılında mümkün olmuştur. 1939 yılında Nazi Almanyası tarafından işgal edilen ülke, 2. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Doğu Bloku ülkelerine katılmış, hatta bu ülkeler arasında kurulan Varşova Paktı, 14 Mayıs 1955 tarihinde Polonya'nın başkenti olan Varşova'da imzalanmıştır.

Polonya'da komünist yönetim, 4 Temmuz 1989 tarihinde ülkede yapılan ilk serbest seçimlerde Solidarnosc (Dayanışma) Partisi'nin büyük bir zafer kazanması ile sona ermiştir. 1990 yılında Lech Walesa Cumhurbaşkanı seçilmiş, Varşova Paktı'nın dağılması ve Sovyet ordusunun ülkeden çekilmesi ile Polonya'da Batı ile bütünleşme dönemi açılmıştır. Ülke, 1990 yılında NATO'ya, 1 Mayıs 2004 tarihinde ise Avrupa Birliği'ne katılmıştır.

Ülkenin yönetim şekli cumhuriyettir. Yasama görevini üstlenen ve 460 üyeli parlamento ve 100 üyeli senatodan oluşan ikili meclis, 4 yılda bir yapılan seçimle işbaşına gelmektedir. 21 Ekim 2007 tarihinde Polonya'da gerçekleştirilen parlamento genel seçimleri ile cumhurbaşkanı 5 yıllık süre için doğrudan seçimle işbaşına gelmiştir. 9 ve 23 Ekim 2005 tarihlerinde iki turlu olarak yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri neticesinde Hukuk ve Adalet Partisi lideri ve Varşova Belediye Başkanı Lech Kaczyński, % 54,04 oyla yeni Cumhurbaşkanı olarak 23 Aralık 2005 tarihinde görevine başlamıştır¹⁶⁶.

10 Nisan 2010 tarihinde Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński ve beraberindeki heyeti taşıyan "Tu-154M" tipi uçak aşırı sisli havada iniş yapmaya çalışırken düşmüş ve kurtulan

¹⁶⁶ Bektaşoğlu, Songül, **Polonya – Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011, s. 3.

olmamıştır. Polonya Başbakanı Donald Tusk, Devlet Başkanı Lech Kaczynski'yi taşıyan uçağın Rusya'da düşmesinin, "Polonya'nın savaş sonrası tarihinin en trajik olayı olduğunu" söylemiştir. Düşen uçaktaki Polonya heyetinde Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński ile eşi Maria, Genelkurmay Başkanı Franciszek Gągor, Merkez Bankası Başkanı Sławomir Skrzypek, Dışişleri Bakan Yardımcısı Andrej Kremer, Polonya'nın sürgündeki son Devlet Başkanı Ryszard Kaczorowski vardır. Ayrıca Ulusal Güvenlik Bölümü Başkanı Aleksander Szczygło, Devlet Başkan Yardımcıları Paweł Wypych ile Mariusz Handzlik, Parlamento Başkan Yardımcısı Jerzego Szmajdzinski gibi üst düzey devlet görevlileri de uçak kazasında ölenler arasındadır.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin 20 Haziran tarihinde yapılan ilk turu cumhurbaşkanlığını vekâleten yürüten ve iktidardaki Yurttaş Platformunun adayı Komorowski yüzde 41,54'lik oy ile ilk sırada, Lech Kaçinski'nin ikiz kardeşi ve muhalefetteki Hukuk ve Adalet Partisinin adayı Jarosław Kaçinski ise yüzde 36.46'lık oy ile ikinci sırada tamamlamıştır. Polonya'da 4 Temmuz tarihinde yapılan cumhurbaşkanı seçiminin ikinci turunda kullanılan oyların % 51,3'ünü Bronisław Komorowski olarak görevine başlamıştır¹⁶⁷.

Ülke 16 idari bölgeden (voivodalık) oluşmaktadır. Bunlar, Wrocław, Bydgoszcz/Torun, Lublin, Gorzów Wielkopolski/Zielona Góra, Kraków, Varşova, Opole, Rzeszów, Białystok, Gdańsk, Katowice, Kielce, Olsztyn, Poznań ve Szczecin'dir. Bu idari bölgeler de 379 ilçe ve 2478 komünden oluşmaktadır.

2.2.3. Nüfus ve İş Gücü Yapısı

2009 yılı verilerine göre, 18.4 milyonu erkek, 19.8 milyonu kadın olmak üzere Polonya'nın nüfusu 38.2 milyondur. Nüfusun 23.3 milyonu (% 61.1) şehirlerde, 14.8 milyonu (%38.9) kırsal bölgelerde yaşamaktadır.

Polonya nüfusu etnik özellikleri açısından incelendiğinde, Avrupa'daki en homojen halklardan biridir. Nüfusun % 98'inden fazlası Polonya kökenli olup, diğer etnik gruplar ise Alman, Ukraynalı ve Belarussludur.

Yüksek işsizlik ve düşük istihdam, Polonya ekonomisinde büyük sorun yaratmaya devam etmektedir. 2000–2003 yılları arasında en yüksek seviyelerine ulaşan işsizlik genç ve nitelikli işgücünün yurtdışına göçü ile sonuçlanmış olup, resmi rakamlara göre 2 milyonu aşan kişi Batı Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Bununla beraber, Polonya'nın AB üyeliği ile birlikte imalat sanayiine yönelik yabancı sermaye yatırımları ve AB fonlarıyla desteklenen kapsamlı

¹⁶⁷ Bektaşoğlu, s.4

alt yapı projeleri, beraberinde yüksek büyüme hızları ve yeni istihdam imkânları yaratmıştır. Nitekim 2002 yılında %20 olan işsizlik oranı 2010 yılında % 12'ye inmiş, Batı Avrupa'daki Polonyalı işgücünde yurda dönüş eğilimi başlamıştır. Özellikle işgücü yoğun hizmet sektöründe artan üretim ve ekonomik büyüme, işgücü piyasasına olumlu katkıda bulunmuştur. Bununla beraber, 2009 yılında yaşanan küresel mali kriz ile istihdam koşulları yeniden kötüleşmiştir. Özellikle imalat sanayii ve hizmetler sektöründeki olumsuzluklar nedeniyle Polonya'nın 2008 yılında % 9.8 olan işsizlik oranının 2010 yılında % 12'ye çıkmıştır. İşsizliğin ağırlıklı olarak, en genç ile en yaşlı işgücü arasında görülmesi, ayrıca, işsiz nüfusun en az nitelikli nüfus olması, sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Ortalama işgücü maliyeti, vergi yükü nedeniyle halen görece yüksektir¹⁶⁸.

2.2.4. Doğal Kaynaklar ve Çevre

Polonya; taşkömürü, linyit ve bakır başta olmak üzere önemli maden kaynaklarına sahip bir ülkedir. Polonya'da madencilik ve taş ocakları sanayi üretiminin %4.9'unu oluşturmaktadır. Taşkömürü toplam sanayi satışlarının %2.8'ini ve sanayi istihdamının ise %4.7'sini oluşturmaktadır. Taşkömürü ve linyit rezervleri bakımından dünya sıralamasında 5. konumda bulunan ülkenin 43 milyar ton taş kömürü rezervinin olduğu tahmin edilmektedir. Polonya kömür endüstrisi aşırı kapasiteye sahip olup, devlet yardımlarıyla önemli ölçüde sübvansede edilmiştir. Üretilen kömürün 1/3'ü enerji amacıyla kullanılmaktadır. Madencilik verimliliğini artırmak için yeniden yapılanma gereklidir. Ayrıca, dünyadaki üçüncü büyük bakır madeni Polonya'dadır. Öte yandan, sülfür, çinko, kurşun, gümüş, magnezyum, kaolin, kil, potas ve tuz rezervleri mevcuttur.

Polonya'nın bakır ve gümüş madenleri işleme kompleksi KGHM, "Polska Miedz" adlı özel firma tarafından işletilmekte olup, dünyanın en büyük dokuzuncu bakır ve en büyük üçüncü gümüş üreticisi konumundadır. Yıllık 533.000 ton bakır, 1.215 ton gümüş üretilmektedir. Üretimin tamamına yakını Asya ülkelerine ihraç edilmektedir.

Madencilik sektörü ithalatında ham petrol, petrol mamulleri, doğal gaz, demir, alüminyum cevheri, azot, gübre, fosfor ve potasyum önem taşımaktadır. İhracatta ise, taşkömürü ve türevleri, bakır, petrol ürünleri, demir ve alaşımları, azot ve gübre, gümüş, alüminyum, tuz ve sodyum bileşikleri öne çıkmaktadır.

Maden ve petrol yataklarının işlenmesi, Çevre Koruma, Doğal Kaynaklar ve Ormancılık Bakanlığı tarafından yürütülen 1994 tarihli Jeolojik ve Madencilik Yasasına göre

¹⁶⁸ Bektaşoğlu, s.5

düzenlenmektedir. Maden çıkarma hakkı altı yıllık süreler için verilir. Üretim süresi ise uzatmaya tabi olmak üzere otuz yıldır. Polonya Jeoloji Enstitüsü (www.pgi.gov.pl/mineral_resources/), ülkenin tüm maden kaynaklarını ve rezerv miktarlarını izlemekte ve yıllık raporlarla açıklamaktadır.

2.3. Sosyo-Ekonomik Yapı

Polonya, önemli ölçüdeki yüzölçümü, nüfus ve ekonomik potansiyeli ile orta büyüklükte bir Avrupa ülkesidir. GSYİH’da son yıllardaki artış nedeniyle dünya ekonomisindeki önemi ve payı yükselmektedir.

Polonya’nın özelleştirme politikası ile birlikte yabancı yatırımcıların akınına uğradığı düşünülebilir. Hazır pazar oluşu, ucuz iş gücü, Avrupa’nın önemli bir noktasında bulunması buna neden sayılabilir. Polonya, Doğu Avrupa Ülkeleri içerisinde en fazla doğrudan yabancı sermaye çeken ülke konumundadır. 1989 yılından itibaren serbest piyasa ekonomisi benimsenmiştir. Daha sonra, “Balcerowitz Planı” çerçevesinde bazı sistematik dönüşümler serbest piyasa ekonomisine enjekte edilmiştir. Uygulanan politikalar neticesinde, ilk anda işsizlik ve enflasyon artmış, ancak yıllar itibarıyla düşüş göstermeye başlamıştır. 2002 yılından itibaren hızla iyileşme göstermiştir. GSYİH artışının arkasında özellikle başarılı ihracat performansı yatmaktadır. Zaman içinde iç talebin güçlenmesi, özel tüketim ve sabit yatırımların artması da hızlı büyümenin temel dinamikleri olmuştur. Polonya hızla gelişen ekonomisiyle, önemli Avrupa ülkeleri arasında yerini almaya gayret etmektedir.

Ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermayenin çekilmesi ve ihracat açısından son on yıllık dönemde iyi bir performans sergileyen ülkenin önemli ticari ortaklarında yaşanan ekonomik durgunluk 2008 yılında kendisini hissettirmiş ve ekonomi yavaşlama sürecine girmiştir. 2009 yılındaki küresel mali kriz öncesindeki beş yıllık GSYİH büyüme oranı ortalama % 5 (27 üyeli Avrupa Birliği ortalaması % 2.3’tür) düzeyindedir. İhracatının yaklaşık % 80’ini AB üyesi ülkelere yapmakta olan Polonya’da alt yapı yatırımlarının hız kazanması, doğrudan yabancı sermayenin Polonya pazarına olan ilgisinin kesintisiz devam etmesi ve tüketim harcamalarının mali krizden nispeten daha az etkilenmesi gibi nedenlerden ötürü, ekonominin 2009 yılında da büyümeye devam etmiştir. Hatta 2009 yılında pozitif büyümenin görüldüğü tek AB ülkesidir.

Polonya’nın dış pazarlarındaki daralma ve dış kaynaklı kredilere ulaşma güçlüğü, iç piyasaya şiddetli kur dalgalanmaları, sanayi üretiminde düşüş, perakende satışlarda azalma ve işsizlikte artış şeklinde yansımıştır. 2008 yılında % 5.7 düzeyindeki kişisel tüketim harcamaları artışı 2009 yılında ortalama % 2.3 ile sınırlı kalmış ancak diğer AB üyesi ülkelerinde olduğu gibi

negatife dönüşmemiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama bütçe gelirlerine de yansımış ve 2009 yılında kamu borçları GSYİH'nın % 51'ne ulaşmış, bütçe açığı ise GSYİH'nın % 7'sini aşmıştır. Polonya'nın ekonomik alt yapısının modernizasyonuna yönelik projeler ve yerel yönetimlere sağlanan ilave destekler de bütçe açığındaki artışlarda önemli bir rol oynamıştır. Ülkede alt yapı yatırımlarının hız kazanması, doğrudan yabancı sermayenin Polonya pazarına olan ilgisinin kesintisiz devam etmesi ve tüketim harcamalarının mali krizden nispeten daha az etkilenmesi gibi nedenlerden ötürü, Polonya ekonomisi 2009 yılında % 1.7 oranında, 2010 yılında % 3.8 büyümüştür. Avrupa Komisyonu'nun tahminlerine göre, Polonya 2011 yılında % 4 oranındaki büyüme oranı beklentisi ile AB içerisinde en hızlı büyüyen ekonomi olacaktır. 2007-2013 bütçe döneminde AB kaynaklarından Polonya'ya tahsis edilen kaynak 67 milyar Euro'dur. (2010 yılı ortası itibariyle % 40'ı dağıtılmıştır). Ayrıca, 2007-2009 yıllarında öngörülen büyüme hedefinin üzerinde bir büyüme yakalandığından, 2011-2013 dönemi için 633 milyon Euro'luk ek kaynak da tahsis edilmiştir¹⁶⁹.

Polonya'nın sosyo-ekonomik göstergelerini içeren Tablo 1 aşağıda verilmiştir.

¹⁶⁹ Bektaşoğlu, s.6

Tablo 1: Polonya'nın Bazı Sosyo-Ekonomik Göstergeleri
(Main Statistical Office And Concise Statistical Yearbook of Poland, 2013)

Nüfus(2011)	38,5 milyon
Nüfus(15 yaş üstü)	31 milyon
Ekonomik olarak aktif nüfus	17.3 milyon
İstihdam Oranı	
Toplam	% 50,2
Erkek	% 58,2
Kadın	% 42,9
Kentsel Alan	% 50,1
Kırsal Alan	% 50,4
Enflasyon Oranı	
2012	% 3,7
2011	% 3,9
2010	% 2,7
GSYİH Büyüme Oranı	
2012	% 1,9
2011	% 4,9
2010	% 1,9
Kişi Başına Milli Gelir(2012)	9.900 Avro
NUTS Sayısı	NUTS-1: 6 (makro bölgeler)
	NUTS-2: 16 (özerk bölgeler)
	NUTS-3: 66 (İstatistiki alt bölgeler)
	NUTS-4: 379 (Özerk alanlar)

2.4. Anayasal Sistem

Halen yürürlükte olan Polonya Cumhuriyeti Anayasası (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*), 2 Nisan 1997 tarihinde kabul edilmiştir. Anayasa mecliste kabulünden sonra 25 Mayıs 1997'de de halk tarafından onaylanmış ve tam olarak 17 Ekim 1997'de resmiyete kavuşmuştur. Bu anayasa ile komünizmin etkilerini silmek için 1992 yılında alınan geçici kararlar kaldırılmış ve sosyal adalet ilkelerini uygulayan hukuk devleti kurulmuştur.

2.4.1. Polonya Anayasası'nın Özellikleri

1992'den sonraki beş yıl, Polonya'nın yeni karakteri ile ilgili görüşmelerle geçmiştir. Polonya Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın yürürlüğe girdiği 1952'den bu yana halk, önemli ölçüde değişmiştir. Polonya tarihindeki uygunsuzlukların nasıl kabullenileceği, tek partili sistemden çok partili sisteme ve sosyalizmden serbest piyasa ekonomisine nasıl geçileceği aynı zamanda Polonya'nın tarihsel Katolik Roma kültürü yanında çoğulculuğun nasıl doğacağı konusunda yeni bir uzlaşmaya ihtiyaç olduğu konusunda karara varılmıştır.

Polonya vatandaşlarının *“Birinci ve İkinci Cumhuriyet'in en iyi yönlerini alarak, bin yılı aşkın mirasımızda değerli olan her şeyi gelecek nesillere devretmekle yükümlü, ... Yurdumuzda temel özgürlüklerin ve insan haklarının ihlal edildiği zamanlardaki acı tecrübelerin farkında, ...”* olan bir cumhuriyet ilan ettikleri giriş bölümünde, geçmişe ilişkin olarak benimsenen tutum açıkça ifade edilmiştir.

Birçok madde önceki hükümetlerin yanlışlarını düzeltmek için belirgin bir açıklıkla yazılmıştır. Komünist dönemin “ortaklaşa çiftçiliğine” karşılık olarak 23. madde “aile çiftçiliğini” kurmuştur. 74. madde kamu görevlilerinin çevreye duyarlı bir kamu politikası sürdürmelerini gerektirir. 50. ve 59. maddeler konut dokunulmazlığını, işçi sendikaları kurma ve grev hakkını getirirken, 39. ve 40. maddeler zorunlu tıbbi deneyleri, işkenceyi ve bedensel cezayı yasaklamaktadır¹⁷⁰.

Anayasa taslağını hazırlayanlar fiili olarak bir Katolik Polonya yaratmaya çalışmışlardır. “Kiliseye ortak değerleri korumak amacıyla destek verildi.” denilmiştir. Örneğin 18. madde ile evlilik; 53. madde ile de din, dini eğitim ve dini değerlerle çocuk yetiştirme özgürlükleri devlet koruması altına alınmıştır¹⁷¹.

Bir dine inanma ya da inanmama özgürlüğü giriş bölümünde şöyle vurgulanmıştır: *“Biz, Polonya Milleti – Cumhuriyet'in tüm vatandaşları, hem doğruluk, adalet, iyilik ve güzelliğin kaynağı olarak Tanrı'ya inananlar ve hem de böyle bir inancı paylaşmayan; ama diğer kaynaklardan doğan evrensel değerlere saygı duyanlar...”*. Bundan başka 25. madde, kamu görevlilerinin *“dini veya felsefi olsun veya hayat görüşüyle ilgili olsun kişisel görüş meselelerinde tarafsız olması ve bu görüşlerin kamusal hayatta ifade edilmesi özgürlüğünü sağlaması”* gerektiğini düzenleyerek daha ileri düzeyde bir koruma getirmiştir.

Bu, diğer açılardan, 32. maddedeki kadın ve erkeğin eşitliğinin ve 35. maddedeki etnik azınlıkların kültürlerini ilerletme ve geliştirme özgürlüklerinin kabulünü de içerir.

¹⁷⁰ Polonya Cumhuriyeti Anayasası, 1997, www.adalet.gov.tr adresinden 15.01.2017 tarihinde indirilmiştir.

¹⁷¹ Polonya Cumhuriyeti Anayasası, 1997

On üç bölüm ve 243 maddeden oluşan Polonya Anayasası, Avrupa’da Portekiz Anayasası’ndan sonra madde sayısı bakımından en uzun ikinci anayasadır¹⁷².

2.5. Bölgesel Politikalar

2.5.1. AB Üyeliği Öncesi Dönem: 1989- 2004 Dönemi

Polonya’nın idari yapısı ve ekonomi politikası son yirmi yılda hem bölgesel hem de ulusal düzeyde önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir.1989 yılında Polonya, merkezden yönetilen ekonomiden serbest piyasa odaklı ekonomiye geçiş yapmıştır. Söz konusu dönemde ülkenin merkezi otoriteye bağlı atanmış valilerle yönetilen 49 idari bölgesi mevcuttur. Aynı zamanda ülke, 2.343 belediyeye ve 814 kasabaya sahiptir. 1992 yılında yerel belediyeler toprak reformuyla birlikte önemli bir bağımsızlık kazandı. Her ne kadar yerel düzeyde kendilerini yönetme konumu kazansalar da merkezi hükümetin politikalarına karşı sorumlulukları devam etmiştir¹⁷³.

OECD tarafından 1992 yılında Polonya’nın bölgesel kalkınmasındaki karmaşık sorunları ve yapılması gerekenleri içeren bir belge hazırlanmıştır. Bu belgede, Polonya’nın bölgesel kalkınması için hukuki altyapının hazırlanması, makroekonomik reformlar, yapısal değişiklikler ve otoritenin merkezden yerele doğru kaydırılması gibi düzenlemeler gerektiği belirtilmiştir¹⁷⁴.

Aynı süreçte yürütülen yoğun tartışmalara rağmen bakanlıklar arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı ertelenmek durumunda kalmıştır ve sadece birkaç reform yapılabilmektedir. Bu yoğun tartışmaların temelini oluşturan, merkezi otoritenin bölgelere özerkliğin verilmesiyle Polonya’nın komünizm sonrası uyumunu tehdit edeceği korkusu ve bu geçiş sürecini kendi denetimleri ve politikaları çerçevesinde geçmesinin daha yerinde olacağı fikrini benimseyen siyasi partilerin ve bürokratların anlaşamamalarıdır. Sonuç olarak 1992 yılında yapılan değişiklikler, bu tartışmalar ve anlaşmazlıklardan dolayı bölgelerde geliştirilmesi beklenen

¹⁷² Banaszak, Bogusław, **Outline of Polish Constitutional Law**, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, s. 36.

¹⁷³ Kilianski, T., “Regional Development Agencies Country Case Study: Poland”, **Regional Socio-Economic Development Programme 2**, Project is Founded by European Union, February-March, Belgrade, 2011, s. 9.

¹⁷⁴ Regional Policy In Poland, **Ministry Of Regional Development Of Poland**, Warsaw, 2011, s. 14, https://www.mrr.gov.pl/konferencje/eic2011/eng/Documents/Regional_policy_in_Poland_FIN.pdf (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

bölgesel kalkınma politikaların zayıf kalmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca uluslararası uyumda işbirliği de yeterli derecede geliştirilememiştir¹⁷⁵.

AB üyeliği öncesinde, Polonya’da merkezi ve yerel kalkınma politikası belirlenmiştir. Bu iki boyut birbirini destekler niteliktedir. Yerel sosyo-ekonomik kalkınma politikasının hedefinde tam teşekküllü bölgelerin oluşmasını engellemek ve oluşabilecek sorunlara bölgelerdeki belediyelerce politika geliştirmek olmuştur. Böylece merkezi otorite etkinliğini yerelliğe karşı elinde tutmuştur. Bu amaçla Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) kurulmuştur. Bu ajansların amacı, yerel ve alt-bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesi için Avrupa Birliği fonlarını yönlendirmek olmuştur.

Polonya’nın bölgesel kalkınmasındaki en ciddi dönüşümü AB süreciyle gerçekleştirmiştir. 1998 yılında Polonya Parlamentosu, kamu yönetimi finansal çerçevede kamu yönetimini merkezi otoriteden daha çok yerel yönetimlere kaydıran bir yasa paketini kabul etti. Söz konusu ciddi değişiklikler barındıran yasa paketi, Mart 1998 tarihi itibarı ile başlayan Avrupa Birliği üyelik müzakereleri çerçevesinde¹⁷⁶;

- bölgesel organizasyon,
- program kapasitesi,
- kurumsal çerçeve ve idari kapasite ve finansal ve
- bütçesel yönetim

alanında Yapısal Fonlar hakkında genel hükümleri belirleyen (*Council Regulation (EC) 1260/1999*) Topluluk Müktesebatı(*Acquis Communautaire*)’nın 21. Bölüm gereği olarak 16 NUTS 2 düzeyinde, 379 NUTS 4 düzeyinde bölge tanımlamıştır¹⁷⁷.

1999 yılında yürürlüğe giren 1998 yılı reformlarıyla, bölgesel kalkınma çerçevesinde kanun oluşturulmuş ve bölge otoriteleri ve bölgesel kalkınmanın başındaki yetkili ile “Bölgesel Sözleşme” aracı niteliğinde bir belge imzalanmıştır (Ministry of Regional Development; 2011:7). İmzalanan bölgesel sözleşmelerin amacı, bölgesel otoritelere yaklaşan yapısal ve uyum fonları müdahale programına hazırlık yapmak ve AB katılım öncesi gerekli olan eş finansman için ulusal bütçeden bölgesel finansmanı sağlamaktır.

Aynı zamanda bu sözleşmeyle orta ve uzun vadede; hem ulusal hem de bölgesel ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanması, bölgeler arası farklılıkların giderilmesi, bölgelerin rekabet

¹⁷⁵ Gündoğdu, Mehmet Akif, **Avrupa Birliği Kalkınma Politikası: Polonya Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 90, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bölgesel Kalkınma İktisadi Bilim Dalı, İzmir, 2014.

¹⁷⁶ Kiliński, T., a.g.e., pp. 10

¹⁷⁷ Gündoğdu, s. 91

gücünün artırılması hedeflenmiştir. Ülkenin yabancı yatırıma cazip hale gelmesi için gereken beşeri, ekonomik, hukuki ve uluslararası koordinasyon önemli odak noktasıdır¹⁷⁸.

Bu hedeflerin yerine getirilmesi için, insan kaynakları gelişimi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimi, yeni iş alanlarının yaratılması, bölgesel ve yerel altyapı gelişimi, kamusal yapılaşma, çevre koruma projeleri, eğitim ve kültür, Ar-Ge alanlarında finansal kaynak sağlanmasına karar verilmiştir. Bu kararlar ile birlikte 2001-2006 NSRR (*National Strategy for Regional Development*) - "Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi" Aralık 2000'de kabul edilmiş ve Polonya'da bölgesel kalkınma politikası kapsamında önemli ilerlemeler sağlamak adına bir yol haritası belirlenmiştir¹⁷⁹. AB üyeliği serüveninde, hazırlıkların sosyal-kültürel ve bilhassa ekonomik anlamda tamamladığı görülmektedir. Yapılan düzenlemeler ile Polonya tam olarak üzerine düşeni yapmış ve hükümlülüklerini tam bir yasal zemine oturtmuştur.

2.5.2. Üyelik Sonrası Dönem: 2004-2013 Dönemi

1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne kabul edilen Polonya, bölgesel politikalarda yeni sürece geçiş yapar. Polonya, AB Uyum Politikasının programlama, yönetim, finansını sağlama, izleme, gelişim ve proje seçimlerine adapte olmak durumunda kalmıştır. Özellikle, merkezden çok yerel bölgelerin(*Voivodeship*) sorumluluğunda olan Yapısal Fonlar yönetimi ve kullanımını adapte olunması önemli bir husus olmuştur. AB üyeliği öncesinde alınan kararlar artık tam anlamıyla sahnede uygulanmak zorundadır.

AB üyeliği sonrasında Polonya'ya 2004-2006 yılları arasında Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu çerçevesinde toplam 12.8 Milyar avro kaynak aktarılmıştır. Bu miktar, 2000-2006 dönemi için AB'ye ayrılan 213 Milyar avroluk miktarın yaklaşık %6' sıdır. AB Komisyonu ve Polonya Hükümeti; Polonya'nın 2004-2006 döneminde yapısal fonlardan yararlanabilmesi için "Ulusal Kalkınma Planı"nı (*National Development Plan-NDP*) ve yapısal fonların kullanım stratejilerini içeren "Topluluk Destek Çerçeve"si (*Community Support Framework-CSF*) oluşturmuştur. Bu dönemde Uyum Politikası uygulanması doğrultusunda; Sektörel Operasyonel Programlar (*Sectoral Operation Programmes- Sectoral OP*), Teknik Asistance Program (*Technical Assistance Programme*), Sınır Bölgeleri İşbirliği (*Cross-Border*

¹⁷⁸ Gündoğdu, s. 92

¹⁷⁹ Acar Doğanöz, A., **AB Bölgesel Kalkınma Politikası: Türkiye ve Polonya Açısından Bir Değerlendirme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 37.

Cooperation) ve Bölgesel Entegrasyon Operasyonel Programı (*Integrated Regional Operational Programme- IROP*) uygulanmıştır¹⁸⁰.

AB, tarihinin en büyük genişleme dalgasını yaşadığı 2000-2006 döneminin sona ermesiyle birlikte 2007-2013 dönemi için hazırladığı programı yürürlüğe koymuştur. Bölgesel politikalar çerçevesinde değişiklikler ve yeni hedefler taşıyan bu program, AB'nin bir üyesi olan Polonya'nın da bölgesel politikasını belirleyici konumdadır.

Polonya'nın AB üyeliğini elde etmesiyle AB, Polonya'daki Uyum Politikası gereği olarak "Ulusal Kalkınma Planı 2004-2006" ve "Ulusal Strateji Referans Çerçevesi 2007-2013" başlıkları altında iki farklı döneme ait ulusal politika belgeleri hazırlanmış ve bu süreç öncülük etmiştir. Bunların öncesinde Polonya hükümeti tarafından, kendi politikaları ve hedefleri çerçevesinde oluşturulan ve devletin bölgesel politikasını belirten bir yasal belge mevcut olmamıştır¹⁸¹.

2006 yılında Polonya'da hükümet, AB müktesebatı zorunluluğunda olmayan bağımsız şekilde hazırladığı "Ulusal Kalkınma Stratejisi 2007-2015" belgesini yürürlüğe koymuştur. Bu belgede bölgesel kalkınma ve bölgesel arasındaki uyumu artırmak hedefi belirlenen altı öncelikten biridir. Bu hedef, iki ana başlığı kapsamaktadır. Birincisi, Bölgenin rekabet gücünü her yönüyle artırmak (altyapı, insan kaynakları, hizmetler ve girişimcilik). İkincisi ise, sorunlu bölgelerdeki kalkınma fırsatlarını geliştirmek (özellikle ülkenin doğusundaki beş en yoksul bölge). Bu belgede hükümet aynı zamanda her "voivodeship" için kendi bölgesine özgü politika geliştirmiştir¹⁸².

Polonya hükümeti özellikle ekonomik anlamda rahatlama sağlayacak bir dizi önlem alma ihtiyacı duymuştur. 2009'da Polonya'nın kalkınma yönetim sisteminin hedeflerini belirlemiş ve bölgesel kalkınmaya engelleyen stratejilerin sayısını oldukça azaltan bir yasa teklifi düzenlemiştir. Devletin bölgesel politikasının önceliklerini ve tedbirlerini içeren "Ulusal Bölgesel Kalkınma Stratejisi" (*National Strategy of Regional Development*) adlı belge 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu yeni strateji, hedefleri tanımlamak için kullanılan metotlar, prensipler ve mekanizmaların uygulanması gibi konularda bölgesel politika algısını kökten değiştirmiştir. Belirtildiği gibi temel amaç, kalkınmaya engel olan unsurları bertaraf etmek ve kalkınmada istikrar sağlamaktır.

25 Ekim 2012 yılında Polonya Bakanlar Kurulu "Ulusal Kalkınma Stratejisi 2020" (*The National Development Strategy 2020*) programını kabul etmiştir. Bu programda; ekonomik,

¹⁸⁰ Regional Policy In Poland, s. 16

¹⁸¹ Gündoğdu, s.95

¹⁸² Regional Policy In Poland, s. 17

sosyal ve kurumsal kapasiteleri ülkenin sürdürülebilir hızlı kalkınmasını güçlendirmek ve yaşama kalitesini geliştirmek hedeflerine yer verilmiştir¹⁸³.

Aşağıda, Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmeden önce ve girdikten sonraki değişimlerinin diğer AB ülkeleri ile karşılaştırılması, farklı başlıklar altında sunulmuştur.

2.5.2.1. Polonya – AB Nüfus Değişimleri

Tablo 2'de; Polonya, AB15 ve AB27'nin nüfus değişimi verilmiştir. Tabloda da görüleceği üzere birlik nüfusunun % 80'ni AB15 ülkelerindedir. Polonya'nın da dâhil olduğu geri kalan 12 ülkenin payı ise % 20'dir. Polonya, bu ülkeler arasında % 40'lık payıyla en kalabalık ülkedir. AB27'deki sıralaması ise 6'dır. Polonya'nın AB katılım öncesi ve sonrası açısından değerlendirildiğinde; AB27'nin artış oranı yaklaşık % 3, AB15'in artış oranı yaklaşık % 5'tir. Polonya'nın ise, artış oranı % 1'in altında gerçekleşmiştir. Polonya, AB üyelik öncesi ve sonrası nüfus olarak yaklaşık değerdedir¹⁸⁴.

Tablo 2: Yıllara Göre Polonya ve AB Nüfus Değişimleri – “Bin”(Eurostat, 2013)

BÖLGE/ YILLAR	AB ÜYELİK ÖNCESİ	AB ÜYELİK SONRASI		
	2000	2004	2008	2012
AB27	482.377	488.797	497.686	503.930
AB15	377.244	385.143	394.386	401.116
POLONYA	38.263	38.190	38.115	38.538

¹⁸³ National Development Strategy 2020, 2012, http://www.mrr.gov.pl/english/regional_development/development_policy/nds_2020/strony/default.aspx (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

¹⁸⁴ Gündoğdu, s.61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: POLONYA MİLLİYETÇİLİĞİ

3.1. Polonya Milliyetçiliğinin Temelleri

3.1.1. Ulusal İrade

Polonya tarihinde (1569-1795) ulusal irade tanımına yönelik halk ve soylular arasında düşünce farklılıkları olmuştur. Polonya-Litvanya Cumhuriyeti dönemi boyunca, soylular ulus tanımını “egemenlik iradesinin ortaklaşa konusu” olarak yorumlamıştır. O dönemde soylulardan oluşan üyeler, diğer vatandaşlar ile eşit haklara sahip ve “vatani görev” fikrine sonuna kadar bağlı kişilerdir. Ulus tanımı, genellikle “bir çeşit bölgesel etnik veya dini kökenden oluşan topluluk” olarak anlaşılmıştır. Devlet ise soyluluğu; “altın özgürlük” olarak bilinen ayrıcalıklar ve özgürlükler grubu olarak kabul etmiştir¹⁸⁵. Walicki, bu noktada ortak özgürlük fikrinin, Batı’da popüler olan ve kişiyi merkeze alması ile bilinen özgürlük anlayışına ters düştüğünü öne sürmüştür¹⁸⁶.

Bireysel ve kolektif özgürlük ifadelerini ayrıntılı olarak değerlendirmek önemlidir. Çünkü çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bahsedileceği üzere, Polonya’daki komünizm sonrası ortaya çıkan milliyetçilik tartışması daha çok bireyselleştirilmiş, modern ve “Batı” olarak algılanan özgürlük ile yakından bağlantılıdır.

Polonya’da bireysel özgürlük fikri, Protestan kapitalizmi ve liberalizminin yükselmesine bağlı olarak gelişmiştir. Kolektif özgürlük ise “kurtuluş güçtedir” gibi modern bir özgürlük fikrine zıt olarak “demokratik katılım ile güçlenelim” fikrine vurgu yapmıştır. Kolektif özgürlük, politikada ve resmi alanlarda katılımcı olmayı üstlenir. Bireysel özgürlük ise ekonomik aktivitelerde ve özel alanlarda geride kalmıştır.

Halkın ulusal kimlik anlayışı ile ortaya çıkan üstünlük sayesinde bazı akademisyenler Polonya’da bulunan “Soylu Demokrasi”nin içindeki halk milliyetçiliğinin merkezini daha net görmeye başlamışlardır¹⁸⁷.

Polonya milliyetçiliği üzerine Anglo-Sakson edebiyatının egemen olması neticesinde kolektif ulusal iradenin sadakati, halk milliyetçiliğinin varlığını belgelendirmiştir. Gerçekte ise

¹⁸⁵ Walicki, A., *Trzy Patriotyzmy. Trzy Tradycje Polskiego Patriotyzmu I Ich Znaczenie Współczesne*, Warszawa, 1991.

¹⁸⁶ Kania-Lundholm, Magdalena, *Re-Branding A Nation Online: Discourses On Polish Nationalism And Patriotism*, Doctorate Thesis, Uppsala Universitet, Sociologiska Institutionen, Uppsala, 2012, s. 85.

¹⁸⁷ Zubrzycki, G., *The Crosses Of Auschwitz. Nationalism And Religion In Post-Communist Poland*, Chicago, The University of Chicago Press, 2006.

Polonya halkının etnik olarak farklılaşma süreci bölünmeye kadar (1795-1918) gerçekleşmemiştir.

3.1.2. Ulusal Kimlik

Polonya-Litvanya Cumhuriyeti'nin dağılmasını izleyen 1795 yılındaki Polonya'nın üçüncü bölünmesinden sonra, Polonya tarihinde bilinen en efsanevi dönem başlamıştır. Ulusal politik vizyonun yeterince desteklenmediği bu dönemde, “Polonyalı olma” fikri, Polonyalıların kalplerinde ve ruhlarında oluşmaya başlamıştır. Walicki çalışmasında, Polonya tarihinin bu “vatansız” döneminde milliyetçiliği, miras, kültür ve dil terimlerinin bir arada olmasından doğan ulusal kimliğe bağlılık ile yakından ilgili olabileceğini savunmuştur. Devletin dağılması, halk ve devlet arasındaki ilişkinin uyarlanmasına izin vermiştir. Bu durum, kültür ve dil ile oluşan “ulusal kimlik”in ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Buna ek olarak, milli eğitimin ve organizasyon özgürlüğünün sınırlandırılması ile Papa'nın toplumun duygularına yönelik yaptığı konuşmalar sonucunda Katoliklerin ibadet ve çalışmaları “ulusal kimlik”in oluşması noktasında imkânlar sunmuştur¹⁸⁸. “Milliyetçilik” ve “Katolik İnancı” arasındaki bu özel ilişki sadece Polonyalıların Mesih'e inanma öyküsü olarak kalmamış, aynı zamanda, Katolik inancının ulusal kimlik ile bağlantısını ulusça anlamalarını netleştirmiştir. Bu yeni ulus vizyonu, kültürel milliyetçiliğin gelişmesi için ortam oluşturmuştur. Avrupa'nın diğer bölgelerine benzer şekilde Polonya'da 19. yüzyıl ulus inşası, Romantik Akım'dan etkilenmiştir.

“Vatansızlık” ile yüzleşme ve özgürlük için verilen mücadelenin devam etmesinin etkisi olarak Polonyalı şairler, “Romantik Mesih İnancı”nın geliştirilmesinde büyük rol oynamıştır. Aynı zamanda bu durum, Polonya'yı Avrupa genelinde olağanüstü bir misyonu gerçekleştirme noktasında öne çıkarmıştır. Romantik akım şairlerinin “Mesih gibi şehit olma” düşüncesini yaratma ve yayma konularında çok önemli etkileri olmuştur. Özellikle Polonya için efsaneleşmiş bir konu olan “Mesih'in Toplumlar Üstü Olması”, Adam Mickiewicz ve Juliusz Slowacki gibi şairler tarafından desteklenen “bizim ve sizin için özgürlük” düşüncesi, ülkenin özgürlük ve egemenlik için savaşmasına katkıda bulunmuştur. Böylece, “Polonya” fikri daha çok diğer peygamberler ve şairler tarafından tanımlanan ve desteklenen soyut bir dava olmuştur. Zubrzycki çalışmasında, Tanrı ve Hıristiyan doktrinini referans alan çalışmaların, “Romantik Mesih İnancı” fikrinin, sadece bölünmenin altındaki Polonyalıların durumunun anlatımı olarak değil, aynı zamanda, bütün bir Polonya tarihinin çatısını

¹⁸⁸ Kania-Lundholm, s. 86

gösterdiğini ifade etmiştir¹⁸⁹. “Romantik Mesih İnancı” fikri, “Yenilgi, ahlaki anlamda bir zaferdir.” şeklinde bile desteklenmiştir¹⁹⁰. Son bir asırlık zaman içerisinde vatansız kalmanın oluşturduğu şartlar, ulus kimliğinin, Polonya’nın politik kültürünün bir parçası olduğunu göstermiştir.

Polonyalıların 19. yüzyılın bütününde verdikleri bağımsızlık mücadelesi defalarca başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak 1864 yılında gerçekleşen “Ocak Ayaklanması” sonucu elde edilen yenilgi ile “Romantik Akım” ın desteklenme imkânı kalmamıştır¹⁹¹. Bunun yerine, yeni dönemin aydınları, var olan politik yapı içerisinde yapıcı işleri destekleme ve yayma fikrini benimsemiştir. Ekonomik ve kültürel anlamda kendini geliştirme açısından “organik çalışma” fikri, pozitivizm bağlamında yeni dil ve alıştırmaları temsil eden ulusu meydana getirmiştir. Ulusun entelektüel yapısı, aralarında köylülerin de bulunduğu sosyal sınıflar dışında, demokratikleşme ve ulus bilincinin yükselmesi süreçlerini takip etmiş, bu yapı, köylülüğün ve eğitimin millileştirilmesi, köleliğin kaldırılması konularında yapılacak reformları içermiştir. Ulusal bağımsızlığın yeniden kazanılmasına sebep olan sınıf ayrımlarındaki eğitim ve “organik çalışmalar”, ortak ulus kimliğinin inşasının programlanmasına etki etmiştir. Polonya halkının eğitimi, daha çok çocukları Polonya tarihi ve ulusal kahramanlar konularında bilgilendirerek milliyetçi değerlerin yükselmesine imkân sağlayan soylu kadınların liderliğindeki gizli sınıflarda yapılmıştır. Özellikle bu durum, ulusal bilincin oluşturulması ve yayılmasında aktif olan “Ulusal Demokratik Oluşum” anlamına gelen “Endecja” ile gerçekleştirilmiştir. Endecja’nın karizmatik kurucusu ve lideri Roman Dmowski (1864-1939), “Polonya milliyetçiliğinin babası” olarak kabul edilmektedir.

Dmowski, özellikle 20. yüzyılın başında, Katolik inancı ile ayrılmaz bir ilişki içerisinde olma fikrinin yayılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. “Polonyalılık”ın bu oluşumu, din ve etnik kökenin harmanlanarak “Polak-Katolik” (Polonyalı-Katolik) ismiyle bilinen tek bir kategoride toplanması ile gerçekleşmiştir. Bu Polonyalı etnik-dini vizyon, dışarıdaki Ortodoks Ruslar ve Protestan Almanlar ile içerideki Yahudiler gibi diğer etnik-dini gruplara karşı yapılanmış ve politikalar oluşturulmuştur¹⁹². Ayrıca, 1918 yılında tekrar kazanılan bağımsızlıktan sonra Polonya halkı, kültür, etnik köken, dil ve din konularında yeniden kavramsallaştırma yapmış, çoğunluğun Lehçe konuştuğu topluluklarda bu kavramları netleştirip aktif olarak kullanmaya başlamıştır.

¹⁸⁹ Zubrzycki, s. 53

¹⁹⁰ Walicki, s. 53

¹⁹¹ Davies, N., **Europe: A History**, Oxford Univ. Press, 1996.

¹⁹² Zubrzycki, s. 55

3.1.3. Ulusal Çıkar

Milliyetçilik, İkinci Cumhuriyet (1918-1939) dönemindeki iç savaş boyunca Polonya Devleti'nin milli çıkarlarının amaçlarını belirten bir düşünce olarak yeniden tanımlanmıştır. Dmowski, “Thoughts Of A Modern Pole” isimli ünlü kitabında Polonyalı olmanın; “sadece aynı dili konuşmak değil, aynı zamanda, aynı topraklarda yaşayan yurttaşların aynı amaç ve çıkarlar için bir arada birbirine bağlı yaşaması” olduğunu ifade etmiştir. Dmowski'ye göre ulusal çıkarlar ve ulusal mutluluk, bireyin önünde olmalıdır. Bir başka deyişle, ulusal çıkarlar açısından bakıldığında halkın özgürlüğü, bireyin özgürlüğünden önce gelir. Özgürlük ile ilgili bu tanım, “Soyluların Demokrasisi” tarafından da kabul edilmiş ve kullanılmıştır. Buna rağmen fark, ulusal kimlik ve ulus formülasyonunda olmuştur.

Halkın yurttaşlık vizyonu yerine “Polonyalılık” tanımı, etnik-dinsel bağlamlardan dışlanarak tanımlanmıştır. Böylece Polonya'nın bağımsız olduğu bu kısa dönemde baskın olan ulusal hikâyeye göre, Polonya tarihindeki yenilgilerin “Romantik Akım” a göre idealleştirilmesi ve romantik idealizme karşı politik gerçeklik kavramlarının yeniden yerleştirilmesi eleştirilmiştir¹⁹³. Ulusal bilincin yapılandırılması ve güçlendirilmesi süreci 2. Dünya Savaşı ile kesilmiştir. Bu savaşın ardından ise “Komünist Rejim” uygulamaları başlamıştır.

Polonya'nın uluslaşmasına katkıda bulunan kavramların tarihine genel bir bakış yapıldığında, özellikle ulusal topluluğun sadakatinin anlaşılması için ülkenin jeopolitik durumuna bakmak gerektiği görülmektedir. Aynı zamanda, bütün bu kavramların “Polonyalılık” vizyonunun oluşmasında çok önemli rolleri olmasına rağmen, bunların tarihsel koşullu yapılar olduğu unutulmamalıdır. İdeal dönemde bu kavramlar milliyetçiliğin üç farklı yönünü betimlemiştir. Bu yönler; ulusal, kültürel ve etnik yönlerdir. Bu açıdan, ulus milliyetçiliği ile etnik milliyetçilik arasındaki kuramsal farklılığın uygulamada korunmasının mümkün olmadığı açıktır. Bu kavramlar, ulusal kimliğin farklı formlarını yansıtmının yanında, aynı zamanda ulusal kimliği ortaya çıkaran kavramlardır. Tablo 3’de Walicki'nin konuyla ilgili kavramların, Polonya'nın tarihsel sürecine göre nasıl sıralandığı gösterilmiştir.

¹⁹³ Walicki, s. 55

Tablo 3: Milliyetçi Akımların Polonya Milliyetçiliğine Etkisi¹⁹⁴

Milliyetçi Akımlar	Devletin Tanımı	Milliyetçilik Kavramları
Özgürlükçü: Ulus (1569-1795) Polonya-Litvanya Halkı	Politik (Kolektif Bağımsızlık)	Ulusal İrade
Romantik: Kültürel (1795-1918) Bölünmeler Dönemi	Etnik-Kültürel (Romantik Mesih İnancı)	Ulusal Kimlik
Gerçekçi: Etnik (1918-1939) İkinci Cumhuriyet	Etnik	Ulusal Çıkar

Tablo 3’de verilen üç farklı milliyetçilik akımı, sadece Polonya tarihindeki milliyetçilik kavramlarının nasıl geliştiğini göstermemiş, aynı zamanda, “Polonyalı” kavramının etnik-kültürel ve “doğal olarak” Katolik inancı ile olan bağlantısı noktalarında büyük bir resim çizmiştir. Bununla birlikte, bu kavramların Polonya milliyetçiliğine bu derece katkısı olmasına rağmen halen hem ulusal hem de uluslararası arenada Polonya’nın neden Katolik bir ulus olarak bilindiği sorusunun yanıtı bir sonraki başlıkta verilmeye çalışılmıştır.

3.2. Polonya Halkının “Katoliklik” Öyküsü

Hem Polonya’da hem de diğer ülkelerde Katolik inancının gerek “Polonyalılık” gerekse Polonya ulusal kimliği ile bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Borowik¹⁹⁵ konuyla ilgili çalışmasında “Polonya’daki Kilise inancına göre Katoliklik, Polonyalı olma ile doğrudan bağlantılıdır. Bu aynı zamanda, dil, ulusal kimlik, aidiyet ve Katolik olma duygusunu karakterize eder.” ifadesini kullanmış ve Katolik inancının Polonya için önemini vurgulamıştır. Polonya’da bazı zamanlar din ve ulusal kimlik kavramları hafife alınmış olsa da çoğunlukla birbirine geçen kavramlar olmuştur. Hatta Polonya’nın tanımında sıklıkla “Katolik Ulus” kavramı kullanılmıştır¹⁹⁶. Bunun yanında Katolik Kilisesi Polonya’da “ulusal” olarak kabul edilir¹⁹⁷. Bu durum, Polonya’nın merkezinde sadece kilisenin ve Katolik dininin derinlemesine etkisi olduğunu göstermemekte, aynı zamanda, Polonya’nın ulusal kimliği konusundaki araştırma ve tartışmalarda da Katolik inancının çok önemli bir yeri olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, milliyetçilik konusunda araştırma yapan kişilerin (Gellner,

¹⁹⁴ Walicki, s. 56

¹⁹⁵ Borowik, I., “The Roman Catholic Church in the Process of Democratic Transformation: The Case of Poland”, **Social Compass**, 49 (2), 2002, s. 240.

¹⁹⁶ Porter, B., “The Catholic Nation: Religion, Identity And The Narratives Of Polish History”, **The Slavic And East European Journal**, 45(2), 2001, s. 289.

¹⁹⁷ Platt, W.C. “The Polish National Catholic Church: An Inquiry Into Its Origins”, **Church History**, 46(4), 1977, s. 476.

Smith, Hobsbawn) çalışmaları, her ulusun kendi kuruluş dönemi efsanelerine sahip olduğunu göstermektedir. Polonya’da en yaygın olan efsaneye göre, Polonya’nın gerçek Katolik inançlarından birisinin “Hıristiyanlık Âleminin Küpeştesi” kabul edilen bir ülke olarak kabul görmesi ve aynı zamanda kâfirlere karşı Avrupa’nın savunmasını üstlenmiş olması söylenebilir. Polonya’da Romantik Akım Dönemi çalışmalarında buna ek olarak, dünyadaki günahlar için şehit olan ve dünyanın kurtuluşu için dirilecek olan “Ulusların Mesih’i”nden bahsedilmiştir¹⁹⁸. Porter’ın ve Zubrzycki’ninki gibi yakın tarihli çalışmalarda da bu efsanenin yaygınlaşması, Polonya tarihindeki Katolik inancının rolünün ne kadar büyük olduğunu gösterilmesi açısından önemli olmuştur.

Katolik inancı ile milliyetçilik arasındaki bağın kolektif olması Polonya’nın milliyetçilik davasının anlaşılmasında önemli bir örnek olmuştur. Özellikle Katolik inancı, Katolik olma ile Polonya halkının arasındaki doğal, ilkel ve köklü birlikteliğine inanan insanların oluşturduğu ulusal efsane için güçlü bir sebep olmuştur. Buna karşın, Polonya milliyetçiliği ile ilgili bilinmesi gereken ilk şey, her zaman din ile şekillendirilmiş olmasıdır.

Polonya, 18. yüzyılın sonuna kadar çoğulcu ve hoşgörülü bir toplum olmuştur. Buna karşın, 17. yüzyılda meydana gelen iki tarihi olayın yeri, Katolik inancının Polonya milliyetçiliğine olan derinden etkisini göstermesi açısından çok önemli olmuştur. Bunlardan bir tanesi, 1655 tarihinde Polonya’nın Czestochowa şehrine İsveçli istilacılar tarafından yapılan baskının “Siyah Meryem”in yardımcıları ile durdurulmasıdır. Ulusu “kurtaran” Meryem, bu sayede “Polonya’nın Kraliçesi” olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Diğeri ise Kral Jan III. Sobieski’nin Türkler ile olan savaşı ve 1683 tarihinde Viyana’nın kurtulmasıdır. Avrupa Kültürünü ve Hıristiyanlığı koruyan bu olaylar, çok güçlü bir yapı olarak kabul edilirken, aynı zamanda, ulusal birer efsane olarak tarihe yazılmıştır.

Bölünme dönemi, hem “vatansızlık” hem de ülkenin nihai etnikleşmesi süreci olmuştur. Bu dönemde ulusal bilinç, etnik kökeni canlandırmaya izin veren bir “Polonyalı” karakteri oluşturan Kilise’ye bağlı olmuştur¹⁹⁹. Ayrıca, kurtuluş ve egemenlik için verilen mücadele olarak tanımlanan “Ulusların Mesih’i” adıyla bilinen Polonya efsanesi, Romantik Akım Dönemi yazarları Adam Mickiewicz ve Juliusz Slowacki tarafından da desteklenmiştir. Bu yazarların çalışmaları, “Tanrı” ve “Mesih” zihniyetini referans aldıkları için “Romantik Mesih” inancının yayılmasına katkı sağlamıştır²⁰⁰. Bu sebeple, 19. yüzyıldaki Romantik

¹⁹⁸ Zubrzycki, s. 47

¹⁹⁹ Porter, s. 291

²⁰⁰ Zubrzycki, s. 49

Akımın etkilerinin küçümsenmemesi gerekir²⁰¹. Sonrasında, “Modern Polonya” milliyetçiliğinin kurulduğu iç savaş döneminde, Polonya’nın Mesih inancı fikri, siyaset içerisine girmiş ve “Polak-Katolik” kimliği gibi bazı yeni stratejiler kullanılmaya başlanmıştır. Bu kimlik, Polonyalılar ile hem iç hem de dış “ötekiler”i oluşturan sırasıyla Almanya, Rusya ve Katoliklerin arasındaki muhalefet inşasına dayanmaktadır. Sonuç olarak “gerçek” Polonyalılar, bu Katoliklerden oluşmuştur. Almanlar Protestan, Ruslar ise Ortodoks’tur. Polak-Katolik kimliği, Roman Dmowski’nin liderliği ile “Endecja-Ulusal Demokrasi” çemberinde Polonya milliyetçiliğini oluşturmuştur. Ulusal bilincin inşası ve güçlendirilmesi süreci ise II. Dünya Savaşı ile yarıda kalmış ve sonrasında komünist rejim uygulamaları etkisini göstermiştir.

3.2.1. Komünizm Yılları: Kilise ve Devlet Arasında Yaşananlar

Kırk yıldan uzun süren Komünizm rejiminde Polonya, diğer Doğu ve Orta Avrupa ülkelerindeki gibi, yapılan resmi ve özel durumlarda belli başlı gerilimlere maruz kalmıştır. Özellikle bu durum Polonya’da Katolik Kilisesi ile Komünist Parti arasında gerçekleşmiştir. Zubrzycki çalışmasında, kilisenin manevi ve siyasi anlamda bir altyapı sunduğunu vurgulamıştır²⁰². Buna ek olarak, komünist devlet yapısı Polonya’da “baskıcı bir yapı oluşturmak istiyormuş gibi” algılanmıştır²⁰³. Sonuç olarak Kilise, Katolik inancı açısından bir tekel ve bölünme dönemindeki sıkıntılarda devletin “geleneksel” koruyucusu olmuştur. Bu, “Meryem” gibi dini sembollerin aynı zamanda ulusal semboller olması anlamına gelmiştir. Bu nedenle komünizm dönemi, iki farklı tezin oluşma dönemi olarak da kabul edilebilir. Bunlar, komünist devlet yapısına sempati duyan halk ile Katolik Kilisesi’ni destekleyen etno-kültürel topluluklardan oluşmuştur.

Kilise, ağırlıklı olarak din ve etnik köken kavramlarını kullandığı zamanlarda, komünist parti laik devlet yapısını desteklemiştir. Milliyetçilik motifi ise 1970’lerdeki en baskın resmi propaganda malzemesi olmuştur. Kubik, milliyetçiliğin Romantik Akımdan alışıldığı üzere gelen “şehitlik” ve “ülke egemenliği için mücadele” olgularından oluştuğundan beri sosyalist versiyon olarak ilk kez “yeniden keşfedilen milliyetçilik” deyimini kullanmıştır. Bu zamanda sosyalizmin yükselmesi ile odaklanılan konular laiklik ve ulusal türdeşlik üzerine olmuştur. Halas çalışmasında, toplumun bütüncül tarihi ve hatıralarının, geçmişin seçici yapısının bir

²⁰¹ Porter-Szücs, **Faith And Fatherland. Catholicism, Modernity And Poland**, Oxford Univ. Press, 2011, s. 22

²⁰² Zubrzycki, s. 51

²⁰³ Kubik, Jan, **The Power Of Symbols Against The Symbols Of Power: The Rise Of Solidarity And The Fall Of State Socialism In Poland**, University Park, Pa: Pennsylvania State Univ. Press, 1994, s. 355.

sonucu olduğunu dile getirmiştir²⁰⁴. Etnik homojen sosyalist ülkelerdeki resmi propagandalar içerisinde öncelikli olarak bilinenlerden birisi sansür ile korunuyor olmasıdır. Komünist rejimde Polonyalı olmak, kolektif bir çaba ile sosyalist topraklarda kurtarılmış olmak anlamına gelmektedir.

Çalışan kitleler tarafından ulusal kimlik; ulus, devlet ve insanlar arasında oluşan bir kimliktir. Polonya tarihinin Piast Hanedanlığı'ndan beri gelen resmi belgeleri, Polonya halkının kültürel ve etnik türdeş bir yapıya sahip olduğu gerçeği vurgulanarak oluşturulmuştur. Bu durum, Yahudiler gibi “yabancı” etnik grupların Polonya tarihinden çıkartılması ile sonuçlanmıştır²⁰⁵. Hıristiyanlığın Polonya'nın tarihinde çok güçlü bir yeri olmasına karşın, komünist rejimin resmi ideolojisi, dini ve dinsel referans gösterenleri ortadan kaldırmaya odaklanmıştır. Sosyalist modellemede Polonya kültürünün yeniden şekillenmesi fikri, dini törenlere denk gelen kamu ritüelleri sisteminin tanıtılması ile yapılmıştır. Örneğin, vaftiz günlerine denk gelen günlerde başka kutlamalar ayarlanmıştır. Benzer şekilde, laik evlilikler ve cenazeler dini olanlara göre daha çok ön plana çıkartılmıştır. Buna karşın, insanlar yılbaşı gibi bazı dini ritüellerine, yeni komünist geleneklere rağmen, sıklıkla devam etmişlerdir.

Polonya'da dini yapı ve devlet arasındaki kısmi mücadele farklı boyutlarda kendisini hissettirmiştir. Öyle ki bir dönem devlet elinden yürütülen bazı çalışmalarla laik ritüellerin benisenmesi istenmiştir. Bunda çok da başarılı olduğu söylenemez; çünkü halk gizli de olsa dini ritüelleri ve kutlamaları sürdürmüştür. Bu kutlamalar kapalı kapılar ardında aileler içinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan devlet, Auschwitz'deki kurbanların Yahudiler değil, Polonyalılar olduğuna halkı inandırmıştır. Devlet bunun için, Polonyalıların tarihsel söylemlerini kanıt olarak kullanmıştır. Böylece resmi ve özel ortamlar arasında, laik ve anti-laik gruplar arasında, hatta milliyetçi halk ile etnik gruplar arasındaki kutuplaşma devam etmiştir. Bir diğer ifadeyle, komünist dönemde halkı temsil eden iki farklı kurum olmuştur: Katolik Kilisesi ve Komünist Parti rejimi. Ancak bilindiği üzere, kiliseye Polonya tarihinden Romantik Akımdaki “Mesih İnancı” miras kalmıştır. Bu sebeple, meşruluk mücadelesinde, Polonya'nın çektiği acılar ve şehitler üzerine inşa edilmiş ulusal söylemi ile Katolik Kilisesi'nin daha güçlü olduğu söylenebilir. Bu ulusal söylem, komünist parti rejimine karşı siyasi alanda bereketli ortamlar ortaya koymuştur. İnsanlar sonunda askeri meşruluk gibi yapılara karşı, ulusal egemenlik için karşı koyma ideolojisi ile sıkı bir bağı olduğunu fark etmiştir. Bu dönemde lider, ileride ise devlet başkanı olan Lech Walesa'nın yeğininin

²⁰⁴ Hałas, E., “Symbolic Politics Of Public Time And Collective Memory. The Polish Case”, **European Review**, 10(1), 2002, s. 118

²⁰⁵ Kubik, s. 357

üzerinde “Siyah Meryem” rozeti taşıması tesadüf değildir. Bu durum, Polonyalıların özünün dine bağlı olduğunu gösteren sembolik bir göstergedir. Komünizme karşı olan egemenlik söylemleri yaygın olarak Polonya’nın Romantik Akım geleneklerine, yani şehitlik efsanelerine göre inşa edilmiştir²⁰⁶. Polonya’da milliyetçilik, din ve devrimci romantik akım kültürünün tarihsel süreçte iç içe geçmesi ile insanlarda oluşan duygu, anti-komünist direnişe ilham kaynağı olmuştur. Polonya tarihindeki komünist rejim dönemi boyunca, Katolik Kilisesinin işçiler, entelektüeller ve siyasi elitlere karşı şemsiye görevi gördüğü söylenebilir. Komünist rejimin devleti tekelinde tuttuğu dönemde, Katolik Kilisesi ülkenin etnik ve dini yapısını koruyan, ülkenin kalkınmasını ve gelişmesini sağlamak için zıt yönde hegemonya kurma noktasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu itici güç, kültürel milliyetçiliği de güçlendirmiştir. Çünkü Kubik’in çalışmasında da belirttiği gibi, Polonya’daki anti-komünist muhalefet, siyaset ile sınırlı kalmamıştır. Bu muhalefet aynı zamanda, “karşı-sahiplenici kültür” olarak ifade edilen köklü bir yapıdır. Bu kültürün güçlü yanı Romantik Akım gelenekleri olmuştur. Bu gelenekler, bölünme zamanındaki dış güçlere olduğu gibi komünist devlete karşı da kullanılmıştır. Kilise kendisini, aynı 19. yüzyıldaki bölünme döneminde olduğu gibi, ulusun savunucusu ve kurtarıcısı olarak göstermiştir. Kutuplaştırıcı söylemler; iyiler, vatanseverler ve Katolik Polonyalılar olan “biz” ile kötüler ise laik komünistlerden oluşan “onlar”dan oluşmuştur.

Komünist rejim devletine karşı kilisenin bir diğer avantajı ise Katolik Polonya halkının hem ulusal hem de uluslararası arenada güçlenmesine katkı sağlayan iki kişinin varlığı olmuştur. Özellikle vaazlarında Polonya halkının, geçici rejim devletine karşı dayanıklı olmasını vurgulayan Kardinal Stefan Wyszynski bunlardan birisidir. Kardinal, ulusu “organik toplum ve birleştiren güç” olarak tanımlamıştır²⁰⁷. 1978 yılında seçildikten bir yıl sonra Polonya’yı ziyaret eden Papa II. John Paul ise bunlardan diğeridir²⁰⁸. Polonyalı bir Papa’nın seçilmesi ve ilk ziyaretinin Polonya’ya olması, askeri vesayet ile “arabuluculuk” yapacağı şeklinde yorumlanmıştır²⁰⁹. Bunun sonucu olarak Papa, anti-komünist muhalefet başta olmak üzere tüm Polonya için moral kaynağı olmuştur.

²⁰⁶ Törnquist-Plewa, B., **The Wheel Of Polish Fortune: Myths In Polish Collective Consciousness During The First Years Of Solidarity**, Diss. Lund : Univ., 1992.

²⁰⁷ Zubrzycki, s. 63

²⁰⁸ Kubik, s. 150

²⁰⁹ Zubrzycki, s. 64

3.2.2. Papa: “Polonyalı Kahraman”

Polonyalı Papa, sembol olduktan sonra Katolik Kilisesi, komünist dönemde daha çok güvenilen kurum haline gelmiştir. Krakow Piskoposu olan Karol Wojtyla, ulusal egemenliğin ve gücün sembolü olmuştur. Papa, Katolik Kilisesi’nin Ruhani Lideri ve Batı’da komünizme karşı olan grupların başı kabul edilmiştir. Seçim ve sonrasında 1979 yılındaki ilk ziyaretini kendi vatanına yapmış olması, dayanışma hareketinin doğmasına katkı sağlamıştır²¹⁰. Papa II. John Paul, Polonya halkının komünizme karşı birlik olması gerektiğine vurgu yapmış ve komünizme karşı olan camiada en iyi “haberci” olarak kabul edilmiştir²¹¹.

Papa aynı zamanda, özgürlüğün de sembolü olmuş, bu sayede, Papa’nın varlığı hem dini hem de siyasi toplantılarda ifade edilmiştir. Böylece “Polonyalı Papa” figürünün varlığı, Polonya tarihindeki Katoliklerin hikâyesinin ve ulusal efsanenin gün geçtikçe güçlenmesini sağlamıştır.

Papa ve onun karizmatik varlığı, kilise ile halk arasındaki bağın güçlenmesine de etki etmiştir. Bu bağlamda “Mesih olmasaydı Polonya tarihinin anlaşılması imkânsız olurdu” şeklinde demeçleri olmuştur²¹². Dahası, Katolik Kilisesi’nin temsilcisi olan Papa aynı zamanda Polonya halkının resmi olmayan lideri haline gelmiştir.

Bu durumun sonucu olarak, komünizm karşıtı muhalefetin, hükümetin uyguladığı laik ritüeller ve kutlamaları kısıtlamasında oldukça etkin olduğu söylenebilir. Örneğin, insanların inançları doğrultusunda toplanmaları ve af dilemeleri için Papa II. John Paul tarafından sunulan “Hac” ritüeline ilk katılanlardan birisi Karol Wojtyla olmuştur²¹³. Bu ritüel aynı zamanda, dinin ve dini sembol ve değerlerin ulusun etnik vizyonunu oluşturmasında ciddi katkı sağlamıştır. Bundan dolayı, ulusun dine olan bağlılığı, devletten ayrılmıştır.

Papa’nın görevde olduğu 1979 ile 2005 yılları arasında Polonya’da çok şey değişmiştir. Polonya, önce çoğulcu demokrasi ile birlikte serbest pazar ekonomisine geçmiş, NATO ve Avrupa Birliği(AB) üyesi olmuştur. Ayrıca bu dönemde bireylerin davranışlarındaki strateji, değer ve düşüncelerde de değişiklikler meydana gelmiştir. Papa II. John Paul, komünizm ile yönetilen tüm Doğu Bloğu Ülkeleri ile kendi ülkesinde azat edildiğinden beri²¹⁴ “Polonya’nın kahramanı” ve “Polonya için tek otorite” olarak değerlendirilmiştir²¹⁵. Papa’nın özellikle

²¹⁰ Kennedy, M.D., **Professionals, Power, and Solidarity in Poland: A Critical Sociology of Soviet-Type Society**, New York, Cambridge Univ. Press, 1991, s. 43.

²¹¹ Borowik, s. 248

²¹² Porter, s. 290

²¹³ Marody, M. & Mandes, S., “On Functions Of Religion In Molding The National Identity Of Poles”, **International Journal Of Sociology**, 35(4): 49-68, 2005.

²¹⁴ Czubaj, M., **Biodra Elvisa Presleya. Od Paleoherosów Do Neofanów (Elvis Presley’s Hips. From Paleoheroes To Neofans)**, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, 2007.

²¹⁵ Zubrzycki, s. 194

manevi noktalardaki tartışılmaz otoritesi, Polonyalılar için, özellikle dalgalı ve kırılğan olan geçiş döneminde ulusal kimliğin istikrarlı bir unsuru olmuştur. Polonya’da, kürtaj, bekârlık ve doğum gibi tartışmalı konularda Papa’nın öğretileri ve görüşlerine yönelik yapılan en ufak bir eleştiri bile resmi kaynaklarca kınanmıştır. Papa yaşadığı dönem boyunca yurtdışında ülkesini bir elçi gibi temsil etmiştir. Bu dönemde Polonya, ülke olarak Papa olmadan hayatta kalabileceğini hayal bile edememiştir. Buradan hareketle bazı akademisyenler, Polonyalı Papa’nın kolektif Polonyalı kimliği için bir ikon olduğunu ve yaşadığı sürece Polonyalı kimliğinin dini ritüeller ile açıkça sürdürüleceğini savunmuşlardır²¹⁶.

Papa II. John Paul, 2 Nisan 2005 tarihinde Vatikan’da 85 yaşında hayatını kaybetmiştir. Ölümünün ardından Polonya’da bir hafta yas ilan edilmiştir. Polonya’da hiçbir bireyin cenaze töreni veya hakkında ilan edilen yas, bu derece eşsiz olmamıştır. Ölümünün ardından günler geçmiş olsa bile Polonya ulusal televizyonları Papa II. John Paul’ün hayatı ve ölümü hakkındaki haberler ile onun hakkındaki bilgi ve düşünce paylaşım programları dışında hiçbir haber yayınlamamışlardır. Ülkenin en meşhur gazete ve dergileri “Büyük Papa”, “Büyük İnsan”, “Kutsal Baba”, “Büyük John Paul” gibi unvanlar ile resimleri, alıntıları ve hikâyelerinden oluşan ekler basmışlardır.

Papa’nın Polonyalı olmasını vurgulayan kaynaklar, ortak bir kimlik duygusunun yaratıldığını ve toplumsal bütünleşmenin güçlendiğini dile getirmişlerdir²¹⁷.

Polonyalı Papa’yı anma törenleri bir haftalık “Kutsal Pazar” günü törenleri gibi gerçekleşmiştir. Bir haftalık kısa süren yas töreninin ardından işin duygusal boyutu daha çok, Papa II. John Paul’ün manevi mirası üzerinden yapılan tartışmalara çevrilmiştir. Bu tartışmalarda dikkat çeken konular daha çok “manevi liderin yokluğunda Polonya’nın geleceği” ve “ulusal kimlik” ile ilgili olmuştur. Medyada ve kamuoyu yoklamalarında ortaya atılan bir diğer konu ise birileri tarafından icat edilen bir terim olan “JP2 Nesli” olmuştur.

3.2.3. JP2 Nesli

“JP2 Nesli” tanımı, Papa II. John Paul’ün öldüğü 2005 Nisan ayından çok önce yaratılmıştır. Bu tanım, Papa II. John Paul’ün tüm görev süreci boyunca gerçekleştirdiği uluslararası toplantılara katılan, farklı ülkelerdeki gençler için kullanılmıştır. Bu toplantılar esnasında, bu gençler Papa’yı bir “pop star” gibi çılgınca alkışlamış ve “JP2 seni seviyoruz!” diye bağırılmışlardır. Sonunda Papa II. John Paul’ün ölümünün ardından gerçekleştirilen yas ve

²¹⁶ Marody& Mandes, s. 62

²¹⁷ Bielinski, J., Wierzbicki, R., “Środki Masowego Przekazu W Opinii Młodzieży W Kontekście Wydarzeń Związanych Z Choroba, Śmiercią I Pogrzebem Jana Pawła II”, in: Ruszkowski, P., Bielinski, J., Figiel, A. (eds.) **JPII- Pokolenie czy mozaika wartości?**, Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006.

anma törenlerinde bu deyim popülerleşmiştir. Bir süre sonra bu ifadenin popülerliği, Polonya’da medyada tartışılmaya ve bilimsel olarak incelenmeye başlanmıştır²¹⁸²¹⁹. “JP2 Nesli” ile ilgili yapılan tartışmalar sonucunda ulusal birlik duygusunun çok yükseldiği görülmüştür. Zukowski gibi bazı sosyologlara göre “JP2 Nesli”, gençlerin Polonyalı, Katolik ve milliyetçi kimliklerini yeniden keşfetmeleri açısından bir işaret olmuştur. Diğerleri ise bu durumun yeni devlet düzeninde manevi açıdan ciddi bir potansiyel oluşturacağını, ancak yeni bir nesil yaratamayacağını savunmuşlardır²²⁰.

Papa’nın öğretilerini takip eden güncel bir nesil olsa da “Polonyalı Papa”nın birçok insanın hayatından derin etkisi olduğu açıktır. Ölümünden sonra düzenlenen anketlere cevap verenler arasındaki genç grubun Papa’nın çok boyutlu kişiliğine vurgu yaptıkları gözlenmiştir. Bu noktada, Papa’nın kendileri için “manevi lider” olduğunu, hatta “en önemli Polonyalı kişi” olduğu ifade edilmiştir²²¹.

Akademisyenler tarafından Papa’nın, Polonya’daki insanlar arasında popülerliğini arttırmadaki başarısını gösteren belirtilerden birisinin, komünizm dönemi öncesinde ve sonrasında “milli gurur” olarak kabul görmesi olduğu söylenebilir. Örneğin, Papa’nın ölümünün uluslararası medyadaki duyurularında bile bazı insanlarca “Polonya’nın yükselişi” çok net algılanmıştır. Papa’nın kişiliği sadece Papa olmasından dolayı değil, aynı zamanda, Katolik inancı ile etno-kültürel fikirler arasındaki bağı yakınlaştırdığı için sembol olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda komünist rejime karşı egemenlik kazanma adına tüm zorluklarla mücadele etmenin ve zafere ulaşma fikrinin de sembolü olmuştur. Bu sebeple, “Polonyalı Papa”nın, ulusal manevi liderin, ölümünün önemli etkisi olmuştur. Polonya’nın ulusal kimliğinin sadece etnik-dinsel konularla değil, farklı konularla da ilişkisi olabileceği özellikle ülkenin geçiş sürecinde çok tartışılmıştır.

Ulusun manevi liderinin ölümü ile birlikte Katolik Kilisesi tüm geçiş sürecinde daha savunmasız kalmıştır. Konuyla ilgili Marody ve Mendes²²² çalışmalarında Polonya toplumunun zamanla daha laikleştiğini, kilisenin çalışmalarından uzaklaştıklarını ve kilisenin verdiği siyasi ve sosyal kararları kabul etmediklerini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada insanların inanışlarının daha seçici olmaya başladığından, bu durumun da Polonyalıları Katolik inancından uzaklaştırdığından bahsedilmiştir.

²¹⁸ Figiel, A., “Formalne, Racjonalne, Emocjonalne i Duchowe Aspekty Relacji Młodzięzy Do Papieęza Jana Pawła II”, in: Ruskowski, P., Bielinski, J., Figiel, A. (eds.) **Jpu- Pokolenie Czy Mozaika Wartości?**, Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006, s. 25

²¹⁹ Nosowski, Z., “Pokolenie JP2-Inaczej”, **Tygodnik Powszechny**, (15): 1-5, 2006.

²²⁰ Nosowski, s.3

²²¹ Figiel, s. 27

²²² Marody & Mandes, s. 63

Akademisyenler Katolik Kilisesi'nin kurumsal olarak başta siyaset ile olan ilgisinin düşmeye başladığı gerçeğine vurgu yapmışlardır²²³. Kilisesin kurumsal yapısındaki bu düşüş aynı zamanda Polonya halkını temsil etmesinden de kaynaklanmıştır. Katolik inancının Polonya tarihinde çok önemli bir etkisi olmasına karşın var olan görüntüye göre bu etkinin azaldığı ve amacını tam olarak gerçekleştiremediği söylenebilir²²⁴.

Polonya'da komünist rejimden günümüze kadar gelen en önemli iz, ulusun içinde oluşan iki farklı vizyon ve buna bağlı savunulan iki farklı tezdır. Bu vizyonlardan birisi ulus milliyetçiliğini vatandaşlığa bağlarken, diğeri etnik aidiyetlere vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak, muhaliflerin söylemleri; “kötü” komünistlerin Komünist Parti ile bağlantılı olduğu, vatansever “iyi” Polonyalıların ise her zaman muhalifleri, insan haklarını, özgürlük ve demokrasiyi destekleyen Kilise ile birlikte olduğu ifade edilmektedir²²⁵. Komünist propaganda tarafından sivil halkın yeniden tanımlanması amacıyla yapılan girişimler sonucu beklenenin tersine etnik yapının daha çok güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, Polonya tarihinin ve ulusal efsane öykülerinin, komünizm sonrası Polonya'nın egemenliğini tekrar kazanması sonucu devam etmesi anlamına gelmiştir. Dahası, bu öykülerden sorumlu olmaya başladığından beri Kilise siyasi bir aktör ve sivil toplumun oluşturulmasında yardımcı olarak algılanmıştır.

3.3. Komünizm Sonrası Polonya

Polonya'daki komünist rejimin çökmesi sonucu, ülkenin en az üç farklı alandan geçiş dönemini yaşadığı söylenebilir. Bunlardan ilki siyasi yapıdır. Siyasi yapı totaliter rejimden demokrasiye dönmüştür. İkincisi ekonomik yapıdır. Ekonomik yapı, devlet kontrolünden serbest piyasa ekonomisine dönmüştür. Üçüncüsü ise sosyal yapıdır. Sosyal yapı, ikili sistemden çoğulcu sisteme dönmüştür. Bu sebeplerle, ülkede 1989 sonrası geçiş dönemi, daha çok milliyetçiliğin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Yeni yapılandırılan sivil toplum yeni sembolik kimliklere ihtiyacı olmuştur. Böylece ilk adım olarak eski semboller reddedilmiş ve Katolik Kilisesi'nin sunduğu, anti-komünist muhalefetin söylemlerinde sıklıkla vurguladığı “çalışan kitleler” yeniden yapılandırılmıştır. Buradan hareketle Zubrzycki²²⁶ çalışmasında, yeniden kurulan ulus için tutarsız alanların bulunduğunu dile getirmiştir. Polonya, komünist işgaline karşı bağımsızlığını kazanmıştır. Bu nedenle geçiş dönemi komünist sistem ile bağlantılı olan her şeyin reddedilme dönemi olarak da

²²³ Borowik, s.251

²²⁴ Porter, s. 298

²²⁵ Borowik, s. 253

²²⁶ Zubrzycki, s. 199

tanımlanabilir. Bu reddetme, siyasi ve ekonomik alanlarda, kültürel ve kolektif kimlik alanlarına göre daha açık ve net yapılmıştır. Bunun sonucu olarak II. Dünya Savaşı öncesi Polonya, modern ulus devletinin inşa edildiği ve “Polak-Katolik” imajının yaratıldığı ülke olmuştur.

3.3.1. Yeni Polonya’nın Kurulması

1989 yılında kurulan, bazı çevrelerce “Yeni Polonya” olarak tanımlanan, 3. Polonya Cumhuriyeti dönemi, 1918-1939 yılları arasında var olan 2. Polonya Cumhuriyeti’nin sembollerini onarma stratejisine göre hareket etmiş, böylece komünizm ve komünist sisteme bağlı tüm insan ve sembolleri reddetmiştir. Bu durum, kimlik karmaşasına sebep olmuştur²²⁷. Ulus ve Kilise’nin hareketlenmesine karşı herhangi bir düşman kalmayınca kadar bu durum sorun olmayı sürdürmüştür. Bu sebeple, “Polonyalı olmanın”, “çağdaş milliyetçilik, ulus ve ulus kimliği” tanımlarının çok net bir şekilde yeniden yapılması gerekmiştir. Aslında yeni siyasi elitler için; “Polonya’nın kendisini “gelenekselci” çerçevede Katolik inancı ile bağlantılı mı görüyor (Polonya her zaman imanlıdır.– PoloniaSemperFidelis) yoksa “Rota-Bati” sloganı ile laik bir devlet yapısına mı dönüştürüyor?” sorusu ön plana çıkmıştır. Geçiş döneminin yalnızca toplumun demokratikleşmesi dönemi olarak algılanmaması, aynı zamanda, ulus-devletin siyasi ve yönetim birimleri açısından da inşa edildiği dönem olarak kabul edilmesi gerekir. Buna rağmen bir süre için bu dönemin reddedilen eski ve “kötü” dönemden daha karmaşık olduğu söylenebilir. Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere, komünizm döneminde iki zıt ve rakip görüş mevcut olmuştur. Fakat bu görüşlerden devleti temsil eden, komünist sistemin görüşü olmuştur. Katolik Kilisesi ve muhalifler tarafından savunulan tez ise “vatansız” ulusun bağımsızlık mücadelesi için verdiği mücadele ile ilgili öyküyü içermiştir. Komünizm sonrası Polonya’da, özellikle de 1990’ların başında, Katolik Kilisesi halen en önemli sosyal kurumdu. Bununla birlikte ulus için neyin en iyi olduğunu bilen ve buna sahip olduğunu ileri süren otoriter kurum olmuştur²²⁸. Borowik çalışmasında ayrıca Kilisenin “çok kültürlü toplumun farkındalığının dışında” ve “demokratik kurallara uygun bir dil kullanmada problem yaşayan” gerçeğine vurgu yapmıştır. Bu durum Kiliseyi sivil ve demokratik ortamın dışına itmiştir. Polonyalı siyasilerin Kiliseye yönelik siyasi sorumlulukları, özellikle 1990’larda, azalmaya başlamış ve Polonyalıların çoğunluğunun

²²⁷ Hałas, s. 125

²²⁸ Borowik, s. 250

günlük yaşamlarına Kiliseyi dâhil etmedikleri görülmüştür²²⁹. Fakat özellikle ilginç ve önemli olan nokta ise Kilisenin kendi içerisinde yaşadığı mücadeleler olmuştur.

Bu mücadele, dinin ve derinleşen inancın siyasetten uzak tutulması gerektiğini destekleyen açık görüşlü Katolikler ile Roma Katolikliğinin Polonyalı olma ile bağlantılı olduğunu, bu sebeple Kilisenin misyonunun kendiliğinden siyasi olması gerektiğini iddia eden “gelenekselciler” arasında olmuştur²³⁰. Bu ayrıma göre dindarlığın; “güçlü bir inanış, dini görevlere katılmak” olarak anlaşılması ile “düşmanlara karşı ulusu savunmada zorunluluk” olarak görülmesi noktasında ne kadar önemli bir anlayış farkını ortaya çıkardığının anlaşılması bakımından dikkatle incelenmesi gerekir. Polonya’nın benzersizliği ve Mesih inancının bu noktadaki etkilerini içeren Katolik öykülerini kullanan grupların, Kilisenin gücünü desteklediği ortadadır. Karpov’un belirttiğine göre, toleranssızlığın yükselmesi ile Katolik Kilisesinin gücünün “gelenekselciler” tarafından desteklenmesi arasında bir bağ vardır²³¹. Buna rağmen, popüler sofuluk, Polonya’daki sivil ve demokratik toplumun gelişmesi önünde bir engel olmamış, hatta bazı zamanlarda dinin demokrasi ve modernleşme için problemler oluşturduğu bile belirtilmiştir²³².

Polonya’da, “ulusun savunucusu” olarak sayılan Kilise, ulusal kimliğin tekeli komünizmin etkisi biter bitmez kaybetmiştir. Değişen dünyada olduğu gibi Polonya’da da ulusal kimlik, dinden farklı yollarla ifade edilmeye başlanmıştır. Ayrıca komünizmin çökmesi, Doğu ile Batı olarak belirtilen ikili dünya anlayışının da sona ermesi olarak anlaşılmıştır. İnsanlar “Demir Perde”nin arkasında ne olduğunu merak etmiş ve Avrupa’ya yönelerek; toplum, özgürlük, yeni fikirler, açık fikirli olma gibi yeni modellemeler istemişlerdir. Konuyla ilgili Mach çalışmasında şu noktaya vurgu yapmıştır:

Büyük düşman olan Komünist Devlet yapısının ortadan kalkması, toplumun ideolojik ve siyasi kutuplaşmasını kırdı ve “Kilisenin Siyasi Rolü” ile ilgisi insanlarda soru işaretleri oluşturdu.²³³

Kilise ile ilgili büyüyen eleştiriler ile birlikte, ulusal kimliğin sivil hayatta yeniden tanımlanmasına yönelik liberal entelektüellerden yeni bir atılım gelmiştir. Bu sivil söylem, Polonya’nın Avrupa Birliği üyeliği ve modern ülke olma vizyonuna karşı olan etnik-dini

²²⁹ Karpov, V., “Religiosity And Political Tolerance In Poland”, **Sociology Of Religion**, 60(4), 1999, s.388

²³⁰ Zubrzycki, s. 200

²³¹ Karpov, s. 389

²³² Casanova, J., **Public Religions In The Modern World**, Univ. of Chicago Press, 1994. s. 114

²³³ Mach, Z. (1997) “The Roman Catholic Church And The Transformation Of Social Identity In Eastern And Central Europe”, in : Borowik, I., Babiński, G. (eds.) **New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe**, Nomos, s. 71.

söyleme eşit güçle karşı koymayı amaçlamıştır. Bu iki söylem, milliyetçilik ile ilgili yükselen iki farklı görüş sunmuştur: Kırmızı olan milliyetçiliğin Romantik ve kahramanlık vizyonunu sunarken, beyaz olan ise her gün milliyetçiliğin günlük “dünyevi” gelişmelerini yansıtır²³⁴. Sivil söylem ayrıca “açık görüşlü Katolikler” yanlılarınca desteklenmiştir. Bunlara göre Kilisenin, ulusal-Katolik ideolojiye göre daha çok kader, din gibi konulara odaklanması gerekir.

Polonya’daki etnik yapılanma çok genişlemiştir. Polak-Katolik modeli “doğru” Polonyalı kimliği için garanti vermiştir. Lakin sosyologlar Polonya’nın; kültürel topluluklar, ulusal efsaneler ve toplumu oluşturan bireyler arasında kalmaya devam ettiğine vurgu yapmışlardır²³⁵. Bu topluluklar çok kapsamlı iki farklı dünya görüşü sunmuştur. Hepsinin üzerinde bu topluluklar, sivil toplumun nasıl olması gerektiğine dair iki farklı vizyon sunmuşlardır. Topluluklar ve düşünce yapıları, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere bir çatı oluşturmuştur. Bu süreçte bunlar sadece Polonya’nın çağdaş kolektif kimliğini yaratmaya katkı sağlamamış, aynı zamanda, ulusun tanımlanmasının da yolunu açmıştır.

Katolikliğin Polonya milliyetçiliğinin gelişmesindeki önemini görmemek imkânsızdır. Aslında, Katolik inancın Polonya milliyetçiliğine katkısını anlamadan, Polonya tarihindeki milliyetçiliğin gelişmesinde etnik-kültürel vizyonun nasıl baskın olduğunun anlaşılması olanaksızdır. Ülkenin ruhani liderinin ölümü, Polonya’daki Katolik inancının ve dinin geleceğinde önemli sorunlar oluşturmuştur. Demokratikleşme sürecinde Polonya ulusal kimliği ile ilgili sorunlar bıraktığı da bir gerçektir. Bir sonraki bölümde, komünist dönem sonrası geçiş süreci, özellikle ulusal kimlik oluşumuna yönelik karşılaşılan krizler ve dayanışmanın mirası noktalarında yakından incelenecektir.

3.3.2. Geçiş Döneminin Siyasi Yönelimleri

Polonya’da komünist rejimin çökmesi sonrası geçiş sürecinin belirsizlikler ve gelgitlerle geçtiği söylenebilir. Bu durumun sebebi olarak komünizm sonrası geçiş döneminin “ulusal dönüşüm” açısından çok uzun ve geniş çaplı olduğu söylenebilir. Zubrzycki’ye göre Polonya’daki dönüşüm, Polonya halkının ulusal canlanması ile yakından bağlantılı olmuştur²³⁶.

²³⁴ Terlikowski, T.P., Hołownia, S., “Pięć Brzydkich Słów”, in: **Ozon**, (2), 2005, s. 64.

²³⁵ Kurczewska, J., “Patriotyzm Społeczeństwa Polskiego Lat 90: Miedzy Wspólnotą Kultury A Wspólnotą Obywateli”, in: Rychard, A. Domański, H. **Elementy Nowego Ładu**, Warszawa, 1997, s. 121

²³⁶ Zubrzycki, s. 201

Yine de Polonya halkı tarafından “ulusal” ve “kültürel” yönelimlerin değişimine verilen öneme rağmen, 1990’lar boyunca Polonyalı siyasi elitler bu yönelimleri ihmal etmişlerdir. Bu noktada öncelik, Batıyı “yakalama” adına, ekonomiden çok siyasete verilmiştir. Neoliberal serbest piyasa ekonomisinin heyecanla karşılanması sonucu tüketici toplumunun ortaya çıkması ve yeni sosyo-ekonomik bölünme gerçekleşmiştir.

Spiewak²³⁷ çalışmasında, komünizmin etkisindeki derin sosyal ve ekonomik bölünmenin, “dondurulmuş” bir ölçüde kaldığını belirtmiştir. Buna rağmen geçiş dönemi koşulları altında yoğunlaşmıştır. Sivil toplumun gelişmesi ile tüketiciliğin büyümesinin ardından asosyal bireysellik olarak adlandırılan bireysel tutum ortaya çıkmıştır²³⁸. Bu tutum, özel bir alan ve ekonomik hareket ile sınırlandırılmış bireysel bir eylem sorunu olarak modern özgürlük anlayışı ile ilgili olmuştur.

Polonya’da 16. yüzyılda popülerleşen ortak özgürlükçü fikrin tersine, bu bölümün başında da tartışıldığı gibi, bu bireyselleşmiş yaşam yönelimi, karşılıklı güven ve ortak çalışma fikirlerini temel alan sivil toplumun inşası için en önemli engellerden birisi olmuştur. Neoliberal küreselleşmenin yükselmesi ile yüzleşme durumu, bu toplum karşıtı tutumun, tüketici toplumunun gelişmesi için bereketli ortamların oluşmasına katkı sağlamıştır. Polonyalı tüketiciler, komünizm dönemi ile karşılaştırıldığında, Polonya toplumunun en dinamik sosyal gruplarından birisi olmuştur²³⁹. Buna karşın, anti-toplulukçu bireyselliğin mirası ve özgürlüğün apolitik anlayışı sonucu sosyal güvenin azalması, toplum hayatına daha az katılım ve ortak hareketlerin sonuçlarına ve demokratik karar vermeye olan inanç eksikliğinin artması gerçekleşmiştir²⁴⁰.

3.3.3. Geçiş Döneminin Kazananları ve Kaybedenleri

1990’lar boyunca “yeni düzen”in ortaya çıkmasında kapitalizmin ve Neoliberal hegemonyanın küresel anlamda gelişmesinin etkisi olmuştur. 1989 yılında Polonya’da tanıtılan “Balcerowicz Planı”da genişletilmiş ve hızlı ekonomik reformları içeren, aynı zamanda, “şok terapi” olarak adlandırılan bir plan olarak biliniyordu. Bu planın temel amacı, komünist ekonomiden kapitalist piyasa ekonomisine geçişi gerçekleştirmek idi. Planın ana fikri ise uzun dönemdeki ekonomik büyüme için kısa dönem hedeflerinden feragat etme ilkesine dayanıyordu. Polonya’nın 1989-2000 yılları arasındaki büyümesi, diğer bütün

²³⁷ Śpiewak, P. “Między Indywidualizmem A Niezależnością”, in: Domański, H., Rychard, A., Śpiewak, P., **Polska jedna czy wiele?**, Warszawa, Wydawnictwo Trio, 2005, s. 161.

²³⁸ Śpiewak, s. 163

²³⁹ Śpiewak, s. 164

²⁴⁰ Sztompka, P., “Post-Communist Societies”, **The Cambridge Dictionary Of Sociology**, 2006. s. 455.

komünizm sonrası ülkeler içerisinde en yüksek olmasına rağmen, bu reformun sosyal maliyetlerinin beklenenden çok daha geniş kapsamlı olduğu kanıtlanmıştır. Özellikle, büyük fabrikalar, 1990'ların başında, bünyesinde çalışan işçilerden yaklaşık bir milyonu işini kaybettiğinden beri zarar etmiştir. Bu hızlı değişimler, işsizlik oranının %20'lere dayandığı kırsal kesimde de fazlasıyla hissedilmiştir. Sonuç olarak, geçiş döneminin “kazananları” ile “kaybedenleri” arasındaki uçurum derinleşmiştir²⁴¹.

Siyasi seçkinlerin yeni ekonomik düzen ve yapı ile ilgili görüşleri, sosyal bölünmenin büyümesini kışkırtmıştır. Buchowski²⁴² çalışmasında, 1990'lı yıllar boyunca ulusal medya tarafından hiçbir ayrıcalığı olmayan üzerinde durulduğuna vurgu yapmıştır. Örneğin, işçiler ve köylüler, gelişmeyi engelleyen, çatışma halindeki gruplar olarak tanıtılmıştır. Buchowski aynı çalışmada yeni Neoliberal düzenin kucaklanmasının sosyal sonuçları arasında “zamanın hapsetmesinden kaçış” fikriyle yönetilen “oryantalizm”i önermiştir. Bir başka deyişle, komünizm dönemi boyunca “Doğu, Batıya karşı” gibi kültürler ve topluluklar arasındaki jeopolitik ayırım merkezli dışlayıcı faaliyetler aniden tek toplum içerisinde “içsel ötekileşme” faaliyetlerine dönüşmüştür. Bu “içsel ötekileştirme”; komünizm sonrası Polonya'nın kentsel-kırsal, eğitilmiş-eğitimsiz, kısaca dönüşümün kazanan ve kaybedenleri arasındaki eşitsizlik ve ayırımın sosyal sınıflandırma faaliyetleri olarak açıklanabilir. Buchowski²⁴³ çalışmasında ayrıca bu “oryantilize edilmiş zihinsel harita”nın sadece sosyal bir sınıfa dönüşmediğini, aynı zamanda, konuyla ilgili akademik çalışmaların da çoğalmasına katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen, bu “yeni düzen” olarak adlandırılan entelektüel düşünce yapısının gün geçtikçe kabul görmesi, komünist geri kalmışlık düşüncesi olarak algılanan yapıya karşı Neoliberal hegemonyanın ve Batı'nın kapitalist, modern düzeninin gelişmesine katkı sağladığı ortadadır. Sonuç olarak, Batı'da kabul gören yoruma göre, neoliberal fikirler, komünizm sonrası ortamda insanlar tarafından “normal” karşılanmıştır. Örneğin, Polonya'nın sosyal yapısı içerisinde işçiler ve köylüler gibi gün geçtikçe değer kaybeden tabakaların sadece problemlili insanlar olmadıkları, aynı zamanda çevrelerinde de problem yarattıkları algısı oluşmuştur.

Polonya'da gelişimi engellediği düşünülen işçi ve köylü sınıfı, yani bir anlamda, damgalanmış gruplar, Polonya'nın hızlı gelişen piyasa ekonomisinin ve “Avrupa'ya Dönüş” ile ülkenin heyecanla ticarileşme sürecinin dışında bırakılmışlardır. Bunun izleri komünizm

²⁴¹ Parysek, J., Wolanska, M., “Polish Socio-Economic Transformation: Winners And Losers At The Local Level”, **European Union And Regional Studies**, 9(17), 2002, s. 74

²⁴² Buchowski, M., “The Specter Of Orientalism In Europe: From Exotic Other To Stigmatized Brother”, **Anthropological Quarterly**, 79 (3), 2006, s. 465.

²⁴³ Buchowski, s. 466

sonrasında yeni şehir yapılanmalarında net olarak görülmüştür. Avrupalı olma gayretine ve bu uğurda gösterilen çabalara, sanki bazı sınıflar engel oluyormuşçasına bir izlenim oluşturulmuştur. Örnek olarak, bir cadde üzerinde bir tarafta alışveriş merkezleri varken diğer tarafta “Zenciler Evinize Gidin!” veya “Yahudilere Gaz!” yazılı duvar sloganları görülmüştür²⁴⁴. Konuyla ilgili yapılan çalışmalardan da anlaşıldığı üzere Polonya’da modernleşme ve dönüşüm ile ilgili baskın kuramların “içsel ötekileştirme”nin oluşturduğu duygu karmaşasını yansıttığı söylenebilir. Dahası siyasi, ekonomik, kültürel anlamdaki gelişim sürecinde yaşanan karmaşa, ülkenin var olan potansiyelini tam olarak gösterememesine sebep olmuştur. Bütün bu bahsedilenlerden anlaşılacağı üzere, popüler “Avrupa’ya Dönüş” sloganı, siyasetin şekillenmesi, ekonominin refahı ve kültürel serbestlik ile aynı anlama gelmemiştir²⁴⁵. Bu problem, aynı zamanda karmaşalardan ve tutarsızlıklardan gizlenen seçilmiş ulus görüntüsü şeklinde ulusun markalaşma stratejileri ile de ilgilidir.

3.3.4. Dayanışmanın Kaybetmesi ve Popülistlerin Zaferi

Çalışmanın önceki bölümlerinde de tartışıldığı gibi, Polonya’daki dönüşüm süreci ulusal anlamda komünist rejimden kurtuluş şekli olarak anlaşılmıştır. Bu, yeni bir toplum oluşturmak anlamına gelirken, aynı zamanda yeni bir demokratik ülke anlamına da gelmiştir. Bunların yanında dönüşüm sürecinden ulusal kimliğin yeniden tanımlanması anlamı da çıkarılabilir. Ne var ki 1990’lı yıllar boyunca siyasetçiler ekonomik büyüme ve “şok terapisi” yönteminin uygulanması ile meşgul olmuşlardır. Bu dönem, milliyetçilik ve ulusal kimlik konularının ön planda olduğu ve tartışıldığı ikinci on yıllık dönüşüm sürecine kadar sürmemiştir. Ulusal kimlik ve milliyetçilik hakkında yapılan tartışmaların varlığı, 2005 yılında yapılan başkanlık seçimi ve milletvekilliği seçimlerinde ulusal-muhafazakâr koalisyonun kazanmasına etki etmiştir.

Ost çalışmasında, Polonya’da zafer kazanan ulusal-muhafazakâr koalisyonun, bir diğer ifadeyle popülist siyasi eğilimin, Polonya’nın “Katolik inancı” konusundaki yaklaşımının veya dönüşüm sürecinde yaşanan ekonomik sıkıntılara bir reaksiyonun sonucu olmadığını belirtmiştir. Bunların yerine Ost, bu durumun liberal siyasetçilerin başarısızlığı olduğunu ve demokrasiyi anlayamayarak “Dayanışmanın yenilgisi”ne sebep olduklarını iddia etmiştir. Konuyla ilgili Ost ayrıca, eski solcu muhaliflerin ekonomik liberalizme tam anlamıyla adapte olduklarını ve neredeyse bir gecede liberal olduklarını belirtmiştir. Siyasal ve ekonomik

²⁴⁴ Marciniak, K., *Alienhood: Citizenship, Exile, And The Logic Of Difference*, Minneapolis: University Of Minnesota Press, 2006.

²⁴⁵ Kania-Lundholm, Magdalena, s. 98

eşitsizlikleri ile bir kapitalist toplumun kucaklanmasına rağmen liberal elitler, işçiler ve köylüler gibi yeni “ast”larını ihmal etmişler ve hızlıca kendilerini destekleyenleri kaybetmişlerdir. Ost, yine de liberal elitlerin güçlerini bu şekilde kaybetmelerinin sebebinin sadece kapitalist sisteme ayak uyduramama veya eşitsizliklerin büyümesinin ihmal etmesi olmadığını savunmuştur. Gerçekte en büyük yanlışın, liberal elitlerin kendi hataları üzerinde durmamak olduğunu ifade etmiştir. Kısaca Polonya’daki liberal elitlerin, demokrasinin temel prensiplerini anlayamadığını ve demokratik sürece sosyal entegrasyonun etkilerini ihmal ettiklerini dile getirmiştir²⁴⁶.

Popülistler ise işçilerin kızgınlıklarını fırsata çevirmiş ve “şok terapi” yerine eşitsizliklerin ve dönüşüm sürecinin sosyal maliyetlerinin, elitlerin hatası olduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin, Popülist Parti(Samoobrona) Lideri Andrej Lepper, “Balcerowicz gitmeli” sloganını kullanmış ve bunu parti programının temelini yerleştirmiştir. Popülistlerin halk üzerindeki en büyük etkilerinden birisi liberallerin etnik kökeninin komünizme dayandığını iddia etmeleri olmuştur. Böylece, ekonomik durumlar yerine değerler ve kimlik gibi manevi konulara zekice vurgu yapılarak bu strateji sayesinde siyasi zaferin kazanıldığı vurgulanmıştır.

3.3.5. Politik Mücadelelerden Kültürel Savaşlara

Polonya meclisinde muhafazakâr sağ parti olan Hak ve Adalet Partisi, en yüksek oyu aldığı zaman ilk iş olarak aşırı muhafazakâr “Radio Maryja” radyosu ile bağlantı kurmuştur. Bu davranış, ırkçı ve homofobik seçmenlere yakınlaşmalarını sağlamıştır. 2006-2008 yılları arasında Polonya Milli Eğitim Bakanlığı, “Yarının Milliyetçiliği” isimli bir program başlatmış²⁴⁷ ve özellikle genç nesiller arasında milliyetçi değer ve tutumların canlanmasını sağlamıştır. Programın temel amacı, milliyetçi davranışları okullarda ve diğer eğitim kurumlarında yükselten, özel sektöre bağlı kuruluşlar tarafından eğitim programlarının desteklenmesi olmuştur. Program, milliyetçilik eğitimi fikirlerinin yayılmasına katkı sağlayan en iyi ders kitabını, gençler ve çocuklar arasında milliyetçilik duygusunu yükseltecek en iyi filmi veya radyo programını içermiştir. Ayrıca bu eğitim, Polonya tarihinin önemli bölümlerini içeren çizgi romanlara da destek sunar. Ülkenin yıllar içerisinde bulunduğu talihsiz durumun anlaşılmasında mağduriyet ve şehitlik ile ilgili hikâyeler önemli bir rol oynamıştır. Bu öyküler aynı zamanda devlet tarafından desteklenen milliyetçilik vizyonunu da kapsamıştır. Bu dönemde liberal ve sol görüşlü entelektüeller tarafından daha çok iktidardaki

²⁴⁶ Ost, D., *The Defeat of Solidarity. Anger and Politics in Postcommunist Europe*, Cornell Univ. Press, 2005, s. 74.

²⁴⁷ Kania-Lundholm, Magdalena, s. 106

partinin iç ve dış politikalarına eleştiriler yapılmıştır²⁴⁸. Bunların dışındaki bir diğer sorun ise, geçmişin anlaşılmasına yönelik araştırmalar ve canlı tartışmalar yerine mağdur odaklı milliyetçiliğe odaklanılmış olmasıdır.

Polonya için “Avrupa’ya Dönüş” sloganı, daha önceden yaşatılan ulusal birlik fikirlerinin ciddi olarak sürdürülmesi gerekliliğini içermiştir. Polonya toplumunun bağımsızlık, ortak gelenek, tarih ve dayanışmaya dayalı modeli, pragmatik hukuk ilkeleri, rekabete dayalı demokratik kuruluşların gelişmesine karşı koymuştur. Buna karşın, milliyetçilik konusunda yapılan açık oturumlar, araştırmacıların Polonya’nın komünist dönemdeki politikalarından kültürel mirasına kalan etkisini anlaması için yeterli olmamıştır²⁴⁹. Akademisyenler, yaklaşık 20 yıl süren demokratikleşme ve piyasa reformları döneminden sonra 2000’li yıllarda, eğer herhangi bir savaş durumu yoksa kültürel bölünmenin önemine odaklanıldığına dikkat çekmişlerdir²⁵⁰.

Bier çalışmasında, kültürel savaşlar döneminin, Polonya’nın en büyük muhafazakâr sağ partisi olan Hak ve Adalet Partisi’nin “ahlaki devrim ve yapısal değişim” isimli siyasi kampanyası ile açılış yaptığı 2003 yıllarında başladığını savunmuştur. Parti, 4. Cumhuriyetin kurulmasını, ülkenin din ve milliyetçi değerler, komünizme karşı birlik olma ile ulusal kimliğin güçlenmesi açısından ahlaki canlanma ile gerçekleşebileceğini önermiştir. Partiye göre yeni devlet yapısı, 1980’lerin dayanışma devriminin fikir ve değerlerinin fark edilmesi ile partinin karşısında olanlar, “Polonyalı kimliğine ve demokratik mirasa muhalif” olarak nitelendirilmiştir. Yeni yüzyılda, Polonyalı siyasetçiler tarafından nitelendirilen bu fikir yapısı sonucu o zamanlarda siyasi kamlardaki topluluklar tarafından ülkenin iki zıt görüşü savunulmuştur. Zamanla bu topluluklar, siyasi partilere dönüşmüştür. Bu kamplar genellikle komünizme karşı birlik olanlardan oluşan “Dayanımcı Polonya” ile “Liberal Polonya”dan oluşmuştur²⁵¹.

Bielasiak çalışmasında, 2005 yılında yapılan seçimlerdeki siyasi kampanyalarda, bu siyasi kamplarda oluşan toplulukların; “Dayanımcı Polonya”yı temsil eden “Hak ve Adalet Partisi” ile “Liberal Polonya”yı temsil eden “Sivil Platform” a dönüştüğünden bahsetmiştir. Ayrıca 1989 sonrası hızlı, geniş kapsamlı ve karmaşık dönüşüm şartlarının, politikacıların siyaseti hitabet yetenekleri ile kazanma stratejisinden çok, değerler ve kimlik üzerine

²⁴⁸ Pawłowski, R. , “Patriotyzm Wczoraj(Yesterday’s Patriotism)”, **Gazeta Wyborcza**,(226): 16, 2006.

²⁴⁹ Bier, R., “The Roots Of The ‘Fourth Republic’: Solidarity’s Cultural Legacy To Polish Politics”, **East European Politics And Societies**, 23:1, 2009, s. 67.

²⁵⁰ Koczanowicz, L., “Post-Postkomunizm A Kulturowe Wojny” (Post-Post Communism And Cultural Wars), **Teksty Drugie**, (5), 2010, s.12.

²⁵¹ Bier, s. 64

yaptıkları politikalara çevirmelerine neden olduğunu iddia etmiştir²⁵². Bielasiak ayrıca, komünizm sonrası Polonya’da siyasiler arasındaki çekişmenin beş ana başlığa ayrıldığını belirtmiştir. Bunlar; “ulusun doğası”, “sosyal normlar ve uygulamalar”, “geçmişin değerlendirilmesi”, “uluslararası alanda Polonya’nın yeri” ve “ekonomik dönüşümün değerlendirilmesi”dir. Bu nedenle, Avrupa entegrasyonu ve komünist geçmişe yönelik yalın bir şüphecilik içeren sosyal dayanışma, ekonomi, manevi ve dini değerler ile korunan Hıristiyan geleneklerini merkez almış homojen bir toplumdaki oluşum Polonya, dayanışmacı kampın vizyonunu oluşturan Polonya olmuştur. Liberal kamp ise demokrasinin, bireysel hak ve özgürlüklerin, çoğulcu siyasi yapının, ılımlı sosyal değerlerin, geçmişe karşı toleranslı olmanın ve Avrupa’nın kültürü ve kurumlarına daha etkin bir entegrasyonun açıkça anlaşılmasına yönelik bir vizyon belirlemiştir²⁵³.

Siyasetçilerin, kültürel ve manevi değerler üzerinden yaptıkları politik şartlar altında, milliyetçilik kavramı, aynı zamanda karşı politik kamplar arasındaki kültür savaşlarının da simgesi olmuştur²⁵⁴.

3.4. Milliyetçilik ve Göç

Küreselleşen dünyada çevrimiçi iletişimin avantajlarından birisi, farklı yerlerde ikamet edenler ile diyalog kurma fırsatı sunuyor olmasıdır. Bu fırsat, özerk bir bölge, alan veya ulus-devlete olan sadakat ile bağlantılı olan milliyetçilik tartışmalarının yapılabilmesi için de oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar sonucu ulusal farklılıkların beraberinde göç, milliyetçilik ve “dışarıda” Polonyalı olma konularında sorular oluşturduğu söylenebilir.

3.4.1. Bir “Fırsat” Olarak Göç

Polonya’nın “Gazeta Wyborcza” gazetesine 1 Haziran 2010 tarihinde gönderilen, Wojciech Sadurski’nin yazdığı “Milliyetçilik: Sevgi ve Utanç” başlıklı mektupta konuyla ilgili şu satırlar dikkat çekicidir:

Ulusal marşımızın sözlerinin içeriğinin her zaman farkına varmıyoruz, fakat bize sadece Polonyalı olmanın bu ülkede yaşıyor olmak ile eşdeğer olduğu söyleniyor. Polonyalı olma konusu içseldir, yaşadığınız yer buna engel olmaz. Bu durum, en açık şekilde bölünme/parçalanma zamanında görülmüştür. Bugün Brüksel’de, New York’ta hatta Sydney’de bile herhangi bir utanma veya milliyetçiliğinden vazgeçme hissi yaşamadan gayet iyi bir Polonyalı bulabilirsiniz(www.wyborcza.pl).

²⁵² Bielasiak, J., “The Paradox Of Solidarity’s Legacy: Contested Values In Poland’s Transitional Politics”, *Nationalities Papers*, 38(1), 2010, s. 55.

²⁵³ Bielasiak, s. 49

²⁵⁴ Koczanowicz, s. 16

Mektup, “eski” Polonya milliyetçiliği fikri ile mücadeleyi amaçlayan gelecek odaklı halk yanlısı bir söylemdir. Mektup, komünizm sonrası ülkelerdeki insanlar için ortak göç ve uluslararası hareketliliğin yükseldiği ortamda “yeni milliyetçilik” düşüncesinin paylaşılması ile tamamlanmıştır.

Wojciech Sadurski'nin yazdığı mektubun milliyetçiliğe, bunun sonucu olarak Polonyalı olma durumuna, alternatif bir yaklaşım oluşturmak için bir öneri ve görüşme fırsatı sunduğu, yorumu yapılabilir. Bu çağdaş yaklaşımın, Polonya Devleti'nin sınırlarının dışında “Polonyalı olma” fırsatını verdiği söylenebilir. Mektup içerisinde belirtilen “bugün farklı” söylemi ise vatanseverliğin geleneksel bölgelerdeki tanımlanma yaklaşımı ile “utanmadan iyi bir Polonyalı olma” fikrini savunan küresel bir yaklaşım arasındaki farklılığın çizgisine işaret etmiştir. Geçmiş ve bugün arasındaki farklılığa yapılan vurgu, Polonyalıların geçmişte “utandıklarını”, bugün ise bunun “değiştiğini” anlatmaktadır. Mektupta Brüksel, New York ve Sydney şehirlerinden bahsedilmesi ile Sadurski'nin, Polonyalı olmanın dünyanın herhangi bir yerinde yaşıyor veya seyahat ediyor olmak ile değişmeyeceğini vurgulamak istediğini göstermiştir.

Göç ve yeni milliyetçilik yaklaşımının oluşturduğu fırsatların ortaya çıkardıkları arasındaki ilişki, ülkeyi terk edenler ile ülkede kalanlar arasındaki ayrımın da fark edilmesini sağlamıştır. Polonya'da, 1999 yılında oluşturulan web portalı “Interia”da, 5 Temmuz 2007 tarihinde yayınlanan “Bağımsızlık, peki ya sonrası?” isimli yazıyı yazan Puzan, vatandaşlarının yurtdışına çalışmak için göç ettikleri bir ülkede, Polonya'nın bağımsızlık ve demokratik ülke olma durumunu yorumlamıştır. Çalışmada milliyetçilik; törensel yollarla milliyetçiliğin gösterilmesine karşı, ülkesinden çalışmak için ayrılan ve geri dönenlerin “modern” davranışları üzerine yapılandırılmıştır. Yazının bir bölümü aşağıda verilmiştir.

Milliyetçi olarak adlandırılan kimdir? Vatanını en çok seven mi? Ulusal marşı söyleyen ve uygun adım yürüyen, aynı zamanda ulusal sembollerini kıyafetlerine takan “yüce popülist” midir? Yoksa İrlanda'dan ülkesine dönen genç adam mıdır? Aslında cevabı basit, fakat açık değildir. Göçmenler, daha iyi bir yaşam kurmak amacıyla anavatanlarından ayrılmış kişilerdir. Fakat bu insanlar artık dönüyorlar, dönmek istiyorlar. Kazandıkları parayla anavatanlarında iş kurup yurttaşlarına ekmek parası kazandırmak istiyorlar. Bu milliyetçi bir davranış değil midir?

Yazar, yazıda başlıktaki soruya (Bağımsızlık, peki ya sonrası?) cevap vermek adına birbirine zıt “yüce popülist” ile “genç adam” figürlerini sıralamıştır. Yazı aynı zamanda, “muhafazakâr sağ kanatta yer alan siyasetçilerin, ulusal çıkarlar uğruna milliyetçilik vizyonunu

tekelleştirdiği bir Polonya ortamında çok değerli ve önemli olduğu” şeklinde de yorumlanmıştır. Polonya’nın, Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde hareketliliğine izin veren Schengen Antlaşması’na 2007 yılında dâhil olması ile göç ve göçmenlik konusunun siyaset için çok önemli bir başlık olduğu unutulmamalıdır. Vatansever olarak tanımlanan ve düzenlenen “İrlanda’dan ayrılıp yurduna dönen genç adam” figürü, ulus-devlet kapsamında ulusal çıkarların savunucusu olarak kendilerini gösteren muhafazakâr sağ kanat siyasetçileri tarafından da desteklenmiştir. Bu durum, aynı zamanda, bir önceki bölümde de bahsedilmiş olan, Polonya’daki siyasi mücadeleler ve kültürel savaşların da devam ettiğini göstermektedir. Bu kültürel savaşların ışığında “popülist” ve “genç adam” figürleri milliyetçiliğin tanımlanması için iki zıt pozisyon olarak sunulmuştur. Bu figürlerden “popülist” olanı, ulusal sembol ve kimliklerin kutlamalarda kullanıldığı “eski” törensel milliyetçilik yaklaşımını temsil ederken, “genç adam” figürü ise yarırcı “modern” yaklaşımı temsil etmiştir. Burada tekrar ifade etmek gerekirse, milliyetçilik ile ilgili bu iki zıt figür, yeni ve alternatif milliyetçilik kavramının tartışıldığı yeni “dönüşüm” stratejisine güzel bir örnek olmuştur. Genç adam figürünün temsil ettiği “alternatif” milliyetçilik yaklaşımında göç ve göçmenlik konusuna, ekonomik standartların gelişmesi açısından değinilmiştir (iyi bir vatan). Bununla birlikte, bu durumun test edilmesi sonucu sadece göç sebebiyle değil, ülkenin ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla da geri dönmeye istekli olduğu görülmüştür (işe koyulmak). Yazıdan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise vatana dönebilme olasılığının, göçün doğal bir hali olduğudur. Bu olasılık, her şeye rağmen, Avrupa Birliği sonrası göçmenliğin tanımlanmasında yeni bir olaydır. Sınırların kalkması ve yurtdışında çalışmaya izin verilmesi, sadece ülkeden ayrılma serbestliğini değil, aynı zamanda, hatta daha da önemlisi, “hem ülkeden ayrılma hem de ülkeye geri dönme noktasında imkânlar sunmuştur²⁵⁵. Yurtdışında yaşamının yanında, bu “ülkeye geri dönme” fırsatı, milliyetçilik için herhangi bir engel teşkil etmemiştir. Bu yeni durum, göçmenlere çok açık yeni fırsatlar sunmasına karşın Demir Perde’nin ve ağır sınırlandırılmış hareket durumlarının ardından göçmenlerin kendilerini geliştirmeleri kolay olmamıştır. Göçmenler bu fırsatları, yapılması zorunlu olarak görmemişlerdir.

Milliyetçilik ve göç konusunda yapılan bir diğer tartışma ise Polonya milliyetçiliğinin bir “hava atma” davranışı olarak yorumlanmasıdır. Konuyla ilgili “Powel” takma ismiyle yorum yapan kişinin ifadeleri şu şekildedir:

²⁵⁵ Morokvasic, M. “Settled In Mobility: Engendering Post-Wall Migration In Europe”, **Feminist Review**, (77), 2004, s. 8.

Vatansever, anavatanını seven kişidir. Yaşadıkları yere göre vatanseverlik değişmez(Powel, 2007).

Bu ifadelere gelen bazı yorumlar, yorumları yazanların takma isimleri ile aşağıda verilmiştir:

Bir vatansever yurtdışında çalışabilir. Bu noktada vatanseverlik ile yurtdışında çalışma birbirini dışlamaz. Ben yurtdışına para kazanmak için gidiyorum. İşte o kadar!(Kibic, 2007)

Ben ülkemden geri dönmek üzere ayrıldım ve gittiğim yerde bir İngiliz ile evlendim. Buradan, benim milliyetçi olmadığım veya çocuğumun Lehçe konuşmayacağı anlamı çıkarmanız mümkün değil!(Magda, 2007)

Göç eden insanların hayatları boyunca gittikleri yerde kalacakları konusunda şüpheliyim. Onlar geri döneceklerdir. Onlar, ev/araba/çocuk için para kazanacaklar ve döneceklerdir(Alek, 2007).

“Milliyetçi anavatanını sever.” ve “Milliyetçi yurtdışında çalışabilir.” durum ifadeleri birbiriyle ters ifadeler gibi görünebilir. Çünkü milliyetçilik ve ulus sevgisi “birisi nereye giderse diğerini de yanına çeker” duygusu ile kurulur. Eğer bu durum, etno-kültürel Polonyalı gibi vatansever bir yapı ile ilişkilendirilirse yukarıda belirtilen Polonyalı olma durumu göç ile birbirini dışlamış olur. Son yorumda belirtildiği üzere, göçün; ekonomik sebeplerle yapılması ve “biraz para kazanma” bunun sonucunda “eve dönme” fırsatını sunuyor olması durumunda haklılık payı olduğu söylenebilir. Tüm bu yazılanlardan çıkartılacak en önemli sonuç, göçün maddi sebepler ile yapılmış olmasıdır. Göç, milliyetçilik ile bağlantılı bir yapıdır ve ayrı düşünülmemelidir. Maddi ihtiyaçlarla ortaya çıkan göç, Polonyalı olmaya, ortak kimliğin tutarlı ve kararlı yönlerine ve milliyetçiliğe katkıda bulunmuştur.

“Polonya milliyetçiliği şov için mi?” isimli bir diğer mektupta ulusal kimlik ve milliyetçilik sadece göç ile ilgili bir tartışma konusu olmamış, aynı zamanda ulusal gurur için de bir sebep olmuştur.

İnsanlar kendi gelenek ve göreneklerini unutmadan, kendilerini dünya vatandaşı gibi hissedebilirler. Ben neden Witkacy'nin, Wyspianiski'nin, Gombrowicz'in ve Mrozek'in başarılarından gurur duymayayım? Onların ortaya çıkarttıkları Polonya ile bağlantılıdır. Ülke dışından insanlar ile bu ünlü kişiler hakkında konuştuğum zaman, kültürümüzdeki güzel şeyleri görüp mutlu oluyorum.

Neredeyse iki yıla yakın bir süredir yurtdışında yaşıyorum ve dürüst olmak gerekirse gururlanmak için bir şeyler bulmak bazen çok zor oluyor. Polonya, kalbimdeki ülke ve

Polonya hakkında konuşmak beni her zaman gururlandırıyor. Bunun yanında ulusal farklılıklarımız ile ilgili konuşmak da beni çok gururlandırıyor. Hıristiyan gelenekleri, insanlar, tarih gibi. Şu anda en önemli şey, Polonyalıların neye sahip olduklarını fark etmeleri ve bundan gururla bahsediyor olmalarıdır. Hadi sadece bardağın boş tarafına bakmayın. Başka ülkelerde asla göremeyeceğimiz çok iyi ve güzel şeylere de sahibiz.

Yorumlardan da anlaşılacağı gibi, yurtdışında bulunuyor olmak, Polonya'nın kültürü, gelenekleri ve diğer başarıları konusundaki bilgileri paylaşmak açısından iyi bir fırsat olmuştur.

3.4.2. Bir “Zorunluluk” Olarak Göç

Aşağıda verilen yorumlar, iki farklı tartışma forumundan, sekiz yıl arayla ortaya çıkartılmıştır. Bu forumlarda, ülkenin içinde bulunduğu durumdan dolayı göç edenler ile ilgili, bunun bir zorunluluk olup olmadığı tartışılmıştır. İlk yorum, 2002 yılındaki “Aşağılanmış Polonya Toprağı” başlıklı tartışma forumundan, ikinci yorum ise 2010 yılındaki “Gazeta Wyborcza” isimli gazetede yayınlanan “Milliyetçilik ya da Polonya için çalışmak” isimli mektuba yapılan yorumdan ortaya çıkmıştır:

Şu anda yoğunlaştırılmış İngilizce kursuna gidiyorum ve önümüzdeki sene “İleri” düzeye gelince ülkeden ayrılmayı planlıyorum. Üzgünüm, fakat bu ülkede “ot gibi yaşamak” benim ilgimi çekmiyor. Ne uğruna yaşayacağım? Batıda yaşamak da kolay değil biliyorum. Ancak orada UMUT var, burada yok. Dayanışma, birlik olma, milliyetçilik önemli şeyler evet, fakat tek bir hayatımız var ve herkes KENDİ hayatından sorumlu! Şu anda Polonya’da onurlu bir yaşam sürmek mümkün değil. Gerçek olan bence bu! Günün birinde Polonya normale dönerse işte o zaman belki dönerim!

“mis_alas_mi_alma” takma isimli, muhtemelen kadın bir katılımcının yazdığı bu yorumda Polonya’dan ayrılmak için sebepler ve hazırlıklardan bahsedilmiştir. Polonya’nın içinde bulunduğu durumu açıklamak için “ot gibi yaşamak” ifadesini kullanmıştır. “Batı” ise Polonya’da eksik olan fırsatların bulunduğu yer olarak belirtilmiştir. Katılımcı “umut” kelimesini, internet ortamında bağırarak anlamına gelen büyük harflerle yazmıştır. Ayrıca yazıda “umudun eksik olduğu” Polonya, “onurlu bir şekilde yaşamak için yeterince normal” görülmemiştir. Bu durum, ülkeden ayrılma sebebi olarak yorumlanabilir. Buna karşın, katılımcı “Polonya normale dönerse” ifadesi ile Polonya’nın “normal olmayan” durumunun gelecekte değişebileceğine dair örtük bir varsayımda bulunarak, ülkeye tekrar dönebileceğini

belirtmiştir. Bütün bu söylemlerden göçün geçici bir süreliğine zorunlu olarak tercih edildiği, özgür bir seçim olmadığı yorumu da çıkartılabilir.

Aşağıda verilmiş benzer şekildeki ikinci yorumda da görüleceği üzere, “Milliyetçilik ve Polonya için çalışmak” başlığında “Iwarren” takma isimli katılımcının Polonya’nın içinde bulunduğu durumu “normalin altında” şeklinde ifade ettiği görülmektedir.

Kilisenin de desteği ile dayanışma sayesinde milliyetçilik duygularımı yeniden kazandım. İyileşme sürecine 27 sene önce Amerika’da başladım ve şu anda bu süreci yönetiyorum. Maalesef, şu anda Polonya’da işler normalin altında gözüküyor. İyiye gitme adına hiçbir belirti yok. Ne yazık!

Yukarıdaki yorumda katılımcı “yeniden kazanma” ve “iyileşme” gibi kavramları milliyetçilik duygusu ile ilişkilendirmiştir. Bu noktada kendisinde olduğunu düşündüğü hastalığın milliyetçilik duygusundaki eksiklik olduğu açıktır. Sonuç olarak göç, katılımcı için zorunlu bir “tedavi” olmuştur. Ek olarak, “Amerika’daki iyileşme süreci”, milliyetçilik ile ilgili yaşanan sorunun göç ile aşılabileceği şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın sorunun sadece milliyetçilik olmadığı, “Polonya’da milliyetçi olmak” olduğu belirtilmiştir. Katılımcının, Polonya için “iyiye gitme beklentisinin olması fakat bununla ilgili olumlu bir gelişme olmaması” düşüncesi; Polonya’da normal yaşam koşullarının yetersiz kalması sonucu göçün zorunlu gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilir.

Her iki yorumda da ortak olan “normal yaşam koşullarının yetersizliği”, Polonya’nın içinde bulunduğu durum ile ilişkilendirilmiştir. Polonya’daki bu “normal olmayan yaşam koşulları” yorumu, bir bakıma, istenmeyen göçün zorunlu olarak yapıldığını haklı çıkarmaya yönelik bir strateji olabilir.

Polonya’nın Avrupa Birliği’ne girmesi ile Avrupa’nın Polonya halkına iş ve çalışma fırsatları sunması sonucu Polonyalı göçmenlerde ülkelerinde kalmanın artık zor olacağı algısı oluşmuştur.

Galasinska çalışmasında, “normalleşme”nin takibinde, iş doyumunun, milliyetçilik ile aynı derecede önemli olduğunu belirterek, iş konusundaki bu yükselen önemin, insanların yurtdışında bir işte çalışmak için göç etmelerinin sebebi olabileceğini dile getirmiştir²⁵⁶.

Normalleşme, sadece yurtdışında bir iş bulma fırsatından daha fazla anlam içermektedir. Lindelöf²⁵⁷ çalışmasında, Polonya’nın bu “normalleşme” sürecini, “Avrupa gibi olmak”

²⁵⁶ Galasińska, A., “Leavers And Stayers Discuss Returning Home: Internet Discourses On Migration In The Context Of The Post-Communist Transformation”, **Social Identities**, 16(3), 2010, s.316.

amacıyla çağdaş Polonya'yı yaratma çabasının bir göstergesi olarak ifade etmiştir. Lindelöf, Batı'nın, Doğu'dan üstün olduğu düşüncesinin yayıldığı zaman dilimi olan komünizm sonrası Polonya'daki dönüşüm sürecinde oluşturulan normalleşme standartlarının, "Avrupalı olma" normu olarak algılandığını belirtmiştir. Örneğin, Polonya'da bir grup genç kadına göre "normalleşme" ve "normal yaşam"dan anlaşılan, günlük yaşamda, aile ve iş ortamlarında kadın-erkek eşitliği olmuştur. Bu fırsat, Batı'nın yaşam kalitesinden algılananlardan biri olarak kabul görmüştür. Sonuç olarak, normalleşme süreci, Batının esas amaç ve normları tarafından yapılandırılmış hayat standartlarına dönüşüm şekli olarak yorumlanmıştır. Bu nedenle, milliyetçilik ile göç arasındaki ilişkide, normalleşme sürecinin gerçekleşmesi için "Batı"ya gitmek uygun olarak düşünülebilir. Bu mantığa göre, Polonya'daki milliyetçilik önemli, fakat ülkede kalmak için yeterli değildir. Buna karşın, bir sonraki başlıkta belirtilen yorumlarda da görüleceği üzere, yurtdışında yaşamak ve çalışmak bazen bir fırsat olarak değil, milliyetçiliğe ihanet olarak yorumlanmıştır.

3.4.3. Göç: "Kayıp" mı yoksa "İhanet" mi?

Tartışma forumlarında bazı katılımcıların yurtdışında yaşayan Polonyalı vatandaşlarına yönelik çok sert yorumları olduğu görülmektedir. İnternette yer alan "Eioba" web portalındaki "slavan" takma isimli katılımcının şu ifadeleri oldukça dikkat çekicidir:

Haberlerde, halen İngiltere'de yaşayan Polonya vatandaşlarının, kendi kendilerini inkâr ederek, sahip oldukları Polonya isimlerini, ikamet ettikleri İngilizce konuşulan ortama göre telaffuz ettiklerini öğrendim. Bu davranış, ihanetten başka nasıl telaffuz edilir? Polonya ismini kim inkâr ediyorsa Polonyalı ruhunu da inkâr etmiş sayılır. Böyle bir insana güvenmek mümkün mü? HAYIR!

Bu yorumdan hareketle katılımcı, yurtdışındaki vatandaşlarının bu hareketinin, milliyetçilik ve "Polonyalı olma" normlarında, Polonya'da krize sebep olduğunu savunmuştur. Katılımcıya göre bu durum, özellikle genç nesillerde daha çok karşılaşılabılır. Polonyalı ismini değiştirmeye karar veren yurtdışındaki Polonyalı vatandaşların örneği, bu krizin ne derece olduğunu göstermektedir. Yapılan yorumda, "ihamet" terimi, "Polonyalı ismini inkâr eden Polonyalı olma ruhunu da inkâr eder." ifadesi ile belirtilmiştir. Yurtdışında Polonyalı ismini değiştirme "Polonyalı olma"ya iki kez ihanet etme olarak yorumlanır. Bu durumda sadece

²⁵⁷ Lindelöf, Karin S., *Om Vi Nu Ska Bli Som Europa. Könsskapande Och Normalitet Bland Unga Kvinnor I Transitionens Polen (If We Are To Become Like Europe. Gender Construction And Normality Among Young Women In Transitional Polish)*, Doctorate Thesis, Stockholm University, Stockholm, 2006.

ülkeyi terk etmemiş, aynı zamanda bununla ilgili “lekeleri” de ismini değiştirerek saklamış kabul edilir.

Göçün, vatandaşlık ve milliyetçilik ile ilgili sorunlarını içeren başlık, ayrı bir analiz konusudur. 2010 yılında “Gazeta Wyborcza” da yayınlanan “Milliyetçilik ya da Polonya için çalışmak” başlıklı yazıya yönelik yapılan aşağıdaki yorum ve bu yoruma verilen cevap, buna güzel bir örnek teşkil etmiştir:

54 yaşındayım ve emekli öğretmenim. Emekli olduğum 2006 yılından beri her yıl Almanya’da 5-6 ay çalıştım. Hasta ve yaşlı insanlara baktım. Çok çalıştım. Bu işi çoğunlukla para için yaptım. Ama çalışmamın en önemli sebebi, Polonya’yı ve Polonyalıları temsil etme hissiydi. Birilerinin bize güvenebileceğini, bununla ilgili sorumluluk alabileceğimizi içtenlikle göstermek istedim. Bu konudaki çabalarımın karşılığında hedefime ulaştım ve milliyetçilik görevimi yerine getirdiğimi düşünüyorum.

Yardıma muhtaç Almanlara yardım etmek amacıyla ülkeyi terk eden 54 yaşındaki emekli öğretmenin bu yaptıklarını milliyetçiliğin bir parçası olarak gördüğü yorumu okuduğumda çileden çıktım. Polonya’da yaşamak çok zor değil, sadece daha farklı. Benim milliyetçilik anlayışıma göre ben her gün çok fazla çalışıyorum, her gün kendimi ispatlamaya çalışıyorum. Milletime faydalı olmak en önemli milliyetçilik göstergesidir bence. Lakin benim durumumda olmayan diğer Polonyalılar ise diğer uluslar kadar iyi durumda. Eşitlik olduğunu söylemek imkansız.

İlk yorum, bir kadın ismi olan “Malgorzata” takma adıyla yazılmıştır. Yorumun içerisinde katılımcı, Almanya’da sezonluk çalışan bir göçmeni anlattığı kişisel hikâyesinden bahsetmiştir. Bu yorum, yorum yazan kişilerin genellikle yaşlarını gizledikleri, gizlemiyorsa bile kendilerini olduğundan daha genç gösterdikleri genel yorumlara göre farklı olmuştur. Kullanıcının yorumunda kullanmış olduğu “biz” ve “bizim” gibi ifadelerini, Polonyalıların “güvenilir” ve “sorumluluk sahibi” kişiler olduğunu vurgulamak, bir bakıma “Polonyalılığı” kurgulamak için belirttiği açıktır. “Bunu çoğunlukla para için yapıyorum.” ifadesinden de anlaşılacağı gibi ekonomik sebeplerle yurtdışında çalışıyor olmayı haklı göstermeye çalışmasına karşın kullanıcı, göç için en önemli sebebin, Polonya ve Polonyalıların yurtdışında temsil edilmesi olduğunu ifade etmiştir. Buradan, göçün sadece yurtdışında çalışıp para kazanmak için değil, aynı zamanda “yurtdışında ülkeyi temsil etmek” ve “milliyetçilik görevi”ni yerine getirmek için önemli bir fırsat olduğu yorumu yapılabilir. Milliyetçilikle ilgili bu fikir, daha önceki bölümlerde tartışılan geleneksel milliyetçilik anlayışından oldukça uzaktır. Bu, belki de yazarın yorumuna duygusal cevap verilmesinin sebebi de olabilir. Çünkü

aşağıda da belirtildiği gibi, yoruma verilen cevaba göre milliyetçilik konusundaki açıklık ve “Polonya’nın yurtdışında temsil edilmesi” cevabı yazana göre “kışkırtıcı” olarak yorumlanmıştır.

“Aldona S.” Takma adıyla cevap yazan yazar, “Malgorzata” takma isimli kişinin yorumuna çok duygusal bir tepki vermiştir(çileden çıktım). Bu tepkinin sebebi olarak “Malgorzata” yurtdışında çalışmayı ve “yaşlı Almanlara yardım etmeyi”, milliyetçi bir tutumla ifade etmesi gösterilebilir. “Aldona S.” takma isimli kişi, ifadelerinde daha çok “ben”, “benim”, “kendim” ifadelerini, özellikle Polonya’da “çok çalışmak” ifadesine vurgu yaparken kullanmıştır. Kişinin ifade ettiği bu yoğun çalışma, her ne kadar kullanıcı tarafından milliyetçi bir tutum olarak tanımlanamamış olsa da, “Polonyalılar en az diğer ülkedekiler kadar başarılıdır.” düşüncesinin kendi içerisinde oluşmasına yardım etmiştir. Bu durum, milliyetçi tutumun bir parçası olan ulusal gurur duygusunun oluştuğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu sebeple, “çileden çıkma” ifadesi, göçün ve yurtdışında çalışmanın bir yaşam fırsatı sunduğu ve aynı zamanda milliyetçiliğin birer aktörü olduğu düşüncesinden hareketle, ilk yoruma çok duygusal bir tepki ifadesi olarak yorumlanabilir. Bu durum da, “ihanet” başlığı altında belirtilen durum ile karşılaştırılabilir. Çünkü her ikisi de göçün bir fırsat olduğu fikrine karşı çıkmış ve bunun aksine göçün “Polonyalılık” yapısı için potansiyel bir tehdit olduğunu savunmuştur.

Milliyetçilik ve göç fikrinin olgunlaşması noktasında Marciniak²⁵⁸ gibi bazı akademisyenler göçün maddi kazanımlar sunduğunu; fakat kimlik kaybına da neden olduğunu vurgulamışlardır. Marciniak²⁵⁹ Polonya’nın, ulusuna sahip çıkma noktasında sarsılmaz bir güce sahip olduğunu vurgular. Bu gücün en önemli göstergesinin de Polonya dışında eğitim almak ve çalışmak için gitmeyi düşünen gençlerden oluşan olası göçmen topluluğuna, ülke olarak yasal yolların açık olduğunu savunur. Ayrıca Polonya’nın bu konuda, bu topluluğu cesaretlendirdiğini dile getirir. Bu yolların açık bırakılmasının Polonya’nın diğer ülkelere en önemli farkı olduğunu belirtmiştir.

“Ruhun kaybolması” fikri, Renan’ın insanların günlük koşturmaca, inanış ve coğrafi durumlarının dışında “manevi ilkelerinin” temelleri ve ulus “ruhunun” anlaşılması noktasında yaptığı “ulus” tanımı ile ilişkilidir. Sonuç olarak, göç konusu “sıfıra sıfır elde var sıfır” ifadesine benzemektedir. Çünkü bir açıdan önemli katkılar sunarken, diğer açıdan ciddi kayıplar verilmesine hatta “ulusun ruhuna” ihanet edilmesine bile sebep olabilir.

²⁵⁸ Marciniak, K., **The Streets Of Crocodiles. Photography, Media, And Postsocialist Landsacapes In Poland**, Intellect Ltd., 2010, s. 155

²⁵⁹ Marciniak, s. 157

Çalışmada buraya kadar yapılan analizlerde ulusal “dayanışma”nın yapısında karşılaşılan sorunlar ile ilgili sorulara odaklanılmıştır. Yani, paylaşılan değerler, karakter ve milliyetçilik fikri, “tipik Polonyalı”yı düşündürmüştür. Buna karşın, ulusal birlikteliğin yapısı, aynı zamanda ulusal farklılığın yapısıyla da ilgilidir. Bir diğer ifadeyle, ulusal kimlik ile ilgili görüş; “Polonyalı olmayı bilmek, aynı zamanda ‘Polonyalı’ olmayı da bilmektir.” şeklinde ifade edilebilir.

3.4.4. Farkın Yapılandırılması: “Polonyalılar” ve “Diğerleri”

Bu başlık altında yapılan analizlerde ulusal farklılık, diğer ülkeler ile karşılaştırılarak yapılandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin, Gazeta Wyborcza’da 2010 yılında yayınlanan “Milliyetçilik Güzel Olabilir” isimli makalenin “TomaszLubienski” takma adına sahip yazarı, diğer yorum yapanlar ile benzer biçimde, Polonya’nın Fransa ve İtalya ile karşılaştırıldığındaki normal hayat düzeninin eksikliğinden bahsetmiştir.

60 yıldır Polonya’da-önce işgal ve ardından “Polonya Halk Cumhuriyeti”²⁶⁰ (yarı bağımsız ülke) nde “normal hayat düzeni”imiz durduruldu. Fransa’da ve İtalya’da yaşayan insanlar kendi siyasetleri hakkında espri yapıp eğleniyorlar. Onların meseleleri, yalanları, şakaları, ülkeler arası düzey farklılığı düşünüldüğünde, biraz tehlikeli olabilir. Belki de bu, sağlıklı olan yaklaşım mıdır?

Yukarıda belirtilen ifadeler içerisinde kullanılan “biz” öznesi, Polonya’nın normal hayat düzenini kaybetmesine doğrudan katkı sağlayan tarihsel yaşanmışlıkların ifade edilmesinde kullanılmıştır. “Normal” ülke örnekleri olarak verilen Fransa ve İtalya; sosyal ve ekonomik standartlarını devlet içerisine yerleştirmiş, “Batı Avrupa” olarak yorumlanabilir. Bunun yanında normal hayat düzeni ekseninde Polonya’nın diğer ülkeler ile aralarındaki farklılıklar belirtilmeye çalışılmıştır. Bu farklılıkların oluşturduğu yapı, “Polonyalılar” ve “ötekiler” arasındaki az gelişmişlik ve yetersizlik fikrinin olduğu yerde, kültürel ulusal yakınlık örneği olarak yorumlanmalıdır.

Ulusal farklılık daha da açık bir yolla ifade edilebilir. Örneğin, “Gazeta Wyborcza” gazetesinin editör ekibine gelen “Çek ve Polonya Milliyetçiliği Arasındaki Fark Nedir?” başlıklı mektubu yazan “AndrejRuscak” takma isimli kişi, kendisini Çek Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanıtan bir erkek, kendi ülkesi ile Polonyalıların, ulusları ile ilgili tutumlarını

²⁶⁰ Polonya Halk Cumhuriyeti, 1952-1990 yılları arasında komünizm döneminde Polonya Devleti’nin resmi adı olmuştur.

karşılaştırmıştır. Bu, kendisini açıkça yabancı bir vatandaş olarak tanıtan kişinin verileri analiz edip yorumladığı bir mektup olmuştur:

Polonyalılar, kendi ülkelerine olan “gerçekçi” sevgilerini gösteremiyorlar. Polonya’nın resmi tatili olan 3 Mayıs’ta neredeyse herkesin elinde bayrak olmasına karşın, Polonya’nın çevresi “döküntü”lerle çevrilmiş. (Burada karşılaştırma için Ukrayna’dan çok Almanya ve Norveç daha doğru seçim olacaktır) biz, “eğer birisi ülkesi ile gurur duyuyorsa bunun için bir şeyler yapması gerekir” diyoruz. Umarım Polonyalılar, bu tip bir milliyetçiliğin farkına varırlar.

Yukarıda da bahsedildiği üzere bu mektup, yazarın yurtdışından bir bakış açısıyla yazması sebebiyle, normal bir yazı olarak karşılanmamıştır. Diğer yandan Polonyalıların yurtdışında nasıl algılandığını göstermesi açısından okunması faydalı gözükmektedir. Yazar, özne olarak “biz”i kullanmış ve bu ifadeyle Çek halkını belirtmiştir. Bu mektup, Polonyalılara milliyetçiliklerini tören odaklı yapıp, bayramlarda bayrak sallamanın dışında biraz daha uygulama odaklı yaparak yeniden içselleştirip tanımlamalarını öneren arkadaşça bir yazı olarak da yorumlanması gerekir. “Buna karşın Polonya’nın çevresi döküntülerle çevrilmiş.” ifadesi, Polonyalıların milliyetçiliklerini çevreye yayma konusunda bir eleştiri olarak algılanabilir. Batı Avrupa’nın gelişmiş ülkeleri(Almanya, Norveç, vb.) arasında yapılan karşılaştırmalarla Polonya ile Batı arasındaki farklılıklar belirtilmeye çalışılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, bölümün başından itibaren de anlatılmaya çalışıldığı gibi, bahsedilmek istenen durum, Polonya’nın Batı’nın standartlarında “normalleşme” süreci ile ilgilidir.

Bu mektup, gazetenin internet sayfasında ellinin üzerinde yorum almıştır. Yorumda bulunanların büyük çoğunluğu, mektubu yazan kişi ile aynı fikirde olduklarını belirtmişlerdir. Buna güzel bir örnek “slawcan” takma isimli kişinin yazdığı yorumdur:

Bu mektup, bu ulusun tam olarak ne olduğunu ortaya çıkarmıştır. (Polonya halkı, Polonya milliyetçiliğinin bir çöp olduğu gibi) Biz tarihten gelen (Polonyalı Papa) gururumuzu duygularımız ile göstermeliyiz. Biz kimsenin hatırlamadığı, ama bizim hep hatırlayacağımız geçmişteki zaferlerimiz ile yaşayacağız. Çekler Skoda’ya sahipler. Çok uzun süre yaşadığım İrlanda’da hiç kimse bağımsızlıkları ile ilgili Büyük Polonya’ya borçlu hissetmez. Fakat orada Skoda’nın Çeklere ait olduğunu herkes bilir. Maalesef, ülkemizin olumlu şekilde hatırlanması adına günlük hayatta herkesin kullanabileceği bir şeyi üretmedik.

Yukarıda yazılmış olan yorumda katılımcının, sadece mektupta anlatılmış olanlar ile aynı fikirde olmadığı, aynı zamanda Polonya milliyetçiliğinin geleneksel olarak anlaşılması noktasında eleştirel ve olumsuz bir değerlendirme yapmıştır. Örneğin, kullanıcı yorum sırasında sarf ettiği “döküntü” ifadesi ile milliyetçiliğin olumsuz yönünü belirtmeye çalışmıştır. Ayrıca yorumu yapan kullanıcıya göre Polonya milliyetçiliği ve ulusal gurur konuları; geçmiş başarılar ve Papa II. John Paul gibi ulusal kahramanlar ile bağlantılı olmalıdır. Kullanıcıya göre tarihin önemi ve “geçmiş savaşlar”, “kimsenin hatırlamadığı ama bizim hep hatırlayacağımız” ifadesinden de anlaşılacağı gibi, Polonyalı kimliğinin oluşmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Bütün bu tartışmalar sonucunda bu yorum, geçmişe bakılarak Polonyalıların geleceğe odaklanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu da Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi komünizm sonrası ülkelerin, Skoda'nın Çeklere ait olduğunun uluslararası arenada bilinmesi gibi, uluslararası arenada tanınmaya ihtiyaçları olduğu anlamına gelmektedir. Yorumda da bahsedildiği gibi, “İrlanda’da yaşamış olmanın kişisel tecrübesi ile Polonya’nın, kendi ülkesi için gurur kaynağı olan başarılarının yurtdışında bilinmiyor olması” konusuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çek Cumhuriyeti ile Polonya’nın karşılaştırılma sebeplerinin başında her iki ülkenin de geçmişten gelen bir komünizm ile yönetilme tecrübesi olduğu görülmektedir. Bu sebeplerle yorumlarda belirtilen “Biz” ifadesi, Polonya’nın hem içeride hem de dışarıda olumlu bir görüntü oluşturmaya katkıda bulunma noktasında eksik kalan ilgi çekici kaynakların ortak sorumluluğunun oluşturulması açısından önemlidir. Çünkü bunu oluşturmak, ancak “Biz” duygusu kazandırılarak gerçekleştirilebilir.

Resmi ağızlardan dillendirilen kaybedilmiş savaşlar, katliamlar, bölünmeler ve şehit düşmeler gibi geçmişe doğru yönelimi ve bu anlamda oluşan tutumu Tazbir²⁶¹ çalışmasında “Polonya’nın ulusal hastalığı” olarak ifade etmiştir. Tazbir’e göre, komünizm sonrası Polonya toplumunun korkusu, tarihlerinin silineceğini düşünmelerinden olmuştur. Polonya gibi bir ülkede, “ulusal hastalık” durumu, aynı zamanda “karşılaşılan yeni jeopolitik durum sonrası ulusun ruhunu kaybedeceği korkusuna da bağlıdır” şeklinde yorumlanabilir. Tazbir ayrıca, Polonya’da normalleşme süreçleri sonunda Polonya’nın bu içinde bulunduğu durumun değişeceğini savunur.

Diğer ülkeler, sadece uluslararası alanda tanınma adına karşılaştırma nesnelere olarak kullanılmamış, aynı zamanda Polonya’daki milliyetçilik ve ulusal gururun yeniden tanımlanma sürecine katkı sağlayacak uygulamalarda da örnek gösterilmiştir. Buna verilen

²⁶¹ Tazbir, J., *Długi Romans Z Mużą Klio (Long Love Affair With The Clío Muse)*, Iskry, 2007, s. 85.

örneklerin başında, Almanya'nın 2006 yılında kazanarak ulusal bir gurur yaşattığı Dünya Futbol Şampiyonası gelmektedir. Aşağıda "Infotuba" isimli internet portalında 2010 yılında yayınlanan "Futbolun büyüğü yeniden mi iş başında?" başlıklı yazıdan yapılan alıntı, bu konuyla ilgilidir:

Önümüzdeki iki yıl içerisinde Polonya sokakları kırmızı ve beyaza boyanacak mı? Almanlar kendi ulusları, kendi anavatanları, kendi futbolcuları ve hatta kendileri ile nasıl gurur duyduklarını bize gösterdiler. Batı komşumuz "kim oldukları" ile ilgili yaşadıkları utancı sonunda durdurdular. Peki, bizde durum ne? Biz de artık utanmamalıyız. Biz de Polonyalıyız. Bizim de milletçe gurur duyacağımız bir mazimiz var. Biz de kendimizle gurur duymalıyız. Fakat bugüne kadar yaptıklarımız belki de Polonya için yeterince gurur verici değildir. Önümüzdeki iki yıl içerisinde, Almanların dört yıl önce yaptıkları gibi, bir futbol büyüğünü yapabilir miyiz? Futbol, bizi iyileştirebilecek mi?(Kasia, 2010)

Bu yazıda bir kadın ismi olan "Kasia" takma adını kullanan katılımcı, 2012 yazının başında Ukrayna ve Polonya'da düzenlenmiş olan Avrupa Futbol Şampiyonası'na yönelik yorumlarda bulunmuştur. Katılımcı, "biz" ifadesini kullanarak Polonya'nın ulusal imajını değiştirmek adına bir fırsat olarak gördüğü bu organizasyondan bahsederken, ulusal ve kültürel olarak içinde buldukları durumu içtenlikle aktarmaya çalışmıştır. Alıntı içerisinde yer alan "Biz de artık utanmamalıyız." söylemi, "Polonya kimliğini oluşturan yapılar içerisinde utanılacak bazı yapıların bulunduğu" şeklinde yorumlanabilir.

Diğerleri ile karşılaştırıldığında utanma, yetersizlik duygusu hatta aşağılık duygusunu bile yaratabilir. Buna karşın, Misheva'nın çalışmasında vurguladığı gibi, utanma duygusu aynı zamanda bazı şeylerin üstesinden gelme çalışmaları ile de bağlantılıdır. Kısaca, utanma duygusu kişinin yaratıcılığının kaynağında bulunan bir oluşumdur. Utanma duygusu ile başa çıkmak için mücadele etmek, insanın doğasını geliştirir²⁶². Bu sebeple, futbol şampiyonası gibi uluslararası bir spor olayı için tahminde bulunmak "sadece ev sahibi veya konuk takımlara bir fırsat vermez, aynı zamanda ortak utançlar ile başa çıkma ve ulusal imajın geliştirilmesine de imkân verir" şeklinde yorumlanabilir. Polonyalı kimliğinin önemi açısından bu spor olayı ile katılımcı, toplu utanç duygusunun yerine ulusal gurur duygusunun yerleşmesini hedefleyen bir strateji izlemiştir.

Yazının başında belirtilen "beyaz ve kırmızı bayrak" söylemi ile katılımcı, milliyetçilik için en önemli aktörlerden birinin bayrak olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Kullanıcı, Almanya'nın

²⁶² Misheva, V., **Shame And Guilt: Sociology As A Poietic System**, Uppsala University, 2000, s. 149

kendi ülkesinde düzenlenen Dünya Futbol Şampiyonası'ndaki fırsatı çok iyi değerlendirerek ulusal kimliğin ve gururun ülke genelinde yayılmasına katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Bu bakımdan Almanlar, sadece ulusal gurur hissini yeniden kazanarak değil, aynı zamanda hissettikleri utanç duygusu ile baş edebilme noktasındaki başarıları ile örnek alınabilecek bir iş başarmışlardır. Almanların utanç duydukları dönem, Almanların karanlık tarihi olarak belirtilen, Hitler ve Nazizm dönemidir. Dünya Şampiyonasındaki başarılı ev sahipliklerinin ardından, uluslararası basında yeni Alman milliyetçiliğinden ve bunu oluşturan genç Alman kuşağından söz edildiği görülmüştür.

Yazıda Polonya ve Polonyalıların “iyileşebilmeleri” için futbol şampiyonasının bir fırsat sunduğuna değinilmiştir. Bir bakıma, Almanya'da 2006 yılında gerçekleşen, büyük şampiyonaların kazanılması ile “yeni bir milliyetçilik” akımının oluşması durumu önemli bir örnek olmuştur. Ev sahibi ülkelerin perspektifinden bakıldığında, Dünya Şampiyonası ve Avrupa Şampiyonası gibi uluslararası futbol olayları, ülkelerin kalkınması ve kendilerini tanıtmaları açısından çok önemli fırsatlar sunmaktadır. Polonya gibi komünizm sonrası oluşum içerisinde olan ülkelerin perspektifinden ise bu futbol olayları, ülkenin dış dünyaya nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ve milliyetçilik ile ulusal kimlik bağlamında nasıl bir vizyona sahip olduğunu göstermek açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır.

SONUÇ

Milliyetçilik kavramı, 18.yüzyılın sonunda sıkça telaffuz edilmeden önce, krallık ve imparatorluklarca, özgürlük, üstün olma, bağımsız yaşama ve egemen olma fikriyle yaşamıştır. Milliyetçilik kavramının özellikle 1920 sonrasında irdelenir olması, daha öncesinde Fransız Devrimi ile ateşlenen bağımsız devlet olma çabalarına dayanır. Her ulusun farklı tarihi ve geçmiş deneyimleri, milliyetçiliğin algılanması ve yaşanması noktasında farklılıklara neden olmuştur. Etnik milliyetçilik ve yurttaşlık temelli milliyetçilik kavramları da bu farklı tarihi deneyimlerle şekillenmiştir.

Günümüze kadar sayısız devletler kurulmuş ve yok olmuştur. Halen, geçmiş pek çok kültürlerin torunları başka isimler altında devlet ve ulus olarak bağımsızlıklarını sürdürmektedir. Elbette bu kadar şanslı olamayanlar da vardır. Tarih boyunca özgürlük ve ulus olma mücadelesi veren; ancak bunu başaramamış, asimile olmuş, hatta yok olmuş toplumlar vardır. Günümüz dünyasında yaklaşık iki yüz kadar bağımsız devlet bulunmaktadır. Bununla birlikte, bir devlet kurma çabasında olan etnik oluşumlar da mevcuttur.

Fransız Devrimi sonrasında özellikle Avrupa'da başlayan bağımsızlık mücadelesi ve bu uğurda ödenen bedeller toplumların özgürlük, hak ve özgürlüklere karşı tutumunu şekillendirmiştir. Bu değerler için oldukça ağır bedeller ödeyen Avrupa devletleri, çağdaş değerlere sahip çıkmışlardır. Bu nedendir ki demokrasinin ve çağdaş değerlerin doğduğu yer olarak Batı Avrupa işaret edilir. Fransız Devrimi sonrasında görülen bağımsızlık girişimleri ile kurulan ve ulusa dayanan yeni devletlerin her biri kendi kültürü ve kendi değerleri içinde yaşar. Tüm dünyada insanların bağımsız ve özgür yaşaması gerektiği kabul görse de günümüzde halen birçok toplum, bağımsızlık için mücadele etmekte ve özgür devlet olma yolunda büyük bedeller ödemektedir. Hepsinde ortak gaye, tam bağımsız devlet olmaktır. Kimi toplumlar ise özerklik ve müreffeh bir yaşama dahi razıdır.

18.yüzyılın sonunda Avrupa'da filizlenen milliyetçilik ve ulus-devlet anlayışı etkisini günümüze kadar sürdürmüştür. O dönemlerde Avrupa'da bağımsızlık hareketlerinden en çok etkilenen Osmanlı İmparatorluğu'dur. Bünyesinden kopan toplumların teker teker bağımsızlıklarını kazanması ile oldukça fazla toprak kaybı yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise devlet yapısını, bu tarihi tecrübeler ışığında oluşturmuştur. Bütün dünyada, devletler milliyetçilik olgusunu tarihi tecrübeleri ile şekillendirir. Bünyesinde farklı toplumları barındıranlar, milliyetçilik hareketlerinden en çok etkilenenler olmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde yeniden filizlenen milliyetçilik hareketleri bu defa da Sovyetler Birliği'ni

sarsmıştır. Sovyetler Birliği'nin komünist rejim ile yönettiği yerlerde milliyetçi ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Ayaklanmalar genellikle, yönetimin zayıfladığı ve siyasi-ekonomik yönden sıkıntı yaşadığı döneme denk gelir. Bu dönemler bir halk olup bağımsızlık ilan etmek isteyen toplumlar için en uygun zamanlardır. O süreçte dış güçlerin de desteğini bazen gizli bazen de açıktan alabilirler.

Dünya tarihinde yaklaşık iki yüz yıldır söylemlere konu olan milliyetçilik olgusu da bütün başka kavramlar gibi değişime uğramıştır. Teknoloji, sanayi ve eğitim gibi alanlarda sürekli olan değişim, milliyetçilik düşüncesini de değiştirmiştir. Gelişen dünyada, sınırların önemi görece azalmış ve farklı halklar iç içe yaşamaya başlamıştır. Siyasi ve ekonomik gelişmelerin de çanak tuttuğu küresel ekonomi ile birlikte mesafeler kısalmış ve ülke sınırları ticari anlamda görece etkisizleşmiştir. Yine de milliyetçilik; özgürlük, toprak, dil, din gibi değerler korunmaya ihtiyaç duyulduğunda toplumun bünyesinde diriliveren önemli bir kavramdır.

Tarih boyunca Polonya, milliyetçilik, ulus ve devlet kavramlarını yaşamak için büyük bedeller ödemiş önemli bir Avrupa ülkesidir. Yakın tarihte özellikle bağımsızlık, özgürlük ve güçlü ülke olma yolunda önemli olaylar yaşamış olan bu ülke, milliyetçilik ve ulus kavramlarının ne denli bedeller ödenerek korunduğuna örnektir. Milliyetçiliğin nasıl ve ne boyutlarda olması gerektiği Polonya'da oldukça tartışılmıştır. Nitekim Polonya, tarihinde özgür olabilmek adına büyük bedeller ödemiştir. Ayaklanmalar ile özgür olma girişiminde bulunan halk çoğunda büyük kayıplar vermiş ve Polonyalı nüfusu ciddi yaralar almıştır. Bağımsızlık mücadelesinde çoğu kez tek başlarına kalmış ve dışarıdan hiç destek görememişlerdir. Bununla birlikte, bağımsızlık yolunda toplum olarak bütünlük sağlayamadıkları ve bazılarının kişisel çıkarlarını "özgür Polonya"nın üstünde tuttuklarını da söylemek mümkündür. Polonya'nın özgür devlet olma yolunda ne denli büyük bedeller ödediğini anlamak ve Polonya milliyetçiliğini kavramak için Polonya tarihine göz atmak gerekir.

Günümüz Polonya'sının tarihte varlığı 966 yılına dayanır. O tarihte Warta Nehri çevresinde yaşayan Polonlar, yöneticileri Piast Hanedanı I. Mieszko'nun Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Lehistan Devleti adını alırlar. O zamanki bu "yayla insanları" manasına gelen Slavlara "Polane" denilmiştir. Zamanla bu isim Polonya haline dönüşmüştür. Polonya 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar geçen süre içinde Avrupa'da güçlü bir devlet halinde yer almıştır. Kralın başını çektiği reform yanlılarının gerekli anayasal değişikliklere gidilmesini, tek bir kişinin olumsuz oy kullanması halinde karar alınmasını önleyen oybirliği aranması yönteminin kaldırılmasını, oylamalarda çoğunluk sisteminin getirilmesini ve merkezî idarenin güçlendirilmesini, kral seçimine son verilerek bir hanedanın yönetiminde veraset usulüne

dönülmesini istemesi soyluların karşı koymaları sebebiyle gerçekleşmemiştir. Böylece Polonya, sahip olduğu aşırı cumhuriyetçi anayasası ile çevresinde gittikçe kuvvetlenen militer ve merkezîyetçi devletler arasında yok olmaya mahkûm edilmiştir. "Üç parçalanmadan" ilki 1772 tarihine kadar olan çeşitli hanedanlıklar idaresinde gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren Polonya'nın çöküş dönemi başlamıştır. 1772 tarihinde Prusya, Rusya ve Avusturya, ülke topraklarını aralarında paylaşmışlardır. Bunu, 1793 ve 1795 paylaşımları takip etmiştir. Polonya'nın elinde sadece doğu Prusya civarı kalmıştır. Birinci Dünya Savaşındaki uzun mücadele ve sıkıntılardan sonra 1918 yılında Versailles Antlaşmasıyla bağımsızlığını kazanmıştır.

Polonya Devleti, hem yaşadığı tüm parçalanmalar ve güçlü devletlerin baskıcı yapısı içinde yaşama mücadelesi vermesinden kaynaklı hem de 1789 Fransız Devrimi'nden itibaren gelişen ve 1989'daki komünist rejimin yıkılması ile iyice yükselen milliyetçilik akımından fazlasıyla etkilenmiştir.

Polonya milliyetçiliğini, II. Dünya Savaşı öncesi, II. Dünya Savaşı sonrası, 1989 komünist rejimin yıkımı sonrası ve 2004 yılında Polonya'nın Avrupa Birliği'ne üye olması dönemlerine göre değerlendirmek doğru olacaktır.

Çeşitli parçalanmalar ile dağılan ve zaman içerisinde tekrar devlet olan Polonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde artan milliyetçilik akımlarından etkilendiği, bu etkinin savaş süresince devam ettiği görülürken, özellikle Polonya milliyetçiliğine en büyük etkinin "dini etki" olduğu çok açıktır. Hıristiyanlık, ülke genelinde yoğun bir şekilde yaşanmış olsa da din, zamanla devlet işlerine karışmaya başlamış ve ülkenin gidişatını olumsuz etkilemiştir. Ülkenin yönetiminde söz sahibi olanların Rus yönetimi tarafından yönlendirilmesi de tarih boyunca Polonya'nın büyük bedeller ödemesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni siyasi ve coğrafi yapı sonucu Polonya, Rus egemenliğindeki komünist rejim ile yönetilmiştir. Bu yönetim düzeni içerisinde başta milliyetçilik olmak üzere ulusu oluşturan öğeler (kimlik, irade, çıkar), hem komünizmin hem de Hıristiyanlığın arasında dalgalanmıştır. Bu noktada, her ne kadar yönetimde komünist rejim olsa da, Papa II. John Paul'un Polonyalı olması ve Papa olduktan sonra ilk ziyaretini Polonya'ya yapmış olması durumunun; Papa'nın Polonya'da bir "kahraman" olarak kabul edilmesini, bununla birlikte dini öğretilerin, komünist rejimin öğretisi yapısına baskın geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Polonya'nın, Papa II. John Paul ile birlikte uluslararası arenada, ciddi bir özgüven kazandığını da belirtmek gerekir. Papa'nın ilk ziyaretini kendi ülkesine gerçekleştirmesi ve Polonya'yı, komünist rejime karşı dini değerleriyle, dik duruşuyla takdiri önemlidir.

1989 komünist dönem sonunda oluşan Polonya Devleti, yaşanan baskıların etkisine hemen üzerinden atamamış olsa da, milliyetçi akımların etkisiyle içinde bulunduğu siyasi yapının etkisinden kurtulup ulus-devlet olma yolunda ilerlemiştir. Yüzyıllar boyunca Almanya ve özellikle Rus baskısı altında kalan bir toplumun yeni bir düzene hemen uyarlanmasını beklemek yanlış olacaktır. Devlet olma mücadelesi yolunda atılan her adımda, ayaklanmada, Polonya halkı çok büyük kayıplar vermiştir. Rusların oldukça güçlü oldukları dönemlerde bile girişilen özgürlük hareketlerinde, Polonya'da özgürlük mücadelesine girişenlerin ortak kararlarla hareket edememiş olmaları ve ayrışan gruplar yüzünden bağımsızlık için istenilen sonuç bir türlü alınamamıştır. Dolayısı ile Polonya halkı içinde de özgürlük ve milliyetçilik gibi değerlerin algılanmasında farklı görüşten gruplar meydana gelmiştir. Ülke insanının topyekûn milliyetçilik olgusunu tek bir çatı altında birleşerek algılaması son dönemlerde mümkün olmuştur. Ancak 2004 yılında ülkenin Avrupa Birliği üyesi olması sonrası ülke genelindeki milliyetçilik düşüncesinde değişiklikler olmuştur.

Polonya'nın tarihi, özgürlük mücadelesi için girişilen ayaklanmalarla doludur. Özellikle Rusya'ya karşı yürütülen bu mücadelelerde toplumu yönlendiren grupların ortak hareket edememeleri, kimilerinin de kişisel çıkarları ülke çıkarlarının üstünde görmeleri nedeni ile Polonya ağır bedellerle karşılaşmıştır. Nüfusun büyük bir bölümü özgürlük girişimlerinde hayatını kaybetmiştir. Bu durumun defalarca olduğunu düşünürsek, Polonya'nın azalan nüfus ile kendini her seferinde yeniden inşa ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Baskı altındaki Polonya halkının, kültür, dil, din değerlerini gizli de olsa yaşatmaya çalışması özgürlüğe ve milliyetçiliğe olan inancının göstergesidir. Özgürlük mücadelesinin meyvesinin geç olgunlaşmasının altında yatan nedenler çoktur. Polonya'nın konum olarak stratejik noktada olması, çok uzunca bir süre Rus yönetiminde yaşamaya alıştırılmış olması, yönetimde söz sahibi olanların veya olacakların Ruslar tarafından yönlendirilmesi, Rusların oldukça güçlü ve baskıcı bir devlet yapısına sahip olması başlıca nedenlerden sayılabilir. Ayrıca ortak hareket edemeyen özgürlükçü gruplar, diğer devletlerin Polonya'nın özgürlük mücadelesine karşı kayıtsız kalmaları gibi nedenlerden dolayı da bağımsız Polonya devletinin kurulması gecikmiştir.

Polonya'nın 18. yüzyıl sonlarında başlayan esaret süreci yüz yıldan fazla sürmüştür. Bütün gruplarca eşzamanlı olarak yürütülmeyen özgürlük girişimlerinin başarısız oluşu süreci uzatmıştır. En son, özgürlüğüne kavuşmasıyla birlikte Polonya halkı güçlü Avrupa devletleri arasında yerini alma gayretine girmiştir. Özgürlük serüveninde ve aydınların katkıları çok açıktır. Baskı ve zulümlerden dolayı başka ülkelere kaçmak zorunda kalan aydınlar daha sonra ülkeleri için çalışmışlardır. Onlarla birlikte iş ve aş bulmak ümidiyle farklı ülkelere göç

eden Polonyalılar, kendi yeni ülkelerini inşa etmek için tüm tecrübe ve bilgi birikimlerini kullanmışlardır.

Küreselleşmenin etkisi ile siyasi, ekonomik ve kültürel boyutta değişimler yaşayan Polonya’da milliyetçiliğin de bundan payını aldığı söylenebilir. Ülke yönetiminin liberalleşmesi, ekonominin serbest piyasa ekonomisine geçmesi ve tüm Avrupa genelinde hareketliliği sağlayan Avrupa Birliği üyeliği ile kültürel paylaşımların artması sonucu ülkenin ulusal kimliğini oluşturmada sıkıntılar yaşadığı görülmüştür. Özgürlüğünü kazanma sonrasında sosyal-kültürel bütünlüğünü yeniden inşa edemeden Avrupa Birliğine giren Polonya, kendi özdeğerleri ve yeni süreç arasında bocalamıştır. Her ne kadar baskı gördüğü dönemlerde ulusal kimlik ve özdeğerler birçok kişi ve kitle tarafından gizlice yaşanmış ve yaşatılmış olsa da -gizli dil ve kültür eğitimi gibi- AB üyeliği, ülke insanında, kültür ve yeni değerler algısında farklı algılamalara neden olmuştur.

AB üyeliği ile birlikte ekonomisinde büyük gelişim yaşayan Polonya’da, gelişimi tümüyle AB üyeliğine bağlamak yanlıştır. Ülkenin ekonomik politikalarının gelişimde payı oldukça fazladır. Serbest piyasanın faal oluşu ve yabancı yatırımcılara sağlanan kolaylıklar ülke ekonomisine kısa sürede etki etmiştir. “Balcerowitz Planı” çerçevesinde uygulanan ekonomik plan etkili olmuştur. 2002 yılından itibaren hızla iyileşme göstermiştir. GSYİH artışının arkasında özellikle başarılı ihracat performansı yatmaktadır. Zaman içinde iç talebin güçlenmesi, özel tüketim ve sabit yatırımların artması da hızlı büyümenin temel dinamikleri olmuştur. Polonya yönetimi hızla gelişen dünya ekonomisinde dersini iyi çalışan öğrenci konumundadır.

Polonya, Avrupa Birliği’ne uyum sürecini gerek ekonomik gerekse siyasi anlamlarda “az sancılı” geçirmiş olsa da, başta göç konusu olmak üzere birçok farklı alanda milliyetçilik anlamında çatışmalar yaşamıştır. Göçlerin nedenleri ve altında yatan nedenler halen tartışma konusudur.

Polonya, tarihsel süreçte yaşadıkları sonucu milliyetçiliğin farklı yönleriyle yer bulduğu bir ülke olmuştur.

KAYNAKÇA

- A. Âfetinan, Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- Acar Doğanöz, Ayla, AB Bölgesel Kalkınma Politikası: Türkiye ve Polonya Açısından Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Adıyeke, Nuri, "Osmanlı Siyasal Söyleminde Cemaat-Millet ve Anadolu Uygulaması- Tarih ve Milliyetçilik", I. Ulusal Tarih Kongresi Bildirileri, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Mersin, 1997.
- Agıçic, Damir, Partitioned Poland (1772-1918), Zagreb, 2004.
- Aktan, C. Can, "Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet", Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:5, Sayı:25, Ankara 1999.
- Akyıldırım, Volkan, "Milliyetçilik ve Sosyalizm", Sosyalist İşçi Gazetesi, Yayın Tarihi: 11 Mayıs 2009, Erişim Tarihi: 11 Ekim 2016, <http://www.sosyalistisci.org/index.php/ariv/41-361-8-mays-2009/158-milliyetcilik-ve-sosyalizm>
- Anderson, Benedict, Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması, 7. Baskı, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2014.
- Atasoy, Fahri, Küreselleşme ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, Ankara, 2005.
- Balçık, Berk M., "Milliyetçilik ve Dil Politikaları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Banaszak, Bogusław, Outline of Polish Constitutional Law (1. basım), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.
- Bektaşoğlu, Songül, **Polonya – Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011.
- Beydilli, Kemal, **TDV İslâm Ansiklopedisi**- Cilt: 34 Bölüm Adı: Polonya, 2007.
- Bielasiak, J., "The Paradox Of Solidarity's Legacy: Contested Values İn Poland's Transitional Politics", **Nationalities Papers**, 38(1): 41-58, 2010.
- Bielinski, J., Wierzbicki, R., "Środki Masowego Przekazu W Opinii Młodzieży W Kontekście Wydarzeń Związanych Z Choroba, Śmiercią I Pogrzebem Jana Pawła II", in: Ruszkowski, P., Bielinski, J., Figiel, A. (eds.) **JPII- Pokolenie czy mozaika wartości?**, Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006.
- Bier, R., "The Roots Of The 'Fourth Republic': Solidarity's Cultural Legacy To Polish Politics", **East European Politics And Societies**, 23(1): 63-85, 2009.
- Billig, M., Banal Milliyetçilik , çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003.

- Bończa-Tomaszewski, N. Demokratyczna Geneza Nacjonalizmu. Intelktualne Korzenie Ruchu Narodowo–Demokratycznego. Warszawa: Fronda., 2001
- Bora, Tanıl, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Borowik, I., “The Roman Catholic Church in the Process of Democratic Transformation: The Case of Poland”, **Social Compass**, 49 (2):239-52, 2002.
- Buchowski, M., “The Specter Of Orientalism In Europe: From Exotic Other To Stigmatized Brother”, **Anthropological Quarterly**, 79 (3): 463-482, 2006.
- Calhoun, Craig, Milliyetçilik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Canefe, Nergis, “Türkiyelilik, Türklüğün Aşağılanması ve Dink Cinayeti: Banal Milliyetçilik Çerçevesinde Bir Özeleştiri”, Birikim Dergisi, Sayı: 214, Şubat, 2007.
- Carr, Edward Hallett, Milliyetçilik ve Sonrası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Casanova, J., Public Religions In The Modern World, Univ. of Chicago Press, Chicago, 1994.
- Chatterjee, P., The Nation And Its Fragments: Colonial And Postcolonial Histories, Princeton Univ. Press, New Jersey, 1990.
- Chwalba, A. **Historia Polski 1795-1918**, Kraków: Literackie, 2013.
- Chwalba, Andrzej, **History of Poland (1795-1918)**, Kraków, 2001.
- Coşar, Simten, “Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** içinde Cilt:4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Czubaj, M., Biodra Elvira Presleya. **Od Paleoherosów Do Neofanów (Elvis Presley’s Hips. From Paleoheroes To Neofans)**, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, 2007.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E., **Türkiye’de ve Dünya’da Milliyetçilik**, İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul, 2013.
- Davies, N., **Europe: A History**. Oxford Univ. Press, United Kingdom, 1996.
- Demir, H., Polonyalı Hotel Lambert ve Büyük Sırbistan “Načertanje” Planı (1840-1844). **Avrasya İncelemeler Dergisi**, II/1, s. 281, 2013.
- Dieckhoff, Alain & Jaffrelot, Christophe, **Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek- Kuramlar ve Uygulamalar**, Çev. Devrim Çetinkasap, s. 210, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Drożdż, J., Adampolskie Ślady Wojny Krymskiej, Polacy i Ziemie Polskie w Dobie Wojny Krymskiej, Warszawa: Polski Instytut Spraw Miedzynarodowych., s. 177, 2008.
- Dylagowa, Hanna, **Historia Polski (1775-1990)**, Lublin, 2000.
- Erbil, Mehmet Enver, Taksim, İşgal ve Ayaklanma Bağlamında Polonya’da Milliyetçilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2016
- Erdogan, Merçil, “Kitap Tanıtma”, **Bellefen**, C.LXIII, Sayı:236, Ankara, 1999.

Erözden, Ozan, **Ulus-Devlet**, XII Levha Yayınları, Ankara, 1997.

EUROSTAT,

2013,

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

(Erişim Tarihi: 20.10.2016)

Figiel, A., “Formalne, Racjonalne, Emocjonalne I Duchowe Aspekty Relacji Młodzieży Do Papieża Jana Pawła II”, in: Ruszkowski, P., Bielinski, J., Figiel, A. (eds.) Jp1- Pokolenie Czy Mozaika Wartości?, Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006.

Gałaśńska, A., “Leavers And Stayers Discuss Returning Home: Internet Discourses On Migration In The Context Of The Post-Communist Transformation”, **Social Identities**, 16(3), 2010.

Gellner, Ernest, "Nationalism And Modernization", Theories of Nationalism, Haz. John Hutchinson, Anthony D. Smith, Oxford, Oxford University Press, United Kingdom, 2013.

Gerim, Giray, Yurtaşlık Ve Milliyetçilik Bağlımlarında Avrupa Birliği'nin Ortak Kimlik Arayışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2014.

Gimpel, Jean, **Ortaçağ'da Endüstri Devrimi**, Çev. N. Özüydün, Tübitak, Ankara, 1997.

Gökalp, Emre, “Milliyetçilik Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 7, S/ N: 1, 2007.

Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, Ankara, 1968.

Gözler, Kemal, “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı:64, Ankara, 2001.

Gümüş, M., Mehmed Sadık Paşa (Michał Czajkowski) ve Osmanlı Devleti'nde Kazak Süvari Alayı. **Turkish Studies**, Sayı. 5/3, 2010.

Gündoğdu, Mehmet Akif, Avrupa Birliği Kalkınma Politikası: Polonya Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bölgesel Kalkınma İktisadi Bilim Dalı, İzmir, 2014.

Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınevi, Ankara, 2002.

Hałas, E., “Symbolic Politics Of Public Time And Collective Memory. The Polish Case”, **European Review**, 10(1), 2002.

Hammer-Purgstall, Joseph, Geschichte des osmanischen Reiches, 1833, IV

Hayes, Carlton, **Milliyetçilik: Bir Din**, Çev. M. Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Hekimci, Dilara C., “Milliyetçilik: Türkiye’de Söylemsel ve Söylemsel Olmayan Pratiklerde Futbol Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal

- Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Sosyal Düşünce Programı Yüksek Lisans Programı, İstanbul, 2013.
- Heywood, Andrew, **Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2014.
- Hobsbawm, Eric J., **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik- Program, Mit, Gerçeklik**, Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Hoşgeldi, Serkan, Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Eskişehir, 2008.
- Hroch, M., Avrupa'da Milli Uyanış - Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi, Ankara: İletişim, 2011.
- Işık, Cansu, Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye'de Cumhuriyet Mitingleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı, İzmir, 2012.
- Jansky, H. "Osmanen Herrschaft In Südosteuropa Von 1648-1789", Handbuch Der Europäischen Geschichte (ed. Theodor Schieder), Stuttgart, 1968.
- Joseph, Von Hammer-Purgstall, Geschichte Des Osmanischen Reiches, 1833.
- Kalaycıoğlu, Ersin; Turkish Dynamics: Bridge Across Troubled Lands, New York, New York: Palgrave - Macmillan, 2005.
- Kania-Lundholm, Magdalena, Re-Branding A Nation Online: Discourses On Polish Nationalism And Patriotism, Doctorate Thesis, Uppsala Universitet, Sociologiska Institutionen, Uppsala, 2012.
- Karpov, V., "Religiosity And Political Tolerance In Poland", **Sociology Of Religion**, 60(4), 1999.
- Kennedy, M.D., Professionals, Power, and Solidarity in Poland: A Critical Sociology of Soviet-Type Society, New York, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1991.
- Keskin, Mustafa, **Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.
- Kılıç, Murat "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:16, Aralık 2007.
- Kilianski, T., "Regional Development Agencies Country Case Study: Poland", Regional Socio-Economic Development Programme 2, Project is Founded by European Union, February-March , Belgrade, 2011.
- Kocatürk, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999,

- Koczanowicz, L., "Post-Postkomunizm A Kulturowe Wojny" (Post-Post Communism And Cultural Wars), *Teksty Drugie*, (5), 2010.
- Kubik, Jan, *The Power Of Symbols Against The Symbols Of Power: The Rise Of Solidarity And The Fall Of State Socialism In Poland*, University Park, Pa.: Pennsylvania State Univ. Press, 1994.
- Kurczewska, J., "Patriotyzm Społeczeństwa Polskiego Lat 90: Miedzy Wspólnotą Kultury A Wspólnotą Obywateli", in: Rychard, A. Domański, H. *Elementy Nowego Ładu*, Warszawa, 1997.
- Łętocha, R., Jan Ludwik Popławski - Patriota z Bystrzejowic. *Magazyn Powiatowy*, Nmr. 20, s. 6, 2011.
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV. Dizi, Ankara, 2004.
- Lindelöf, Karin S., *Om Vi Nu Ska Bli Som Europa. Könsskapande Och Normalitet Bland Unga Kvinnor i Transitionens Polen (If We Are To Become Like Europe. Gender Construction And Normality Among Young Women In Transitional Polish)*, Doctorate Thesis, Stockholm University, Stockholm, 2006.
- Mach, Z., "The Roman Catholic Church And The Transformation Of Social Identity In Eastern And Central Europe", in : Borowik, I., Babiński, G. (eds.) **New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe**, Nomos, 1997.
- Marciniak, K., **Alienhood: Citizenship, Exile, And The Logic Of Difference**, Minneapolis: University Of Minnesota Press, 2006.
- Marciniak, K., *The Streets Of Crocodiles. Photography, Media, And Postsocialist Landscapes In Poland*, Intellect Ltd., 2010.
- Marody, M. & Mandes, S., "On Functions Of Religion In Molding The National Identity Of Poles", *International Journal Of Sociology*, 35(4), 2005.
- Marx, Karl, *Manifesto Of The Communist Party*, 1848.
- Michalik, M. B., *Kronika Powstań Polskich 1794-1944.*, Warszawa: Kronika, 1994
- Ministry of Regional Development of Poland, *Regional Policy In Poland*, Warsaw, 2011
https://www.mrr.gov.pl/konferencje/eic2011/eng/Documents/Regional_policy_in_Poland_FIN.pdf (Erişim Tarihi: 14.10.2016).
- Misheva, V., *Shame And Guilt: Sociology As A Poietic System*, Uppsala University, Finland, 2000.
- Morokvasic, M. "Settled In Mobility: Engendering Post-Wall Migration In Europe", **Feminist Review**, (77): 7-25, 2004.

- Nasrattınoğlu, Ünver İrfan, Bir Türk'ün Gözüyle Bugünkü Polonya, Lazer Ofset Matbaa Tesisleri, Ankara, 2006.
- National Development Strategy 2020, 2012
http://www.mrr.gov.pl/english/regional_development/development_policy/nds_2020/strony/default.aspx (Erişim Tarihi: 14.10.2016).
- Niemcewicz, Julian, Powrot Posla, Ossolineum, 1968.
- Nosowski, Z., “Pokolenie JP2-Inaczej”, **Tygodnik Powszechny**, (15), 2006.
- Ost, D., **The Defeat of Solidarity. Anger and Politics in Postcommunist Europe**, Cornell Univ. Press, United States, 2005.
- Özkırmalı, Umut “Türkiye’de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** içinde Cilt:4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002,
- Özkırmalı, Umut and Yumul, Arus, “Reproducing The Nation: `Banal Nationalism' in the Turkish Pres”, **Media Culture Society**, 2000; (22).
- Özkırmalı, Umut, Milliyetçilik Kuramları- Eleştirel Bir Bakış, Doğu-Batı Yayınları, Ocak, 2008.
- Parysek, J., Wolanska, M., “Polish Socio-Economic Transformation: Winners And Losers At The Local Level”, **European Union And Regional Studies**, 9(17), 2002.
- Pawłowski, R. , “Patriotyzm Wczoraj(Yesterday’s Patriotism)”, *Gazeta Wyborcza*,(226): 16, 2006.
- Platt, W.C. “The Polish National Catholic Church: An Inquiry Into Its Origins”, *Church History*, 46(4): 474-489, 1977.
- Polonya Cumhuriyeti Anayasası, 1997, www.adalet.gov.tr adresinden indirilmiştir.
- Porter, B., “The Catholic Nation: Religion, Identity And The Narratives Of Polish History”, **The Slavic And East European Journal**, 45(2), 2001.
- Porter-Szücs, **Faith And Fatherland. Catholicism, Modernity And Poland**, Oxford Univ. Press, United Kingdom, 2011.
- Potocki, Waclaw, Wojna Chocimska, Krakow, 1927.
- Puszkow-Banka, A., Polska i Polacy w Myřli Narodowej Demokracji na Przelomie pp. 66-67, XIX i XX Wieku. Kraków: WAM., 2013.
- Regional Policy In Poland, Ministry Of Regional Development Of Poland, Warsaw, 2011
https://www.mrr.gov.pl/konferencje/eic2011/eng/Documents/Regional_policy_in_Poland_FIN.pdf (Erişim Tarihi: 14.10.2016).
- Renan, E., “What Is A Nation?” in: Bhabha, H.(ed.) *Nation and Narration*, Routledge, 1882.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

- Sean, Martin, Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri (Knights Templar) Çeviri: Hakan Tanıttıran, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009.
- Sırman, Nükhet, “Kadınların Milliyeti”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** içinde Cilt:4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Sieradzki, P., Obecność Rodziny Książat Czartoryskich Na Ziemi Jarosławskiej. Zarys Problematyki, Teka Komisji Historycznej Oddział PAN, Nmr. 1, 2006.
- Smith, Anthony D. Milli Kimlik, (Çev). B. S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çev: D. Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- **Milliyetçilik (Kuram-İdeoloji-Tarih)**, Çev: Ü.H. Yoksal, Atıf Yayınları, Ankara, 2013.
- Śpiewak, P. “Między Indywidualizmem A Niezależnością”, in: Domański, H., Rychard, A., Śpiewak, P., Polska jedna czy wiele?, Warszawa, Wydawnictwo Trio, 2005.
- Sztompka, P., “Post-Communist Societies”, **The Cambridge Dictionary Of Sociology**, 2006.
- Şahin, Mustafa, Birinci Kuşak İslamcıların Milliyetçiliğe Bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyon, 2015.
- Şen, Y. Furkan, **Globelleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2004.
- Şimşek, Fatma, “Popüler Milliyetçilik”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 19, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Ankara, 2006.
- Tazbir, J., Długi Romans Z Mużą Klio (Long Love Affair With The Clio Muse), Iskry, 2007.
- Temizkan, A. (2010). Lehistanlıların İstanbul'da Lobi Faaliyetleri ve Kafkasya'ya Lejyon Gönderme Girişimleri. TÜBAR, Sayı: XXVIII.
- Terlikowski, T.P., Hołownia, S., “Pięć Brzydkich Słów”, in: Ozon, (2): 64-65, 2005.
- Topolski, Jerzy, **Historia Polski**, Warszawa- Krakow, 1992.
- Törnquist-Plewa, B., The Wheel Of Polish Fortune: Myths In Polish Collective Consciousness During The First Years Of Solidarity. Diss. Lund : Univ., 1992.
- Tymowski, Michał, Kratka Povijest Poljske, Çev. Magdalena Najbar-Agičić, Zagreb, 1999.
- Uçar, İbrahim, Sivil Toplum Kavramının Polonya ve Türkiye Açısından Karşılaştırılmalı Analizi’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2007.
- Uysal, Halil, Arapça- Türkçe-İngilizce İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü, Uysal Kitabevi, Konya 1996.

- Uzun, Turgay, Bir Siyasal İdeoloji Olarak Milliyetçilik Ve Türk Siyasal Hayatında Kurumsallaşması: MHP Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000.
- Ünder, Hasan. “Atatürk İngesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** içinde Cilt—2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Walicki, A., Trzy Patriotyzmy. Trzy Tradycje Polskiego Patriotyzmu I Ich Znaczenie Współczesne, Warszawa, 1991.
- Yalçın, E. Semih, “Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. XIV, sayı: 41, Temmuz, 1998.
- Yıldız, Ahmet. “Kemalist Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** içinde Cilt—2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Yörük, Zafer. “Politik Psişe Olarak Türk Kimliği”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** içinde Cilt:4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Zubrzycki, G., The Crosses Of Auschwitz. Nationalism And Religion In Post-Communist Poland, Chicago, The University of Chicago Press, 2006.
- Żurawicka, J. (1962). Zespól Redakcji „Głosu” (1886-1894). Roczniki Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego, Nmr.1.
- Żurek, P. (2009). Czarnogórcy i Serbowie w Rosyjskiej Polityce Księcia Adama Jerzego Czartoryskiego (1802-1806). Kraków: Homini.

İnternet Kaynakları:

Portal Gazeta.pl: <http://gazeta.pl>

<http://interia360.pl/>

<http://www.eioba.pl/>

<http://www.infotuba.pl/>

Gazeta Wyborcza (Election Gazette): <http://wyborcza.pl/0,0.html>

Gazete Makaleleri:

Patriotyzm: Miłość I Wstyd (Patriotism: Love And Shame), Wojciech Sadurski (Erişim Tarihi: 19.10.2016)

Czym Się Różni Patriotyzm Po Czesku Od Patriotyzmu Po Polsku – List (What Is The Difference Between Czech And Polish Patriotism - Letter), Andrzej Ruščak (Erişim Tarihi: 19.10.2016)

Web Portalı Yazıları:

Interia Portalı

Niepodległość I Co Dalej? (Independence And Then What?), Puzon (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

Eioba Portalı

Kryzys świadomości narodowej (The crisis of national consciousness), Slavanr (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

Infotuba Portalı

Czy Magia Futbolu Znow Zadziała? (Will The Magic Of Football Work Again?), Kasia (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

